İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE KORUNAN LARİSA (BURUNCUK) KÖKENLİ TAŞ MİMARİ ESERLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Figen ÖZTÜRK

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimarlık Tarihi Programı

HAZİRAN 2016

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE KORUNAN LARİSA (BURUNCUK) KÖKENLİ TAŞ MİMARİ ESERLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Figen ÖZTÜRK
(502121168)

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimarlık Tarihi Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. N. Turgut SANER

07 HAZİRAN 2016

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502121168 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Figen ÖZTÜRK, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE KORUNAN LARİSA (BURUNCUK) KÖKENLİ TAŞ MİMARİ ESERLER" başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı :	**Prof. Dr. N. Turgut SANER** İstanbul Teknik Üniversitesi	.....
Jüri Üyeleri :	**Prof. Dr. N. Turgut SANER** İstanbul Teknik Üniversitesi	.....
	Prof. Dr. F. İlknur KOLAY İstanbul Teknik Üniversitesi	.....
	Yrd. Doç. Dr. Kenan EREN Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi	.....

Teslim Tarihi : 02 Mayıs 2016
Savunma Tarihi : 07 Haziran 2016

Aileme,

ÖNSÖZ

Batı Anadolu'da Erken Yunan dönemi içinde önemli bir yere sahip olan Larisa (Buruncuk) antik yerleşiminin mimarisi üzerine yaptığım bu çalışmada, 20. yüzyılın ilk yarısında yapılan çalışmalar sonrasında üzerinde çalışılmamış, İzmir Arkeoloji Müzesi'nde korunmakta olan taş mimari eserleri tekrar değerlendirme imkanı buldum.

İlk olarak, bu tez konusunu seçmemde büyük katkısı olan ve tezimin ilerleme sürecinde de desteklerini ve yönlendirmelerini eksik etmeyen çok değerli danışmanım Prof. Dr. Turgut Saner'e teşekkür ederim. Çalışmalarım boyunca bilgilerini ve yardımlarını esirgemeyen ve manevi olarak da her zaman destek olan arkadaşlarım Gizem Mater, Duygu Çalışkan, Ertunç Denktaş ve Müge Arseven başta olmak üzere tüm Larisa ekibine ve bana olan katkılarından dolayı İTÜ Mimarlık Tarihi'nin tüm üyelerine teşekkür ederim.

İzmir Arkeoloji Müzesi'nde korunan Larisa kökenli taş mimari eserlerinin ilk tespit çalışmalarının başladığı dönemde müdürlük görevini sürdüren Mehmet Tuna'ya ilgisi için teşekkür ederim. Çalışmalar Müze Müdür Vekili Nermin Arıtar ile Müdür Yardımcısı Vekilleri Ayla Ünlü ve Ayşe Füruzan Caman'ın ilgileri ve sağladıkları kolaylıklarla ilerledi, tümüne içtenlikle teşekkür ederim. Taş eser koleksiyonundan sorumlu Müze Uzmanları Tayfun Selçuk ile Avni Sağlam da paylaşımcı yaklaşımlarıyla belgeleme çalışmalarının bütün aşamalarında bana yol gösterdiler, yardımcı oldular, kendilerine teşekkür ederim.

Tez sürecim boyunca maddi ve manevi desteklerini asla esirgemeyen, her zaman yanımda olan kardeşim Ayşen Öztürk'e, annem Sevdiye Öztürk'e ve babam Gürsel Öztürk'e sonsuz teşekkür ederim.

Mayıs 2016 Figen Öztürk

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ ..... **vii**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
KISALTMALAR ..... **xi**
ÇİZELGE LİSTESİ ..... **xiii**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xv**
ÖZET ..... **xix**
SUMMARY ..... **xxi**
1. GİRİŞ **1**
2. İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ VE LARİSA ESERLERİ **5**
2.1 İzmir Arkeoloji Müzesi'nin Kuruluşu ve Binaları 5
2.2 Larisa Kazıları ve Eserleri 9
3. LARİSA'DA BULUNAN TAŞ MİMARİ ESERLER **13**
3.1 İyon Sütun Başlığı Parçaları 18
3.2 Pilaster Başlık Grubu 42
3.2.1 Tip 1 Örnek 1 42
3.2.2 Tip 2 Örnek 1 44
3.2.3 Tip 2 Örnek 2 45
3.2.4 Tip 2 Örnek 3 46
3.2.5 Tip 2 Örnek 4 46
3.2.6 Tip 2 Örnek 5 47
3.2.7 Tip 3 Örnek 1 47
3.2.8 Yüzeylerde Tespit Edilen Boya Kalıntıları 65
3.3 İyon Yaprak Dizisi ve Lesbos Kymationu Taşıyan Parça 70
3.4 Arşitrav 79
3.5 Dişli Friz 88
3.6 Geison Blokları Grubu 98
3.6.1 Örnek 1 98
3.6.2 Örnek 2 98
3.6.3 Örnek 3 99
3.6.4 Örnek 4 99
3.6.5 Örnek 5 99
3.6.6 Örnek 6 99
3.6.7 Örnek 7 99
3.7 Eserlerin Malzemesi ve Yüzeylerde Görülen Taşçı Aleti İzleri 105
4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ **111**
KAYNAKLAR **115**

KISALTMALAR

AJA	**:** American Journal of Archaeology
AntJ	**:** The Antiquaries Journal
BCH	**:** Bulletin de Correspondance Hellénique
BOUN	**:** Bogazici University
DAI	**:** Deutches Archäologisches Institut
IstMitt	**:** Istanbuler Mitteilungen
LaH	**:** *Larisa am Hermos: Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1902-1934 Band I: Die Bauten*
ÖJh	**:** Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien
RA	**:** Revue Archeologique

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 3.1 : İzmir Arkeoloji Müzesi envanterine kayıtlı olan Larisa kökenli mimari taş eserler. **.....13**

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : Aya Vukla Kilisesi'nin günümüzdeki durumu. **8**
Şekil 2.2 : İzmir Müzesi 1932 yılı iç mekan sergisi. **8**
Şekil 2.3 : İzmir Müzesi 1932 yılı dış mekan sergisi. **8**
Şekil 2.4 : İzmir Asar-ı Atika Müzesi, 1936 tarihli bir fotoğraf. **11**
Şekil 3.1 : Larisa'da tespit edilen taş eserler grubu I. **14**
Şekil 3.2 : Larisa'da tespit edilen taş eserler grubu II. **15**
Şekil 3.3 : Tez kapsamındaki parçaların ait olduğu düşünülen yapılar. **17**
Şekil 3.4 : İyon başlığı parçalarının mevcut durumu. **20**
Şekil 3.5: İyon başlığı parçalarının üst yüzeyi. **20**
Şekil 3.6 : İyon başlığının sol parçasının sol yan ve alt yüzeyi. **20**
Şekil 3.7 : İyon başlığının LaH yayınındaki çizimi. **21**
Şekil 3.8 : İyon başlığı palmet ve ok detayları. **21**
Şekil 3.9 : Volüt fragmanı. **21**
Şekil 3.10 : Delphi Naksoklular sfenksi. **24**
Şekil 3.11 : Cyrene sfenksli sütun başlığı. **25**
Şekil 3.12 : Thasos sütun başlığı. **25**
Şekil 3.13 : Myus sütun başlığı. **25**
Şekil 3.14 : Efes Artemis Tapınağı sütun başlıkları. **26**
Şekil 3.15 : Didyma Apollon Tapınağı sütun başlığı. **26**
Şekil 3.16 : Milet Athena Tapınağı'na ait sütun başlığı. **26**
Şekil 3.17 : Delos Naksoslular Stoası sütun başlığı. **27**
Şekil 3.18 : Therme sütun başlığı. **27**
Şekil 3.19 : Khios Phanai sütun başlığı. **28**
Şekil 3.20 : Atina Akropolisi'nden adak sütun başlığı. **29**
Şekil 3.21 : Kavala Neapolis sütun başlığı. **29**
Şekil 3.22 : Khios Emporio sütun başlığı. **29**
Şekil 3.23 : Khios Müzesi'nden sütun başlığı. **29**
Şekil 3.24 : Beçin Zeus Karios yapısından sütun başlığı. **30**
Şekil 3.25 : Milet Apollon Delphinos sunağının köşe volütleri. **31**
Şekil 3.26 : Samos B Tapınağı'na ait sütun başlığı. **32**
Şekil 3.27 : Halikarnassos sütun başlığı. **32**
Şekil 3.28 : Efes arkaik taklidi sütun başlıkları. **38**
Şekil 3.29 : Efes'ten surlarda devşirme olarak kullanılan arkaik sütun başlıkları. **38**
Şekil 3.30 : Metapontum sütun başlığı. **38**
Şekil 3.31 : İyon başlıkları boyut karşılaştırma tablosu. **39**
Şekil 3.32 : Larisa volüt sistemi. **40**
Şekil 3.33 : Myus volüt sistemi. **41**
Şekil 3.34 : Milet volüt sistemi. **41**
Şekil 3.35 : Larisa Tip 1 mevcut ön görünüşü. **48**
Şekil 3.36 : Larisa Tip 1 palmet ve profil detayı. **48**

Şekil 3.37 : Larisa Tip 1 üst görünüş. **49**
Şekil 3.38 : Larisa Tip 1 boya izleri. **49**
Şekil 3.39 : Larisa Tip 2 Örnek 1 sol yan görünüş. **49**
Şekil 3.40 : Larisa Tip 2 Örnek 1 detaylar. **49**
Şekil 3.41 : Larisa Tip 2 Örnek 1 üst görünüş. **50**
Şekil 3.42 : Larisa Tip 2 Örnek 2 ön görünüş. **50**
Şekil 3.43 : Larisa Tip 2 Örnek 2 kırık parça yan ve ön görünüş. **50**
Şekil 3.44 : Larisa Tip 2 Örnek 2 kazı yayınından (LaH) fotoğraf. **50**
Şekil 3.45 : Larisa Tip 2 Örnek 3 üst görünüş. **51**
Şekil 3.46 : Larisa Tip 2 Örnek 4 sağ yan görünüş. **51**
Şekil 3.47 : Larisa Tip 2 Örnek 5. ..... **51**
Şekil 3.48 : Larisa Tip 3 sol yan ve ön görünüş. **51**
Şekil 3.49 : Larisa pilaster gövdesi No: 14. ..... **54**
Şekil 3.50 : Güneybatı Yapısı pilaster başlıklarının restitüsyon önerisi. **55**
Şekil 3.51 : Melanpagos anta başlığı. **55**
Şekil 3.52 : Samos anta başlığı. **56**
Şekil 3.53 : Didyma No. 1 anta başlığı. **56**
Şekil 3.54 : Didyma No. 2 anta başlığı. **56**
Şekil 3.55 : Didyma No. 3 anta başlığı. **56**
Şekil 3.56 : Didyma No. 5 anta başlığı. **57**
Şekil 3.57 : Khios Emporio anta başlığı. **58**
Şekil 3.58 : Lesbos'ta bulunan anta başlığı. **58**
Şekil 3.59 : Larisa anta başlığı. **59**
Şekil 3.60 : Larisa anta başlığı restitüsyon önerisi. **60**
Şekil 3.61 : Mylasa anta başlığı. **60**
Şekil 3.62 : Paros altar volütü. **62**
Şekil 3.63 : Patmos altar volütü. **62**
Şekil 3.64 : Larisa'dan kaplama frizi, Friz VI. **62**
Şekil 3.65 : Larisa am Hermos Friz VI renklendirilmiş restitüsyon önerisi. **63**
Şekil 3.66 : Pilaster başlıkları boyut karşılaştırması. **64**
Şekil 3.67 : Atina'dan İyon başlığının renklendirilmiş restitüsyon önerisi. **68**
Şekil 3.68 : Mylasa'dan İyon başlığının mevcut durumu. **68**
Şekil 3.69 : Labraunda Andron B renklendirilmiş restitüsyon önerisi. **69**
Şekil 3.70 : Labraunda Zeus Tapınağı'ndan boya kalıntısı taşıyan bir geison'un çizimi. **69**
Şekil 3.71 : Larisa İyon ve Lesbos yaprak dizili parça ön ve yan görünüş. **71**
Şekil 3.72 : Larisa İyon ve Lesbos yaprak dizili parça üst ve alt görünüş. **71**
Şekil 3.73 : Larisa arazide bulunan İyon yaprak dizili fragmanın çizimi. **71**
Şekil 3.74 : Monodendri'den (Tekağaç)'tan Poseidon Sunağı'na ait İyon yaprak dizisi. **73**
Şekil 3.75 : Paros A Tapınağı İyon yaprak dizileri. **74**
Şekil 3.76 : Delos'tan "γ serisi" İyon yaprak dizisi. **74**
Şekil 3.77 : Labraunda İyon yaprak dizileri. **74**
Şekil 3.78 : Didyma İyon yaprak dizisi. **75**
Şekil 3.79 : Daskyleion İyon yaprak dizisi. **77**
Şekil 3.80 : Limyra Zemuri Sarayı anta başlığı. **77**
Şekil 3.81 : Labraunda Andron B anta başlığı. **78**
Şekil 3.82 : Priene Athena Polias Tapınağı. **78**
Şekil 3.83 : Efes Artemis Tapınağı İyon ve Lesbos yaprak dizileri. **78**

Şekil 3.84 : Didyma Naiskosu'ndan anta başlığı. **78**
Şekil 3.85 : Arşitrav blokunun mevcut durumu ön görünüş. **79**
Şekil 3.86 : Arşitrav blokunun mevcut durumu üst ve alt görünüşler. **80**
Şekil 3.87 : Arşitrav blokunun mevcut durumu yan görünüşler. **80**
Şekil 3.88 : Kazı yayınında (LaH) arşitravın çizimi. **80**
Şekil 3.89 : Delos Naksoslular Oikosu arşitrav çizimi. **84**
Şekil 3.90 : Didyma arşitrav ve restitüsyon önerisi. **84**
Şekil 3.91 : Didyma Apollon Tapınağı üst yapısının restitüsyon önerisi. **84**
Şekil 3.92 : Delphi Siphnoslular hazine binası. **85**
Şekil 3.93 : Beçin arşitrav bloku. **85**
Şekil 3.94 : Metapontum D Tapınağı. **85**
Şekil 3.95 : Polyksena Lahti. **86**
Şekil 3.96 : Daskyleion arşitrav örneği. **86**
Şekil 3.97 : Daskyleion iki fascialı arşitrav çizimi. **86**
Şekil 3.98 : Daskyleion tek fascialı arşitrav çizimi. **86**
Şekil 3.99 : Arşitrav boyut karşılaştırması. **87**
Şekil 3.100 : Dişli frizin mevcut durumu, ön görünüş. **89**
Şekil 3.101 : Dişli frizin mevcut durumu, üst görünüş. **90**
Şekil 3.102 : Dişli friz mevcut durumu, alt görünüş. **90**
Şekil 3.103 : Dişli frizin mevcut durumu, yan görünüş. **90**
Şekil 3.104 : Larisa dişli frizin çizimi. **91**
Şekil 3.105 : Nakş-ı Rüstem mezar anıtlarında dişli frizler. **91**
Şekil 3.106 : Samos model yapısı No: 19. ....**92**
Şekil 3.107 : Samos model yapısı No: 32. ....**92**
Şekil 3.108 : Labraunda dişli friz. **95**
Şekil 3.109 : Labraunda dişli friz çizimi. **95**
Şekil 3.110 : Delos diş sırası. **95**
Şekil 3.111 : Pasargadae Kyros mezarından yarım kalmış dişli sırası. **95**
Şekil 3.112 : Polyksena lahti dişli friz detayı. **96**
Şekil 3.113 : Daskyleion'dan dişli friz örneği. **96**
Şekil 3.114 : Daskyleion'dan dişli friz örneği. **96**
Şekil 3.115 : Dişli friz boyut karşılaştırması. **97**
Şekil 3.116 : Geison 6'nın mevcut durumu. **100**
Şekil 3.117 : Geison 7'nin mevcut durumu, üst görünüş. **100**
Şekil 3.118 : Geison 7'nin mevcut durumu, alt görünüş. **101**
Şekil 3.119 : Geison 7'nin mevcut durumu. **101**
Şekil 3.120 : Isthmia Poseidon I Tapınağı'na ait geison örneği. **103**
Şekil 3.121 : Isthmia ve Mykenai geison örnekleri. **103**
Şekil 3.122 : Selinus farklı yapılardan geison örnekleri. **103**
Şekil 3.123 : Delos Naksoslular Oikosu'nun geison örneği. **104**
Şekil 3.124 : Yria IV Dionysos Tapınağı'nın geison örneği. **104**
Şekil 3.125 : Didyma Apollon Tapınağı'ndan geison örnekleri. **104**
Şekil 3.126 : İyon başlığı yan yüzeyindeki taşçı izleri. **107**
Şekil 3.127 : Tip 1 pilaster başlığı yan yüzey taşçı izleri. **107**
Şekil 3.128 : Tip 1 pilaster başlığı üst yüzey taşçı izleri. **107**
Şekil 3.129 : Tip 3 pilaster başlığı ön ve arka yüzeylerdeki taşçı izleri. **108**
Şekil 3.130 : Arşitrav ön yüzeyindeki taşçı izleri. **108**
Şekil 3.131 : Aiol başlığı Tip 2 Örnek 2 ön yüzündeki taşçı izleri. **108**
Şekil 3.132 : Yaprak dizili sütun elemanının alt yüzündeki taşçı izleri. **109**

Şekil 3.133 : Lesbos yaprak dizili profil taşıyan Fragman A'daki taşçı izleri. **109**
Şekil 3.134 : Lesbos yaprak dizili profil taşıyan Fragman B'deki taşçı izleri. **109**
Şekil 3.135 : Lesbos yaprak dizili profil taşıyan Fragman C'deki taşçı izleri. **109**
Şekil 3.136 : Lesbos yaprak dizili profil taşıyan Fragman D'deki taşçı izleri. **110**
Şekil 3.137 : İri boncuk dizili kaide parçasında görülen taşçı izleri. **110**
Şekil A.1.1 : İyon başlığı mevcut durumunun çizimi. **125**
Şekil A.1.2 : İyon başlığı restitüsyon önerisi 1..... **126**
Şekil A.1.3 : İyon başlığı restitüsyon önerisi 2..... **127**
Şekil A.2.1 : Pilaster başlığı Tip 1 mevcut durumunun çizimi..... **129**
Şekil A.2.2 : Pilaster başlığı Tip 1 restitüsyon önerisi. **130**
Şekil A.2.3 : Pilaster başlığı Tip 1 ön cephesinin renklendirilmiş restitüsyon önerisi..... **131**
Şekil A.2.4 : Pilaster başlığı Tip 1 sağ yan cephesinin renklendirilmiş restitüsyon önerisi. **132**
Şekil A.3.1 : Pilaster başlığı Tip 2 Örnek 1 mevcut durumunun çizimi. **135**
Şekil A.4.1 : Pilaster başlığı Tip 2 Örnek 2 mevcut durumunun çizimi. **137**
Şekil A.5.1 : Pilaster başlığı Tip 2 Örnek 3 mevcut durumunun çizimi. **139**
Şekil A.6.1 : Pilaster başlığı Tip 2 Örnek 4 mevcut durumunun çizimi. **141**
Şekil A.7.1 : Pilaster başlığı Tip 2 Örnek 5 mevcut durumunun çizimi. **143**
Şekil A.8.1 : Pilaster başlığı Tip 3 mevcut durumunun çizimi..... **145**
Şekil A.9.1 : İyon ve Lesbos Yapraklı Parçanın mevcut durumunun çizimi. **148**
Şekil A.9.2 : İyon ve Lesbos Yapraklı Parça restitüsyon önerisi. **149**
Şekil A.10.1 : Arşitrav mevcut durumunun çizimi. **152**
Şekil A.10.2 : Arşitrav restitüsyon önerisi. **153**
Şekil A.11.1 : Dişli Friz mevcut durumunun çizimi. **156**
Şekil A.11.2 : Dişli Friz restitüsyon önerisi. **157**
Şekil A.12.1 : Geison 7 mevcut durumunun çizimi..... **160**
Şekil A.13.1 : Geison 1 mevcut durumunun çizimi..... **162**
Şekil A.14.1 : Geison 2 mevcut durumunun çizimi..... **164**
Şekil A.15.1 : Geison 3 mevcut durumunun çizimi..... **166**
Şekil A.16.1 : Geison 4 mevcut durumunun çizimi..... **168**
Şekil A.17.1 : Geison 5 mevcut durumunun çizimi..... **170**
Şekil A.18.1 : Geison 6 mevcut durumunun çizimi..... **172**
Şekil A.19.1 : İyon Yaprak dizisi fragmanı..... **174**

İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE KORUNAN LARİSA (BURUNCUK) KÖKENLİ TAŞ MİMARİ ESERLER

ÖZET

Çalışma kapsamında, Batı Anadolu'da Aiolis bölgesinde yer alan Larisa (Buruncuk) antik kentinde bulunan taş mimari eserler konu alınmıştır. 20. yüzyılın ilk yarısında gerçekleştirilmiş kazılardan çıkarılan ve günümüzde İzmir Arkeoloji Müzesi'nde korunmakta olan grup ön plandadır. 2010 yılından bu yana süren yüzey araştırmalarında arazide bulunmuş bazı öğeler de aynı kapsamda değerlendirilmiştir.

Çalışmanın ilk kısmında İzmir Arkeoloji Müzesi'nin kuruluşu ve bu süreçte müze koleksiyonuna katılan eserler ile ilgili bilgiler derlenmiştir. Kazılar sırasında İstanbul Arkeoloji Müzeleri ile yapılmış yazışmalar da değerlendirilmiştir. Bu derlemenin amacı 1902 ve 1932-1934 yılları arasında Larisa'da gerçekleştirilmiş kazılarda ortaya çıkan mimari taş eserlerin İzmir Müzesi'ne ne zaman gönderilmiş olduğunun tespit edilmesidir.

Çalışmanın ikinci kısmında Larisa kentinde kazılar sonucu ortaya çıkmış ve İzmir Arkeoloji Müzesi'nde korunmakta olan on iki adet taş mimari eser ve Larisa kazı alanında bulunan sekiz adet parça incelenmiştir. Eserler incelenirken mimari düzendeki sıraları gözetilerek, yapıda en altta yer alan örnek ilk sırada olacak şekilde bir sıralama içinde tanıtılmıştır. İlk olarak belgeleme çalışmaları doğrultusunda elde edilen bilgiler ile eserlerin mevcut durumları detaylı olarak açıklanmış ve ölçüleri belirtilmiştir. Daha sonra eserlerin diğer antik yerleşimlerde bulunan benzer örnekleri sıralanmış ve karşılaştırmalar yapılmıştır. Eserlerin işlev, tarihlendirme ve ait olabileceği yapıların tartışmaları farklı kaynaklardan derlenmiş, güncel öneriler getirilmiştir. Gerek duyulduğu oranda eserlerin tamamlama ve restitüsyon çizimleri yapılmıştır. Boya kalıntısına rastlanmış olduğu belirtilen eser grubu için renklendirilmiş restütisyon önerisi getirilmiştir.

Çalışmanın temel amacı, 1940 yılında yayınlanmış "Larisa am Hermos I" eserinden ilk bilgileri elde edilen taş mimari eserlerin, güncel yayınlar ve belgeleme çalışması doğrultusunda yeniden değerlendirilmesidir.

Çalışma kapsamında incelenen eserlerin büyük çoğunluğu antik Yunan mimarisinin geç arkaik dönemine tarihlenmiştir. Bu döneme tarihli mimari eleman örneği nispeten az sayıda olduğundan, çalışmanın o dönemin mimari uygulamaları için de kaynak oluşturması hedeflenmiştir.

THE ARCHITECTURAL STONE WORKS FROM LARISA (BURUNCUK) PRESERVED IN IZMIR ARCHAEOLOGY MUSEUM

SUMMARY

This study focuses on a particular group of architectural stone works which were found in the ancient Aeolian settlement of Larisa (Buruncuk) in the 20th century excavations. 12 architectural pieces are currently preserved in the Izmir Archeology Museum. In addition, a smaller group of architectural elements on site has also been studied in the same framework.

The first part of this study deals with the establishment of Izmir Archeology Museum and transfer of archaeological objects to the museum. Izmir is located in the center of the Aegean region and surrounded by numerous archeological sites. Before the foundation of the Izmir Museum, archaeological finds collected from different sites were taken to the Istanbul Archaeological Museums. From the year 1922 onward local museums began to be established in the region, including the first examples of Değirmendere, Izmir, Bergama and Selçuk. In the years 1924-1925 Aziz Ogan started works to establish a museum in Izmir. He brought together archaeological finds and by adding new ones to the existing collections, Izmir Archeology Museum was officially opened in February 1927 in the building of Aya Vukla, a former Greek-Orthodox church near Basmane. The museum in Izmir presented a complex institution rather than being solely an archeology museum. Aziz Ogan's efforts were to create a cultural center by adjoining an art gallery and a library to the museum. The presentation formats and the content of the collection are known today from the Izmir Museum Guide published in 1927 and 1932. In 1951 the museum moved to Kültürpark and remained there until 1984.

The first archaeological excavations at Larisa began in 1902. In 1932, a second excavation campaign was conducted as a continuation of the earlier work of 1902. And from 1932 to 1934, final campaigns took place. Larisa excavations were conceived as a Swedish-German joint work. Since 2010, an architectural field survey has been proceeding in Larisa under the direction Prof. Dr. Turgut Saner (ITU). The correspondence between the excavators and the Istanbul Archaeological Museums in the 20th century includes information on the transfer of finds made in Larisa. It helps determining when the architectural stone works found during the excavations in Larisa were sent to the Izmir Archaeology Museum. In 1902, the museum in Izmir was not opened yet, so that only those Larisaean pieces which were found in the later excavations (i.e. 1932-1934) should have been transferred to the Izmir Archaeology Museum. Yet, another -less likely- possibility would be that the stone works from Larisa have been sent at a later date from the Istanbul Archaeological Museums to the Izmir Museum. Transferring artifacts from one museum to another is a well known practice.

In the second part of the study, twelve architectural stone works from the storage of the Izmir Archaeology Museum and eight on the field at Larisa are presented and described in their current conditions with the help of visual documentation. Architectural stone works have been displayed in the thesis regarding their location at the architectural structure from bottom to top. In other words, their places in the architectural order have been taken into consideration. The descriptions are followed by comparisons with similar examples found in other ancient cities. The architectural elements' functions, datings and probable contexts have been discussed based on different sources, and recent proposals have been introduced. At certain cases reconstructions and completion drawings have been accomplished. For the special group of architectural pieces, on which traces of paint were found, reconstructions have been developed.

The immediate source regarding the history and architecture of Larisa is the publication in three volumes titled "Larisa am Hermos" (1940-1942). In the first volume, architectural works are catalogued and described in detail. At the end of the text a catalogue of architectural stone pieces is given. Some of the pieces are described with both photographs and drawings, and for some others only drawings are available.

Ionic capitals present one of the most important architectural stone works preserved in Izmir Archaeology Museum. The Ionic capitals which reveal fine workmanship compared to other pieces are dated to the late archaic and early classical period. Similar examples from the middle of 6th century to the middle of the 5th century have been considered. The Ionic capital from Larisa, despite its "traditional" polster design with three deep carved canals, the concave volute canal of the both sides may be considered as "modern". The similarities with the examples from Kavala, Salonika, Thasos and especially concave channels may indicate Northern Greece influence, however, it seems that Larisa capital should be dated to an earlier period than the Northern works. There is not an exact parallel for this concave worked capital design, but the proportions and details help us date it around the first quarter of the 5th century B.C. That only the two volute parts without the central portion have survived, may also refer to the existence of two different capitals. However, the surviving parts have been considered as parts of the same capital, and the reconstruction proposal has been developed according to this assumpltion.

Seven pilaster capitals have been found in Larisa and they are now kept in the Izmir Archeology Museum. They are attributed to the so-called "Southwestern Building" and dated to the end of the 6th century B.C. by the excavators. These capitals have been studied under three "groups" according to their slight differences of design details. The best preserved one, "Type 1" has on its front a Lesbian kymation, an Ionic kymation and at the top of these two, flat fasciae, which continue wall-wards on either side. Both sides are decorated with two volutes and a palmette with seven leaves. On the upper part, a canal (groove) is carved along the front side, which is not to be seen frontally. "Type 2" differs from the "Type 1" only with the lack of the canal (groove). One of the Type 2 capitals displays traces of color according to the excavation publication; which is yet not seen today. "Type 3", a single capital fragment, also with volute and palmette decoration, has no profile on the front side. According to the statement in the Larisa publication, this block must have belonged to "an inner corner". The pilaster capitals from Larisa have similar aspects with the pilaster or anta capitals from Melanpagos and Chios Emporio. Other similar examples are from Samos and Didyma which are dated earlier than the pilaster capitals from Larisa. These capitals

have three overlapping volutes on sides and triple half round mouldings at the front. The capitals from Samos and Didyma are defined as “Ionic” anta/pilaster capitals.

“Aeolic” anta/pilaster capitals, on the other hand, show two volutes and a palmette in between at the sides. However, there are only a few exmaple known of the Aeolic type. Comparisons with these examples have yielded that the pilaster capitals from Larisa should be dated to the end of the 6th century B.C.

Another essential group of pieces from Larisa includes an architrave and a dentil frieze block with a Lesbian kymation without any carved decoration on it. The Lesbian kymation are similar to the pilaster capitals’ Lesbian kymation profile, and also their material is identical. Because of this reason, pilaster capitals, architrave and dentil frieze blocks are all attributed to the same building, that is the “Southwestern Building” and dated to the end of the 6th century B.C. Not so many entablatures of Archaic Ionic buildings are recorded. One of earliest and most important studies and restitutions was made for the Archaic Temple of Apollo in Didyma. However, recent studies in ancient sites of Labraunda, Daskyleion and Metapontum regarding Ionic temples have provided new insight about Ionic entablature design especially for the usage of architrav and dentil frieze. There are very few examples of dentils survived from the Archaic period. It is significant that Larisa, Labraunda and Daskyleion examples have all a 1:1 ratio between the width of the dentil’s space and dentil’s façade. The finds of Larisa are considered significant since they present a group of late Archaic examples.

The fragment with Ionic and Lesbian leaves are considered as part of the podium temple in Larisa which was reconstructed in the 4th century. Dating is based on the Ionic kymation which is better preserved. Numerous examples with Ionic egg-and-dart ornament have been found from the time span from the Archaic to the Classical period. The form of the Ionic leaves changed throughout the periods. The parallel or similar examples of the Ionic kymation moulding point to early 4th century B.C.

The geison group without any particular ornament could be compared to only a few known examples from other ancient sites. But the geison group bears striking similarities with the first Doric and Ionic geison examples in simplicity of design. These blocks, too, are attributed to the Southwestern Building which itself is dated to the end of the 6th century BC. It is quite possible that geisa with no ornamentation were used in the building.

This study aims at presenting the up-to-date existing data on Larisa’s archaic (late archaic) stone architecture by a group of publications, in which the remains of this ancient site have been mentioned. It also tries to provide new suggestions regarding the dating, reconstruction and placement of the stone pieces via both the evaluation of 20th century data and recent research. It should rather be considered as a starting point for the re-evaluation of the stone architecture of Larisa.

The majority of architectural stone works from Larisa included in this study is dated to the late Archaic period. They emerge with their quality of workmanship among the few known examples of the period.

1. GİRİŞ

Larisa (Buruncuk) antik kenti Aiolis bölgesinde, İzmir'in 28 km. kuzeyinde, Menemen ilçesine bağlı Buruncuk mahallesinde (eski Buruncuk köyü) yer almaktadır. Larisa'daki Yunan dönemi buluntuları M.Ö. 7. yüzyıl ile M.Ö. 4. yüzyıl arasına tarihlidir. Batı Anadolu'daki diğer Aiol kentlerine kıyasla arkaik ve geç arkaik döneme ait kalıntıların en fazla olduğu yerleşimlerden biridir. Kent erken Yunan sanat ve mimarisine yönelik aydınlatıcı bilgiler vermektedir.

Larisa olarak bilinen yerleşmede ilk arazi çalışmaları 1902 yılında başlamıştır. Bunu takiben 1932 yılında, 1902 çalışmasının devamı niteliğinde ikinci bir kazı yapılmıştır. Yazışmalarda 1933 yılı çalışmasından bir yüzey araştırması olarak söz edilmektedir. Larisa'daki en son kazılar ise 1934 yılında yapılmıştır. Larisa kazıları, bir Alman-İsveç ortak girişimidir [1] (Mater, 2013). 2010 yılında Prof. Dr. Turgut Saner başkanlığında yüzey araştırmaları yapılmaya başlanmıştır. Çalışmalar devam etmektedir.

Tez çalışması, kazılar esnasında Larisa'da bulunup İzmir Müzesi'ne gönderilmiş ve günümüzde de burada korunmakta olan on iki adet taş mimari eser ve Larisa kazı alanında bulunan sekiz adet parçayı kapsamaktadır. İncelenen eserlerden müzede korunanlar: İki adet İyon sütun başlığı parçası, yedi parçalık pilaster başlıkları grubu, bir adet İyon ve Lesbos yaprak dizili parça, bir adet arşitrav bloku, bir adet dişli friz bloku ve bir adet geisondan oluşmaktadır. Larisa kazı alanında bulunanlar ise altı parçalık geison grubu (Biri 2015 araştırması sırasında tespit edilmiştir), İyon yaprak dizisi fragmanı ve Lesbos yaprak dizili blok parçasıdır. Larisa kazıları ile ilgili 1940 yılında yayınlanan "Larisa am Hermos" eserinin ilk cildi mimari buluntular ile ilgilidir.

Kitapta tez kapsamında incelenen mimari eserlerle ilgili ayrıntılı tanımlar, bilgiler ve çizimler mevcuttur. Toplam 20 eserden (ve eser parçasından) İyon başlıkları, üç adet

[1]Larisa kazı tarihçesi ile ilgili detaylı bir çalışma 2013 yılında yüksek lisans tezi için İTÜ Sanat Tarihi Araştırma Görevlisi Gizem Mater tarafından yapılmıştır: Mater, Gizem (2013) Larisa (Buruncuk) Kazıları: Tarihçe, Bürokrasi ve Mimari Buluntulara İlişkin Bilgiler, İTÜ, İstanbul

pilaster başlığı, İyon ve Lesbos yaprak dizili parça, arşitrav, dişli friz ve müzede korunan geison blokunun çizim ve fotoğrafları Larisa am Hermos adlı yayının ilk cildinde görülebilmektedir. Diğer parçaların ayrıntılı belgelenmeleri ilk kez bu çalışma kapsamında yapılmaktadır. Tez kapsamındaki mimari eserlerin belgelenmesi, detaylı olarak incelenmesi, çizimlerinin yapılması, ilişkili yeni bilgilerin derlenmesi ve benzer örnekler ile karşılaştırılarak değerlendirilmesi çalışmanın temel amacıdır. Örnekler tez içerisinde, mimari düzendeki sıraları gözetilerek aktarılmıştır. Yapıda en altta yer alan örnek ilk sırada olacak şekilde, yani aşağıdan yukarıya doğru bir sıralama içinde tanıtılmıştır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, mimari eserler ile ilgili ilk, temel bilgi ve belgelemeler Larisa am Hermos adlı eserden elde edilmiştir. Larisa am Hermos: Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1902-1934 başlıklı üç ciltilik eser Johannes Boehlau, Karl Schefold ve diğer Larisa kazı ekip üyeleri tarafından 1940-1942 yılları arasında yayınlanmıştır. Mimari eserler Larisa am Hermos'un birinci cildinde numaralandırılmış ve detaylı olarak anlatılmıştır. Kitabın sonunda ise tekil mimari buluntuları içeren bir katalog bulunmaktadır. Parçaların bir kısmının fotoğrafları ve çizimleri, bazılarınınsa yalnızca çizimleri mevcuttur. Mimari öğelerin kazıda bulundukları yerler, benzer özellikleri taşıyan parçalar ve dönemleri bir bütün olarak değerlendirilmiş ve parçaların ait oldukları yapılara ilişkin öneriler getirilmiştir. Larisa am Hermos belgelemeleri ve değerlendirmeleri içermesi açısından çalışmanın ana kaynağı niteliğindedir.

Larisa'daki kazılarda bulunan arkaik ve klasik dönem taş mimari eserler İstanbul Arkeoloji Müzeleri ve İzmir Arkeoloji Müzesi'ne gönderilmiştir. Parçaların bir kısmı Larisa'da yerinde bırakılmıştır. İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne mimari taş eserlerin on üç parçalık kısmı nakledilmiştir.[2]

Çalışma kapsamında, Larisa am Hermos'taki bilgiler doğrultusunda İzmir Arkeoloji Müzesi'nde korunan eserler 2014 ve 2015 yıllarında İzmir Arkeoloji Müzesi görevlileri Tayfun Selçuk ve Avni S. Sağlam gözetiminde çizim ve fotoğraflar ile belgelenmiştir. Larisa'da arazide bulunan örnekler ise 2013, 2014 ve 2015 yüzey araştırması sırasında belgelenmiştir. Eserlerin mevcut durumlarının çizimleri yerinde

[2] İstanbul Arkeloji Müzeleri'ndeki parçalar Müge Arseven tarafından yüksek lisans tezi için belgelenmiş ve detaylı olarak çalışılmıştır: Arseven, Müge (2013) Larisa'da Bulunan Arkaik Taş Mimari Eseler, İTÜ, İstanbul

1/1, 1/2 veya 1/5 ölçeklerinde yapılmış ve detaylı bir biçimde işlenmiştir. Her eser için olabildiğince detaylı bir yayın taraması yapılmış ve yayınlarda yapılan değerlendirmeler bir araya getirilmiştir. Eserlerin tarih ve/veya işlev bakımından benzer olan örnekleri için çeşitli yayınlara başvurulmuştur. Bu paralel örneklerin tarihlemeleri göz önünde bulundurularak, bölegesel ve işlevsel farklılıklar da değerlendirilerek tarihlendirilmeleri amaçlanmıştır. Tam paraleli tespit edilmeyen mimari elemanların tarihlendirilmesinde detay özelliklerinin karşılaştırılmasına gidilmiştir. Bu araştırmaların sonucunda Larisa eserleri yeniden değerlendirilmiş ve mümkün olduğu ölçüde eserlerin bir kısmının özgün tasarımlarına yönelik restitüsyon çizimleri geliştirilmiştir. Restitüsyon çalışması sürecinde boya izine rastlanmış bir parça için renkli çizim önerisi yapılmış, kırık olan parçalar ise aslına uygun şekilde tamamlanmıştır.

2. İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ VE LARİSA ESERLERİ

2.1 İzmir Arkeoloji Müzesi'nin Kuruluşu ve Binaları

İzmir Arkeoloji Müzesi 1927 yılında açılmış ve günümüze kadar üç farklı yapıda hizmet vermiştir. Aziz Ogan müzenin kurulması için ilk adımları atmıştır.

Eski eserlerin korunmasına yönelik çalışmalar Tanzimat döneminden itibaren başlamış, Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar İstanbul odaklı olarak gerçekleşmiştir. Farklı yerlerden toplanan eserler İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne götürülmüş ve orada korunmuştur. Kurtuluş Savaşı'nın sonrasında, Atatürk'ün isteği doğrultusunda o dönemin Milli Eğitim Bakanı olan İsmail Safa tarafından 5 Kasım 1922 tarihli ve "Müzeler ve Âsar-ı Atika Hakkında Talimat" başlığı adı altında bir belge yayınlanmıştır. Belgede yerel müzelerin açılması, müzeleri olan yerlerde depo ve sergi alanlarının yeniden düzenlenmesi, müze müdürü ve çalışanlarının sorumlulukları belirtilmektedir. Bu talimatın yeni müzelerin açılmasını teşvik etmiş olacağı düşünülmektedir. (Serçe, 2002, s.319)

İzmir'in yakın çevresinde çok sayıda arkeolojik kalıntı ve kazı alanı bulunmaktadır. 20. yüzyılın başlarında Birinci Dünya Savaşı ve ardından Yunan işgali ile birlikte kazılara ara verildiğinde pek çok eski eser korunmasız olarak alanlarda bırakılmıştır. Bu durum İzmir'de bir müze kurulmasının önemini göstermektedir. 1914 yılında Aydın ve İzmir bölgesine Asar-ı Atika Müfettişi olarak gönderilen Aziz Ogan burada yapılan yabancı kazılarda Osmanlı Hükümeti'nin temsilciliğini de yapmıştır. İzmir'de müze kurulması için ilk somut adımları da Ogan atmıştır.

1922 yılında çıkan genelge sonrasında İzmir civarında Değirmendere, Bergama ve Selçuk'taki eski eserler toplatılmaya başlanmıştır. (Serçe, 2002, s.320) Toplanan eserler o zamanlar İzmir İdadi Mektebi (I.Sultani Mektebi) olarak kullanılan ve sonrasında Adliye'ye dönüştürülen binanın bahçesinde koruma altına alınmıştır. Bu eserler arasında mimari parçalar, kabartmalar, heykeller, Teos antik kentine ait Dionysos Tağınağı'na ait frizler, Yunan işgali sırasında Nysa'da (Sultanhisar) Atina

Müzesi uzmanları tarafından ortaya çıkarılan ve Atina'ya götürülmek üzereyken İzmir'in kurtuluşu üzerine İzmir'de kalan eserler bulunmaktadır. Aziz Ogan 1924–1925 yıllarında müze kurmak için çalışmalara başlamış, mevcut eser gruplarına yenilerini de katarak eserleri bir araya getirmiştir.[3]

Kurtuluş Savaşı sonrasında İzmir'deki büyük yangının ardından müze için uygun bina bulunması güçleşmiştir. Aziz Ogan müze yapısı olarak Basmane semtinde, Basmane tren istasyonuna yakın, yangından etkilenmemiş bir Rum Ortodoks kilisesi olan Aya Vukla'yı seçmiştir (Şekil 2.1). İzmir Müzesi'nin açılışı 15 Şubat 1927'de gerçekleşmiştir. Müze yapısında sadece arkeolojik kalıntıların sergilenmesi hedeflenmemiş, sanat galerisi ve kütüphane işlevleri de eklenmiştir. (Kurt, 2015, s.76)

İzmir Eski Eserler Müzesi'nin bahçesinde ve birinci katında Batı Anadolu'nun Yunan, Roma ve Bizans dönemlerine ait arkeolojik kalıntılar bulunmaktadır (Şekil 2.2 ve Şekil 2.3). Üst katında İslâmi eserler ve diğer bazı uygarlıklara ait para koleksiyonu, "İnkılâp Bölümü" olarak düzenlenen, tekke ve zaviyelerin kapatılması sonrasında toplanan eşyaların bulunduğu bir sergi alanı, yazma eserler, Milas'taki Ahmet Gazi Camisi'nden getirilen minber, Birgi Ulu Camisi'nden getirilmiş 18. yüzyıla ait halılar ve Menteşeoğullarına ait mezar taşları sergilenmektedir. (Serçe, 2002, s.320)

1926 senesinden itibaren, Efes'te yürütülen kazılarda elde edilen eserlerden seçilenler İzmir Müzesi'ne gönderilmektedir. Müzenin zenginleştirilmesi için çalışmalar artmış, Balıkesir, Aydın, Manisa, Denizli ve Muğla gibi çevre illerden de eserler getirilmiştir.

1927 ve 1932 yılları arasında müzenin düzenlenmesi, yönetimi ve eserleri sınıflandırma yöntemlerinin gelişmiş olduğu düşünülmektedir. 1932 tarihli İzmir Müzesi rehberinden arkeolojik eserlerin tek bir sergi alanında sergilendiği bilinmektedir. Bu eserlerin öncelikle büyüklük kriterine göre sınıflandırıldığı görülebilmektedir. Büyük heykeller, mimari parçalar, mezar taşları, büyük kabartmalar ve lahitler bahçe kısmında sergilenmektedir. Dış mekanda sergilenen eserler kronolojik ve bölgesel olarak ayrılarak yerleştirilmiştir. Hellenistik ve Roma döneminden kabartmalar, Roma heykelleri, lahitler, mimari parçalar ve Bizans dönemi eserlerini içeren bir sınıflandırma görülmektedir. Didim koleksiyonu ve Frig eserleri koleksiyonu dış sergi mekanında diğerlerinden farklı olarak düzenlenmiştir. Dış

[3] http://www.tamsanat.net/atolye/kurumlar/muzeler/muze.php?post=669 (2016)

mekandaki son kategori ise Türk mezar taşlarıdır. Selçuklu döneminden tarihi mezar taşları Manisa'daki Aydınoğlu Mehmed Bey Camisi'nden getirilmiş, ayrıca İzmir'deki Sulu Mezarlık'tan mezar taşları buraya nakledilmiştir.

1934'te yayınlanan, yönetimin hazırladığı yıllık istatistiklerde müzedeki eserlerde yıllara göre artış ve düşüşler yaşandığı görülebilmektedir. Örneğin İslami koleksiyonda 1930 yılında kayıtlı eser görülmezken, 1931 yılında 109 adet eser, 1932 yılında ise 74 eser kayıtlıdır. Bu düşüşün sebebinin İzmir Müzesi'nden İstanbul ve Ankara'ya eser gönderilmesi olabileceği düşünülmektedir. Müzelerin arasında eser aktarımının mümkün olduğu görülebilmektedir. (Kurt, 2015, s. 152-156)

1934'te yayınlanan İzmir Rehberi'ne göre İzmir Müzesi, eserlerinin çokluğu ve zenginliği ile dünyanın ikinci derecedeki müzeleri arasında kabul edilir (Serçe, 2002 s.330). 1943 yılında İzmir Âsar-ı Atika Müzesi'nin adı İzmir Arkeoloji Müzesi olarak değiştirilmiştir. İzmir Arkeoloji Müzesi'nin sahip olduğu eserlerin zamanla artması sebebiyle, Aya Vukla Kilisesi binasının sınırlı kapasitesi dolmuştur. Bunun üzerine eserlerin bir kısmı, 1951 yılında, Kültürpark'ın (İzmir Fuar Alanı) içinde yer alan Maarif Pavyonu binasına taşınarak burada sergilenmeye başlamıştır.

İzmir Arkeoloji Müzesi'nin Bahribaba Parkı içinde yer alan modern binasının yapımına 1980 yılında başlanmıştır. 5000 m2'lik bir alan üzerinde yer alan müze binası 11 Şubat 1984'te hizmete girmiştir.

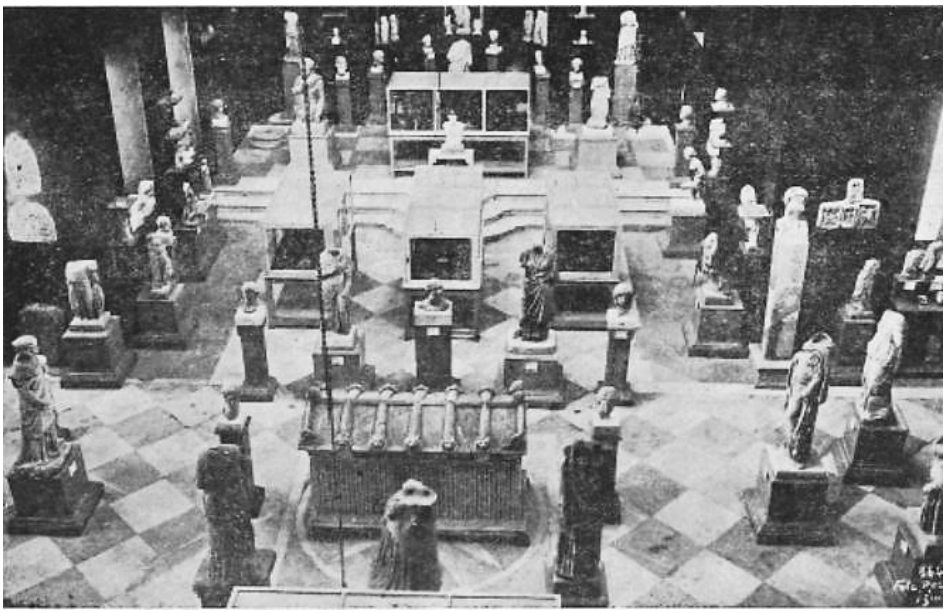
1927 yılında müzenin açılmasından önce "İzmir ve Havalisi Asarı Atika Muhipleri Cemiyeti" kurulmuştur. Her türlü eski eserin korunması, halkın bilgilendirilmesine yönelik yayınlar yapılması amacıyla kurulan cemiyetin ilk yayını İzmir Asar-ı Atika Müzesi Rehberi'dir. Aziz Ogan tarafından yazılmış olan rehber 1927 yılında yayınlanmıştır. 21 sayfalık rehber, mevcut eserler tek tek incelenerek bulunuş yerleri, özellikleri ve ait oldukları dönemleri içeren bir katalog niteliğinde hazırlanmıştır. 1932 yılında o dönemde mevcut olan eserlere yenileri eklenerek rehber genişletilmiştir. Yeni rehber de Aziz Ogan tarafından düzenlenmiş ve müzede bulunan bazı eserlerin fotoğrafları da eklenmiştir. Rehberde müzenin yeni düzenlemesi Alman Arkeolog Hahland tarafından ele alınmıştır. (Serçe, 2002 s.331)

Günümüzde (2016) İzmir Arkeoloji Müzesi 1984'te taşındığı binasında hizmet vermeye devam etmektedir. Müzede ören yerlerinden çıkarılan eserler arasında tarih öncesi çağlardan buluntular, pişmiş toprak eserler gibi çeşitli dönemlere ait çok sayıda

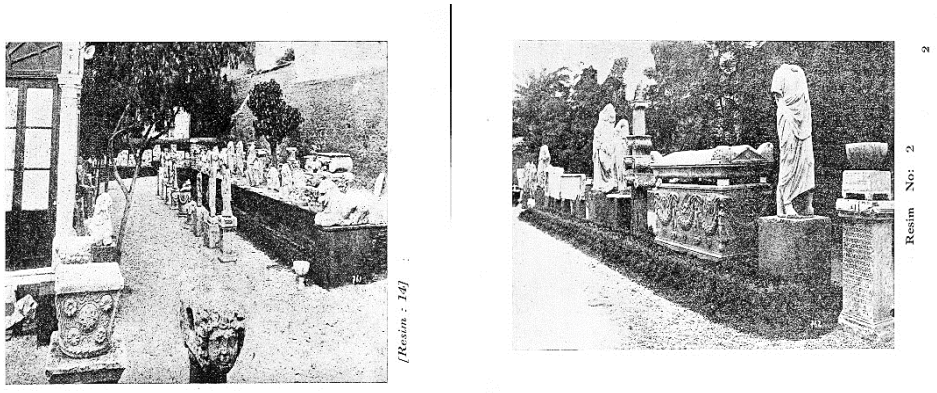
eser bulunmaktadır. Müze bahçesinde Hellenistik ve Roma dönemine ait mimari parçalar, frizler, lahitler ve büyük ölçüdeki antik eserlere yer verilmiştir.

Şekil 2.1 : Aya Vukla Kilisesi Günümüz, 2016
(http://www.levantineheritage.com/ayavukla.htm)

Şekil 2.2 : İzmir Müzesi 1932 (Aziz Ogan, 1932, Şekil 9)

Şekil 2.3 : İzmir Müzesi 1932 (Aziz Ogan, 1932, Şekil 2)

2.2 Larisa Kazıları ve Eserleri

Larisa'daki araştırmalar 1900 yılında, Kjellberg ve Boehlau'nun Lesbos adası ve İzmir civarındaki antik yerleşimleri ziyaret etmesi ile başlamıştır (Hellström, 2003, s.237). İstanbul Arkeoloji Müzesi ile yapılan çeşitli yazışmalar ve izinlerin çıkması sonucunda kazılar 1902 yılında başlamıştır. Kazı komiseri olarak atanan Evangelos Mimaroğlu 1902'de İstanbul'daki Müze-i Hümayun'un müdürüne Larisa kazılarına dair yazdığı raporlarda buluntulardan bahsetmiş ve yapılanlar hakkında bilgi vermiştir.

Osman Hamdi Bey aynı yıl Kjellberg'e yazdığı mektupta Larisa buluntularının etüt edilmesi gerektiğini, İzmir'de (arazide) kalan eserlerin İstanbul'daki müzeye gönderilmesini istemiştir. (Mater, 2013, Belge 27: İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yabancı Dil Arşivi, Belge 37). Yazışmalar sonucunda 1902 yılında 13 sandık eserin iki seferde İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne teslim edildiği bilgisi edinilmektedir.

1902 yılından sonra Birinci Dünya savaşı sebebiyle Larisa kazıları aksamıştır. 1932 yılı Nisan ve Temmuz ayları arasında yapılan ikinci kazı 1902'de yapılmış olan çalışmayı tamamlamak amacına yöneliktir. Kazının yönetimini Bergama kazılarında çalışan, İsveç kökenli Alman arkeolog Knut Olof Dalman üstlenmiştir. (Mater, 2013, s. 39)

2 Mayıs 1932'de Vekalet Müzeler Dairesi, İstanbul Müzeleri Umum Müdürlüğü'ne yollanan bir yazıda, kazıda bulunan 11 parça eserle 1 dişin bir seri fotoğrafının gönderilmesi hakkında bilgilendirme yapılmıştır. (Belge 45: İstanbul Arkeoloji Müzeleri Arşivi, Belge 39).

Larisa kazılarında 1934 yılına kadar, sadece akropolün 1902 kazılarında ele alınmış olan bir kısımı incelenmiş, 1934'te ise aynı alandaki diğer kısımların kazıları gerçekleştirilmiştir.

19 Haziran 1934'te kazı komiseri Mustafa Süleyman, Larisa'da Boehlau adına Schefold tarafından yapılan kazıda çıkan 400'den fazla eserin Maarif Vekaleti'nin emriyle tetkik için müzeye getirmek üzere 23 Haziran 1934 tarihinde yola çıkacağını belirten bir yazı yazmıştır (Belge 62: İstanbul Arkeoloji Müzeleri Arşivi, Belge 49). Bu eserlerin teslim alındığına dair belge de bulunmaktadır. 1934 yılındaki son seferin

ardından Larisa'da bir daha kazı yapılmamıştır. Ancak 1940'lara kadar süren yazışmalardan Larisa buluntuları üzerindeki çalışmaların müzede bir süre daha devam ettiği anlaşılmaktadır. (Mater, 2013)

Tüm bu bürokratik yazışmalardan anlaşılacağı üzere kazılarda çıkan buluntular ile ilgili İstanbul Arkeoloji Müzeleri ile yazışmalar yapılmış, eserler gönderilmiş ve teslim alınmıştır. 1902 tarihinde henüz İzmir Müzesi açılmış olmadığından günümüzde müzede olan Larisa parçaları 1932'den sonra yapılan kazılarda İzmir Müzesi'ne nakledilmiş olmalıdır. Bir diğer ihtimal ise bu eserlerin daha geç bir tarihte İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nden gönderilmiş olabileceğidir. Müzeler arasında eserlerin aktarıldığı bilinen bir uygulamadır.

1932 tarihli İzmir Müzesi rehberinde Menemen civarında Larisa'da Roma devri bir kadın başı heykeli bulunduğu belirtilmektedir (Ogan, 1932, s.45). Heykelin, müze sergi salonunda bulunan bir lahtin kısa cephesinin önünde durduğu ifade edilmiştir. Envanter numarası 531 olarak yazılmıştır.. Sergi alanının fotoğraflarından görülebilen heykel başı, rehberin sonundaki katalog kısmında detaylı ön görünüş fotoğrafı ile verilmiştir. Katalogdaki 531 envanter numarası ile verilmiş olan eserin açıklama kısmında "Efes, Venüs başı" bilgisi bulunmaktadır. Katalogdaki açıklamalar arasında Larisa kentinin adı geçmemektedir. Rehberin yazılı kısmının devamında da Larisa'dan bahsedilmemiştir.

Larisa'daki 1902 yılı kazılarında görev alan kazı komiseri Evangelos Mimaroğlu'nun İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne yazdığı raporda; Larisa'da herhangi bir yazıt veya heykel bulunmadığı, yalnızca 10 cm. yüksekliğinde mermer bir başın ele geçtiği belirtilmiştir (Mater, 2013, s. 35). Burada bahsi geçen 10 cm.'lik figürin ile İzmir Müzesi Rehberi'nde yer alan nispeten daha büyük ölçülerde olan kadın başı heykelinin aynı eser olmadığı anlaşılmaktadır. Rehberde yanlışlık yapıldığı görülmektedir. Nitekim Larisa kazılarında o büyüklükte bir kadın başı heykeli bulunmamıştır.

1936 tarihli bir fotoğrafta Larisa'daki pilaster başlıklarından biri Aya Vukla Kilisesi'nin dış kapısının önünde zincir ile bağlanmış, kaldırılırken görülmektedir (Şekil 2.4). Eser müzede 976 katalog numarası ile kayırlı olan pilaster başlığıdır. Fotoğrafta, o tarihte İzmir Müzesi'nin müdürlüğünü yapan Selâhattin Kantar önde, Larisa ile ilgili çalışmaları sürdüren Karl Schefold ise hemen arkasında yer almaktadır. Parçaların bu tarihte müzeye getirilmiş olması muhtemeldir.

Şekil 2.4 : İzmir Asar-ı Atika Müzesi, 1936 tarihli bir fotoğraf (İzmir Arkeoloji Müzesi, 2014)

3. LARİSA'DA BULUNAN TAŞ MİMARİ ESERLER

Larisa'da 1902 yılında kazılar başlamış ve araştırmalar 1932-1934 yıllarında yoğunlaşmış ve sonrasında sona ermiştir. Alanda bulunan arkaik ve klasik dönem taş mimari eserler İstanbul Arkeoloji Müzeleri ve İzmir Arkeoloji Müzesi'ne gönderilmiştir. Bulunan parçaların bir kısmı Larisa'da yerinde bırakılmıştır. Bir grup mimari parça ise yalnızca mimar Max Asschenfeldt'in çizimlerinden bilinmektedir.

1940 yılında yayınlanan Larisa am Hermos kitabının ilk cildinde toplam 108 adet taş eserler detaylı olarak incelenmiştir. Parçaların bir kısmının çizimleri mevcutken, bazı eserlerinse fotoğraf ile belgelendiği görülmektedir (Şekil 3.1 ve Şekil 3.2).

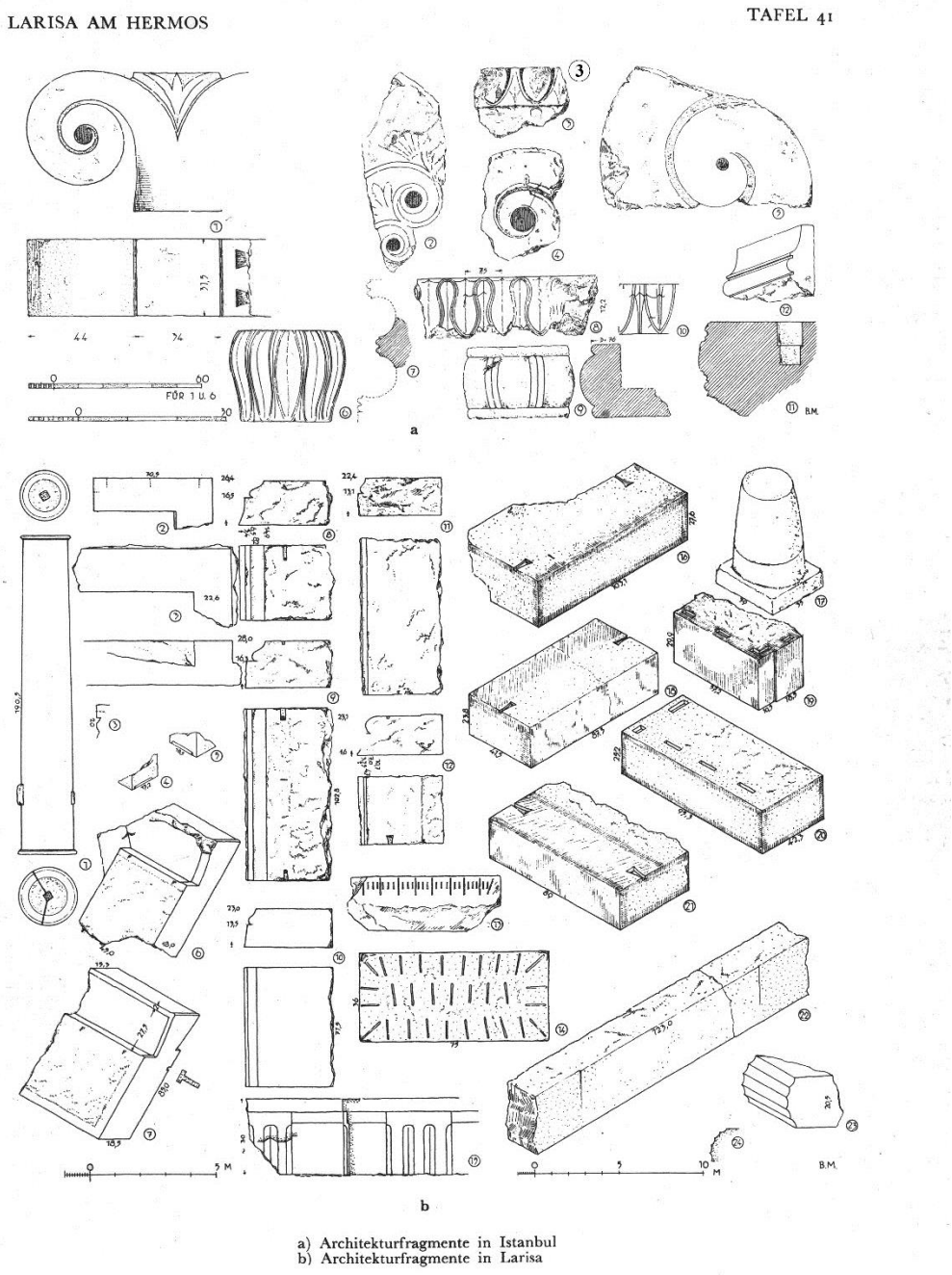
İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne mimari taş eserlerin on üç parçalık kısmı nakledilmiştir.[4] Parçaların arasında Aiol başlıkları, yaprak dizili sütun elemanı, Lesbos yaprak dizili duvar profilleri, anta başlığı parçası, sima parçası, aslan başı biçimli çörten ve boncuk dizili kaide(?) parçası bulunmaktadır. Larisa am Hermos isimli kazı yayınının birinci cildinde parçaların çizimleri de yer almaktadır .

İzmir Arkeoloji Müzesi'nde korunduğu belirtilen mimari taş eser sayısı 15'tir. Bu eserlerden İyon sütun başlığı, yedi parçalık pilaster başlıkları, İyon ve Lesbos yaprak dizili parça, arşitrav bloğu, dişli friz bloğu ve geison parçasından oluşan on iki adetine ulaşılabilmiştir. Bu parçalar ile birlikte Larisa kazı alanında bulunmuş altı parçalık geison grubu, İyon yaprak dizisi fragmanı da tez kapsamına dahil edilmiştir (Şekil 3.3).

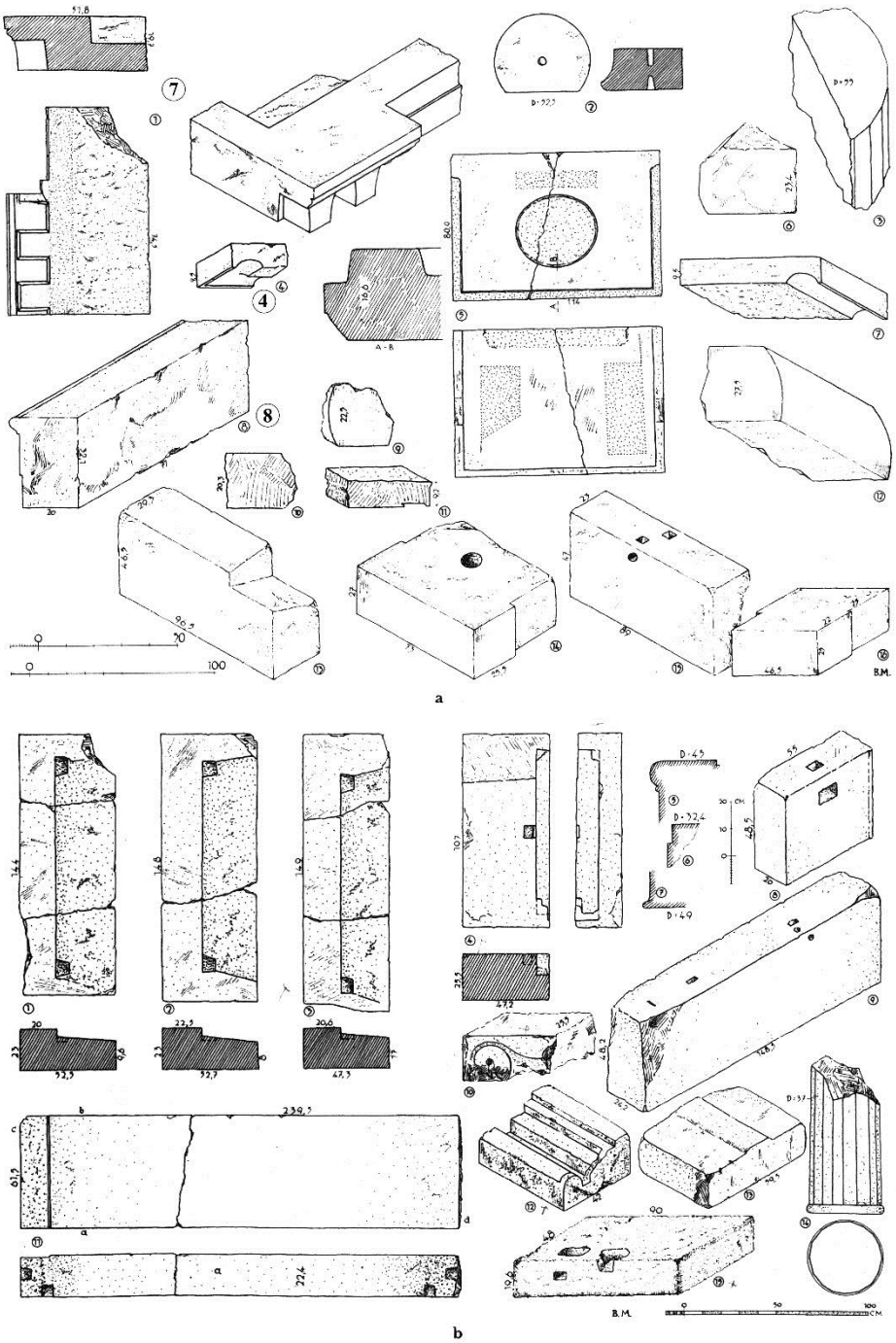
İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki her parçaya bir envanter numarası verilmiştir. 975 ile 987 arasında olan numaralar Larisa'daki taş eserlere aittir. Bu da eserlerin aynı zamanda müzeye getirilmiş olacağını düşündürmektedir. Ayrıca 981 Envanter No'lu parça Larisa envanterine kayıtlı olup, araştırmalar sırasında Larisa'ya yakın bir Aiol kenti olan Kyme'de bulunmuş olduğu anlaşılmıştır. Parçalar müzenin farklı yerlerinde

[4] İstanbul Arkeloji Müzeleri'ndeki parçalar Müge Arseven tarafından yüksek lisans tezi için belgelenmiş ve detaylı olarak çalışılmıştır: Arseven, Müge (2013) Larisa'da Bulunan Arkaik Taş Mimari Eseler, İTÜ, İstanbul

korunmaktadır. Müzedeki envanter numaraları, korundukları yerler, Larisa am Hermos'ta yer alan katalog numaraları, fotoğraf ve çizim bilgileri şu şekildedir. (Çizelge 3.1)

Şekil 3.1 : Larisa'da tespit edilen taş eserler grubu I (Larisa am Hermos, 1940)

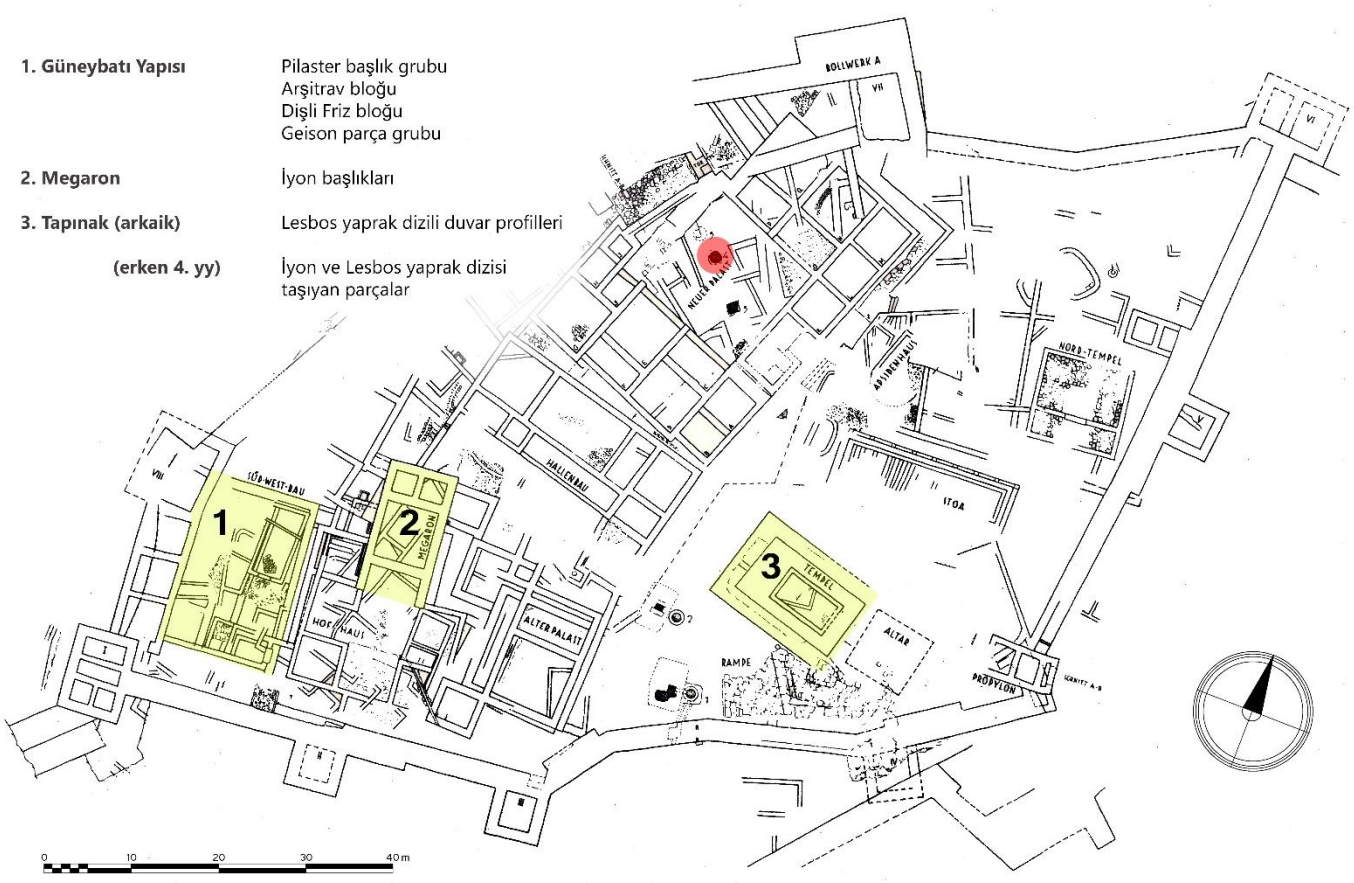

a) b) Architekturfragmente in Larisa

Şekil 3.2 : Larisa'da tespit edilen taş eserler grubu II (Larisa am Hermos, 1940)

Çizelge 3.1 : İzmir Arkeoloji Müzesi envanterine kayıtlı olan Larisa kökenli mimari taş eserler

	LaH Kat. No	LaH Levha Bilgileri	Müzede Bulunduğu Yer	Müze Env. No
İyon Başlığı Parçaları	17 - 18	Lev. 20 ve 21	Eski Teşhir Salonu	975
Pilaster B. Tip 1	9	Lev. 23	Eski Teşhir Salonu	976
Pilaster B. Tip 2 Ö.1	8	Lev. 23	Bahçe	978
Pilaster B. Tip 2 Ö.2	10	Lev. 24, a	Bahçe ve Depo (aynı esere ait iki adet parça)	980
Pilaster B. Tip 2 Ö.3	?	-	Bahçe ve Depo (aynı esere ait iki adet parça)	977
Pilaster B. Tip 2 Ö.4	?	-	Depo	984
Pilaster B. Tip 2 Ö.5	?	-	Depo	983
Pilaster B. Tip 3	13	-	Depo	986
İyon ve Lesbos Yaprak Dizili Parça	78	Lev. 25, e Lev. 41a, 3	Depo	987
Arşitrav	49	Lev. 24, b Lev. 42a, 8	Mezar Salonu	982
Dişli Friz	50	Lev. 24, c Lev. 42a, 7	Mezar Salonu	979
Geison Örnek 7	53	Lev. 42a, 4	Depo	985

Şekil 3.3 : Tez kapsamındaki taş mimari eserlerin ait olduğu düşünülen yapılar (Boehlau ve Schefold, 1940, Levha 44'ten uyarlanmıştır)

3.1 İyon Sütun Başlığı Parçaları

Larisa antik kentinde bulunan ve iki parça halinde korunan İyon sütun başlığı sert kireç tüfündendir (Şekil 3.4, Şekil 3.5 ve Şekil 3.6). Başlığın iki yandaki volütü bölümleri günümüze ulaşmıştır (Şekil A.1.1). Volütler yaklaşık 30 cm. genişliğinde ve 37 cm. yüksekliğindedir. Sağ ve sol parçalarda abakusun 38 cm. derinlikte, 20 cm. genişlikteki kısmı korunmuştur. Orta kısım (ekhinus) günümüze ulaşamamıştır. Abakusun 38 cm. derinliği ve 1.5 cm. yüksekliği eldeki kesin verilerdir. Abakus, cephelerde işlemesiz, tek düşey bir şerit halindedir. Üst yüzeyinde kenarlardan 3 cm. içeride; 2 mm. kadar yükseltilmiş bir yüzey bulunmaktadır. Bu yüzeyde eğik tutularak kullanılmış tarak vuruşları görülmektedir.

Başlığın ön ve arka yüzlerinin tasarım ve işçilik nitelikleri aynıdır. Müzede bir duvarın önüne gelecek biçimde sergilenen başlığın ön yüz olarak kabul edilen cephesi nispeten daha sağlamdır. Volüt kanalı içbükeydir. Abakusun hemen altında genişliği yaklaşık 10 cm.'dir ve volüt gözüne doğru daralmaktadır. Volüt kanalının etrafı, en kalın yeri 1.5 cm. genişliğinde olan, yarım daire kesitli, dışbükey bir şerit ile çevrilidir. Kazı yayınında ince kesitli şeritlerin yüzeylerinin "güçlü bir gerilim yaratacak şekilde yuvarlatılarak derinleştirildiği ve kanallardan keskin bir biçimde ayrıldığı" belirtilmektedir (Şekil 3.7) (Boehlau ve Schefold, 1940, s. 125). Bu şerit abakusun hemen altından başlayıp, volütün dışını da çevreleyecek şekilde üç tam dönüş yaparak volüt gözünde son bulur. Alzinger, Larisa'daki başlıkların "yenilikçi" olduğunu belirtir. Volütlerin "hızlıca" döndüğünü, kanalların incelik ile oyulduğunu ve vurgulu olduğunu söylemektedir (Alzinger, 1972, s. 182). Volüt gözleri yaklaşık 2 cm. çapında dairesel bir delik halindedir. Özgün halinde içerisinde farklı bir taş yerleştirilmiş olduğu düşünülmektedir.

Volütleri birbirine bağlayan şerit, orta parçanın eksikliğinden dolayı tam olarak görülememektedir. Fakat volütün etrafını çeviren şeritler orta kısımda ikiye ayrılmakta ve bu noktada volütlerin basık yay formlu bir şerit ile bağlandığının izleri görülebilmektedir. Şeritin ikiye ayrıldığı noktada, yani İyon yaprak dizisine geçişte palmet izine rastlanmamaktadır.

Başlığın polster kısmı yaklaşık 38 cm. genişliğindedir. Üç derin içbükey kanal ile değerlendirilmiştir. Bu kanalların etrafında yarım daire kesitli, dışbükey şeritler vardır.

Bu şeritlerin en dışta olanları volütlerin de dışını çevreleyen şeritlerdir. Bu çift sıra bantlar, abakustan en şişkin kısmına kadar yaklaşık 15.5 cm.'dir, abakusa bağlandığı noktadan en alta yüksekliği 36 cm.'dir. Polsterin orta kısmındaki kanal daha küçük yarıçaplı bir yay ile dönmektedir. Bu kanalları saran şeritler abakusun yaklaşık 3 cm. altından başlar ve abakustan en geniş noktasına olan uzaklığı 13.5 cm. olacak şekilde dönüşüne ekhinusa kadar devam eder. Bu şeritler gövde ile birleşim yerinde yarım daireye yakın bir yay oluşturarak şekilde birleşir. Üç kanalın bitiş noktalarında; aralarda birer ok, en dışta ise bir palmet bulunur (Şekil 3.8). Palmetler sivri ve geometrik üç yapraktan oluşur. Uzunluğu yaklaşık 6 cm. kadardır.

Çalışma kapsamında bu iki parça tek bir İyon başlığına ait olarak değerlendirilmiştir. Ancak kazı yayınında bu parçalar ile ölçü özdeşliği gösteren üç küçük volüt fragmanından bahsedilmektedir (LaH, 1940, s.121). Bu parçalardan katalog numarası 19 olarak belirtilmiş olan İyon başlığı fragmanının çizimi kazı yayınında verilmiştir (Şekil 3.9) (Boehlau ve Schefold, 1940, s.126). Kazı yayınında "Deneme sondajı A"da bulunmuş olduğu belirtilen parça Foça taşındandır. Fragmanda iki yarım daire kesitli şerit ve aralarından çıkan ve yaprak sayısı tam olarak okunamayan palmet motifi görülmektedir. Yayında bir şeritin ön kanala diğerininse yan kanala eşlik ettiği belirtilmektedir (Boehlau ve Schefold, 1940, s.126). 17 ve 18 numaralı başlıklardan günümüze ulaşan ön ve yan (iç yüzeyde) şeritlerin arasında yer alan palmet, ve şeritlerin profilleri biçim olarak bu örneğe benzerdir. Fakat palmetin iki yanındaki şeritler, 20 numaralı parçanın çizimindekinden farklı olarak birbirine dik konumdadır. Bu fragmanın volütler ile ekhinusun birleşim kısmından olabileceği de düşünülmüştür. Fakat şeritlerin arasındaki açının 17 ve 18 numaralı başlık parçalarına göre oldukça geniş olması sebebiyle bu olasılık mümkün görünmemektedir.

Başlık sayısının birden fazla olduğu ve bir dizi aynı tip başlığın mimaride kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Bu iki parçanın da aynı başlığa ait olduğu konusunda bir kesinlik olmamakla birlikte, aynı yayında İyon başlığının bu iki parça esas alınarak tamamlanması gerektiği belirtilmektedir (Boehlau ve Schefold, 1940, s.161).[5] Kazı yayınında parça geç arkaik döneme tarihlenmiştir.

[5] Tamamlama önerisi kitaptaki katalog çizimlerini ve restitüsyon çizimlerini yapmış olan Bruno Meyer-Plath'a aittir.

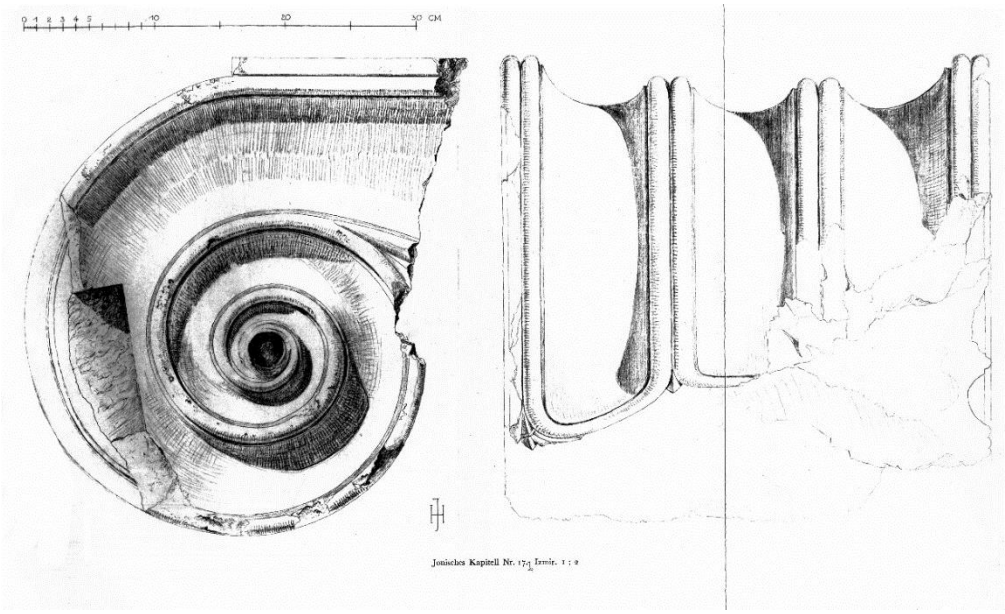
Şekil 3.4 : İyon başlık parçalarının mevcut durumu (2015)

Şekil 3.5 : İyon başlık parçalarının üst yüzeyi (2015)

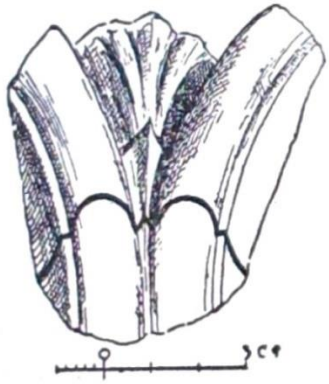
Şekil 3.6 : Sol İyon başlığının sol parçasının sol yan ve alt yüzeyi (2015)

Şekil 3.7 : İyon başlığının Larisa am Hermos'taki çizimi (Boehlau ve Schefold, 1940, lev. 21)

Şekil 3.8 : İyon başlığı palmet ve ok detayları (2015)

Şekil 3.9 : Larisa am Hermos'tan 20 numaralı volüt fragmanı ((Boehlau ve Schefold, 1940, s. 126)

Arkaik dönemde İyon başlıkları Batı Anadolu'da, Samos ve Khios'ta, Kiklad adalarında, Yunan anakarasında ve Kuzey Afrika'da neredeyse eş zamanlı olarak ortaya çıkmıştır. M.Ö 6. yüzyılın 2. çeyreğinde Delphi, Naksos, Paros ve Cyrene yerleşimlerinde İyon başlıklarının ilk örnekleriyle adak sütunlarında karşılaşılmaktadır. Örneklerin bir kısmı üzerlerinde sfenks taşımaktadır. Bunun en erken tarihli olduğu düşünülen örneği Delphi'deki Naksoslular Sfenksi'dir (Şekil 3.10). Başlığın kanalları içbükeydir. İç ve dış şeritlerle çevrilidir. Şeritler volütün ortasında sonlanarak bir miktar volüt merkezine doğru kıvrılmakta ve kanca şeklini almaktadır. Polster kısmı beş hafif içbükey kanaldan oluşmaktadır. Aralarında ince şeritler vardır. Ön yüzde iki volütü birleştiren şerit düzdür. Ekhinus şişkin, belirgin bir torus formundadır. Ekhinus ve volütler iki farklı parça gibi gözükecek şekilde işlenmiştir. Geçişlerindeki palmet beş yapraklıdır. Ekhinusun İyon yaprakları düz, "karemsi"dir, dışa taşkın değildir. Aralarında çok kısa kapalı yapraklar görülmektedir. Başlığın genel olarak yatay bir etkisi vardır. Derinliği ve yüksekliğine oranla genişliği ön plandadır.

Delphi örneği ile birlikte 6. yüzyılın ilk yarısındaki adak başlıklarının ortak denilebilecek özellikleri şöyle sıralanabilir: henüz volütler ile ekhinusun bağlantısının zayıf olması, ekhinusun torus biçimi, volütlerin ön yüzlerindeki kanalların içbükey olarak düzenlenmesi (Cyrene başlığı hariç), palmet ve İyon yaprak bezemelerinin geometrik yapısı, yan yüzeylerin (polster) birden fazla sayıda yanyana içbükey kanallar halinde düzenlenmesi, volütlerin sütun gövdesi hizasının dışına taşması ve kanca biçimli volüt gözleri.

Dışbükey kanallı düzenlenen tek örnek Cyrene başlığıdır (Şekil 3.11). Mace, bu örneğin 6. yüzyılın 2. yarısı ile birlikte Batı Anadolu'da ve adalarda hakim olacak dışbükey kanal düzenlemesinin öncülü olabileceğini belirtir (Mace, 1978, s.106). Başlığın kanalları önceki örneklerde olduğu gibi ince şeritler ile çevrilidir ve volüt gözleri kanca şeklindedir. Polster kısmı iki içbükey kanaldan oluşmaktadır. Ekhinus kısmında ise iki sıra İyon yaprak dizisi kullanılmıştır.

6. yüzyılın 2. yarısına geçildiğinde Cyrene'de olduğu gibi dışbükey kanallı düzenlenen bir adak sütun başlığı Thasos akropolisinde bulunmuştur (Şekil 3.12). Öncülü olan başlıklarla benzer olan özellikleri; kanal çevresini saran tek sıra şerit, polster kısmında çok derin oyulmayan dört içbükey kanal ve ekhinusun torus

biçimlidir. Farklı olarak volüt gözleri büyük ve düz yuvarlaklar şeklinde düzenlenmiştir. Volüt 1 ¾ dönüş yapmaktadır. İki volütü birleştiren şerit burada yoktur. Ekhinusta kapalı yapraklar önceki örneklerde çok kısa şekilde görülürken bu örnekte açık yaprakları tamamen bölmektedir. Ekhinusun altında da boncuk dizisi görülmektedir.

İyon başlıkları 6. yüzyılın ortasından itibaren strüktürel olarak da, yani mimaride de kullanılmaya başlanmıştır. Bunun ilk örneklerinden biri Myus'taki arkaik tapınağın başlığıdır (Şekil 3.13). Cyrene'deki dışbükey kanal düzenlemesi devam etmektedir. Kanalların etrafını tek sıra bir şerit çevrelemektedir. Polster üç derin içbükey kanal ve onları ayıran iki sıra şerit halinde düzenlenmiştir. Ekhinusta açık İyon yaprakları kenarları yuvarlatılmış, kareye yakın bir formdadır. (Weber, 2002)

Batı Anadolu'daki strüktürel İyon başlıklarının en önemli örneği Efes arkaik Artemis Tapınağı'na ait başlıklardır (Şekil 3.14). Efes'ten iki tip başlık ele geçmiştir. İlk başlık dışbükey kanal düzenlemelidir. Kanalın etrafı tek ince şerit ile çevrilidir. Volüt gözü kanca şeklindedir. Polster kısmı dört derin içbükey kanaldan oluşur. Kanallar iki şerit ile ayrılmıştır. Abakus kullanımı görülmektedir, kenarları yaprak dizisi ile bezenmiştir. İki volütü birleştiren şerit biraz eğim verilerek düzenlenmiştir. Ekhinus'ta İyon yaprakları karemsi, yüzeysel ve dışa taşkın değildir. Palmetler beş yapraklı ve simetriktir. İyon yaprak dizisinin altında bir boncuk dizisi yer almaktadır. Bu başlık biçimi M.Ö. 500'lere kadar tekrar edilerek kullanılmıştır. İkinci başlığın polster ve ekhinus kısmı aynıdır. Volütün ön yüzünde dışbükey kanallı düzenleme yerine, büyük bir rozet işlenmiştir. Rozet sekiz içbükey yapraktan oluşmaktadır. Yaprakların arasında ok benzeri kapalı yapraklar yer alır. (Dinsmoor, 1950, s. 130-131))

Aynı on yıllar içinde inşa edilmiş oldukları düşünülen Didyma Apollon Tapınağı ve Samos'taki ikinci dipteros'ta bulunan İyon başlıkları da öne çıkan diğer örneklerdir. Didyma başlığı Efes başlığına çok benzerdir (Şekil 3.15). Volüt yüzleri, dönüşleri, kanca şeklinde volüt gözü, polster düzenlemesi ve ekhinus kısmı aynıdır. Didyma başlığında kompozisyon abakus yerine düz bir şerit ile bitirilmiştir. Alt yüzeyde polsterler ile ekhinusun temas ettiği yerde, şeritlerin arasının kısa yapraklar (oklar) ile doldurulduğu görülmektedir. (Alzinger, 1972)

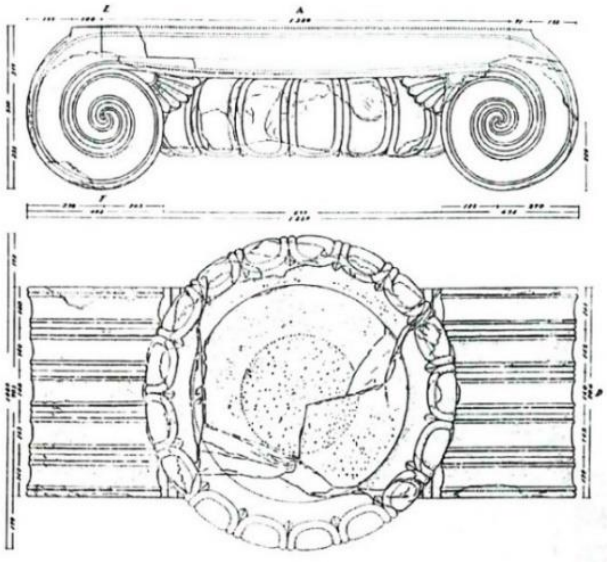
Milet Kalabaktepe'deki arkaik Athena Tapınağı'nın İyon başlıkları da Efes tipi başlıklardandır. Volüt kanalları dışbükey, polster kısmı içbükey kanallar olarak

düzenlenmiştir (Dinsmoor, 1959, s. 208). Yapılan tamamlama önerisinde başlığın abakussüz olarak düzenlendiği görülmektedir (Şekil 3.16).

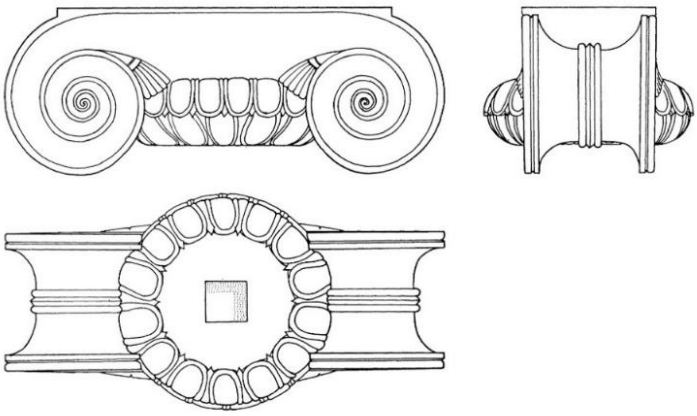
6. yüzyılın son çeyreğinden Efes tipi başlıklara örnek olarak Delos, Samos, Therme, Phanai, Paestum, Milet yerleşimlerinden İyon başlıkları örnek verilebilir. Delos Naksoslular Stoası'ndaki başlık örneğinin Efes başlığından farklı olarak abakusu yoktur (Şekil 3.17). (Martin, 1972, s.392)

Therme'de arkaik tapınağa ait olduğu düşünülen başlıkta farklı olarak ekhinustaki İyon yapraklarının ve palmetin sivri, üçgenimsi stilde düzenlendiği görülmektedir (Şekil 3.18). Kapalı yapraklar, açık yaprakların orta seviyesine kadar yükselmiştir. Bu özellik Cyrene ve Thasos başlıklarına benzerdir. Bir dikkat çekici düzenleme de tek yüzünde kanalların dışbükey diğer yüzünde ise içbükey olmasıdır (Bakalakis, 1963, lev. 17 ve 18). Khios Phanai Apollon Tapınağı'na ait olan başlık hem düzenleme hem oran olarak Efes Artemis ile çok benzerdir (Şekil 3.19). Fakat ekhinusta yapraklar daha sivri; kapalı yapraklar daha uzundur. Ekhinusun altında bir boncuk dizisi vardır. M.Ö. 500 civarına tarihlenmektedir (Alzinger, 1972, s. 187)

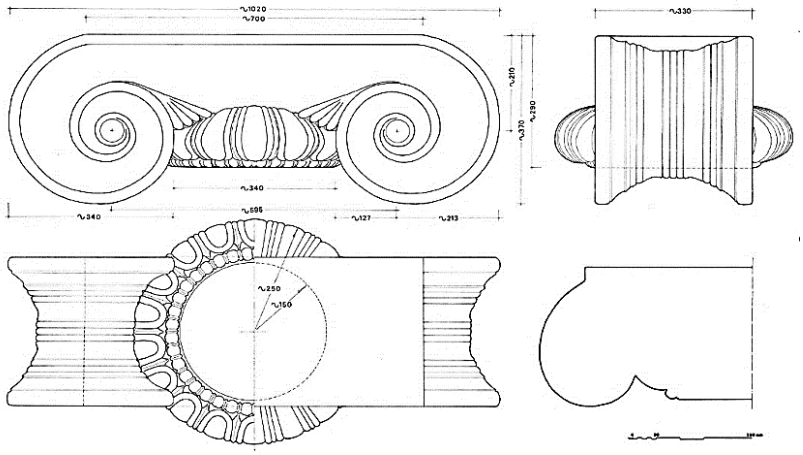

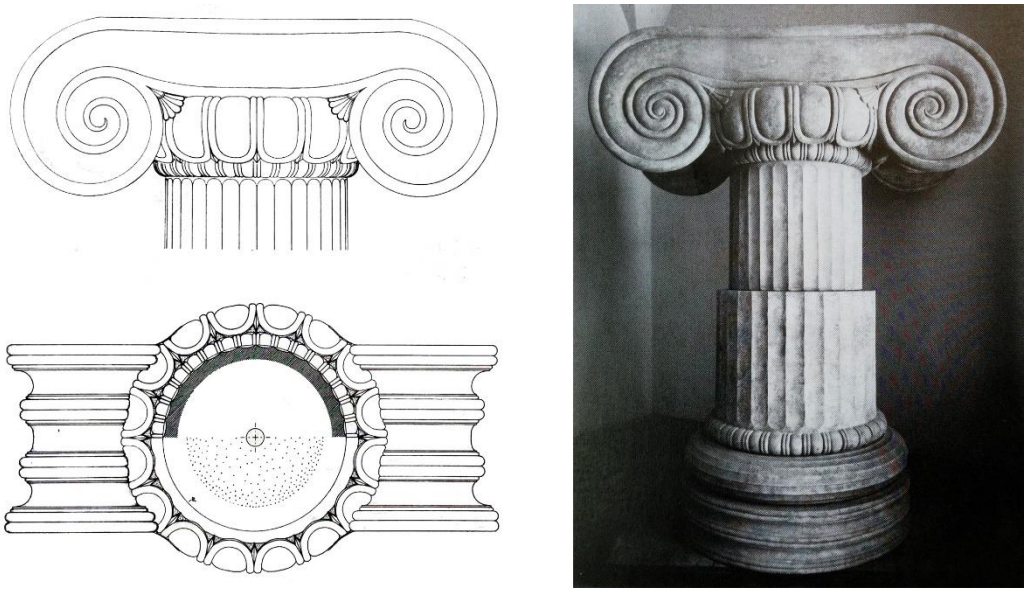
Şekil 3.10 : Delphi Naksoklular sfenksi (Alzinger, 1972, fig. 16)

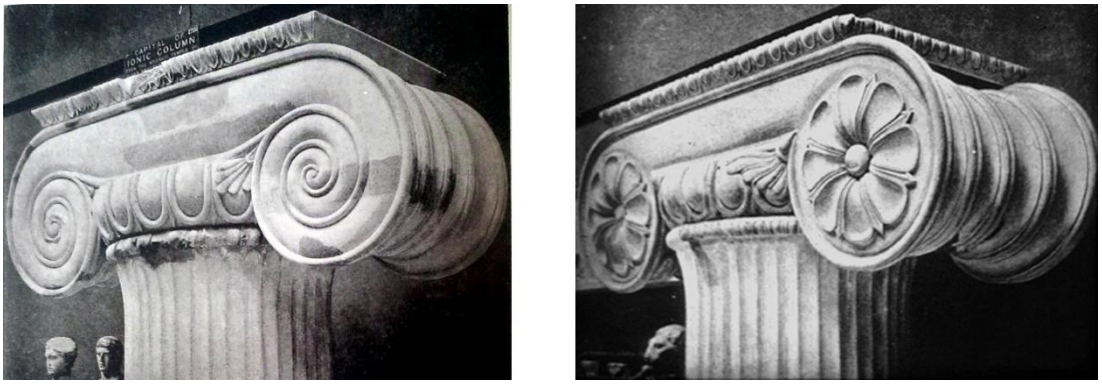
Şekil 3.11 : Cyrene sfenks taşıyan sütun başlığı (White, 1971, s. 50)

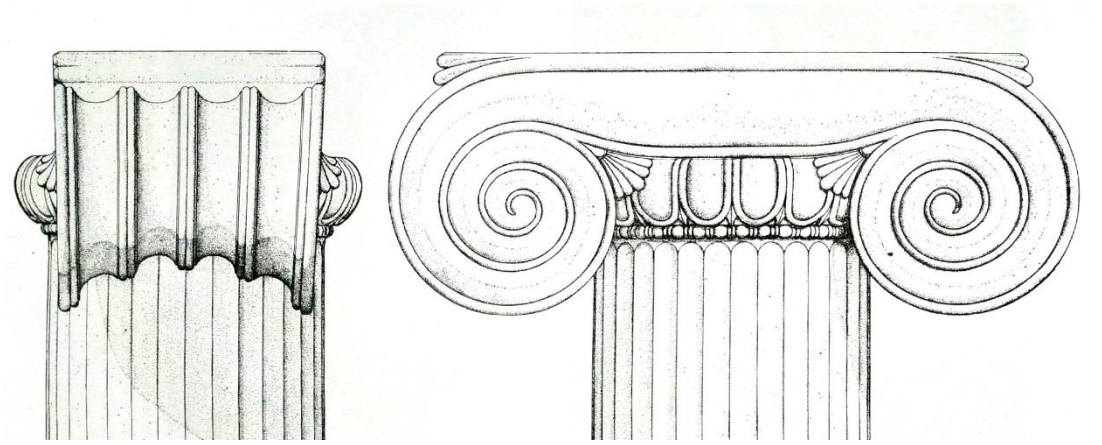
Şekil 3.12 : Thasos sütun başlığı N.1 (Martin, 1972, fig. 2)

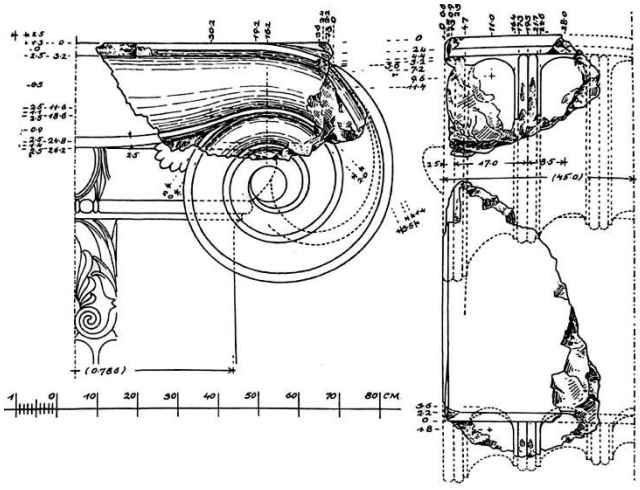
Şekil 3.13 : Myus sütun başlığı (Weber, 2002, s. 224, fig. 2)

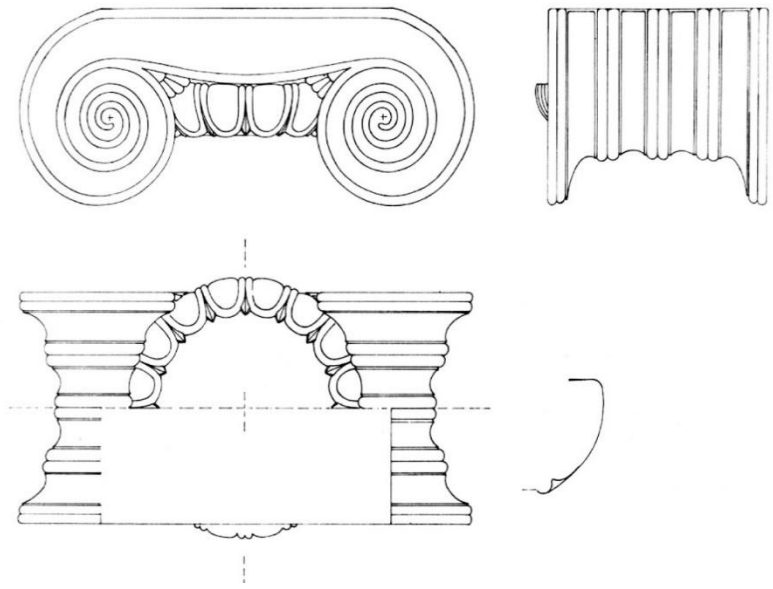
Şekil 3.14 : Efes Artemis Tapınağı'na ait sütun başlığı (Dinsmoor, 1950, lev. XXX)

Şekil 3.15 : Didyma sütun başlığı (Gruben, 1965)

Şekil 3.16 : Milet arkaik Athena Tapınağı'na ait sütun başlığı (Kawerau, 1914, şekil 39 ve Ohnesorg, 2005, şek. 101)

Şekil 3.17 : Delos Naksoklular Stoası (Martin, 1972, şek. 7)

Şekil 3.18 : Therme sütun başlığı (Bakalakis, 1963, lev. 17 ve 18)

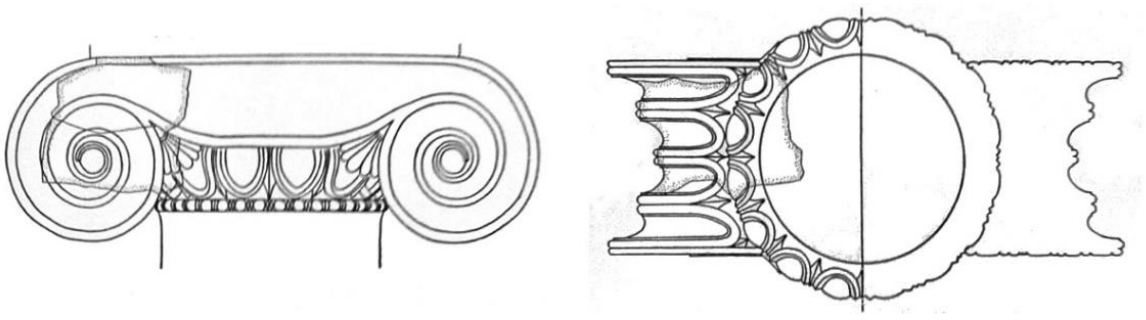
Yunan anakarasında ise aynı dönemlerde yüzeyleri düzlenmiş, boya bezemeli başlık örnekleri görülmektedir. Atina akropolisinden bir İyon başlığının tüm yüzeyleri düzlenmiştir (Şekil 3.20). Abakusunda meander bezemesi boyanmıştır, abakus ile polster arasında kalan kısımda da boyalı motifler bulunmaktadır (Mace, 1978, s.156). Volüt gözleri büyük ve düzdür. Muhtemelen gözlerin üzeri boya ile belirgeinleştirilmiştir.

M.Ö. 5. yüzyılın ilk yarısında Batı Anadolu'da "Efes tipi" başlıkların üretimi ufak değişiklikler ile sürerken, Attika etkileri de yoğun biçimde görülmektedir. Başlıkların oranları değişmiş, arkaik dönemin yatay etkisi değişmeye başlamıştır. Volüt gözlerinin düz biçimde işlenmesi veya rozet şeklinde kullanımı artmıştır. Batı Anadolu ve adalarda da yüzeylerinde boya kullanımı olabilecek örneklere rastlanmıştır. Ekhinus kısmındaki İyon yaprak bezemesi sivrilmiş ve küçülmeye başlamıştır.

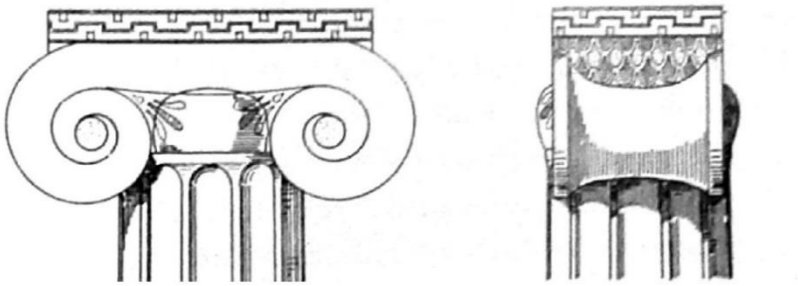
M.Ö. 500 civarına tarihli Kavala'dan (Neapolis) bir başlık bir yüzü dışbükey kanallı, diğer yüzü içbükey kanallı olarak düzenlenmiştir (Şekil 3.21) (Boardman, 1959, s. 209). Kanalın çevresinde tek sıra ince bir şerit dönmektedir. Volüt gözü rozet şeklindedir. İki volütü birleştiren şerit keskin bir biçimde eğimlidir. Üstünde büyük bir rozet yer almaktadır. Yan yüzler arkaik stilde, üç derin içbükey kanallıdır. Kanallar ikili şeritler ile birbirinden ayrılmıştır. Ekhinus'ta İyon yaprakları sivri şekilde düzenlenmiştir. Kapalı yapraklar, açık yaprakları tamamen bölmektedir.

Khios Emporio'da bir İyon başlığının, Kavala ve Therme örnekleri gibi bir yüzü dışbükey, diğeri içbükey kanal olarak düzenlenmiştir (Şekil 3.22). Polster kısmı arkaik örnekler gibi dört derin içbükey kanallıdır. Ön yüzde volüt gözü düzdür. Abakus ince ve bezemesizdir. Başlık M.Ö. 5. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenmiştir. Khios'ta, müzede bulunan bir başka başlıkta içbükey kanal düzenlemesi ve boş, yuvarlak volüt gözleri dikkat çekmektedir (Şekil 3.23). İyon yaprakları Kavala örneğindeki gibi ince ve sivri yapıdadır. Bu örnek Boardman tarafından M.Ö. 5. yüzyılın 2. yarısına tarihlenmektedir. (Boardman, 1967, s. 52)

Milas (Mylasa) yakınındaki Beçin antik yerleşiminde bulunan İyon başlığı parçaları da içbükey kanallı olarak düzenlenmiştir (Şekil 3.24) (Baran, 2010, s. 44 ve 45). İçbükey kanallar yarım daire kesitli şeritle ile çevrelenmiştir. Polster kısmı yarım daire kesitli şeritlerle bölünmüş üç içbükey kanal şeklinde düzenlenmiştir. Aynı başlığa ait olup olmadığı belirlenemeyen ikinci bir İyon başlığı parçasında da kanallar içbükeydir. Polster kısmı volütler ile aynı biçime sahip çiftli bantlar ile üçe bölümlenmiştir. Beçin'de bulunan diğer iki parça ile benzer biçime ve oranlara sahip bir İyon başlığı parçasında ise dışbükey kanal düzenlemesi görülmektedir.

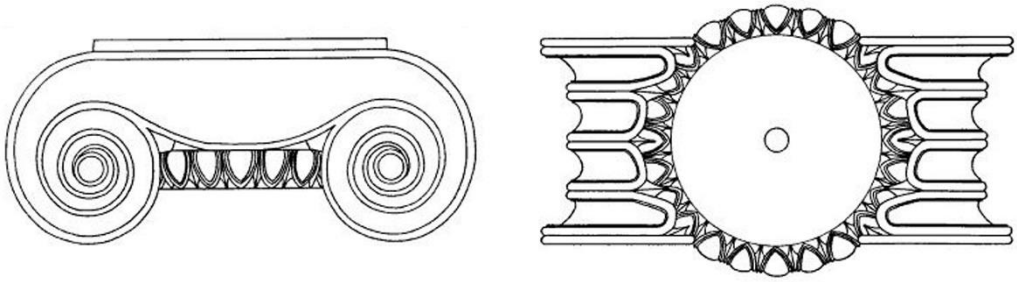
Şekil 3.19 : Khios Phanai sütun başlığı (Boardman, 1959, fig.4)

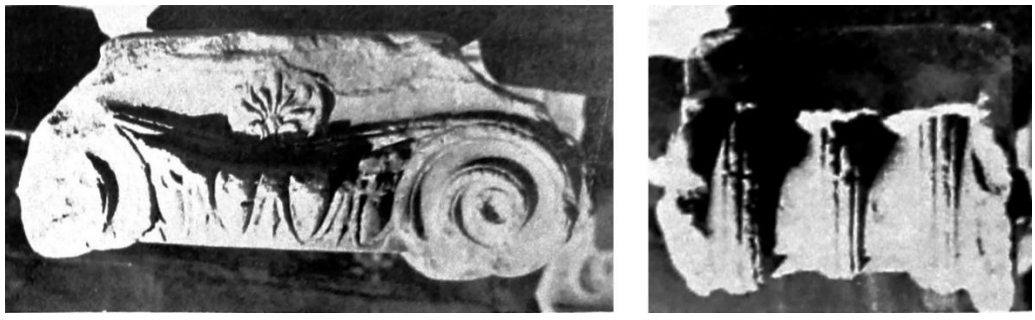
Şekil 3.20 : Atina Akropolisi'nden adak sütun başlığı (Alzinger, 1972, fig. 25)

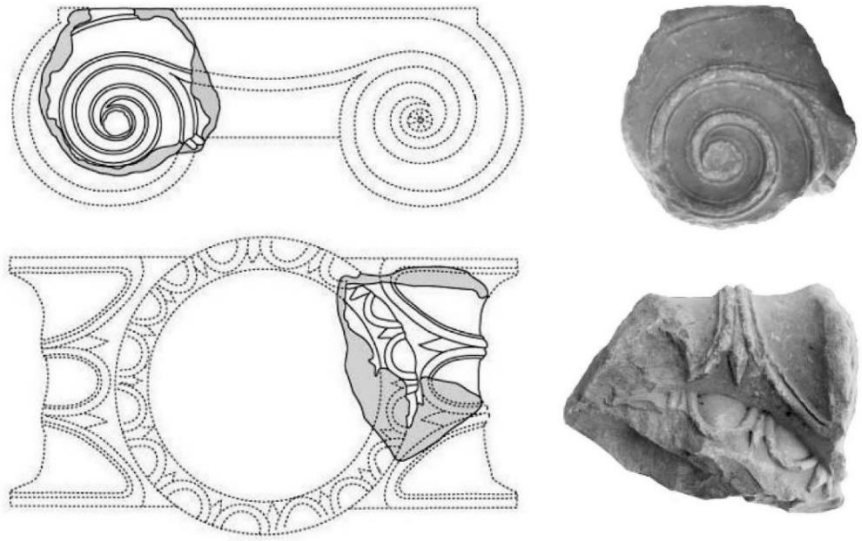
Şekil 3.21 : Kavala Neapolis sütun başlığı (http://www.my-favourite-planet.de/english/europe/greece/macedonia/kavala/kavala-02-history.html)

Şekil 3.22 : Khios Emporio sütun başlığı (Boardman, 1967, fig. 37)

Şekil 3.23 : Khios Müzesi'nden sütun başlığı (Alzinger, 1972, fig. 20)

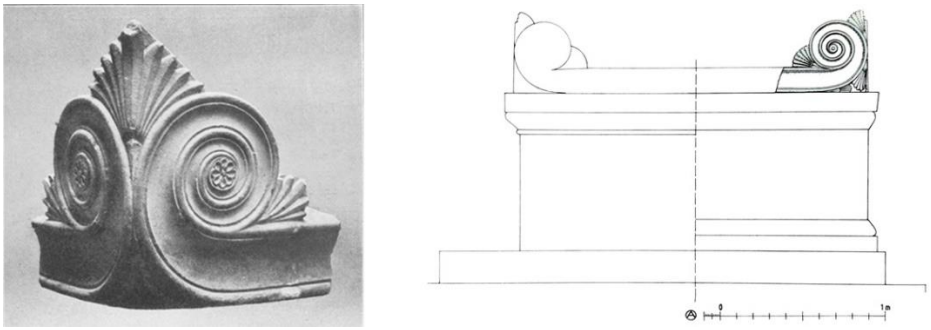

Şekil 3.24 : Beçin Zeus Karios Yapısı'na ait sütun başlığı (Baran, 2010, lev.33 ve 34)

İyon başlığı tasarımının (belli bir uygulayıcı grubun varlığına bağlı olarak) yakın bölgede karşılığı olup olmadığını denetlemek için antik Foça (Phokaia) kazılarında ortaya çıkan bir örneğin de ele alınması önemli görülmüş, ancak söz konusu başlığın ulaşılabilen fotoğraflarında, Larisa başlık parçaları ile karşılaştırma kurulabilecek özel bir benzerlik tespit edilememiştir (Alzinger, 1972, s.188, şek. 15). M.Ö. 5. yüzyılın ilk yarısından diğer önemli İyon başlığı örnekleri; Milet Athena Tapınağı'nda bulunan başlık parçaları, Efes'te bulunmuş farklı yapılara ait arkaik başlıklar, Labraunda, Metapontum, Kyzikos, Samos (Heraion), Halikarnassos şehirlerindeki başlıklar olarak sıralanabilir.

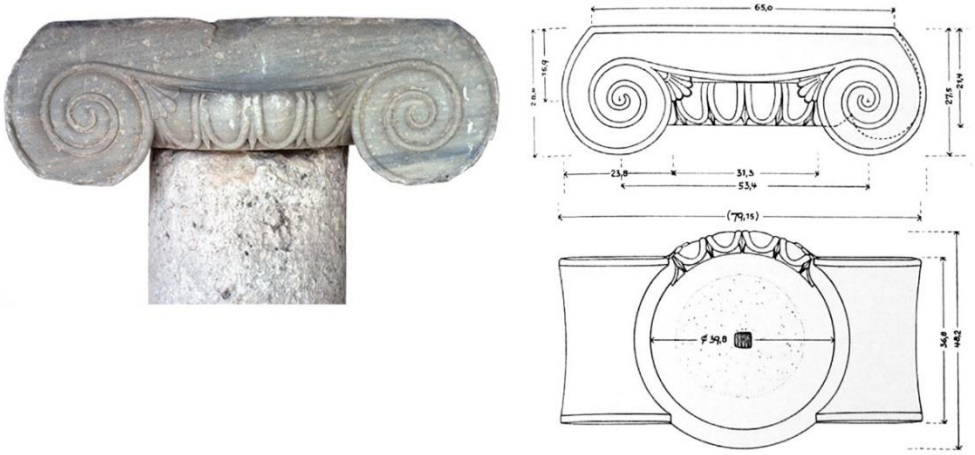
6. yüzyıl sonu ile 5. yüzyıl başlarında Batı Anadolu'da ve adalarda Efes tipi başlık hala geçerli olmakla beraber, değişimlerin başladığı izlenebilmektedir. Volüt kanallarında 6. yüzyılın 2. çeyreğinde, Delphi ve Naksos'ta içbükey düzenleme, Paros'ta hem içbükey hem dışbükey düzenleme görülmektedir. Yüzyılın 3. çeyreğinde geleneksel kullanımı tercih eden Aigina ve Delos Naksoslular Oikos'u başlıkları haricinde örnekler dışbükey veya düz şekilde bırakılmıştır. Mace bu değişimde Aiol başlıklarının da etkisi olabileceğini belirtmektedir (Mace, 1978, s. 113). M.Ö. 5. yüzyılın başlarında içbükey kanal düzenlenmesi tekrar uygulanmaya başlanmıştır. Kavala, Therme, Eretria, Thasos gibi geç arkaik - erken klasik örneklerde tek yüzün kanallarının dışbükey, diğer yüzünse içbükey düzenlendiği görülmektedir. Meritt, Paros'ta aynı dönemde, farklı yerleşimlerde hem içbükey hem dışbükey kanallı başlık

uygulamasının Thasos'a geçtiğini, oradan da Kavala (Neapolis) ve Therme'ye (Thessaloniki) ulaşmış olabileceğini belirtir (Meritt, 1996, s.122).[6] Bu arkaik etki 5. yüzyıl boyunca devam etmektedir. Kirchhoff Larisa başlığının volüt düzenlemelerinin "özel heykelsi etkisini" Thasos, Kavala ve Therme örneklerine bağlamaktadır. (Kirchhoff, 1988, s.52). Ayrıca Biga[7], Histria[8], Atina[9] ve Bodrum Müzesi'nden buluntu yeri belirli olmayan bir İyon başlığı[10] da içbükey kanal düzenlemesine sahiptir (Baran, 2010, s. 53 vd). Larisa örneğine çok benzer bir düzenleme Milet'teki Apollon Delphinios Sunağı'nın köşe volütlerinde görülmektedir (Şekil 3.25) (Kawerau, 1914, s. 159). İçbükey kanalların etrafı tek sıra şerit ile vurgulanmaktadır. Volütün üst ve sağ kısmında beşer yapraklı palmet bezemeleri yer almaktadır. Sunak M.Ö. 5. yüzyıla tarihlenmektedir. Samos B ve Halikarnassos başlıklarında ön yüzün dışbükey işlendiği, arka yüzünse düzenlenip bırakıldığı görülmektedir (Şekil 3.26 ve Şekil 3.27). Burada da bir Attika etkisinden söz edilebilir. Larisa'daki örnekte ise iki yüzün de içbükey düzenlendiği dikkat çekmektedir. Alzinger, Larisa'daki bu düzenlemenin oldukça erken olduğunu belirtmektedir (Alzinger, 1972, s.182). Kirchhoff, Larisa başlıklarının volüt cephelerinin biçimlenmesinin adalarda görülen İyon düzeni grubuna ait olduğunu belirtmektedir. Batı Anadolu'daki başlıklarının ise 5. yüzyılın ortasına kadar dışbükey kanallı düzenlendiğini, içbükey kanallı başlıklara erken dönemde sadece adalarda rastlandığını söylemektedir (Kirchhoff, 1988, s.52). İçbükey kanal düzenlemesi Batı Anadolu'da ancak M.Ö. 4. yüzyılda kurallaşmış bir şekilde yaygınlaşmaya başlamıştır.

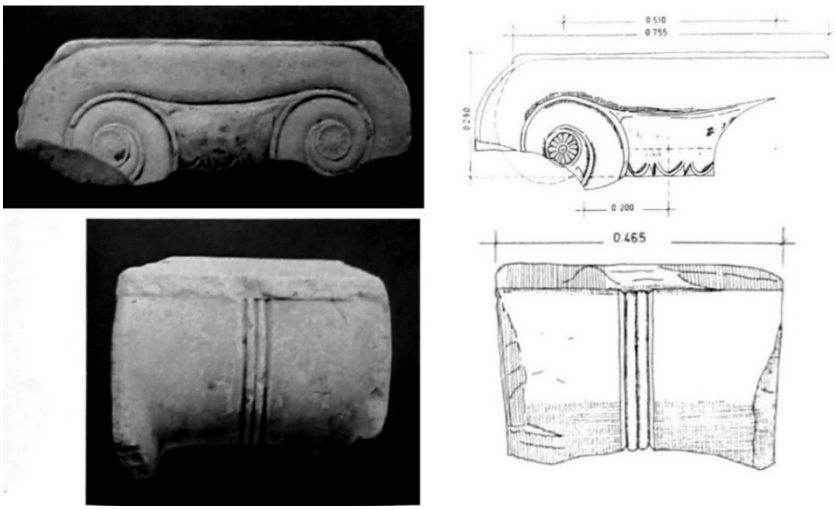

Şekil 3.25 : Milet Apollon Delphinos Sunağı'nın köşe volütleri

[6] Paros'ta aynı dönemde Archilochos'ta dışbükey kanallı , Katapoliani'de ise içbükey kanallı başlıklar görülebilmektedir.
[7] Koenigs 1989, 289 vd., Abb.1
[8] Kirchhoff, 1988, s. 42, Kat.29.
[9] Meritt, 1982, s. 82 vd, Fig.1-2
[10] Pedersen, 1999, s. 328, Fig.11.

Şekil 3.26 : Samos B Tapınağı sütun başlığı (Alzinger, 1972, fig. 4)

Şekil 3.27 : Halikarnassos sütun başlığı (Alzinger, 1972, fig. 10)

Volüt gözleri 6. yüzyıl başlarında kanca şeklindeyken, yüzyılın 3. çeyreğinde Aigina ve Delos örneklerinde küçük, yuvarlak, Delphi ve Thasos örneklerinde de büyük, yuvarlak göz kullanımı görülmektedir. Mace, dairesel göz kullanımının Aiol başlıklarından esinlenme olabileceğini belirtmektedir (Mace, 1978,s. s.113). Meritt Delphi, Naksos, Delos ve Paros'ta bulunan erken dönem başlık örneklerinin Aiol başlıkları ile çok benzer olduğunu söylemektedir (Meritt, 1996 ,s.124). Aiol başlıklarının volüt gözleri büyük ve yuvarlak, İyon başlıklarının gözleri ise kanca şeklindedir.

M.Ö. 6. yüzyılın son çeyreğinde kanca şekilli volüt gözleri uygulaması azalmıştır. Kavala, Therme, Metapontum, Halikarnassos, Halkapınar ve Kyzikos'tan bilinen İyon başlığı örneklerinde volüt gözü küçük, düz bir yuvarlağın üzerinde rozet şeklindedir.

Attika örneklerinde ise düzlenmiş volüt gözü boya ile belirginleştirilmiştir. Larisa'daki örnek kendi dönemine göre farklıdır. Düz bırakılmamış, yuvarlak bir oyuk yapılmıştır. Bu kısma değerli bir taşın yerleşmiş olabileceği muhtemeldir. Bunun örneği Khios Müzesi'ndeki 5. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen bir başlıkta görülebilir (Şekil 3.23). Efes'te bulunan "arkaik taklidi" olarak nitelendirilen iki başlıkta da volüt gözleri boş gözükmektedir (Şekil 3.28). Bunlar Larisa'daki örneğe kıyasla oldukça geç döneme tarihlendirilmektedir (Alzinger, 1972, s.188).

Larisa başlığı bu "yenilikçi" volüt yüzü düzenlemelerinin yanısıra, polster kısmında "gelenekselci" bir düzenlemeye sahiptir. Arkaik dönemdeki gibi içbükey kanallı düzenleme devam etse de, yaygın olan dört içbükey kanallı kullanım yerine burada üç kanallı bir düzenleme görülmektedir. Kavala ve Beçin başlıklarında da üç kanallı düzenleme görülmektedir (Şekil 3.21 ve Şekil 3.24). Daha erken dönem örneği olarak Myus başlığı gösterilebilir. Örneklerin arasından yalnızca Beçin ve Efes'te Ioannes Bazilikası'nın bulunduğu alanı saran surlardaki kapıda devşirme olarak kullanılmış bir başlık grubunda aralarda yer alan şeritlerin Larisa örneğindeki gibi çift olduğu görülebilmektedir (Şekil 3.24 ve Şekil 3.29) (Baran, 2010. s.47). Batı Anadolu ve adalarda 5. yüzyıl boyunca arkaik polster düzenlemesi devam etmektedir. Fakat Attika kökenli düzenlemelerin baskınlığını gösteren örneklerin sayısında da artış görülmektedir. 5. yüzyıl ortalarında Halikarnassos ve Ankyra'da görülen başlıklarda, düz polster ve orta kısmında iki şeritli bir düzenleme görülmektedir. Ayrıca Samos Heraion ve Metapontum D Tapınakları'nın başlıklarının polster kısmında motif taşıyan süslemeler görülmektedir. 4. yüzyıl ile birlikte bu kullanımlar yerini yeni yorumlamalara bırakmıştır.

Larisa başlığında abakus ince ve bezemesizdir. İlk abakusun Efes Artemis Tapınağı'nda uygulandığı söylenebilir. Efes, Paestum ve Didim başlıklarında abakusun daha yüksek ve bezemeli olduğu görülmektedir. Efes'ten 5. yüzyıl başlarına tarihlenen arkaik Aquedukt (su kemeri) olarak isimlendirilmiş başlık ve Ioannes Bazilikası'nın bulunduğu alanı saran surlardaki kapıda devşirme olarak kullanılmış başlıkları ve yüzyılın ortalarından Khios Emporio başlığı, abakusun düz olduğu örneklerdendir (Alzinger, 1972, s.188). Attika örneklerinde de düz abakus kullanımı yoğun olarak görülse de bu kısımların boya bezeli olabileceği düşünülmelidir. 6. ve 5.

yüzyıllarda abakus kullanımı görülür, ancak yaygın değildir. Abakus, 4. yüzyıl ile birlikte kurallaşacak bir düzenlemedir.

Larisa başlığında polster kısmındaki kanalların alt yüzeyde bitişinde aralarında oklar bulunmaktadır. Bunun örnekleri olarak Didim Apollon, Therme, Efes arkaik Ioannes Bazilikası'nın bulunduğu alanı saran surlardaki kapı başlıklarında, Didim adak sütunu, Phanai, Beçin, Khios Emporio, Khios Müzesi'ndeki başlık örneklerinde görülebilir.

Yan yüzdeki şeritlerin ekhinusa bağlanan alt uçlarında ise palmet bezemesi görülmektedir. Palmetler üç yapraklı ve sivri şekilde düzenlenmiştir. Boardman'ın Khios Phanai ve Emporio'daki başlık çiziminde palmetin yerinde ok (kapalı yaprak) kullanıldığı görülmektedir.

Larisa başlığının İyon yaprak dizili ekhinus kısmı günümüze ulaşmamıştır. Başlangıç kısmı görülebilen, volütleri bağlayan şerit eğimlidir. Bu dönemin de bir özelliğidir. Kanalların etrafını saran şeritler ile bu şerit arasında palmetin sadece başlangıç kısmı görülmektedir. Başlığın alt kısmında bulunan üç yapraklı palmetler ve oklar göz önüne alınırsa, ekhinustaki palmetin de benzer stilde olabileceği varsayılabilir. Geometrik, basit formlu ve uçlara doğru sivrilen palmet örnekleri Therme ve Kavala başlıklarında görülmektedir. Ayrıca Milet'teki Apollo Delphinios Altarı'nda görülen palmetlerin biçimi de Larisa ile benzerlik taşımaktadır (Şekil 3.25).

Arkaik dönemden itibaren palmetler üç veya beş yapraklı şekilde düzenlenmiştir. Bazı örneklerde dört yapraklı palmetler görülse de çok yaygın değildir. 6. ve 5. yüzyılda yapraklar geometrik yapıda iken, palmet orta yaprağa göre simetrik olarak düzenlenmiştir. Palmetlerin İyon yaprakları ile ilişkisi ise oldukça değişkendir. Arkaik dönemde yaprağın üzerine taşan palmetler görülebildiği gibi, İyon yaprakları ile hiç temas etmeyen örnekler de bulunmaktadır. Metapontum'da bulunan başlık gibi bazı örneklerde ise palmet kullanımı görülmemektedir (Şekil 3.30). Arkaik dönemden klasik döneme geçişte en önemli değişimlerden biri de palmet yapraklarının İyon yapraklarının üzerinde yayılmasıdır. M.Ö. 6. yüzyılda palmet, birinci İyon yaprağının üzerindeyken, 5. yüzyılla birlikte ikinci yaprağa kadar uzandığı örnekler görülmektedir. Palmet yaprakları da kıvrılmaya ve asimetrik bir düzenleme haline gelmeye başlamıştır. İyon yaprakları başta sayıca az ve karemsi yapıdayken hatları giderek yuvarlaklaşmıştır. 5. yüzyıl ile birlikte incelip sivrilen yaprakların sayısının arttığı örnekler çoğunluktadır.

İyon başlıklarının oranları üzerine çok fazla çalışma bulunmaktadır. Bunların başlıcaları arasında Theodorescu (1968), Kirchhoff (1988), Mcgowan (1997) ve Mace (1978) sayılabilir. Baran, bu oranlama karşılaştırmalarının biçimsel çeşitliliğin çok olduğu 5. yüzyılda çok sağlıklı sonuçlar vermediğini belirtmektedir (Baran, 2013, s.61).

Larisa'daki başlığın ekhinus kısmı tamamlanırken öncelikle ön yüzde volüt birleşimindeki şerit ve alt yüzeydeki düzenlemenin izleri göz önüne alınmıştır. Bu tamamlamaya göre ekhinus çapı 48.2 cm. olacak şekilde tamamlama yapılmıştır (Şekil A.1.2). Ayrıca Mace'in erken dönem strüktürel İyon başlıkları ile ilgili yaptığı çalışmadaki Tablo 2'de yer alan oranlardan da faydalanılmıştır (Mace, 1978, s.128). Başlığın yan yüzeylerinin ölçüleri tam ve doğru olduğundan derinlik/ekhinus çapının oranı 1/1.25 kabul edilerek ekhinus çapı doğrulanmıştır. Bulunan ekhinus çapına göre başlığın diğer kısımları tamamlanarak bir restitüsyon önerisi sunulmuştur. Tamamlamaya göre başlığın ön cephesi 97.55 cm.'dir. Volüt gözlerinin merkez uzaklıkları 60.5 ve ekhinus aralığı 35.16 cm.'dir. Ayrıca Alzinger'in Larisa'daki başlık ile ilgili ön cephede kompakt bir etki verdiğini ve uzunluğunun vurgulandığını, bunun da arkaik bir uygulama olduğunu belirtmiş olması tamamlamayı doğrular niteliktedir (Alzinger, 1972, s. 182). Bu tamamlama ve oranlar Larisa başlığını 6. yüzyıl sonu örneklere yaklaştırmaktadır. Ekhinustaki İyon yaprak bezemeleri tamamlanırken bu tarihte kullanılan bezeme biçimi önerilmiştir. Yapraklar kareye yakın formdadır ve aralarında kısa ve eşkenar dörtgen şeklinde kapalı yapraklar (oklar) bulunmaktadır. İyon yaprak dizisinin alt kısmında boncuk dizisi önerisi getirilmiştir.Kirchhoff, Doğu İyonya'daki başlıkların cephe bölümlendirmesinin 1:1:1 ilişkisini esas aldığını belirtmektedir. Larisa örneğinde bu uygulanırsa derinlik:uzunluk oranının Didim Apollon Tapınağı'nın başlığına yakın olacağını, bu oranlamanın cephe biçimlendirmesi göz önüne alındığında mümkün olmadığını vurgulamaktadır. Bu öneriye göre ekhinus aralığı volütlerin genişliği kadar, yani 31 cm. kabul edilmektedir. Cephe uzunluğu 93.4 cm. ve ekhinus çapı 44 cm. olmaktadır. Fakat Kirchhoff başlığın tarihlendiği 6. yüzyılın sonlarına yaklaşıldıkça daha erken örneklere kıyasla volütler arası mesafenin de azaldığını belirtmiştir. Larisa başlığında Kavala ve Thasos örnekleri gibi daha kısa bir volüt aralığı esas alındığında, bu örneklerle benzerlikleri destekleyen bir sonuç elde edilebileceğini söylemektedir (Kirchhoff, 1988, s. 52 ve 53). Kavala ve Thasos örneklerine benzer oranlarda tamamlama yapıldığında ekhinus

aralığı 29.1 cm.'e düşmektedir (Şekil A.1.3). Cephe uzunluğu 89.5 cm. ve ekhinus çapı 40 cm.'dir. Bu ölçüler Theodorescu'nun Tablo 1'de Larisa'daki başlık ile ilgili yaptığı oranlamalara da çok yakındır (Theodorescu, 1968, Tablo 1). Bu düzenleme Larisa başlığını hem biçimsel hem düzenleme olarak benzer olduğu 5. yüzyıl başına tarihlenen örnekler ile yakınlaştırmıştır. Özellikle içbükey kanal düzenlemesi ve palmetlerin biçimi bu dönemde görülmekte olan düzenlemelerdir. Fakat Kirchhoff'un önerisine dayanılarak yapılan tamamlamada ekhinus çapı başlığın derinliğine göre oldukça küçük kalmıştır. Ayrıca polster kanallarının aralarında kalan geniş boşluklar ve biçimsel uyumsuzluk da bu boyutlarda bir ekhinus çapının uygun olmadığını göstermektedir. Ekhinus'ta yer alan İyon yaprakları bu öneride Kavala, Therme ve Thasos örnekleri de göz önünde bulundurularak sivri ve keskin hatlı olacak şekilde tamamlanmıştır. Ayrıca başlığın iç kısmında yer alan palmetin formu da dikkate alınmıştır.

Başlığın boyutları, 6. yüzyılın yarısından 5. yüzyılın yarısına kadar incelenmiş olan örnekler ile karşılaştırıldığında boyut olarak 5. yüzyıl itibari ile yapılmış örneklerin boyutları ile daha yakın olduğu görülmektedir. Fakat başlık boyutları yapının büyüklüğüne ve oranlarına göre değişebileceğinden bu boyut karşılaştırması tarihlemede kesin bilgiler vermemektedir (Şekil 3.32). Bu sebeple ölçüler yerine boyutları referans alarak karşılaştırma yapmak daha doğru olabilir.

Başlığın volüt kısımları tamamlanırken, volütü oluşturan yayların merkezleri ve volütün dönüş sistemi de incelenmiştir. Klasik ve Hellenistik başlıklarda volüt yaylarının merkezlerinin birbirine olan uzaklıklarının oranlı olduğu örnekler görülebilmektedir.. Volüt gözleri ve başlık oranları arasında da tutarlı oranlar olduğu araştırmalar sonucunda görülmektedir (Büsing, 1987, Hoepfner, 1968). Larisa'daki başlığın dıştan içe yaptığı ilk dönüşteki yayların merkezleri volüt gözünün dışındadır (Şekil 3.33). İkinci ve üçüncü dönüşlerin yayları volüt gözünün içinde ve giderek kapanan bir biçimdedir. Yay merkezlerini birleştirdiğimizde elde edilen şekil birbirine pararlel olmayan çizgilerden oluşmaktadır. Yaylardaki küçülme oranları arasında da bağlantılı ve tutarlı bir azalma tespit edilememiştir. Weber'in Myus başlığının volüt tamamlaması üzerine yaptığı çalışmada da benzer bir durum görülebilmektedir (Weber, 2002, s.237-241). Başlığın volüt gözü kanca biçimli olmasına rağmen, en dıştaki yayların merkezi Larisa örneğindeki gibi volüt merkezinden oldukça uzaktadır

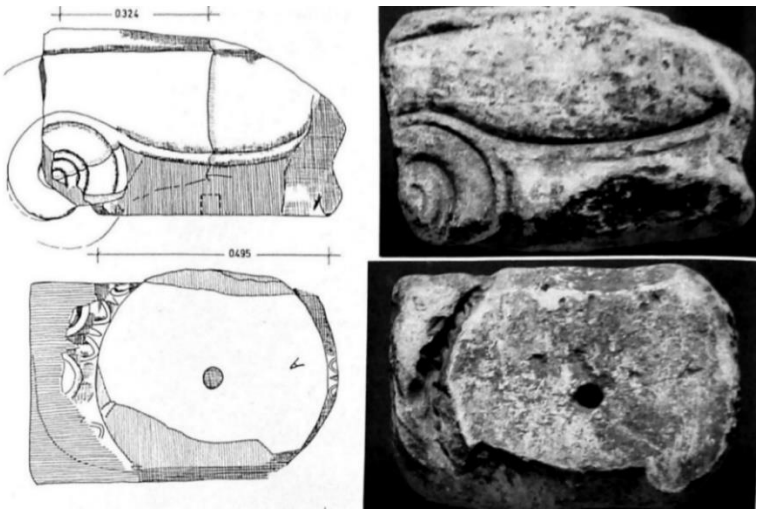
(Şekil 3.34). Yayların merkezleri birleştirildiğinde, fragmanlara göre değişiklik gösterse de biçimsel olarak içe doğru kapanan paralel olmayan çizgilerden oluşmaktadır. Weber, Milet Athena Tapınağı'nın volüt sistemini de belirlemiş ve tamamlamalarını yapmıştır (Weber, 1999, s. 430-438). Milet'te görülmekte olan volüt sistemi nispeten daha düzenlidir ve yay merkezleri paralele yakın biçimde yerleştirilmiştir (Şekil 3.34). Hem Larisa hem Myus örneklerinden görüldüğü üzere volüt sisteminin oransız ve asimetrik olması mümkündür. Az sayıda örnek doğrultusunda genelleme yapmak çok sağlıklı değildir, ancak arkaik örneklerde volüt sisteminin henüz kurallaşmış olmadığı söylenebilmektedir.

Kazı yayınında geç arkaik döneme tarihlenen başlık, Schefold tarafından ileriki bir dönemde gerçekleştirdiği bir çalışmada erken 5. yüzyıla tarihlenmektedir (Schefold, 1973). Buschor başlığın M.Ö. 480 civarından olduğunu söylerken, Alzinger bu tarihin sınır olduğunu, daha erken tarihli de olabileceğini belirtmektedir. (Buschor, 1957, s. 22, Alzinger, 1972, s. 182). Boardman, alt kısımda yer alan palmetin stilinin 5. yüzyılın 2. çeyreğine tarihlenebileceğini belirtmektedir (Boardman, 1959, s. 209). Kirchhoff, başlığın geç arkaik megarona yakıştırılması, içbükey kanal düzenlemesi ve yüzeylerin güçlü heykelsi etkisinin başlığın erken 5. yüzyıla tarihlenmesinde gerekçe oluşturduğunu belirtmektedir (Kirchhoff, 1988, s.51). Başlık, farklı dönemdeki uygulamaların bir araya geldiği bir örnek olması sebebiyle tarihleme konusunda farklı yorumlar gelişmiştir. Başlığın ölçülerine uygun bir ekhinus çapı kabul edildiğinde 6. yüzyılın sonuna tarihlenen örnekler ile benzer olmaktadır. Fakat iki yüzde de keskin hatlı içbükey kanal düzenlemesi olması ve palmet bezemelerinin sivri biçimli olması göz önüne alındığında 5. yüzyılın ilk çeyreğindeki örneklere yaklaşmaktadır. Başlığın arkaik ve klasik özellikleri bir arada barındırması sebebiyle, M.Ö. 500 civarına tarihlemek mümkündür.

Kazı yayınında Larisa'daki İyon sütun başlığı parçalarının Megaron'a ait olduğu düşünülmektedir. Mekan genişliğinin bu taşıyıcılar olmaksızın geçilebilmesi için fazla olduğu belirtilmektedir. Başlıklar ile birlikte bir kapı silmesi ve eşik taşı da bu yapıya yakıştırılmaktadır. Bu eser grubunun Larisa'nın diğer bazı buluntularında görülen "taşra üslubunu" göstermediği söylenmektedir. (Boehlau ve Schefold, 1940, s. 143, 149, 161).

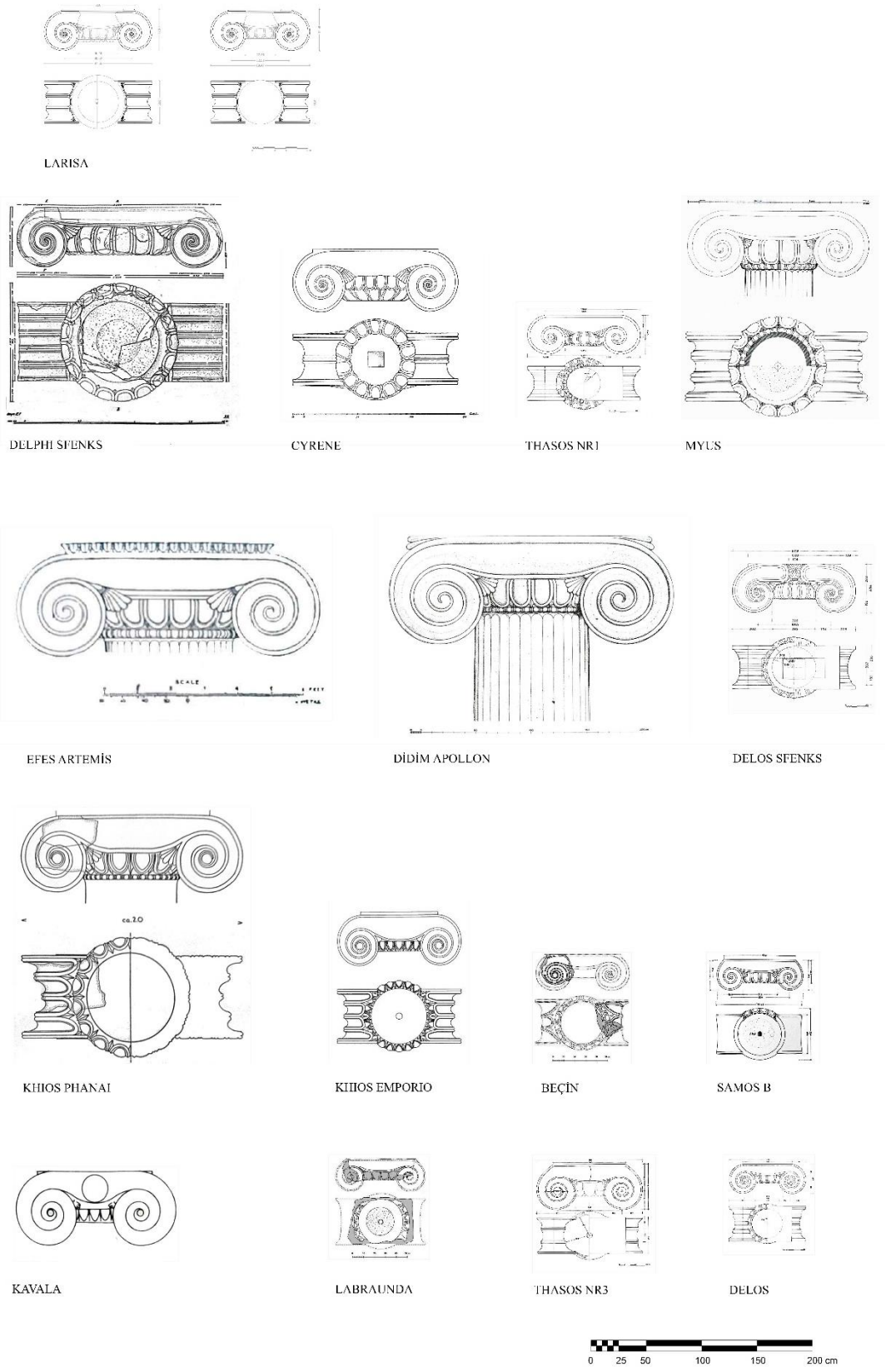
Şekil 3.28 : Efes Arkaik taklidi sütun başlıkları (Selçuk Müzesi, 2015)

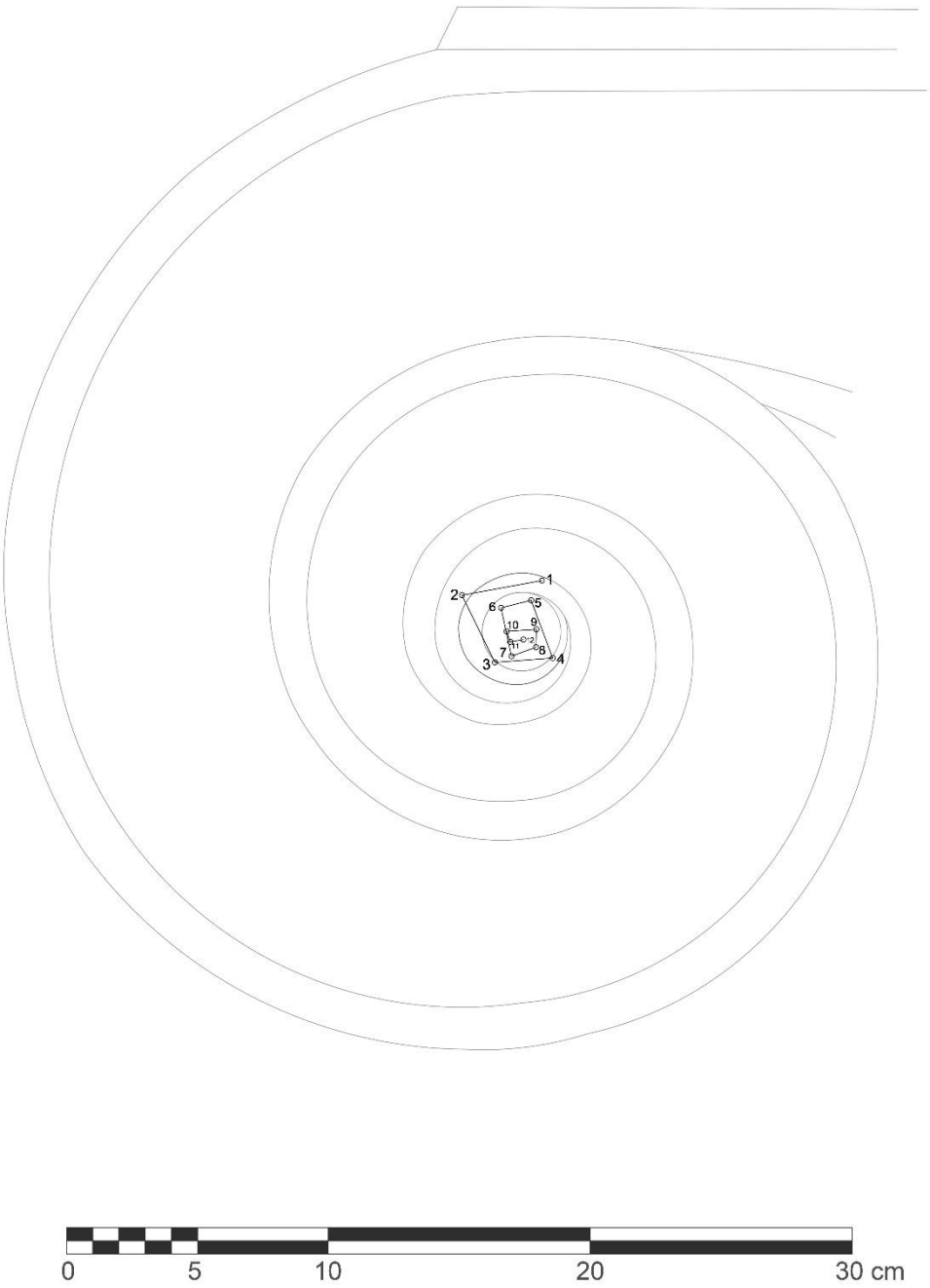
Şekil 3.29 : Efes'ten Ioannes Bazilikası'nın surlarındaki kapıda devşirme olarak kullanılmış arkaik sütun başlıkları (Alzinger, 1972, fig.6b-e)

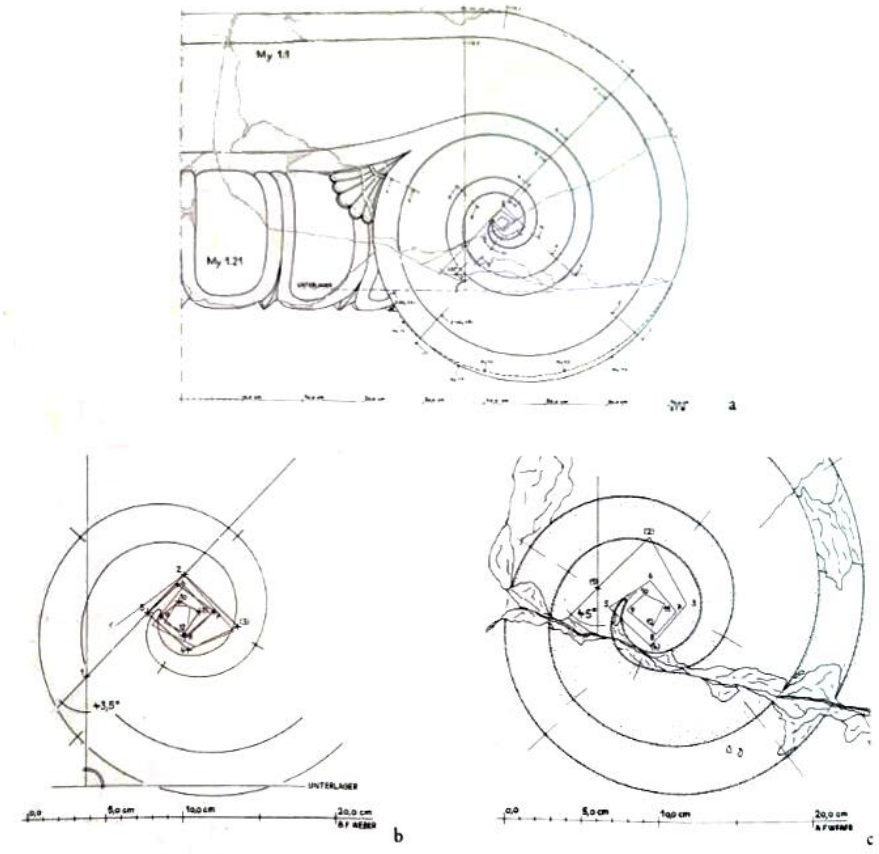
Şekil 3.30 : Metapontum sütun başlığı (Mertens, 1979, fig. 17.1)

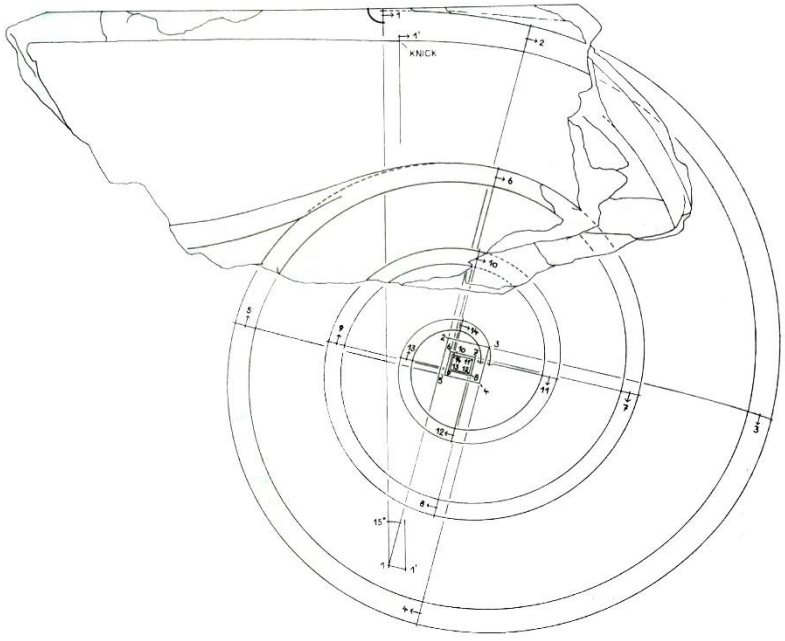
Şekil 3.31 : İyon başlıkları karşılaştırma tablosu (2016)

Şekil 3.32 : Larisa volüt çizimi (2016)

Şekil 3.33 : Myus İyon başlığının volüt sistemi (Weber,2002)

Şekil 3.34 : Milet volüt sistemi (Weber,1999)

3.2 Pilaster Başlık Grubu

Tamamı İzmir Arkeoloji Müzesi'nde korunan yedi adet pilaster başlığı birbiri ile ilişki içindeki parçalardan tanımlı bir grup oluşturmaktadır. Eserler Foça taşındandır. Malzemenin gözenekli ve yumuşak yapısından dolayı, müzede dış mekanda sergilenen ve hava koşullarına açık kalan üç adet başlık oldukça tahrip olmuştur. Depolarda korunan parçalar ise nispeten iyi durumdadır.

Pilaster başlıklarının akropol alanındaki Güneybatı Yapısı'na ait olduğu varsayılmaktadır. (Larisa am Hermos, 1940, s.143) Malzeme ve işçilik açısından benzerlik taşıyan arşitrav bloku ve dişli friz de aynı yapıya ait mimari öğeler olarak değerlendirilmektedir.

Profil detayları ve tasarımları bakımından başlıkları üç tipte incelemek mümkündür. "Tip 1"e ait tek örnek, en iyi korunmuş parçadır. Tüm profil ve bezemeleri sağlam şekilde görülebilmektedir. Diğer başlıklardan farklı olarak üst yüzeyinin alt kenarı boyunca işlenmiş, yaklaşık yarım daire kesitli bir kanal bulunmaktadır. "Tip 2"ye ait iki örnek iyi korunmuştur, aynı tipin diğer örnekleri tahrip olmuş parçalardan veya kırık blok parçalarından oluşmaktadır. "Tip 3"e ait olan tek örneğin detayları diğer başlıklar ile benzer de olsa tasarımı faklıdır. Ön yüzü profilsizdir ve palmet bezemesinin alt kısmının detayı düz şekilde bitmektedir.

3.2.1 Tip 1 örnek 1

Pilaster başlığının sol kısmı tamamen korunmuş, sağ üst kısım eksiktir. Blokun ön cephede uzunluğu 97 cm., yüksekliği 37 cm. ve derinliği 79 cm.'dir. Ön yüzün sol üst kısmı tahrip olmuş durumdadır (Şekil 3.35, Şekil 3.36 ve Şekil 3.37).

Blokun ön cephe düzenlemesinde; en altta Lesbos kymationu bulunur; yüksekliği 6.8 cm.'dir. Profilin içbükey ve dışbükey kısımlarının yükseklikleri neredeyse eşittir. Bunun üzerine 1.4 cm. taşacak şekilde gelen, çok hafif bir eğimle yükselen bir İyon kymationu yer alır. Profilin yüksekliği yaklaşık 12 cm.'dir. Üst kısım ile birleşme yerinde içe doğru bir girinti yapmaktadır. Bu profilin üzerinde iki adet düz silme bulunmaktadır. Alt silme, İyon kymationundan 1.8 cm. dışa taşkındır ve yüksekliği 8.3 cm.'dir. Üst silme ise alttakine göre 2.6 cm. kadar taşkındır, 9.5 cm.

yüksekliğindedir. Bu iki düz silme sol yan cephede de yaklaşık 30 cm. kadar devam etmektedir.

Ön cephede alttaki kymationların yan yüzeylerini oluşturduğu aynı şekilde yönlenmiş iki volüt bulunmaktadır. Volütlerin arasında yedi yapraklı bir palmet yer almaktadır. Volütlerden alttaki, Lesbos kymasının bitişine denk gelerek onun şeklini alır. Üstte yer alan volüt ise İyon kymasına bitişerek döner ve düz silmeye teğet geçerek palmetin etrafını çevreler.

Volütlerin kanalları içbükeydir. Üstte yer alan volüt gözü; dışarıya doğru sivrilen yaklaşık 3 cm. çapında bir mermer bir parça ile doldurulmuştur. Alttaki volüt gözü ise yuvarlak boş bir oyuk şeklinde günümüze ulaşmıştır.[11]

Palmetler tahrip olmuştur, ancak 7 adet yaprağı de günümüze ulaşmıştır. Yapraklar keskin hatlı ve sivri uçludur. Ortadaki palmet yaprağı, volütlerin birleştiği yerin hizasında yer almakta, diğer yapraklar hafif bir eğimle dışa doğru açılmaktadır. Genişlikleri yaklaşık 2 cm. ve yükseklikleri 6.5 cm.'dir. Palmetler volütlerin arasında birleşmektedir. Buradaki geçiş elemanı tahrip olmuştur ve belirgin değildir.

Sol yan cephede, düz silmelerin bittiği hizada 6 cm. genişliğinde, 25 cm. yüksekliğinde ve yaklaşık 5 cm. derinliğinde bir oyuk bulunmaktadır. Sol yan cephenin toplam genişliği 77 cm. kadardır; ince bir işçilikle düzlenmiştir.

Blokun sağ yan yüzeyi tahrip olmuştur; düz silmeler bu kısımda görülmemektedir. Volüt ve palmetli elemanın ise üst kısmı büyük oranda yok olmuş, altta yer alan volüt ve palmetler korunmuştur. Palmetlerin üçgen biçimli birleşim elemanı bu cephede görülebilmektedir. Üstteki volüt gözü bir mermer parçası ile doludur. Alttaki göz ise boş bir oyuk şeklinde günümüze ulaşmıştır.

Yapı öğesinin üst yüzeyinde; en alttan 2.5 cm. içeride blok boyunca devam eden 11 cm. genişliğinde ve 4 cm. derinliğinde bir kanal yer almaktadır. Bu kanal ön yüzeyden görünmemekte, sol yan yüzeye kesit vermektedir. Üst yüzeyin ortasında çok tanımlı bir şekli olmayan, kabaca dörtgen bir oyuk yer almaktadır. Oyuğun genişliği 42 cm.'dir, derinliği 13 cm. ile 22 cm. arasında değişmektedir.

[11] Larisa am Hermos'un ilk cildindeki fotoğrafta her iki gözün de taş ile doldurulduğu görülmektedir. (LaH, 1940, Tafel 23)

Palmetlerde zor seçilmekle beraber kırmızı ve mavi boya izleri günümüze ulaşmıştır. Sol palmetin orta yaprağında mavi, diğer dört yaprakta da kırmızı boyalar görünmektedir. Sağ palmette de yapraklardaki kırmızı boyalar belirgindir. Kanalların etrafında da yer yer mavi boya izleri görülmektedir (Şekil 3.38)[12].

3.2.2 Tip 2 örnek 1

Korunmuş olan kısmının ön cephe uzunluğu 63 cm., yüksekliği 35 cm.'dir. Parçanın derinliği; en geniş olduğu yerde 84 cm.'dir (Şekil 3.39 ve Şekil 3.40).

Blokun ön cephesinde, en alt kısım iki profilden meydana gelir. Altta taşkın ve belirgin bir Lesbos kymationu bulunur; yüksekliği 7.2 cm.'dir. Profilin alt ve üst kıvrımlarının yükseklikleri eşittir. Bu profilin üzerinde yüksekliği 12 cm. olan İyon kymationu yer alır. İyon kymationu çok zayıf bir eğimle yükselmekte ve üst kısmında hafif bir dışbükeylik ile sonlanmaktadır. Profilli kısmın üzerinde iki adet düz silme bulunmaktadır. Altta yer alan silme, İyon kymationundan yaklaşık 3 cm. kadar dışa taşkındır; yüksekliği 8.5 cm.'dir. Üstteki silme ise alttakine göre 2 cm. dışarıdadır; yüksekliği 9.2 cm.'dir. Bu iki silme sol yan cephede de yaklaşık 30 cm. kadar devam etmektedir. Blokun orta kısmından 16 cm. taşkın olacak şekilde düzenlenmiştir.

Sol yan yüzeydeki düz silmelerin altında, aynı biçimde yönlenmiş iki volüt ile bunların arasındaki palmetten oluşan bir düzenleme yer alır. Palmet ve volütlerin yer aldığı eleman, ön cephede profiller ile sınırlanmış olup, arka kısmında dışa doğru açılmaktadır. Dışa doğru en taşkın olduğu yer, üst silmeler ile birleştiği bölümdür.

Volütler ön alt köşelerdedir. Alttaki volüt kıvrımıyla Lesbos kymationunun yan profille birleştiği yer belli belirsiz gözükür. Kazı yayınında üst volütün geniş bir yay çizerek palmeti sardığı ve üst profile yanaştığı belirtilmiştir. (Boehlau ve Schefold, 1940, s. 123) Her iki volütün de sarmal profilleri günümüze kadar ulaşmamıştır. Üst volütün üzerinde ve altında birer üçgen alan ortaya çıkmaktadır. Volüt kanalları içbükeydir. Volüt gözleri ise bugüne 3 cm. çapında yuvarlak boş yuvalar olarak ulaşmıştır. Eski fotoğraflarda dışa doğru sivrilen mermer parçalarla değerlendirilmiş oldukları görülmektedir.

[12] Bölüm 3.2.8'de ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Palmetin beş adet yaprağı korunmuştur. Sivri ve keskin kenarlı yapraklar, volütlerin bir araya geldiği yere yakın birleşmektedir. Yapraklar yaklaşık 2 cm. genişliğinde, 6 cm. yüksekliğindedir. Kazı yayınından ve diğer korunmuş anta başlığı grubundan palmetin 7 yapraklı olduğu bilinmektedir.

Sol yan cephede silmelerin bittiği yerin yanında yaklaşık 5.4 cm. genişliğinde, 25 cm. uzunluğunda ve 4 cm. derinliğinde bir oyuk bulunmaktadır. Parçanın sol kısmı korunmuş, sağ kısmı ise kırıktır ve tahrip olmuş durumdadır. Üst yüzeyinde 19 cm. genişliğinde, 17 cm. yüksekliğinde ve 18 cm. derinliğinde büyük bir oyuk vardır. Blokun sağ kısmı kırık olduğundan bu oyuğun da tam boyutları bilinememektedir.

Kazı yayınında blokun üzerinde günümüze ulaşmayan boya izlerinin bulunduğundan bahsedilmiştir.

Boyalı olduğu düşünülen alanların incelikle düzlendiği belirtilse de taşın gözenekli dokusu ve yumuşak yapısından dolayı bu detaylar ve düzenlemeler günümüze ulaşamamıştır. Kazı yayınındaki fotoğrafta detaylar daha iyi görülebilmektedir (Şekil 3.40)

3.2.3 Tip 2 örnek 2

Blok iki parçaya ayrılmış halde korunabilmiştir. Büyük olan parçanın ön cephede uzunluğu 83 cm., yüksekliği 36 cm. ve derinliği 74 cm.'dir. Parçanın sağ arka kısmı kayıptır ve sol kısmı ise kırıktır (Şekil 3.42 ve 3.43).

Ön yüzde, alt kısımda Lesbos kymationu olduğu belirgin olan profil tahrip olmuş durumdadır. Onun üzerinde yer alan İyon kymationu'nun yüksekliği 12 cm.'dir. Çok hafif eğimle yükselen profil, içe doğru dönerek bitmektedir. Bu profilin üzerinde ise iki düz silme yer alır. Alttakinin yüksekliği yaklaşık 8 cm., üsttekinin ise yaklaşık 10 cm.'dir. Silmeler sağ yan cephede devam etmektedir. Bu kısım çok tahrip olmuş durumdadır. Sağ alt kısımda, iki volüt ve aralarındaki palmet kabartması güçlükle okunabilmektedir.

Üst yüzeyde sol tarafa yakın yaklaşık 16 cm. derinliğinde geniş bir oyuk işlenmiştir.

Sol ve kırık olan parçanın ön yüzeyde genişliği 24 cm., yüksekliği 36 cm. ve derinliği de yaklaşık 41 cm.'dir (Şekil 3.44). En altta yer alan Lesbos kymationu tahrip olmuştur. Yüksekliği 6 cm. kadardır. Üzerinde yer alan İyon kymationu'nun

yüksekliği 12 cm.'dir. Bu profilin üzerine oturan iki düz silmeden alttakinin yüksekliği 8.1 cm.'dir. Bunun üzerinde yer alan diğer düz silmenin üst kısmı tahrip olmuş durumdadır. Profil yüksekliği yaklaşık 9.6 cm. kadardır.

Parçanın sol kısmında iki volüt ve arasında yer alan 7 yapraklı palmet korunmuş durumdadır. Volütlerin kanalları belli olmamaktadır. Palmetlerin yaprakları sivri ve keskin hatlıdır. Yapraklar yaklaşık 2.3 cm. genişliğinde ve 8.4 cm. yüksekliğindedir. Volütlerin birleştiği noktanın hizasında olan palmet yaprağı düzdür, diğer yapraklar ise dışa doğru hafifçe açılmaktadır. Volüt gözleri oyuktur ve yaklaşık 3 cm. çapındadır.

Volüt ve palmetli elemanın bittiği noktada yaklaşık 10 cm. uzunluğunda bir düzlük göze çarpmaktadır.

Parçanın sağ yan yüzeyinde, blokun üst yüzeyindeki oyuğun izleri belli olmaktadır. Oyuğun derinliği yaklaşık 17 cm. kadardır.

3.2.4 Tip 2 örnek 3

Blokun ön cephede uzunluğu 77 cm., yüksekliği 37 cm. ve derinliği en fazla 71 cm.'dir (Şekil 3.45). Parça oldukça tahrip olmuş durumdadır. Ön ve sağ yan cepheleri büyük oranda düzlenmiştir.

Üst yüzeyinde sol tarafa yakın derin ve geniş bir oyuk bulunur. Oyuk yaklaşık 40 cm. x18 cm. boyutlarında ve 14 cm. derinliğindedir, üst tarafı kırıktır.

Mimari elemanın yine aynı envanter numarasına sahip diğer parçası müze deposunda bulunmaktadır. Parçanın yaklaşık genişliği 30 cm., yüksekliği 29 cm.'dir. Parçanın ön yüzeyinde iki adet silmenin izi gözükmektedir. Ölçüleri; parça çok tahrip olduğundan belirlenememektedir.

3.2.5 Tip 2 örnek 4

Pilaster başlığı blokunun, sağ yan cephesine aittir. Kırık olan ön cephede genişliği 26 cm., yüksekliği 29 cm. ve derinliği 18.5 cm.'dir (Şekil 3.46).

Blokun sağ alt kısmında yarım volüt ve üzerinde palmet olan parçanın 11 cm. yüksekliğindeki kısmı günümüze ulaşmıştır. Yapraklar sivri ve keskin hatlıdır; 6'sı korunmuş, biri ise kırıktır. Yaprağın yüksekliği yaklaşık 7.5 cm. ve genişliği 2.5 cm.'dir. Palmet yaprakları ve birleştikleri yerde yer alan dörtgen eleman korunmuştur,

volütün ise yarısı kırıktır. Volütlü ve palmetli elemanın üst kısmında sol tarafı tahrip olmuş düz bir silme yer alır; yüksekliği 7.5 cm.'dir. Onun üzerinde bir silme daha bulunduğu belirgin olsa da, çok tahrip olduğundan kesin ölçüleri alınamamaktadır.

3.2.6 Tip 2 örnek 5

Pilaster başlığının sağ ön kısmıdır. Ön cephede genişliği 48 cm., yüksekliği 29 cm. ve derinliği yaklaşık 40 cm.'dir (Şekil 3.47).

Parçanın ön cephesinde, en alt kısımda yüksekliği mevcut durumda 10.5 cm. olan bir profil yer almaktadır. Profilin alt kısmı kırık olduğundan özgün durumdaki ölçüsü bilinememektedir. Çok hafif bir eğimle yükselen profil, en üst kısmında içe doğru bir girinti yaparak bitmektedir. Üzerinde iki adet düz silme yer almaktadır. Alttaki 7.8 cm. yüksekliğindedir. Üstteki silme alttakinden 1.7 cm. dışa doğru taşmaktadır, yüksekliği 9.6 cm.'dir. Profiller ince işçilikle düzlenmiştir.

Üstteki iki düz silme sağ yan cephede de devam etmektedir. Sağ cephede yaklaşık 31.5 cm. kadar devam etmektedir. Silmelerin bittiği yerde blok içe doğru yaklaşık 17 cm. girinti yapmaktadır.

Parçanın alt kısmı oldukça tahrip olmuştur. Üst kısmı sağlam ve kabaca düzlenmiş vaziyettedir. Sol cephenin öne bakan kısımları kırıktır. Arka cephede ise orta kısımda 14 cm.'lik bir parça dışa doğru çıkmaktadır. Bu kısım da oldukça tahrip olmuştur. Arkada kalan yüzeylerde düzlenmiş kısımlar görülebilmektedir.

3.2.7 Tip 3 örnek 1

Blokun ön cephede genişliği 37 cm., yüksekliği de 31 cm.'dir; derinliği ise 20 cm.'dir (Şekil 3.48). Ön cephe ince işçilikle düzlenmiştir. Alt kısımlarında taşçı aleti izleri görülmektedir. Üst kısım alta göre bir miktar şişkindir.

Parçanın sol cephesinde aralarında bir palmet bulunan iki volütün olduğu bir alan bulunmaktadır. Arkaya ve yukarıya doğru taşkın olacak biçimde işlenmiştir. Önde yer alan volüt, bitiş noktasında ön cephe birleşmektedir. Diğer parçalarda volütler ön cephedeki profiller ile birleşirken, burada sadece kabartma şeklinde yer almaktadır.

Volüt kanalları içbükeydir. Volüt gözleri 3 cm. çapında boş yuvalar niteliğindedir. Özgün durumunda bu yuvaların farklı malzemeden bir taş ile doldurulmuş olduğu düşünülmektedir.

Volütlerin arasında yedi yapraklı bir palmet bulunmaktadır. Yapraklar sivri ve keskin hatlı işlenmiştir, 5 yaprak korunmuştur. Yaklaşık genişlikleri 2 cm., uzunlukları 6 cm. kadardır. Palmetlerin üst kısmında, sınırlayan yay biçimli bir çerçeve bulunmaktadır.

Parçanın arka cephesi yer yer ince, yer yer kaba işçilikle düzlenmiştir. Üst yüzeyinde sola hizalanmış 8.6 cm. genişliğinde, 4 cm. genişliğinde bir kanal bulunmaktadır. Parçanın sağ kısmı tahrip olduğundan kanalın bütünlüğü belirgin değildir. Bu kanal ön ve arkadan bakıldığında görülmemekte, yanlara kesit vermektedir.

Kazı yayınında bu bloktan "bir duvarın iç köşesi" olarak bahsedilmiştir. Alt ve üst yüzeylerinin arkaik dönem işçiliği taşıdığı belirtilmiştir. (Boehlau ve Schefold, 1940, s. 125)

Şekil 3.35 : Tip 1 Ön görünüş (2014)

Şekil 3.36 : Tip 1 perspektif (2014)

Şekil 3.37 : Tip 1 üst görünüş (2014)

Şekil 3.38 : Tip 1 boya izleri (2014)

Şekil 3.39 : Tip 2 Örnek 1 sol yan görünüş (2014)

Şekil 3.40 : Tip 2 Örnek 1 (LaH, 1940 ve 2014)

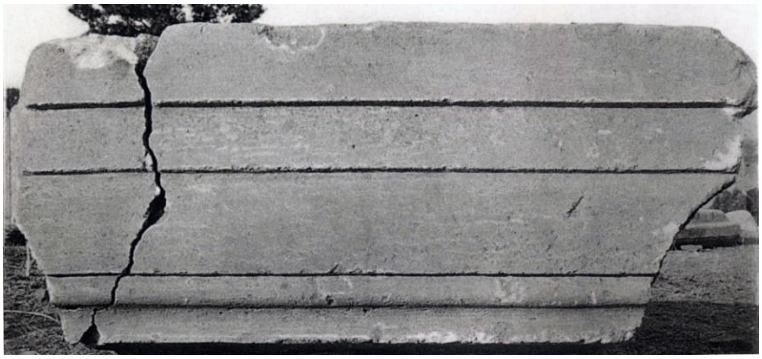
Şekil 3.41 : Tip 2 Örnek 1 üst görünüş (2014)

Şekil 3.42 : Tip 2 Örnek 2 ön görünüş (2014)

Şekil 3.43 : Tip 2 Örnek 2 kırık parça yan ve ön görünüş (2014)

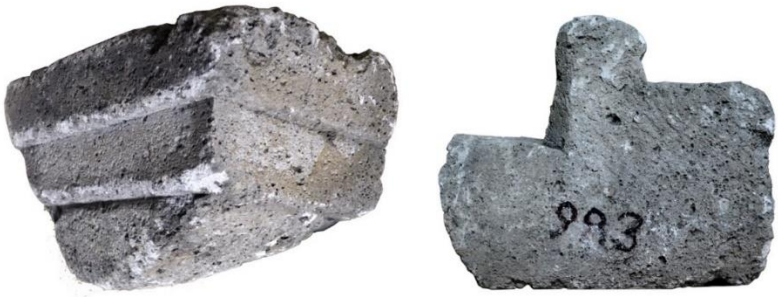
Şekil 3.44 : Tip 2 Örnek 2 kazı yayınından fotoğraf (LaH, 1940)

Şekil 3.45 : Tip 2 Örnek 3 üst görünüş (2014)

Şekil 3.46 : Tip 2 Örnek 4 sağ yan görünüş (2014)

Şekil 3.47 : Tip 2 Örnek 5 (2014)

Şekil 3.48 : Tip 3 sol yan ve ön görünüş (2014)

Tip 3 haricinde tüm parçaların üst yüzeyinde geniş oyuklar bulunmaktadır. Ayrıca korunmuş parçaların yan yüzlerinde silmelerin bittiği yerde de oyuklar görülmektedir. Bunların duvarla bağlantıyı geliştirmiş bir önlem olduğu düşünülebilir.

Boehlau ve Schefold bu başlıkların iyi korunmuş olmaları sebebiyle Güneybatı Yapısı'nın iç mekan duvarlarına ait olduğunu varsaymaktadır. Güneybatı Yapısı'nın pilasterlerine ait olduğu düşünülen iki adet de gövde bloku bulunmuştur. Bloklar Foça taşındandır. Kazı yayınında katalog numarası 14 olan parçanın çizimi görülmektedir (Şekil 3.49). Genişliği 73 cm. uzunluğu 27. cm ve yanda çıkıntı yapan kısmının derinliği 29.9 cm.'dir. Bu ölçüler pilaster başlıkları ile uyum içerisindedir. Parçanın arkaya yakın kısmında tüm blok derinliği boyunca uzanan, 10 cm. çapında bir delik bulunmaktadır. Bu deliğin çok sayıda bloku birbirine bağlayan bir zıvana olma ihtimalinden söz edilmektedir (Boehlau ve Schefold, 1940, s. 125). Kazı yayınında pilasterlerin kullanımı ile ilgili Meyer-Plath tarafından yapılmış bir restitüsyon önerisi yer almaktadır (Şekil 3.50) (Boehlau ve Schefold, s.162 Abb.38). Bu öneride başlıkların profilli yerleri pilaster gövdelerine oturmakta, gerideki kısım duvarın içinde kalmaktadır. Kazı yayınında restitüsyon çizimi ile ilgili Meyer-Plath'ın ifadeleri şöyledir:

"Tüf bloklarla inşa edilmiş olan yapının iç duvar düzenlemesini gösteren kısmi restitüsyonda çıkış noktası, 13 numaralı parçanın[13] sadece bir iç köşeye ait olma olasılığıdır. Pilaster başlıkları arasında gösterilen mesafe belli bir seçime dayanmamaktadır. Tüm bu düzenleme kuşkusuz estetik nedenlerle böyle tasarlanmıştır. Bunun yanısıra tabii ki çatının örteceği açıklık da biraz azaltılmış olmaktadır." (Boehlau ve Schefold, 1940, s.162)

Hahland, Larisa pilaster başlıklarının plan ve biçimleniş olarak yayında gösterildiği gibi kabul edilebileceğini belirtmektedir. (Hahland, 1964, s. 182)

Ohnesorg, kaba işli ve düz olmayan arka kısımların temiz dikdörtgen bloklarla temas etmiş olmalarına ihtimal vermemekte ve arka yüzlerin bir duvar içinde gizlenmiş olması gerektiğini belirtmektedir. Meyer-Plath'ın restitüsyonundan farklı olarak başlıkların duvardan bazı blokların kenarlarında bulunan oyuk kadar (yani 5 cm kadar) öne çıkmış olabileceğini önermektedir. Bu oyuklar bazı parçaların iki tarafında

[13] Meyer-Plath'ın sözünü ettiği, bir duvarın iç köşesi olduğu düşünülen 13 katalog numaralı parça Tip 3'teki örnektir. Bkz. s. 36

işlenmiştir, bazılarının ise tek tarafındadır. Bu sebeple Ohnesorg daha sonradan yapılmış olabileceklerine dikkat çekmektedir. (Ohnesorg, 2005, s. 165)

Larisa pilaster başlık grubuna benzer bir anta başlığı İzmir yakınlarında bir Aiol kenti olan Melanpagos'ta bulunmuştur (Şekil 3.51). Başlığın alt kısmında "ahşap mimarinin yansıması" olduğu düşünülen yarım daire veya silindirik profilli "tomruklar" yer almaktadır. Tomrukların yan kenarlarında iki adet volüt ve aralarından çıkan palmet bezemesi görülmektedir. Volüt gözleri yuvarlak, kabartma düğme şeklindedir. Ön ve yan kenarları dolaşan, üst üste bindirilmiş ve aşağıya doğru kademelendirilmiş abakus ve fascia silmeleri de başlığın üst kısmında yer alır. Ateşlier, Melanpagos'taki başlıkların Larisa örneklerinden esinlenerek yapılmış olabileceğini belirtmektedir. Fakat Melanpagos'un coğrafi konumuyla Larisa kadar göz önünde olmamasından dolayı, başlığın daha az özen gösterilerek yapılmış olabileceğine dikkat çekmiştir. (Ateşlier, 2000, s.72)

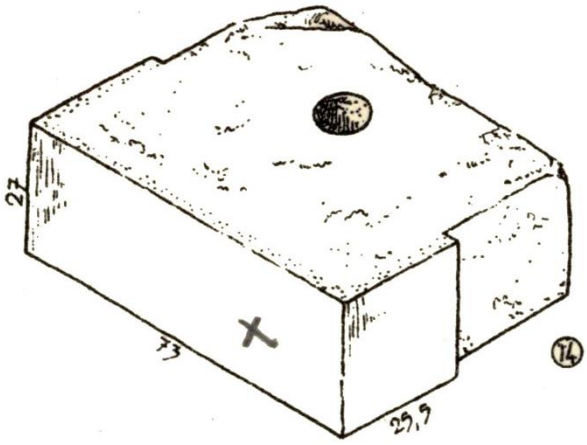
Larisa pilaster başlıkları ile Melanpagos anta başlığındaki "üstüste bindirilmiş tomruklar" arasında köken açısından bir bağ olduğu düşünülmektedir. (Ateşlier 2000, s.73) Fakat Melanpagos başlığındaki yarım daire profilli tomruklara karşılık, Larisa'da bulunan başlıklarda bu tür bir profilin yerine İyon ve Lesbos kymation'u işlenmiştir.

Yılmaz, iki volütün arasından çıkan palmet bezemesini ve iki kademeli fascia kullanımını Aiol düzenli anta başlıklarının özelliği olarak tanımlamaktadır. Anta başlıklarının yapıda kullanılan sütun başlıkları ile uyumunun dikkate alındığına dikkat çekmiştir. (Yılmaz, 2010, s.35) Aiol sütun başlıklarındaki iki volüt ve aralarındaki palmet bezemesi anta başlıklarının yan yüzeyinin bezemesi ile benzerdir. Arkaik dönemdeki İyon tipi anta başlıklarının yan yüzeylerinde ise İyon volütleri kullanılmıştır. Böylelikle Aiol anta başlıkları Aiol sütun başlıkları ile uyumlu iken, İyon anta başlıkları, İyon düzenli sütun başlıkları ile uyum içerisindedir. (Ateşlier, 2000, s. 74)

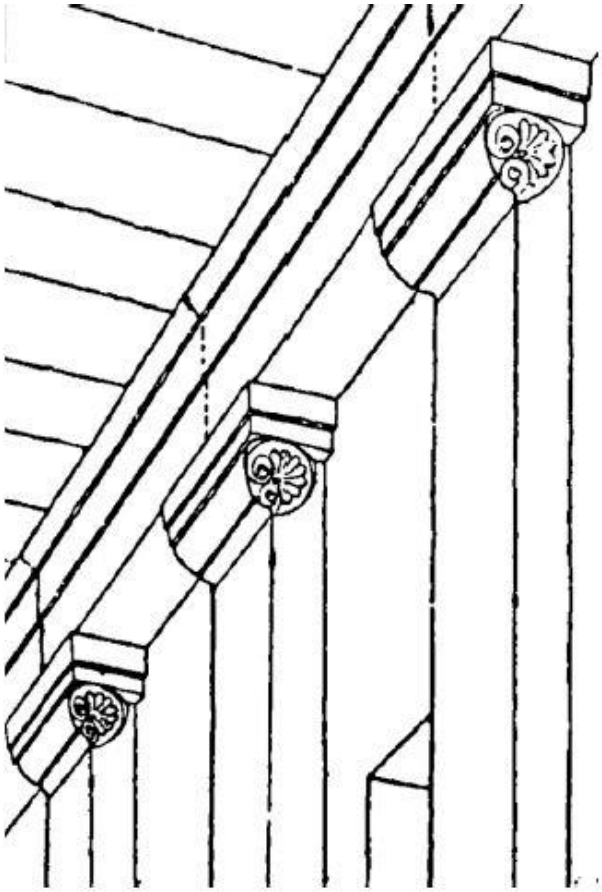
Arkaik dönem İyon anta başlıklarına Samos ve Didyma'daki başlıklar örnek verilebilir. Samos'ta Tapınak A'nın yakınında bulunmuş olan başlık, yaklaşık yarım daire kesitli "tomrukların" yalın halde küçükten büyüğe sıralanması ile düzenlenmiştir (Şekil 3.52). Başlık yukarıya doğru giderek açılmakta ve yan yüzeyinde yer alan volütlerin alttan da görülmesine olanak vermektedir. Hahland, İyon anta başlıklarının gelişiminin Samos ve Ephesos'ta M.Ö. 7. yüzyıl sonunda üretilen örnekler ile

başladığını belirtmektedir. Buschor ise Samos'ta bulunan bu başlığı dışbükey volütlü anta başlıklarının en erkeni olarak tanımlamaktadır. (Hahland, 1964)

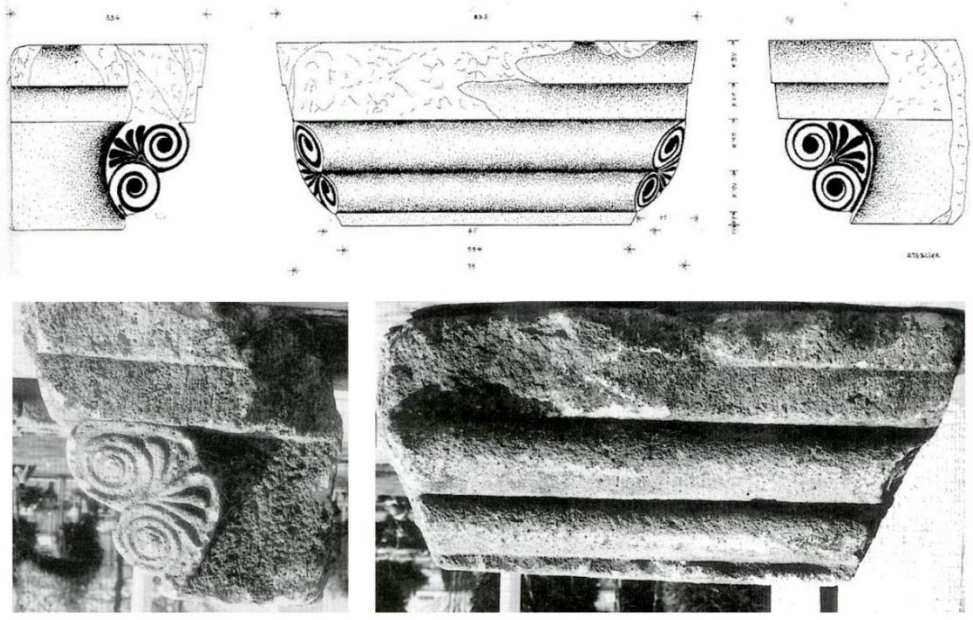
Didyma'da bulunan dört adet küçük anta başlığı (No. 1-4) ve üç adet büyük anta başlığı (No. 5-7) da İyon düzeninin önemli temsilcileri olarak sunulmaktadır (Şekil 3.53, Şekil 3.54, Şekil 3.55 ve Şekil 3.56). Örneklerin tümünün yan kısımları üst üste birbirlerine bağlanmış üç sıra volütün işlenmesiyle düzenlenmiştir. Volüt kanalları 1-4 numaralı örneklerde dışbükeydir. Küçük anta başlıklarının ön cephesi bezemesiz üç sıra silindirik "tomruk" biçimindedir. Shoe ve Hahland Didyma'daki küçük başlıkların profillerinin üzerinde İyon yaprak dizisinin boyayla işlendiğini düşünmektedir (Shoe, 1952, s. 20). Büyük başlıkların ise ön yüzü, alçak İyon yaprak bezemesi, anthemion, yüksek İyon yaprak bezemesi ve taşkın bir abakus sıralamasıyla düzenlenmiştir. Yan yüzlerdeki üstüste üç volüt içbükey işçilikle düzenlenmiştir. Ön yüzde yer alan üç profil, volütlerin tam profilini almamaktadır. Volütlerin arasını profillere uygun olacak şekilde doldurmuş olan düz kısımlar görülmektedir. Larisa'daki örneklerde de bu detay dikkat çekmektedir. Başlıklar Samos örneğinde olduğu gibi yukarıya doğru genişlemektedir. Hahland, bu genişleme ile Larisa'daki volüt-palmet kabartmasının yaptığı çıkıntıyı benzetmektedir. Larisa Güneybatı Yapısı'nın mimarının, bu yapıdan birkaç 10 yıl daha erken tarihli Didyma başlıklarını tanıyor olması gerektiğini belirtir. (Hahland, 1964, s. 199)

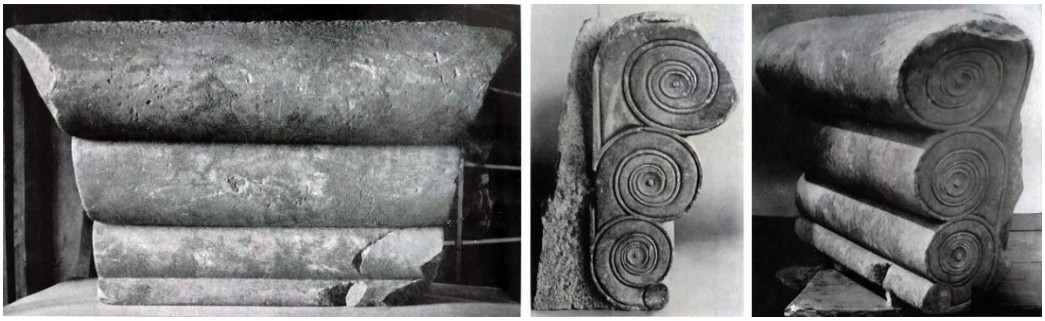
Şekil 3.49 : Larisa pilaster gövdesi No. 14 (Boehlau ve Schefold, 1940, lev. 42a).

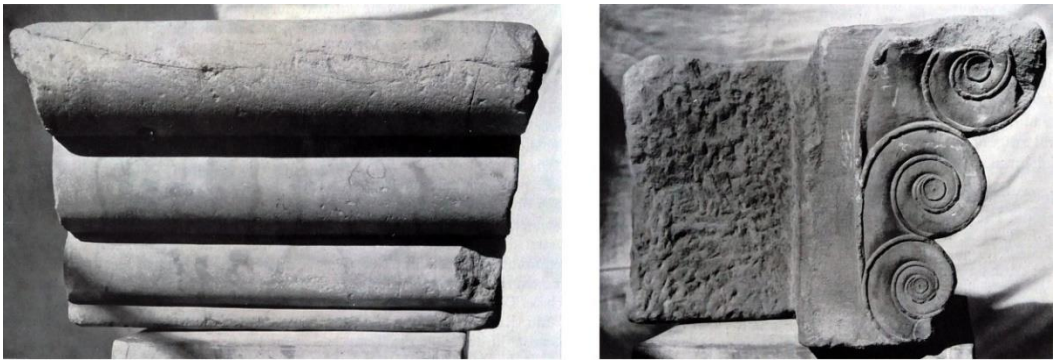
Şekil 3.50 : Güneybatı Yapısı pilaster başlıklarının restitüsyon önerisi (Boehlau ve Schefold, 1940, s. 162).

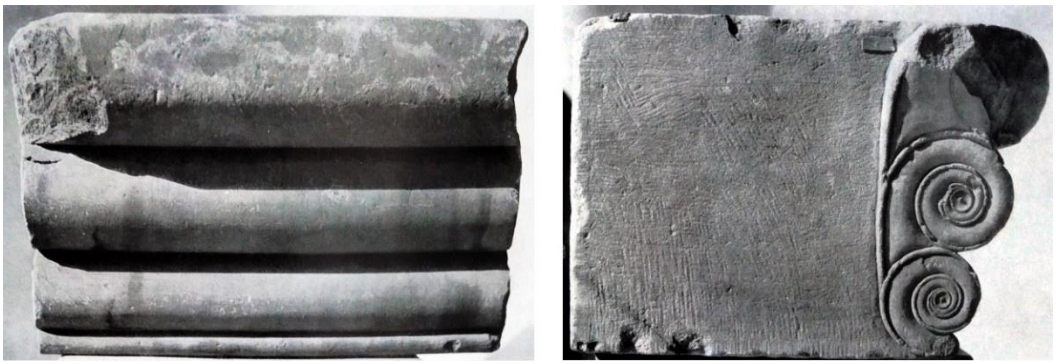
Şekil 3.51 : Melanpagos anta başlığı (Ateşlier, 2000, lev. 11 ve 12)

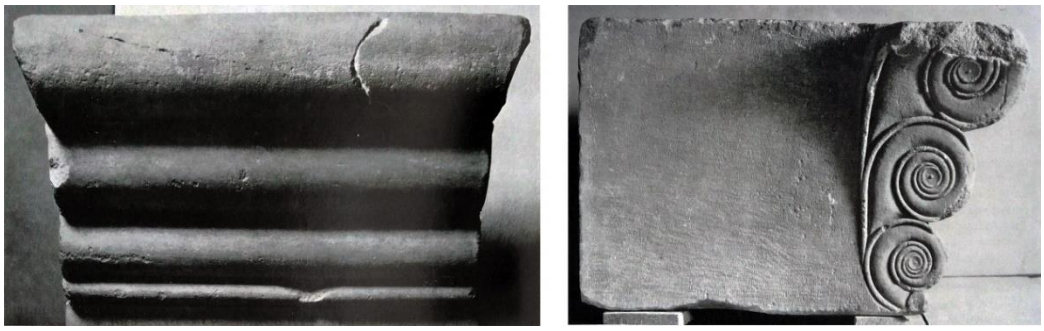
Şekil 3.52 : Samos anta başlığı (Hahland, 1964, şekil 27, 28 ve 29)

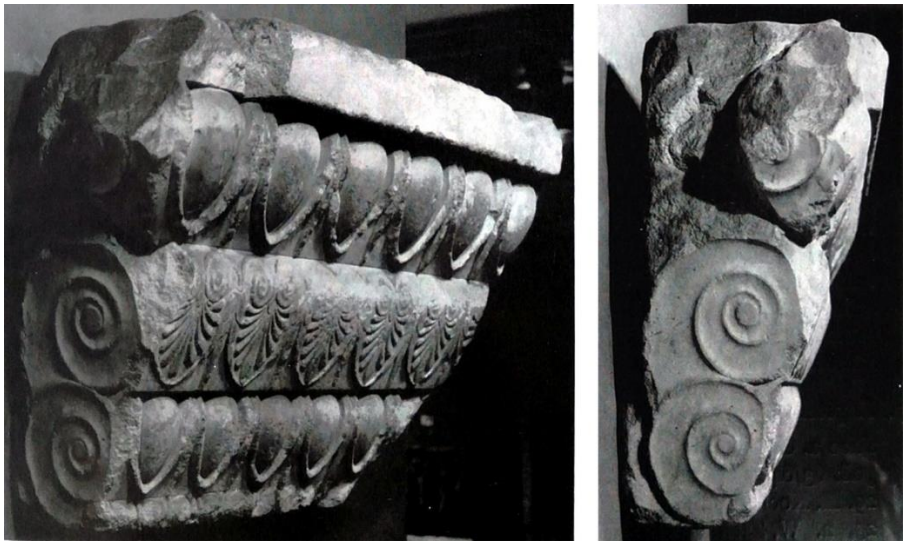
Şekil 3.53 : Didyma Nr. 1 anta başlığı (Hahland, 1964, şekil 1 ve 2)

Şekil 3.54 : Didyma Nr. 2 anta başlığı (Hahland, 1964, şekil 8 ve 9)

Şekil 3.55 : Didyma Nr. 3 anta başlığı (Hahland, 1964, şekil 13 ve 14)

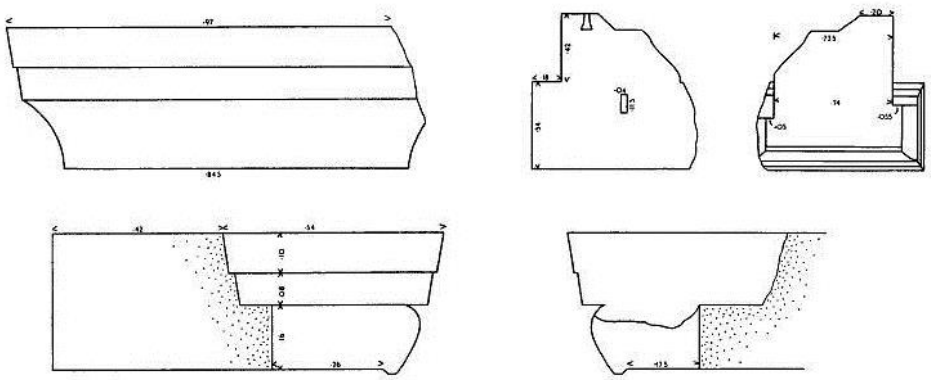
Şekil 3.56 : Didyma Nr. 5 anta başlığı (Hahland, 1964, şekil 32 ve 34)

Barletta, "kanonik" olarak tanımladığı İyon anta başlıklarının Batı Anadolu'nun güneyinde geliştiğini söylemektedir. M.Ö. 6 yüzyılın yarısından itibaren değişime uğradığını ve yüzyılın sonunda oluşan Didyma'daki büyük anta başlıklarının model alındığını belirtir. Bu tasarım Batı Anadolu'nun kuzeyine de yakın bir tarihte, fakat farklı varyasyonlarla ulaşmaktadır. Larisa'daki başlıkları ve Khios'tan anta başlığını, bu duruma örnek olarak göstermektedir (Barletta, 2001, s.113)

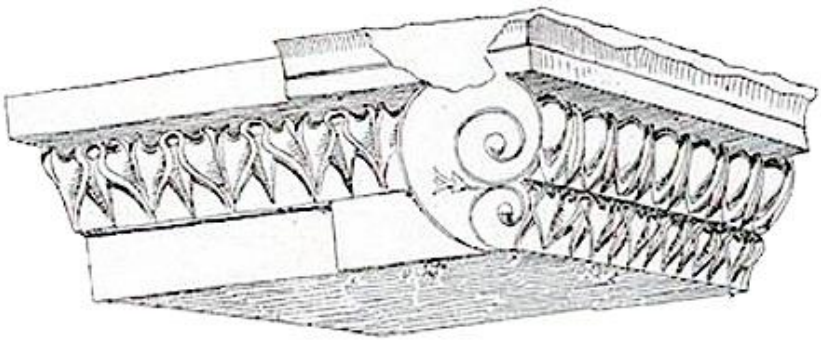
Khios Emporio'da bulunan başlık Aiol anta başlıklarına verilebilecek önemli bir başka örnektir (Şekil 3.57). M.Ö. 5. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmektedir. Ön cephesi, geniş bir ovolo profilinin üzerine gelen iki kademeli düz fascia şeklinde düzenlenmiştir. Fascia'lar yan yüzlere de dönmektedir. Profil düzenlemeleri ve tasarımı Larisa'daki pilaster başlıkları ile benzerlik içerisindedir, fakat volüt-palmet motifi bu başlıkta işlenmemiştir. Yan yüzeyler bezemesiz bırakılmıştır. Başlığın ait olduğu Tapınak yapısı İyon düzenindedir, ancak anta başlıkları Aiol düzenini yansıtmaktadır. Barletta, bu başlığın Dor ve İyon düzenlemelerin birleşimi olduğunu belirtmektedir (Barletta 2001, s. 190, not 54). Ateşlier, Emporio başlığının alt kısmındaki tomrukların Larisa'daki başlıklarda Lesbos kymationuna dönüşmesi, üstteki tomruklarınsa abakus/fascia'ya dönüşmesi yönünden, bu başlığın Güney İyonya ve Aiolis anta başlıkları arasında geçişi simgelediğini belirtmiştir. (Ateşlier 2000,s.75) Boardman Emporio'nun coğrafi olarak da Güney İyonya ve Aeolis bölgesi arasında kaldığına işaret etmiştir. (Boardman, 1967, s.74) Ayrıca erken anta başlığı örneklerinde

düzlenmiş silindirik yüzler varken geç dönem örneklerinde oyulmuş bezemelere dönüşmüştür (Martin, 1965, s.485)

Lesbos Adası'nda bulunan bir anta başlığı, Aiol anta başlıklarının düzenini geç dönemde de sürdüren bir örnektir (Şekil 3.58). Ön cephesi, en altta Lesbos yaprak dizisi, üzerinde ise İyon yaprak dizisi olan iki profilden oluşur. Bunların üzerinde bezemesiz bir abakus vardır. Yan yüzeyde üstüste iki volüt sarmalı ve aralarında bir lotus kabartması yer almaktadır. Yan yüzeyin alt profili düz bırakılmış üst kısım ise yine Lesbos yaprak dizisi ile bezenmiştir. Başlık Hellenistik döneme tarihlenmektedir (Koldewey, 1890, s.63 ve Ateşlier, 2000, s. 74).

Şekil 3.57 : Khios Emporio anta başlığı (Boardman, 1967, şekil 38)

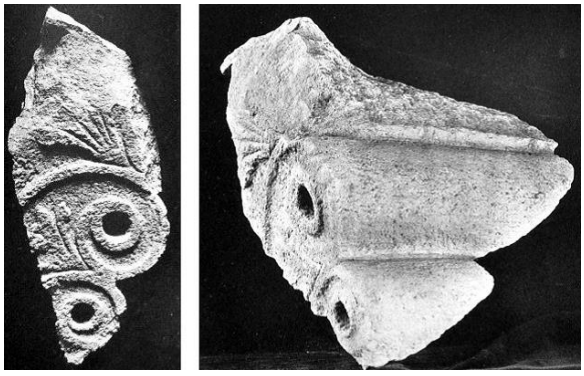

Şekil 3.58 : Lesbos'ta bulunan anta başlığı (Koldewey, 1890, s. 63)

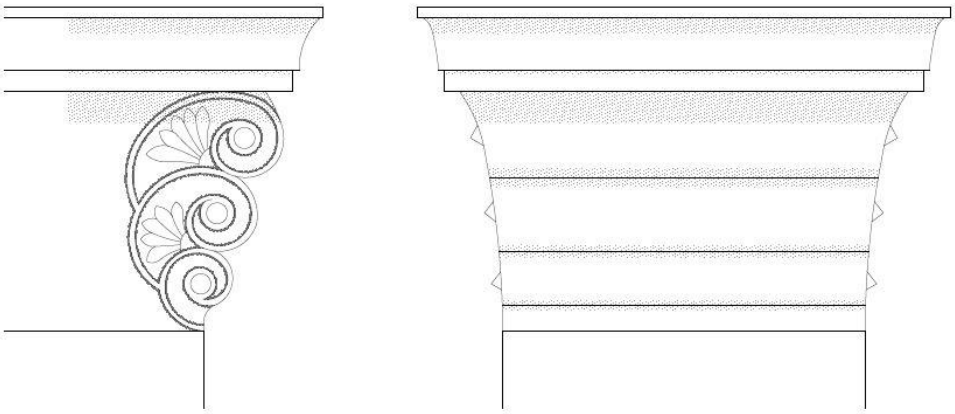
Larisa'da bulunan bir diğer örnek ise pilaster başlığı değil, "anta başlığı" olarak tanımlanmış bir parçadır (Şekil 3.59 ve 3.60). Parçaya İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin depolarında ulaşılamadığı için ilgili yayındaki bilgi ve çizimlerden yararlanılmıştır. Anta başlığı gri renkli andezitten yapılmıştır. Mevcut durumda 30.8 cm. genişliğinde, 28.4 cm. yüksekliğindedir. Üstüste yer alan yarım daire profilli iki "tomruk"

günümüze ulaşmıştır, üstlerinde yer alan üçüncü profil ise kırıktır. Yan yüzde, iki adet volüt korunmuştur. Volütler 1.2 cm. genişliğinde yüksek kabartma bir şerit ile sarılıdır. İki volütün arasında iki yaprağı korunmuş bir palmet kabartması bulunmaktadır. Bu iki volütün üzerinde üçüncü volütün başlangıç izleri okunmaktadır. Alttaki volütler ile arasında 5 yapraklı bir palmet kabartmasının izleri görülmektedir. Volüt gözleri yuvarlak delikler niteliğindedir (Arseven, 2013, s. 119). Anta başlığının volüt arasından çıkan palmet bezemesi, pilaster başlıkları ile benzerlik taşımaktadır. Fakat anta başlığı ön cephe düzenlemesi açısından Melanpagos'taki örnek gibidir. Aynı zamanda yarım daire profilli tomruklar Samos ve Didyma örneklerinde de görülmektedir. Yan yüzey bezemeleri, Larisa anta başlığını bu örneklerden ayırmaktadır. Başlık M.Ö. 600 yılı civarına tarihlendirilmiştir. (Boehlau ve Schefold, 1940, s. 87)

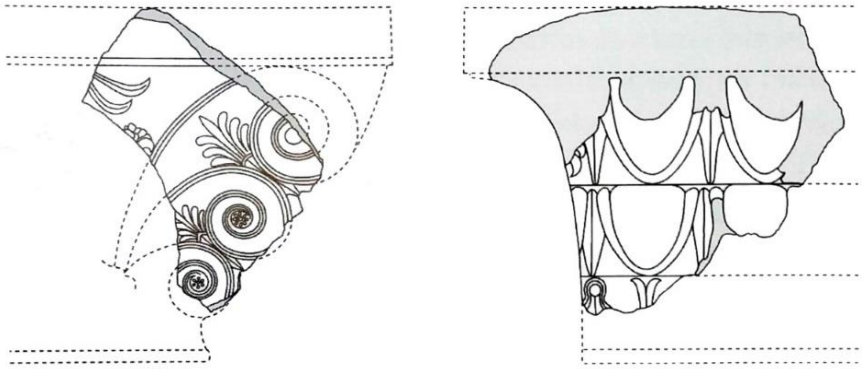
Mylasa'dan iyi işçilikli İyon ve Lesbos yaprak dizili bir anta başlığı parçası bulunmaktadır (Şekil 3.61). En altta Lesbos yaprakları ve üzerinde, yükseklikleri farklı iki sıra İyon yaprak dizisi yer almaktadır. Başlığın yan kısmında üç volüt ve aralarından çıkan akhantus bezemeleri görülmektedir. Üç volüt ön yüzdeki profillerin başlangıcını oluşturmaktadır. Volüt gözleri rozet şeklindedir. Başlığın yan yüzeyinde bitkisel bezemelerden küçük bir kısım günümüze ulaşmıştır. Paralel bir örnek bulunamasa da Baran başlık parçasını M.Ö. 5. yüzyılın sonuna tarihlemektedir. (Baran, 2009, s. 304-306) Mylasa başlığı Larisa pilaster başlıkları ile profil düzenlemesi bakımından karşılaştırılabilir. En altta Lesbos yaprak dizisi ve onun üzerinde yer alan İyon yaprak dizisi, Larisa örneğindeki profillerin bezenmiş halidir. Fakat üstte çift silme yerine tek silme kullanılması ve yan yüzeyin üç volütlü düzenlenmesi bakımından Larisa örneklerinden ayrışmaktadır.

Şekil 3.59 : Larisa anta başlığı (Boehlau ve Schefold, 1940, lev. 22e ve 22f)

Şekil 3.60 : Larisa anta başlığı restitüsyon önerisi (Arseven, 2013, şekil G.2)

Şekil 3.61 : Mylasa anta başlığı (Baran, 2009, s. 305, şekil 4b)

Larisa pilaster başlıklarındaki volüt ve palmet bezemesinin benzerlerinin arkaik dönem itibariyle sunaklarda da kullanıldığı görülmektedir. M.Ö. 5. yüzyılın ortalarına tarihlenen Paros'taki sunağın akroterine ait olduğu düşünülen; iki volüt ve aralarından çıkan palmet motifi taşıyan bir blok bulunmuştur (Şekil 3.62). Volütler içbükey kanallıdır ve volüt gözleri boştur. Volüt ve palmet düzenlemesi Larisa örneği ile benzer özellikler taşımaktadır. Patmos'ta bulunmuş sunağın köşe akroterleri de volütlü ve palmetli olarak düzenlenmiştir (Şekil 3.63). İçbükey volüt kanallarının etrafı yarım daire kesitli tek sıra şerit ile sınırlandırılmıştır. Volütlerin arasında üstte ve altta palmet bezemesi görülmektedir. Patmos'taki sunak M.Ö. 5. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlendirilmektedir. Thasos, Maroneia ve Aigina'da aynı dönemlere tarihlenmiş sunaklarda da benzer düzenlemeler görülmektedir. (Ohnesorg, 2005)[14]

[14] Ohnesorg (2005) Ionische Altäre yayınında sunaklar detaylı olarak incelenmiştir, (s.34 vd., şek.18, 57-59, 62, 85-86, 88, 101-102, lev.6, 11-13, 16, 31, 35, 43-45, 63, 65, 69, 75).

Paros ve Patmos'a benzer örneklerine benzer uygulamaları arkaik dönemdeki sunaklarda da görebilmek mümkündür. Örneğin M.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Milet Monodendri'deki (Tekağaç) Poseidon Sunağı'nda volütlü ve palmetli bir düzenleme oluşturulmuş fakat volüt kanalları dışbükey olarak işlenmiştir. Volütlerin gözleri yoktur. Palmetler dışa doğru hafifçe açılan yedi yapraktan oluşmaktadır. (Dinsmoor, 1950, s. 140-141) Sunağın M.Ö. 5. yüzyıla tarihlenen tadilatında volüt kanalları içbükey olarak düzenlenmiştir (Şekil 3.25).

Larisa'dan M.Ö. 560 - 540 arasına tarihlenen IV numaralı II. dönem kaplama frizinde pilaster başlıklarındakilere benzer volüt ve palmet bezemesi görülmektedir (Şekil 3.64 ve Şekil 3.65) (Larisa am Hermos II, 1940, s. 103 vd., s. 164 ve lev. 53.2). Friz bezemesinde volüt biçimli kıvrık dallar ve volütlerin arasından yukarı ve aşağıya uzanan sekiz yapraklı palmetler görülmektedir. Palmet yapraklarının uçları sivri üçgenler şeklinde sonlanmaktadır. Volüt gözleri yuvarlak düz yuvarlaklar şeklindedir. Friz levhasının alt ve üst kenarlarında birbirinden farklı biçimde Lesbos kymalı frizler ile alttaki Lesbos kymasının altında boncuk dizisi biçimli bezemeler yer almaktadır. Frizlerde kırmızı ve siyah boya izleri görülmetedir (Öncü, 2013, s. 68 vd. ve lev. XIV-XV) . Larisa am Hermos'un pişmiş toprak levhalardan oluşan ikinci cildinde bulunan restitüsyon çiziminde levhanın renklendirilmiş hali görülmektedir.

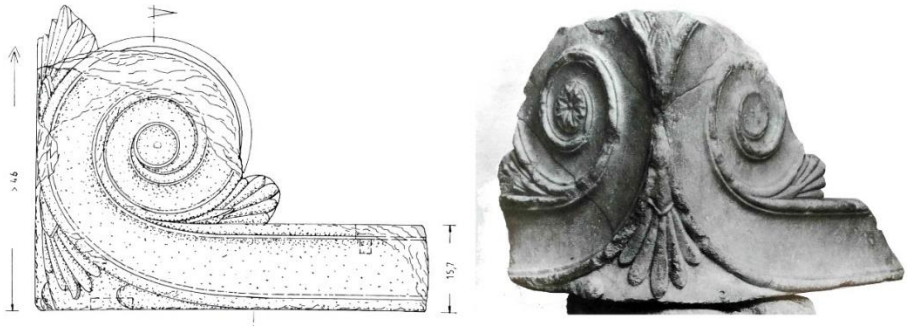
Pilaster başlıkları boyut olarak karşılaştırıldığında Larisa'daki pilaster başlıkları Didyma'daki 1-4 numaralı başlıklara, Melanpagos'ta bulunmuş anta başlığına ve Khios Emporio'dan bulunmuş olan anta başlığına yakın ölçülerde olduğu görülmektedir (Şekil 3.66). Başlıkların boyutlarının ait oldukları yapılara göre oluştuğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu sebeple oran olarak benzer olan başlıkların ölçülerinde işlevlerine ve kullanımlarına bağlı farklılıklar olduğu görülmektedir.

Pilaster başlık grubu, Güneybatı Yapısı ile birlikte M.Ö. 6. yüzyılın sonuna tarihlendirilmiştir. Ohnesorg ise Larisa'daki parçaları 5. yüzyıl başına, fakat Pers egemenliği öncesi döneme tarihlediğini belirtmektedir (Ohnesorg, 2005, s. 166). Larisa'daki pilaster başlıklarının Samos ve Didyma örneklerinden daha geç dönemde yapılmış olduğu söylenebilmektedir. Larisa'daki başlıklar bu örneklerin birer yorumu gibi görülebilir. Başlıkların profil ve düzenleme benzerlikleri sebebiyle Melanpagos ve Emporio'daki başlıklar ile tarihsel olarak yakın ilişkide olduğu düşünülebilir.

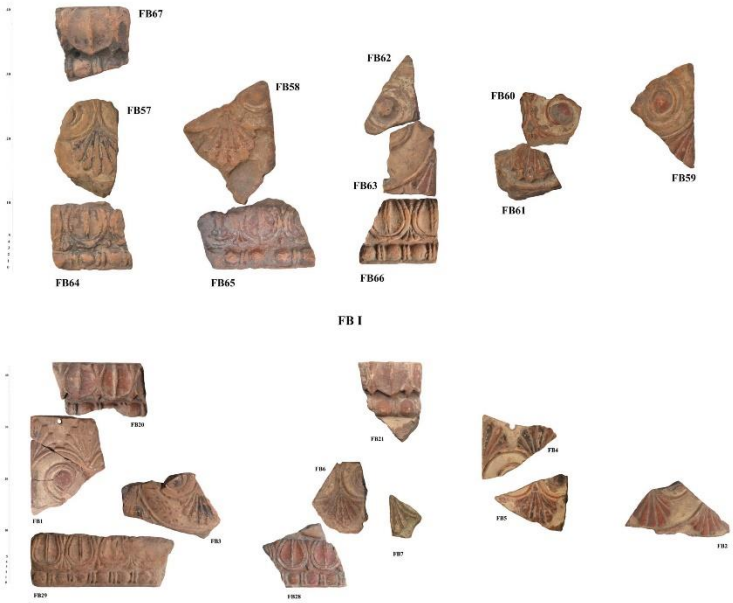
Ateşlier, Melanpagos örneğini 6. yüzyılın 2. yarısına, olasılıkla 550-525 yıllarına tarihlemektedir. Emporio'daki başlığın ait olduğu tapınağın ise 5. yüzyılda yapıldığı bilinmektedir (Boardman, 1959, s.209). Benzer örneklerin tarihleme önerileri ve başlıkların ait olduğunun düşünüldüğü Güneybatı Yapısı'nın diğer parçaları da göz önüne alındığında başlıkları 6. yüzyılın sonlarına tarihlemek mümkün olacaktır.

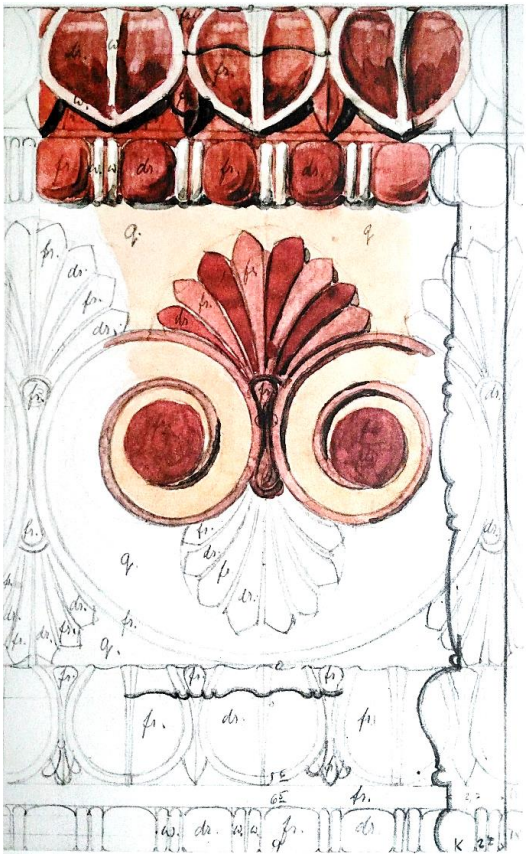
Şekil 3.62 : Paros altar volütü (Ohnesorg, 2005, lev. 13 ve lev. 43)

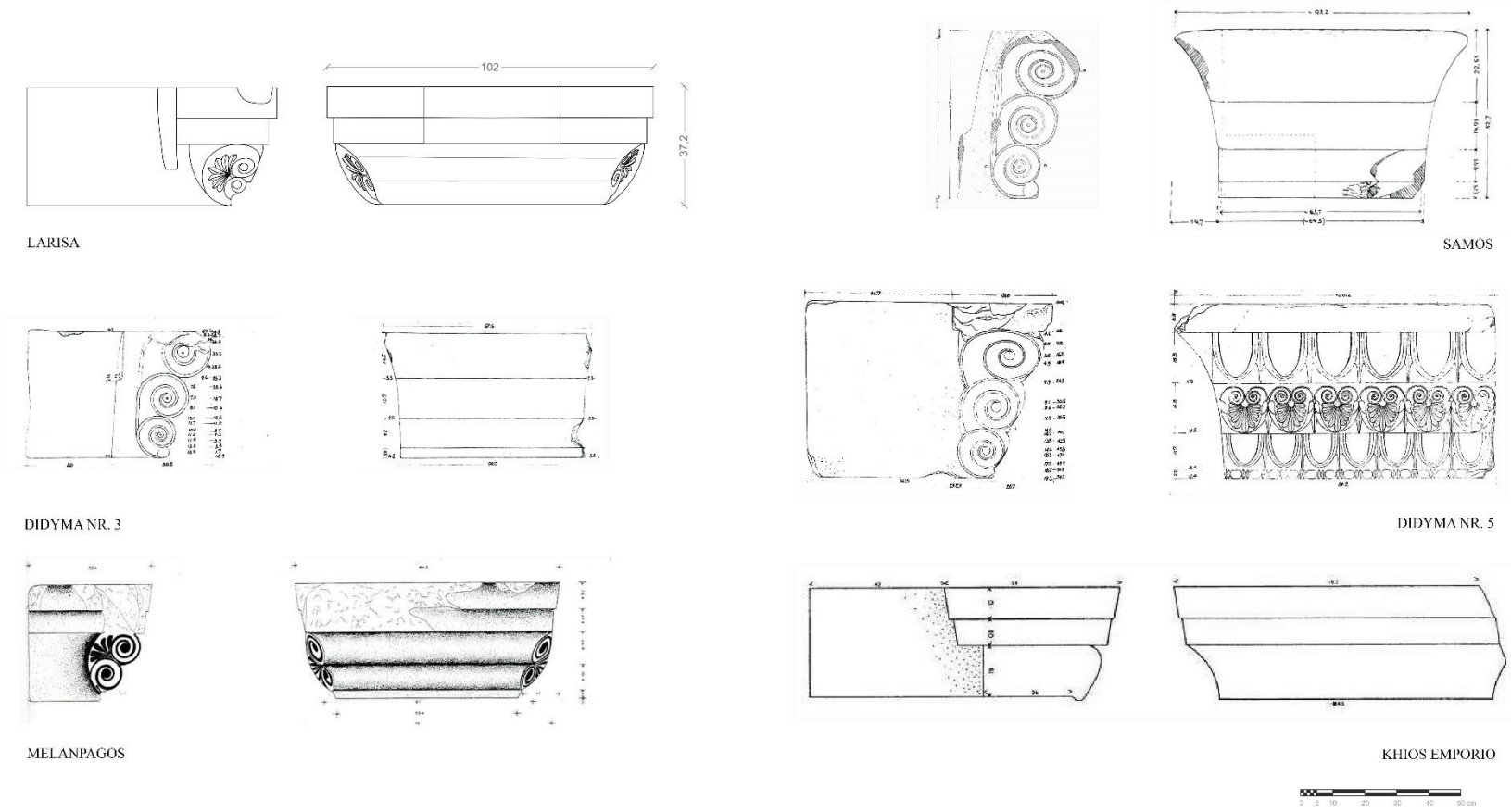
Şekil 3.63 : Patmos altar volütü (Ohnesorg, 2005, lev. 33 ve lev. 69)

Şekil 3.64 : Larisa'dan kaplama frizi, Friz VI (Öncü, 2013, lev. XIV ve XV)

Şekil 3.65 : Friz VI renklendirilmiş restitüsyon önerisi (Larisa am Hermos II, 1940, lev. 53.2)

Şekil 3.66 : Arkaik ve erken klasik dönemdeki pilaster/anta başlıkları boyut karşılaştırma tablosu (2016)

3.2.8 Yüzeylerde tespit edilen boya kalıntıları

Tip 1'in tek örneğinde palmetlerde zor seçilmekle beraber kırmızı ve mavi boya izleri günümüze ulaşmıştır. Sol palmetin orta yaprağında mavi, diğer dört yaprakta da kırmızı boyalar görünmektedir. Sağ palmette de yapraklardaki kırmızı boyalar belirgindir. Kanalların etrafında da yer yer mavi boya izleri görülmektedir (Şekil 3.38).

Kazı yayınında Tip 2'deki ilk örneğin üzerinde günümüze ulaşmayan boya izlerinin bulunduğundan bahsedilmiştir. Palmetlerin dönüşümlü yerleştirilmiş 4 kırmızı ve 3 mavi yapraktan oluştuğu ve merkezdeki parçanın yüzeyinin kırmızı, kenarlarının mavi boyalı olduğu belirtilmiştir. Palmetlerin kesik konturları ve düşey kesilmiş yüzleri boyasızdır. Volüt kenarları yaklaşık 2.5 mm. eninde mavi şeritle vurgulanmıştır, volüt kanalı ise boyasızdır. Volütler ile İyon ve Lesbos profillerinin ön yüzleri arasında kalan üçgen alanlar kırmızıdır. Profillerin ön yüzünün boya izi taşımadığı belirtilmiş ve bu durum yadırganarak aktarılmıştır. Boyaların silik olduğu ve yakın zamanda kaybolabileceği belirtilmiştir (Boehlau ve Schefold, 1940, s. 123 ve 124). Boyalı olduğu düşünülen alanların incelikle düzlendiği belirtilse de taşın gözenekli dokusu ve yumuşak yapısından dolayı bu detaylar ve düzenlemeler günümüze ulaşamamıştır. Kazı yayınındaki fotoğrafta detaylar daha iyi görülebilmektedir (Şekil 3.41)

Renk kullanılarak restitüsyon önerisi yapılırken öncelikle kazı yayınında boyalı olduğu belirtilen kısımlar renklendirilmiştir (Şekil A.2.3). Volüt ve palmetli bezemeler kırmızı ve mavi boyanmıştır. Yan yüzlerin boyalı olması ön yüzde yer alan İyon ve Lesbos kymationların da boya bezemeli olduğunu düşündürmüştür. Bu sebeple bu profillere İyon ve Lesbos yaprakları çizilerek başlığın diğer kısımları ile uyumlu olarak renklendirilmiştir. Yapraklar tamamlanırken öncelikle aynı döneme tarihli bezeme örnekleri incelenmiş, ve bu örneklerin profil olarak benzer olanları referans alınarak çizim yapılmıştır. Lesbos yapraklarının biçimi için Larisa'da bulunan kazı yayınında gösterilen VI numaralı kaplama frizinin fragmanlarından ve renklendirilmiş restitüsyon çiziminden faydalanılmıştır (Şekil 3.64 ve Şekil 3.65). Kırmızı ve mavi boyalar seçilirken, farklı örneklerde renklendirilmiş restitüsyon çalışmalarından yararlanılmıştır.

Antik Yunan mimarisinde boya kullanımı yoğun olarak uygulanmış olsa da günümüze ulaşan örnekler ve boya kalıntısı az sayıdadır. Larisa'da pilaster başlıkları haricinde kazı yayınında bir geison parçasında ve bir Aiol başlığında da kırmızı boya izlerinin

görüldüğü belirtilmiştir (Larisa am Hermos, 1940, s.127). 63 numaralı geison parçası yalnızca çizimlerden bilinmektedir, günümüze ulaşmamıştır. Aiol başlığının palmet kabartması ve çevresinde yer alan kırmızı boya izinin de 1932 yılı öncesinde kaybolduğu belirtilmektedir (Arseven, 2013, s. 45).

Didyma'da bulunan 1-4 numaralı pilaster başlıkları da Larisa'daki pilaster başlıklarına benzer şekilde yalın, bezemesiz profiller olarak bırakılmıştır (Şekil 3.53, Şekil 3.54 ve Şekil 3.55). Ön yüzde üstüste oturtulmuş yarım daire kesitli üç "tomruk" bulunmaktadır. Bu dışbükey profiller erken "ovolo" profili örneklerinden sayılmaktadır. Yan yüzde üste doğru açılarak giden dışbükey kanallı üç volüt bezenmiştir. Didyma'daki 5-7 numaralı başlıklarda da yan yüzlerde üstüste üç volütlü düzenleme görülmektedir (Şekil 3.56). Ön yüzdeki profiller aşağıdan yukarıya İyon yaprak dizisi, anthemion bezemesi ve tekrar İyon yaprak dizisi ile değerlendirilmiştir. 5-7 numaralı başlıkların, erken dönemli olan 1-4 numaralı başlıklardan esinlenerek yapılmış olabileceği akla gelmektedir. Düzenleme ve biçim olarak oldukça benzerleridir. Fakat erken dönemli örneklerde bezemeler görülmemektedir. Shoe ve Hahland 1-4 numaralı pilaster başlıklarının ön yüzlerinde boya bezemeli İyon yaprak dizisi olduğunu düşünmektedir (Shoe, 1936, s.20).

Arkaik döneme ait Efes Artemis Tapınağı'nın İyon başlığında da boya kalıntıları belirlenmiştir (Ohnesorg, 2007, s.71). Ön cephede sağda yer alan palmetin birinci, üçüncü ve beşinci yaprakları belirgin bir şekilde kırmızı boya kalıntıları taşımaktadır. Yaprakların yaklaşık 5 mm.'lik kenarlarında ise boya izine rastlanmamıştır. Abakus kısmında yer alan Lesbos yapraklarının şeritlerinin de kısmen kırmızı olduğu görülmüştür.

Sütun başlıklarında boya uygulamasını düşünüren örnekler özellikle Attika bölgesinde yoğun olarak görülmektedir. Bunun M.Ö. 6.-5. yüzyıllarda Atina için karakteristik bir özellik olduğu belirtilmektedir (Meritt, 1996, s.121). Fakat Attika bölgesi haricinde kısmen ya da tamamen boyalı olabilecekleri muhtemel başlıklar Milet[15], Samos[16],

[15] Milet'ten M.Ö. 500-490 arasına tarihlendirilmiş iki başlık parçası (Weber, 1996, 86, Abb.4-6)
[16] Samos B Tapınağı'ndan başlık (Meritt, 1982,s. 86, n.4)

Delos[17], Delphi[18], Korinth[19], Ephesos[20], Thasos[21] ve Khios'tan[22] bilinmektedir. Ancak boya izi korunmuş örnekler sadece Atina'da[23] tespit edilebilmektedir (Baran, 2010, s. 61 ve 62). Ancak Atina'daki Attalos Stoası'nın yakınında bulunan ve M.Ö. 5. yüzyılın ortalarına tarihlenen boya bezeli bir İyon başlığının renklendirilmiş restitüsyon çizimi yapılmıştır (Şekil 3.67) (Thompson, 1959, Lev. 77)

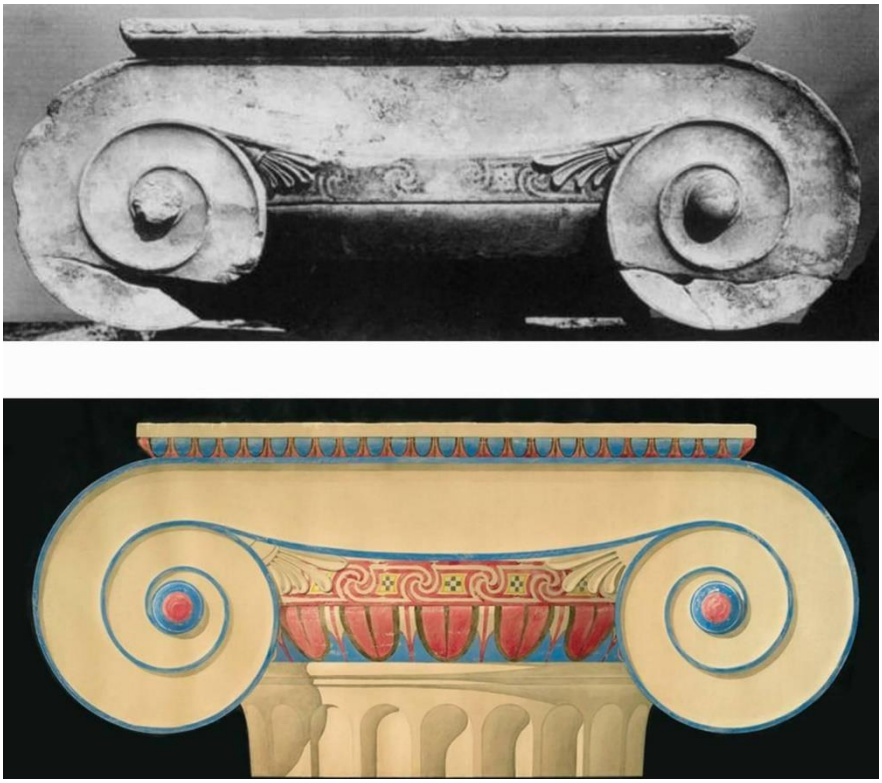
Mylasa'da ortaya çıkan boya bezemeli bir İyon başlığı M.Ö. 5. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlendirilmiştir (Şekil 3.68) (Baran, 2009, s.59 vd., Baran 2010, s.60-63). Baran başlığın boya izi görülmekte olan kısımlarını şu şekilde belirtmiştir:

"Köşe palmetleri üzerinde çok az görülebilen gölgeler yardımıyla palmet detaylarının boya kullanılarak belirtilmiş olduğu söylenebilmektedir. Aynı şekilde boya kullanımı ekhinus cephe kymationlarında da görülmektedir. Bezemesiz ovolo profiline sahip olan ekhinus çıkıntısı üzerinde boya ile yapılmış yumurta dizisine ait izler oldukça silik olarak günümüze ulaşmıştır. Kenardaki üç yumurta ve ok biçimli bezeğin dış hatlarına ait izler kırmızı boya kullanılmış olduğunu göstermektedir. Başlığın kare formlu abakusunun kyma reversa profiline sahip cephe kenarlarından birisinde ancak uygun ışıkta görülebilen boya ile yapılmış Lesbos kymationuna ait izler bulunmaktadır." (Baran, 2010, s. 60 ve 61)

Labraunda Andron B yapısının renklendirilmiş restitüsyon çiziminden yapının belirli yerlerinin boyalı olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır (Şekil 3.69). Anta başlıkları da kırmızı, mavi ve sarı boya ile renklendirilmiştir. Yine Labraunda'daki Zeus Tapınağı'na ait geison blokunda kırmızı ve mavi boya izleri görülmüş ve çizimi yapılmıştır (Şekil 3.70).

Antik dönemde boya kullanılmış mimari öğelerin günümüze kadar tahrip olması veya boya izlerinin silinmesi bu konudaki bilgilerin ve detaylı restitüsyonların az olmasına sebep olmaktadır. Bununla birlikte az miktarda da olsa görülen izlerden faydalanılarak öneriler yapılabilmektedir.

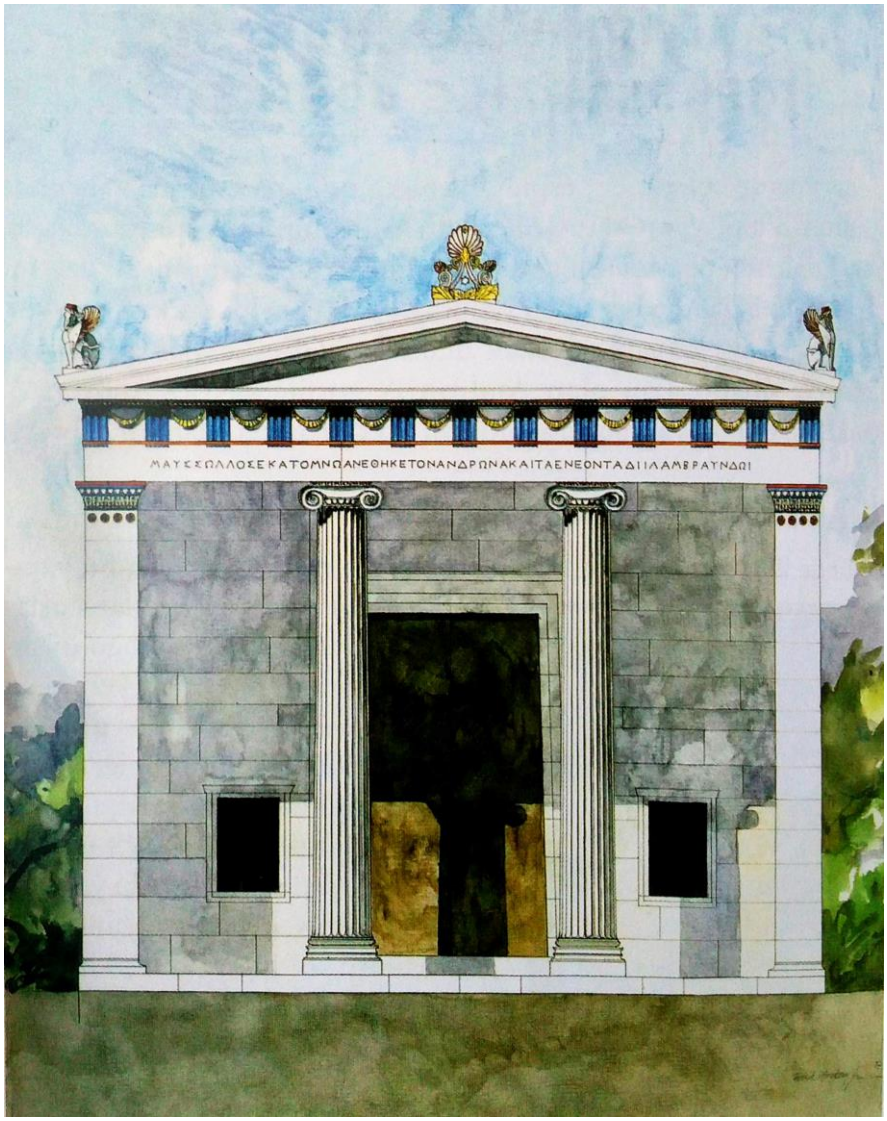
[17] Kirchhoff ,1988, Lev.30
[18] Meritt, 1996, s. 137, Lev.46
[19] Meritt, 1996, s. 137, Lev.46
[20] Alzinger, 1972, s. 192, Fig. 24a-b
[21] M.Ö. 470-460 arasında tarihlendirilen tek cepheleri işlenmemiş başlıklar (Martin, 1972, s. 315-317)
[22] Khios Müzesi'nde bulunan M.Ö. 5. yüzyıl ortalarına tarihlenen başlığın tek cephesi düz bırakılmıştır ve boyalı olabileceği belirtilmiştir. (Boardman, 1959, s. 206, n.3, Pl.28)
[23] Meritt, 1982, s. 82 vd., Meritt, 1996, s. 125 vd., McGowan, 1997,s. 210 vd.

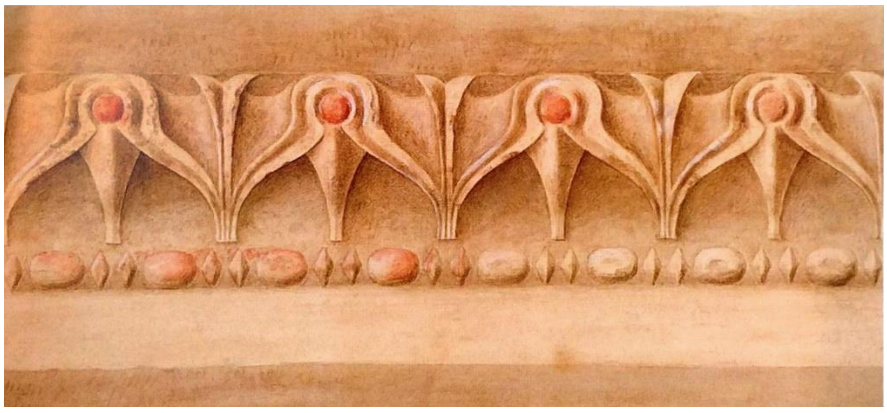
Şekil 3.67 : Atina'da Attalos Stoası'nın yakınında bulunan İyon başlığının renklendirilmiş restitüsyon önerisi (Baran, 2009, s.75 ve (Thompson, 1960, Lev.77)

Şekil 3.68 : Mylasa'da bulunan İyon başlığının mevcut durumu (Baran, 2009. s. 69)

Şekil 3.69 : Labraunda Andron B renkledirilmiş restitüsyon önerisi

Şekil 3.70 : Labraunda Zeus Tapınağı'ndan boya izli bir geison çizimi

3.3 İyon Yaprak Dizisi ve Lesbos Kymationu Taşıyan Parça

İyon yaprak dizisi ve Lesbos kymationu bezemeleri taşıyan parça Foça taşındandır. Parçanın korunmuş olan kısmının ön cephe uzunluğu 20 cm., yüksekliği 15 cm. ve en iyi korunduğu yerinde derinliği yaklaşık 16 cm.'dir (Şekil 3.71, Şekil 3.72 ve Şekil A.9.1).

İki geniş yaprak (yumurta) ve iki kapalı yaprak (ok) bezemesi korunmuştur. İyon yaprak dizisinin yüksekliği 8.5 cm.'dir. Geniş yapraklar 0.6 cm. genişliğinde ince profiller ile sınırlandırılmıştır. Soldaki yaprağın, sol kısmı tahrip olmuş olsa da ölçüleri belirlenebilmektedir. Genişliği 6.2 cm., yüksekliği 7.4 cm.'dir. İki geniş yaprağın arasında yer alan kapalı yaprağın yüksekliği 8.4 cm. kadardır. En geniş yerinin ölçüsü 1.8 cm.'dir. Kapalı yapraklar da geniş yapraklar gibi en üst noktada şişkin başlayıp, profilin alt kısmına doğru derinliği ve genişliği azalan bir kesit vermektedir. Kapalı yaprağın genişliği iyi belli olmayan fakat dışa doğru daha taşkın bir orta damarı bulunmaktadır. Sağdaki geniş yaprak diğerlerine göre daha iyi korunmuş vaziyettedir. Yüksekliği 7.5 cm. ve genişliği 5.4 cm.'dir. Geniş yaprağın derinliği 3.9 cm. kadardır.

Her iki geniş yaprağın etrafını saran şeritler orta alt kısımda yaprağa bitişik başlamaktadır. Üst kısma doğru şeritler kapalı yapraklarla birleşmekte ve geniş yapraklar ile aralarında bir boşluk oluşmaktadır. Bu düzenleme, gölge ve derinlik katarak geniş yaprakların heykelsi etkisini güçlendirmiştir. En sağda yer alan kapalı yaprak (ok) tahrip olmakla birlikte tanınır durumdadır.

Geniş yaprakların düşey eksenlerinin birbirine uzaklığı 8.5 cm. kadardır. Kapalı yaprakların orta damarlarından geçen eksenlerinin birbirine uzaklığı ise yaklaşık 8.8 cm.'dir. İyon yaprak dizisinin alt kısmı düz bir hat ile sınırlanmıştır. Lesbos kymationu taşıyan alttaki yüzey bir miktar daha geride kalmaktadır. Kapalı yapraklar bu sınıra kadar inmekte, geniş yapraklar yaklaşık 5 mm. kadar yukarıda kalmaktadır.

Lesbos kymationu çok tahrip olmuş durumdadır. Parçanın sol altında düzleşen kısım profilin sınırı olarak kabul edilirse yüksekliğinin 6.5 cm. olduğu söylenebilir.

Larisa'da 2013 çalışması sırasında arazide bulunan küçük bir parçanın da ölçümler ve karşılaştırmalar sonucunda İyon yaprak dizisinin başka bir kısmına ait olabileceği tespit edilmiştir (Şekil 3.73 ve Şekil A.19.1). Bir kapalı yaprak ve yanlarında yer alan

açık yaprakların etrafında yer alan kanalların bir kısmı günümüze ulaşmıştır. Parçanın büyük İyon yaprak dizisine göre daha iyi korunmuş olduğu söylenebilmektedir.

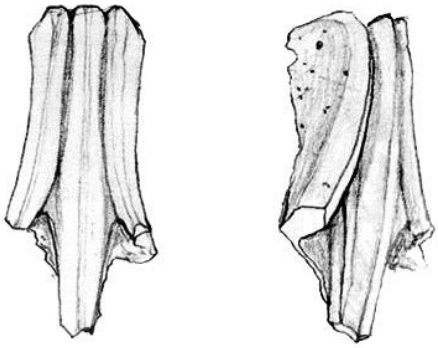
Parçanın M.Ö. 4. yüzyılın erken dönemlerinde onarılan tapınağa ait olabileceği düşünülmektedir. İyon yaprak dizisi ve Lesbos kymationundan oluşan bu parça ile birlikte İyon kaide parçaları, yivsiz sütun parçaları, düz bir duvar profili parçası ve nitelikli geison parçalarının da aynı yapıya ait olabileceği belirtilmektedir. (Boehlau ve Schefold, 1940, s. 144)

Şekil 3.71 : İyon ve Lesbos yaprak dizili parça ön ve yan görünüş (2014)

Şekil 3.72 : İyon ve Lesbos yaprak dizili parça üst ve alt görünüş (2014)

Şekil 3.73 : Larisa arazide bulunan İyon yaprak dizili fragmanın çizimi (Serhat Baştımar tarafından 2013 Larisa araştırmaları sırasında arazide çizilmiştir.)

Erken 4. yüzyılda gerçekleşen tapınak yenilemesine yakıştırılan İyon ve Lesbos yaprak dizili parçanın alt kısmı kırıktır. Lesbos yaprak dizisinin çok az bir kısmı günümüze ulaşmıştır. Parçanın tarihlemesi ve benzer örnekler ile karşılaştırılmasında nispeten sağlam olan İyon yapraklarının değerlendirilmesinin daha sağlıklı bir sonuç vereceği düşünülmüştür.

İyon yaprak dizisi stilistik olarak incelendiğinde; arkaik dönemdeki erken örneklerin açık yapraklarının "karemsi" biçimde olduğu, hafifçe yuvarlatıldığı görülmektedir. Yapraklar daha yüzeyseldir. Kapalı yapraklar, açık yaprakların alt kısmında küçük eşkenar dörtgen birimler olarak belirmektedir. Düzenlemeye en iyi örneklerden biri olarak Milet'in güneyinde Monodendri (Tekağaç)'tan Poseidon altarına ait İyon yaprak dizisi verilebilir. M.Ö. 575 civarına tarihlenen altarın İyon yaprakları kareye yakındır ve kapalı yaprakları kısa olup, açık yaprakların sadece alt kısımlarını doldurmaktadır (Şekil 3.74) (Dinsmoor, 1950, s. 140). M.Ö. 6. yüzyılın ikinci yarısından Delphi Naksoslular sfenksi, Myus ve arkaik Efes Artemis Tapınağı'nın sütun başlıklarında ekhinus kısmındaki İyon yaprak dizileri örnek gösterilebilir (Şekil 3.10, Şekil 3.13 ve Şekil 3.14)

Geç arkaik ve erken klasik örneklerde açık yaprakların kareye yakın görünümden daha sivri bir biçime dönüştüğü görülmektedir. Açık yapraklar dolgunlaşmakta, dış profilleri ile aralarındaki hat belirginleşmekte ve kabuktan ayrılmaya başlamaktadır. Açık yaprakların ortasına kadar yükselmiş kapalı yaprakların formu da sivri bir ifade içindedir.

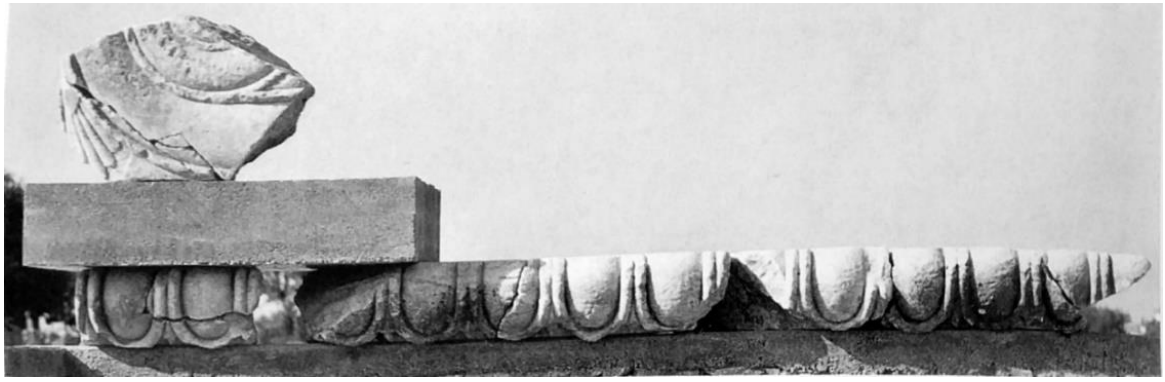
M.Ö. 530 - 520 yılları arasına tarihlenen Paros A Tapınağı'na ait İyon yaprak dizili bloklar önemli bir örnek oluşturmaktadır (Şekil 3.75). Farklı yüksekliklere sahip üç kyma profili bulunmaktadır. Yükseklikleri sırasıyla 27.1 cm., 24.3 cm. ve 17.9 cm.'dir. Üst kısımları düz şekilde bitmektedir (Gruben, 1982, s. 225, fig. 14). İlk örnekte kapalı yapraklar açık yaprakların yarısına kadar gelmektedir. Diğer iki örnekte açık yapraklar ilk örneğe göre daha geniştir. Bu durumda görüldüğü gibi aynı yapıda farklı boyutlarda ve oranlarda bezemeler kullanılabilmektedir.

M.Ö. 540 - 530 arasına tarihlenen, Delos'tan "γ serisi" olarak isimlendirilmiş parçalardaki profil yüksekliği 5.6 ile 5.8 cm. arasında değişmektedir (Şekil 3.76) (Etienne ve Fraisse, 1989, s. 459). Kapalı yapraklar profilin tamamı boyunca uzanarak açık yaprakları bölmektedir. Açık yapraklar üstten düz kesilmiş ve üçgenimsi bir

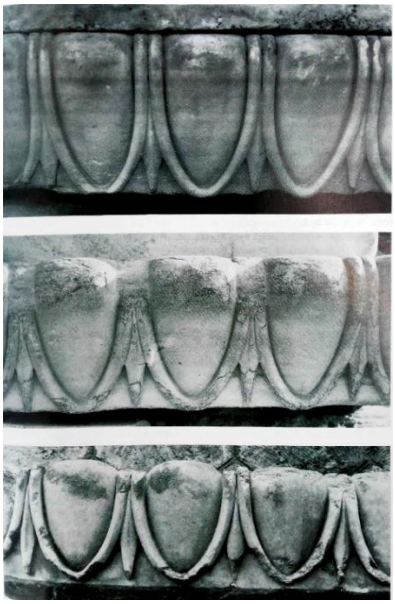
görüntü almıştır. Açık yaprakların üst kenarları sivridir. Kanalların derinliği artmıştır. Fakat yaprakların genel profilleri hala yumuşak hatlara sahiptir. Henüz Larisa örneğindeki gibi yaprakların orta damarları oluşmamıştır.

Labraunda Zeus Tapınağı ve Oikoi çevresinde İyon yaprak dizili İyon yaprak dizili bloklar bulunmuştur (Şekil 3.77). Açık yapraklar uzun ince yapıdadır. Alt uçları yuvarlak hatlıdır. Kapalı yapraklar, açık yaprakların ortasına kadar yükselmektedir. İyon yaprak dizisinin altında boncuk dizisi yer almaktadır. Yapraklar alttan kesilmemiştir, boncuklar ile aralarında bir sınır yoktur. Baran, iyi korunmuş olan örneklerde açık yaprakların çevrelerindeki profillerin ve kapalı yaprakların hafif köşeli hatlara sahip olduğunun görülebildiğini belirtir. Bu özelliğin 6. yüzyılın sonuna ait olduğunu düşünmektedir. Bu sebeple bloklar hem Thieme hem de Baran tarafından M.Ö. 520 - 500 arasına tarihlendirilmiştir (Thieme, 1993, s. 47 ve Baran, 2006, s. 9).

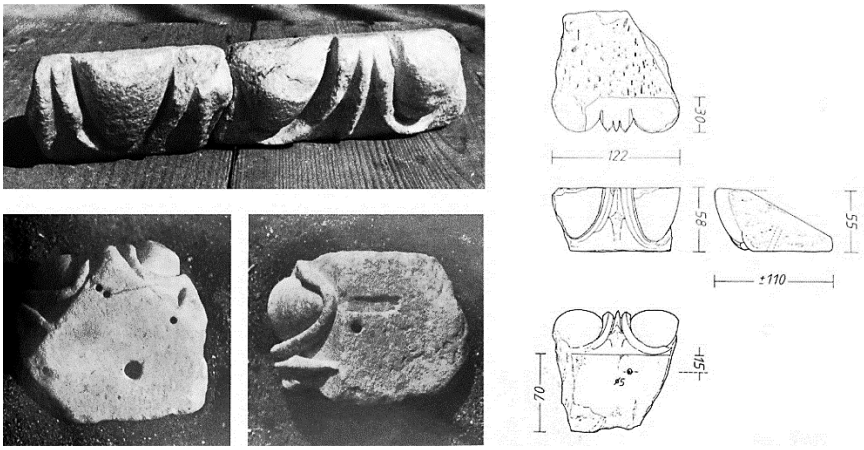
Didyma'da İyon yaprak dizisi ve boncuk dizisinin işlendiği blok bulunmuştur (Şekil 3.78). Oldukça tahrip durumda olan parçadan iki yarım açık yaprak ve bir kapalı yaprak günümüze ulaşmıştır. Yaprakların sivrilip keskinleştiği görülmektedir. Açık yaprakların etrafındaki kanallar derinleşmiştir. Kapalı yapraklar, açık yaprakları birbirinden tamamen ayıracak kadar yükselmemiştir. Bu parça 6. yüzyılın sonuna tarihlendirilmektedir (Tuchelt 1984, Lev. 54.2 ve Baran, 2006, s.11).

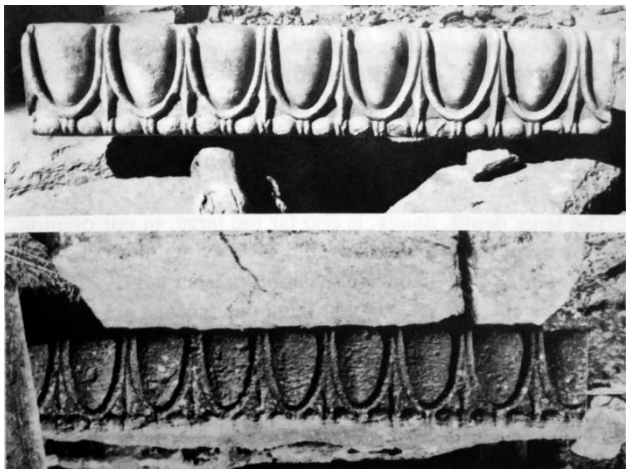
Şekil 3.74 : Monodendri'de (Tekağaç) Poseidon Sunağı'na ait İyon yaprak dizisi (Tuchelt, 1974, Lev. 72.1)

Şekil 3.75 : Paros A Tapınağı iyon yaprak dizileri (Gruben, 1982, s. 225, fig. 14)

Şekil 3.76 : Delos'tan "γ serisi" İyon yaprak dizisi (Etienne ve Fraisse, 1989, fig. 7, 8, 9 ve 10).

Şekil 3.77 : Labraunda İyon yaprak dizileri (Crampa, 1972, fig. 13 ve 14)

Şekil 3.78 : Didyma İyon yaprak dizisi (Tuchelt 1984, Lev. 54.2)

5. yüzyıl sonunda yaprakların eski geometrik ifadesini kaybettiği ve üçgenleşip sivrildiği görülebilmektedir. Açık yapraklar dolgunlaşmıştır, oldukça dışa taşkın şekilde işlenmektedir. Kapalı yapraklar tüm profil boyunca yükselerek açık yaprakları ayırmaktadır. Kapalı yapraklar eşkenar üçgen görünümünden uzaklaşarak incelmeye başlamıştır. Açık yapraklar çevresindeki profillerden ayrılmaya başlamış ve kanallar derinleşmiştir. Kapalı yaprakların ve çevre kanallarının orta damarları oluşmaya başlamıştır. Bu uygulamalar İyon yaprak bezemelerine heykelsi bir ifade katmıştır.

Daskyleion'da bulunan yüksekliği 15 cm., eksen aralığı 12 - 14 cm. olan İyon yaprak dizili sima parçaları 5. yüzyılın 2. çeyreğine tarihlenmektedir (Şekil 3.79). Kapalı yaprakların uçları sivrilmiştir, açık yaprakları tamamen bölmemekle birlikte yükseklikleri artmıştır. Açık yapraklar hala çevresini saran profilleri ile birleşiktir. Parçaların üst ve alt yüzeyleri düzlenmiştir. (Ateşlier, 1997, s. 150 ve 151)

Mylasa'dan İyon ve Lesbos yaprak dizili bir anta başlığı parçası bulunmaktadır (Şekil 61). En altta Lesbos yaprakları ve üzerinde, yükseklikleri farklı iki sıra İyon yaprak dizisi yer almaktadır. Eksenleri birbirinden farklıdır. Paralel bir örnek bulunamasa da Baran başlık parçasını 5. yüzyılın sonuna tarihlemektedir (Baran, 2009, s. 304, 305 ve 306). İyon yaprak dizisinde kapalı yapraklar açık yaprakların arasını tamamen bölmektedir. Açık yaprakların üst kısımları profillerinden ayrılmaya başlamıştır. Yaprak dizileri alttan kesilerek birbirinden ayrılmıştır. Bu uygulama Larisa örneğinde de görülmektedir. Lesbos yaprakları oldukça tahrip olmuş durumdadır. Fakat Larisa ile benzer olduğu anlaşılabilmektedir.

Kyme'de bulunan bir pilaster/anta başlığının bezeme stili Larisa örneği ile oldukça benzerdir (EK C). Aşağıdan yukarıya doğru Lesbos ve İyon yaprak dizisi ve düz bir silme şeklinde düzenlenmiş olan blokun yaprak biçimleri Larisa örneğinden daha sivri ve keskin hatlıdır. İyon ve Lesbos yaprak dizilerini ayıran bir şerit bulunmaktadır. Bu

düzenleme Larisa'daki İyon ve Lesbos yapraklı parça ile benzerdir. Fakat başlık bezeme tipinden dolayı 4. yüzyılın daha geç bir dönemine tarihlenmiştir.

Limyra'da, Zemuri Sarayı'na ait anta başlığı 4. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenmiştir (Şekil 3.80). Eksenleri uyum içinde olan Lesbos ve İyon yaprak dizisi ve üstlerinde ekseni tutmayan lotus palmet bezemesi yer almaktadır. Lesbos yaprak dizisi 4.5 cm., İyon yaprak dizisi ise 5.8 cm. yüksekliğindedir. İyon yaprak dizisi alttan ince bir şerit ile Lesbos yaprak dizisinden ayrılmaktadır (Borchhardt, 2001). Bezemeler tahrip olmuş olsa da bu İyon ve Lesbos yaprak dizileri de Larisa örneğine benzemektedir. Açık yapraklar Larisa örneğine göre biraz daha sivri ve ince yapıdadır.

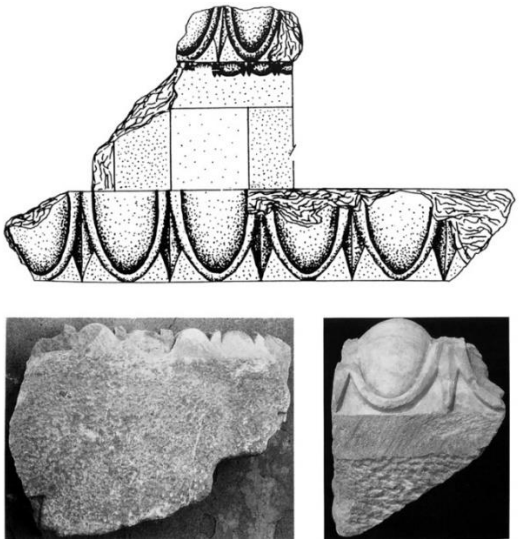
Labraunda Andron B yapısına ait anta başlığının İyon ve Lesbos yaprak dizileri de Larisa örneği ile benzerdir (Şekil 3.81). Başlık 4. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmiştir. Kapalı yapraklar, açık yaprakların tamamen arasındadır (Hellström, 2007, s. 89). Larisa örneğine göre daha sivri ve ince yapıdadır. Açık yapraklar etrafındaki profilerden tamamen kopmuştur. Larisa'da ise sadece üst kısım profilden ayrılmıştır. Lesbos yaprakları form olarak benzer, fakat bu örnekte daha keskin hatlıdır.

Larisa'daki parçanın Lesbos yaprak dizisi tamamlanırken parçanın alt kısmında kırılmış olsa da üst kısımları belirgin olan yaprak biçiminden faydalanılmıştır. İyon yaprakları ile aralarındaki eksen uyumu da dikkate alınmıştır. Lesbos yaprakları arkaik dönemden Metapontum ve Kos yaprak dizilerine benzerdir. Açık yapraklar kalp biçiminde olup, ovalleşmiştir. Bu tip Lesbos yaprak bezemeleri arkaik dönem sonrasında Batı Anadolu'da İyon yapılarının çeşitli konumlarında bezeme elemanı olarak kullanılmıştır (Arseven, 2013, s. 114 ve şek. 4.100) Limyra, Labraunda ve Mylasa anta başlığı örneklerindeki Lesbos yapraklarının da Larisa'dakiler ile aynı biçimi taşıdığı görülebilmektedir. Tamamlama yapılırken İyon yaprak dizileri de Larisa ile benzer olan bu örneklerden faydalanılmıştır (Şekil A.9.2).

M.Ö. 4. yüzyıl ortalarından itibaren Priene Athena Tapınağı, Didyma Naiskos'u ve Efes Artemis Tapınağı gibi klasik dönem yapılarına ait çok sayıda İyon ve Lesbos yaprak dizisi örneği bulunmaktadır (Şekil 3.82, Şekil 3.83 ve Şekil 3.84). Bu örneklerde açık İyon yaprakları üçgen formda, dolgun ve sivridir. Kapalı yapraklar eşkenar dörtgen formunu kaybetmiş uçları tamamen sivrilmiştir. Lesbos yapraklarının da profillerinin inceldiği ve heykelsili etkisinin arttığı görülmektedir. Larisa örneği bu örneklerden erken olmalıdır. Limyra'daki örnekten de daha erken tarihli olma olasılığı

vardır. Mylasa anta başlığındaki bezemelerden daha detaylı olduğu düşünülürse, bu örnekten daha geç bir döneme tarihlemek uygun olacaktır. Bu durumda 4. yüzyıl başı, yani M.Ö. 400 civarını önermek mümkündür. Bu tarihlemede sadece bezemelerden yola çıkılmıştır. Bezeme biçimlerinin yapım geleneklerine ve bölgeye göre hatta bazen aynı yapı bünyesinde bile değişik şekillerde olabileceği bilinmektedir.

Parçanın üstü düzlenmiştir ve sol yanda da düz bir kısım görülmektedir. Fakat parçanın devamının, özellikle alt kısmının nasıl olduğu anlaşılmamaktadır. İyon ve Lesbos yaprak dizilerinin bir arada kullanılması genellikle anta veya pilaster başlıklarında görülmektedir. Fakat üzerlerinde düz bir silme bulunmaktadır. İyon ve Lesbos profillerinin bu şekilde kullanılması, parçanın işlevini tahmin etmeyi zorlaştırmaktadır.

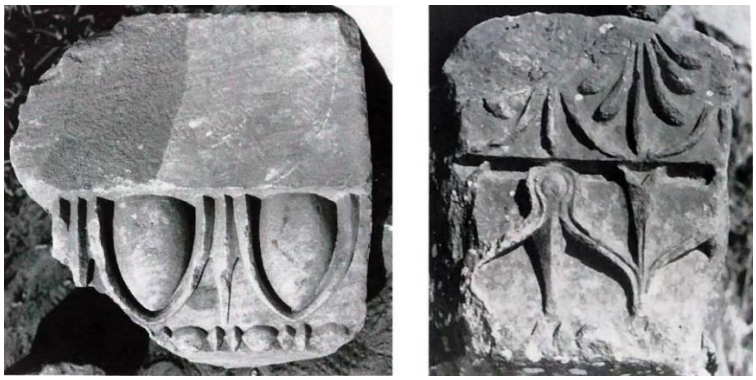
Şekil 3.79 : Daskyleion İyon yaprak dizisi (Ateşlier, 1997, fig. 14, 15 ve 16b)

Şekil 3.80 : Limyra Zemuri Sarayı anta başlığı (Brochhardt, 2001, Lev. 19.1)

Şekil 3.81 : Labraunda Andron B anta başlığı (Brochhardt, 2001, Lev. 20.3)

Şekil 3.82 : Priene Athena Polias Tapınağı (Rumscheid, 1994, Lev. 146.6 ve 152.8)

Şekil 3.83 : Efes İyon ve Lesbos yaprak dizileri (Rumscheid, 1994, Lev. 34.5, 34.6)

Şekil 3.84 : Didyma Naiskos'undan anta başlığı (Pfommer, 1987, Lev. 44.1)

3.4 Arşitrav

Blok Foça taşındandır. Ön, sol yan ve alt yüzeyleri incelikle işlenmiş ve düzlenmiş, diğer yüzeyleri kaba bırakılmıştır (Şekil 3.85, Şekil 3.86, Şekil 3.87 ve Şekil A.10.1).

Parçanın uzunluğu yaklaşık 73.6 cm., yüksekliği 34.3 cm. ve derinliği 22 cm kadardır. Blokun ön yüzeyinde, farklı yüksekliklerde iki adet fascia bulunmaktadır. Alttakinin yüksekliği 13.5 cm.'dir. Üstteki fascia 2 mm. kadar taşkındır ve yüksekliği 15 cm.'dir. Bu fascialarn üzerinde ve bir miktar taşkın şekilde bir kyma reversa profili yer alır. Profilin yüksekliği 5.8 cm.'dir.

Blokun üst yüzeyinde belirgin bir yerleştirme oyuğu vardır. Yanında bir de küçük oyuk görülmektedir. Büyük olan oyuk yaklaşık 4x7 cm., küçük olan ise 3x4 cm. boyutlarındadır. Parçanın sol yan tarafı, sağ tarafına göre daha iyi durumdadır. Yayındaki yoruma göre sol taraf parçanın özgün sol sınırını vermektedir. Sağ taraf ise kırıktır.

Kazı yayınında arşitrav blokunun en üstünde yer alan kyma reversa'nın üst yüzeyden çok ince bir kanalla ayrıldığı belirtilmiştir (Şekil 3.88). Yayında yer alan çizimde görülebilen bu kanalın izi bugün çok okunaksızdır. Bu iz arşitravın üzerine oturacak blokun sınırını veriyor olabilir.

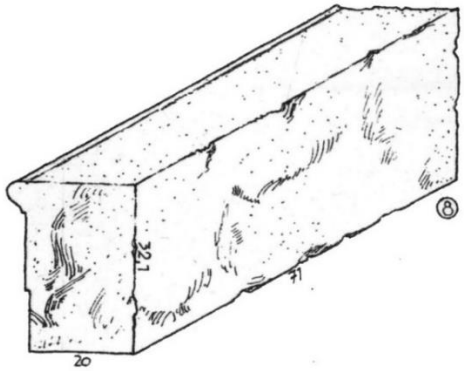
Şekil 3.85 : Arşitrav bloğu mevcut durumu (2014)

Şekil 3.86 : Arşitrav bloğu mevcut durumu (2014)

Şekil 3.87 : Arşitrav bloğu mevcut durumu (2014)

Şekil 3.88 : Larisa am Hermos'da arşitravın çizimi (Boehlau ve Schefold, 1940, Levha 42-a)

Erken döneme tarihli buluntularından biri Delos Adası'nda Naksoslular Oikosu'ndandır (Şekil 3.89). Blok 101.8 cm. uzunluğunda, 42.4 cm. genişliğinde ve 54.2 cm. yüksekliğindedir (Courbin, 1980, Lev. 26). Köşe bloku olduğu düşünülen parça iki fascialıdır. Alttaki fascia 37.8 cm. yüksekliğindedir. Üstteki fascia 16.2 cm. yüksekliğinde ve 1.4 cm. dışa taşkındır. Dışa taşkın olan fascia/silme ön, yan ve arka yüzlerde de devam etmektedir. Barletta bu düzenlemenin tek fascialı düz bir arşitravın üzerine gelen yine düz bir silme etkisi verdiğini belirtmektedir (Barletta, 2001, s. 115).

Batı Anadolu'da bulunan arkaik döneme ait bir örnek Didyma'dandır (Şekil 3.90 ve Şekil 3.91). Gorgon kabartmalı bir blokun arkasında başlayan üç fascialı bir arşitravın izleri görülmektedir. Arşitravın toplam yüksekliği 90.9 cm. ve derinliği 76.3 cm.'dir. Aşağıdan yukarıya fascia yükseklikleri 27.3 cm., 34.3 cm. ve 29.3 cm. kadardır. Yine aynı yüksekliğe sahip Gorgon kabartmalı bir parça daha bulunmuştur. Blokun derinliği 53 cm.'dir. Gorgon kabartmasının 33 cm. gerisinde bir aslan kabartmasının ön pençe izleri vardır. Blokta korunmuş fascia izi yoktur. Gruben restitüsyon önerisinde iki parçayı yapının farklı cephelerinde yer alan kabatmalı arşitrav blokları olarak değerlendirmiştir (Gruben, 2001, Lev 301). Schattner ise üzerinde aslan kabartması olan parçanın, fascialı arşitrav blokunun üzerine oturduğunu varsayan bir düzenleme önermiştir (Schattner, 1996, Lev. 19a).

Erken döneme tarihli bir diğer örnek Delphi'deki Knidoslar Hazine Binası'ndandır. Parça 44.7 cm. yüksekiğindedir. Boncuk dizisi ile birlikte toplam yüksekliği 60.1 cm.'dir (Dinsmoor, 1913, s.61).

Paros Adası'nda bulunan, Athena'ya adanmış Paros A Tapınağı'nda da üç fascialı bir arşitrav örneği bulunmaktadır. Fasciaların üzerinde bitişik iki sıra boncuk dizisi yer almaktadır. (Dinsmoor, 1950, s.132) Tapınak M.Ö. 530 - 520 arasına tarihlenmiştir.

Paros A Tapınağı ile aynı döneme tarihli olan bir örnek de Delphi Siphnoslular Hazine Binası'nın arşitravıdır (Şekil 3.92). Arşitrav düzdür. Paros A Tapınağı'na benzer şekilde üstüne boncuk dizisi işlenmiştir. (Dinsmoor, 1913, ve Dinsmoor, 1950 s.132)

Milas yakınlarındaki Beçin'den arşitrav olduğu düşünülen iki blok M.Ö. 6. yy sonuna tarihlenmiştir (Şekil 3.93) (Baran, 2010, s. 71). Arşitravların ikisi de üç fascialıdır. Fasciaların yükseklikleri yukarıya doğru artmaktadır. Toplam yüksekliği 35 cm. olan ilk blokun en alt fascia yüksekliği 10 cm. olarak verilmiş olup diğer fasciaların

yükseklikleri belirtilmemiştir. İkinci arşitrav parçasının üzerinde aslan başı kabartması bulunmaktadır. İlk örnekle aynı ölçülere sahip üç fascia bu blokta da görülmektedir.

Geç arkaik döneme örneklenebilecek bir örnek, Güney İtalya'daki Metapontum D Tapınağı'nın arşitravıdır (Şekil 3.94). Arşitrav iki fascialıdır. Fasciaların arası boncuk dizisi olacak şekilde düzenlenmiştir. Alt fascianın yüksekliği boncuk dizisi ile birlikte yaklaşık 34 cm. üst fascianın yüksekliği yaklaşık 26 cm.'dir. Fasciaların üzerinde İyon yaprak dizisinin olduğu bir profil yer alır. Blokun toplam yüksekliği 71 cm.'dir. Tapınak M.Ö. 500-480 yıllarına tarihlenmiştir (Mertens, 1979).

Çanakkale Gümüşçay mevkiinde bulunan Polyksena lahtinin kapak kısmında İyon düzeninde yapılmış bir çatı tasviri görülmektedir (Şekil 3.95). Lahit kapağının en altı iki fascialı bir arşitrav şeklinde düzenlenmiştir. Fasciaların üzerinde ince, düz bir silme yer alır. Bu silmenin boncuk dizisi olarak düzenleneceği ancak lahitin tamamlanamamış olmasından dolayı bu kısmın işlemesiz bırakıldığı düşünülmektedir. Lahit M.Ö. 520 - 500 yılları arasına tarihlenmektedir (Sevinç, 1996).

Daskyleion'da geç arkaik/erken klasik döneme tarihlenen iki grup arşitrav bloku bulunmuştur. İlk grup arşitravlar iki fascialı olarak düzenlenmiştir. (Şekil 3.96 ve Şekil 3.97). Altta yer alan fascia 16 cm., üstteki fascia ve boncuk dizisinin toplamı ise 12.5 cm.'dir. Fasciaların üzerinde boncuk dizisi yer almaktadır. Toplam blok yüksekliği 28.5 cm.'dir. İkinci grup arşitravlar fasciasızdır (Şekil 3.98). Blok yükseklikleri 28 cm.'dir. Ateşlier düz arşitrav bloklarının yapının yan cephelerinde, fascialı ve boncuklu olanlarınsa yapının ön cephesinde kullanılmış olabileceğini belirtmektedir. (Ateşlier, 1997, s.149)

Batı Anadolu ve Kiklad Adaları'na bakıldığında arkaik dönemde arşitrav kullanımının bölgesel olarak farklılaştığı görülebilir. Adalarda fasciasız arşitravın, Batı Anadolu genelinde ise üç fascialı arşitravın gelenekselleşmiş olduğu görüşü savunulmaktadır (Gruben, 2001, s. 276) Barletta doğu ve güney Yunan yerleşimlerinde tek bir düz yüzey şeklinde arşitrav uygulamasını vurgulamakta, batı ve kuzeyde üç fascialı düzenleme görüldüğünü belirtmektedir (Barletta, 2001, s.116). Batı Anadolu'da üç fascialı düzenleme Didim Apollon Tapınağı ve Larisa'da bulunan model yapı örneğinde görülmektedir. Öncü, Delphi'de tek, Polyksena Lahti'nde, Daskyleion'da ve Metapontum D Tapınağı'nda iki fascialı arşitrav kullanımına dikkat çekmektedir. Tek, iki veya üç fascialı kullanımın Batı Anadolu, Adalar ve Yunan anakarasında eş

zamanlı olarak görüldüğünü belirtmektedir. Bunun fascia uygulamalarında bölgelere göre yapılmış genellemeleri zayıflattığını söylemektedir. (Öncü, 2004, s.157-158)

Larisa'daki arşitrav örneğine benzer iki fascialı arşitrav örnekleri olsa da, bunlar üst kısımdaki profilde farklılaşmaktadır. Larisa örneğinde bir kyma reversa profili bulunmaktadır, diğer örneklerde boncuk dizisi kullanılmış veya bitiş kısmı düz bir silme olarak bırakılmıştır.

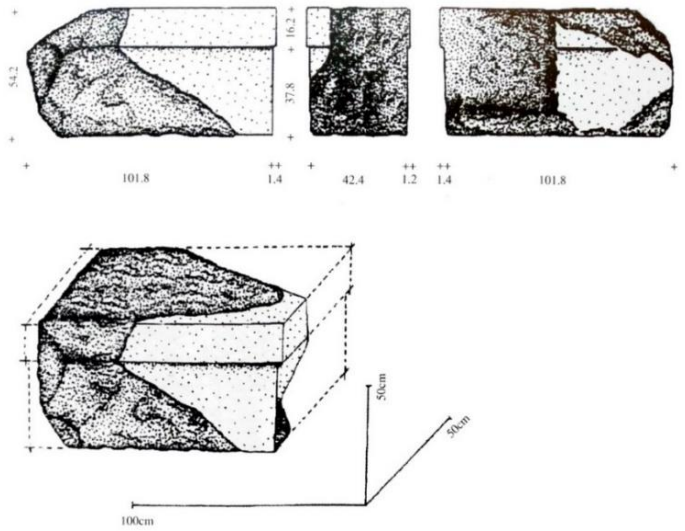
Arkaik dönemdeki az sayıdaki arşitrav örneği boyut olarak karşılaştırıldığında ölçülerin yapılara göre değişiklik gösterdiği görülmektedir (Şekil 3.99). Didim Apollon ve Metapontum D Tapınakları oran olarak büyük yapılar olduğundan arşitrav örnekleri de Larisa'daki arşitrava kıyasla büyüktür. Larisa'daki arşitravın ölçülerinin Daskyleion örnekleri ile yakın olduğu görülmektedir. Fakat arşitrav boyutlarının ait olduğu yapıların ölçülerine ve diğer yapı elemanlarına bağlı olarak değiştiği göz önünde bulundurulmalıdır.

Arşitav bloku ile malzeme ve işçilik açısından benzerlik taşıyan olan dişli friz, geison blokları, pişmiş toprak sima, Friz I'in zayıf kalıntıları ve pilaster başlıkları Güneybatı Yapısı'na ait mimari öğeler olarak değerlendirilmiştir. Sadece Güneybatı Yapısı'nda taştan bir düzen sırasının kalıntılarının görüldüğü ve bu parçaların dış mimariye ait olduğu belirtilmiştir.

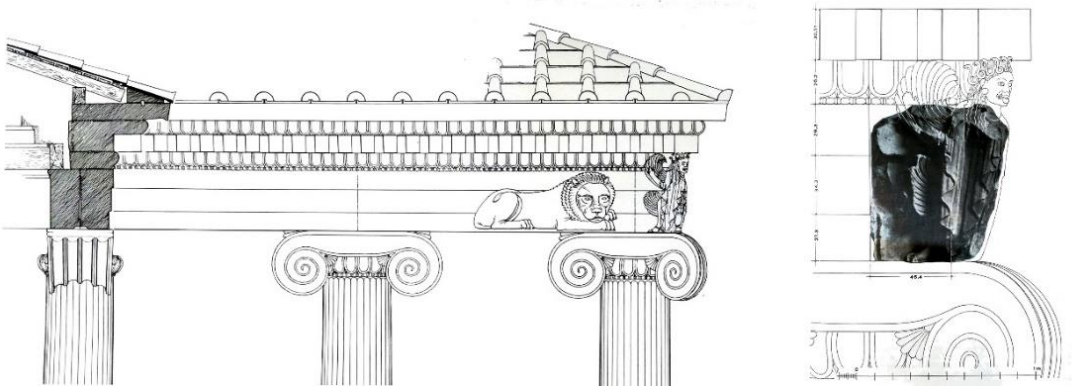
Arşitravın en üstünde yer alan kyma reversa dişli friz ve pilaster başlıklarında da görülmektedir. Yapı arkaik döneme tarihlenmiştir.

Kazı yayınında parçaların Güneybatı Yapısı'na yakıştırılmasının sebebi şu şekilde açıklanmıştır:

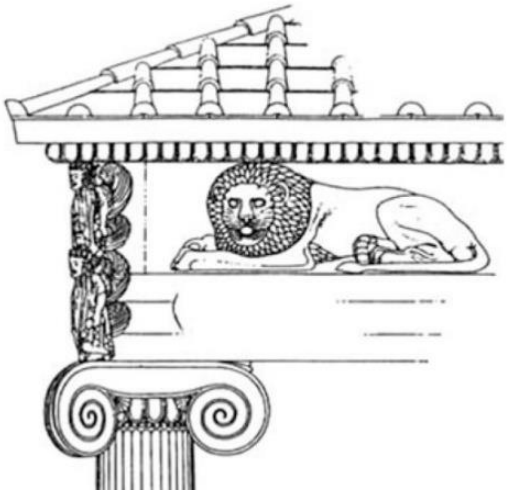
"Güneybatı Yapısı ancak yüzeysel biçimde kazılabilmiştir. Sadece kuzey ve doğudaki, 1 m.yi geçen kalınlıktaki temelleri korunmuştur. (…) Kalın ve sadece bir yerde görülebildiği kadarıyla derin temeller Megaron'un temellerinden farklıdır: kuzeydoğudaki dikdörtgen blok şeklinde işlenmiş köşe taşı ve yanındaki bazı başka bloklar Foça taşındandır. Bu nedenler ve boyutlar açısından da, 4 numaralı sarnıçta bulunmuş Foça taşından yapı parçaları [arşitrav, dişli friz, geison bloku ve pilaster başlık parçaları] ancak bu yapıya ait olabilir." (Larisa am Hermos I, 1940, s.87)

Şekil 3.89 : Delos Naksoslular Oikosu arşitrav çizimi (Courbin, 1980, Lev. 26)

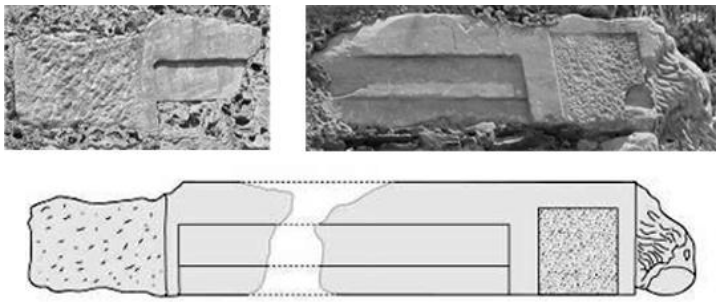
Şekil 3.90 : Didyma arşitrav ve restitüsyon önerisi (Gruben, 2001, Lev 301)

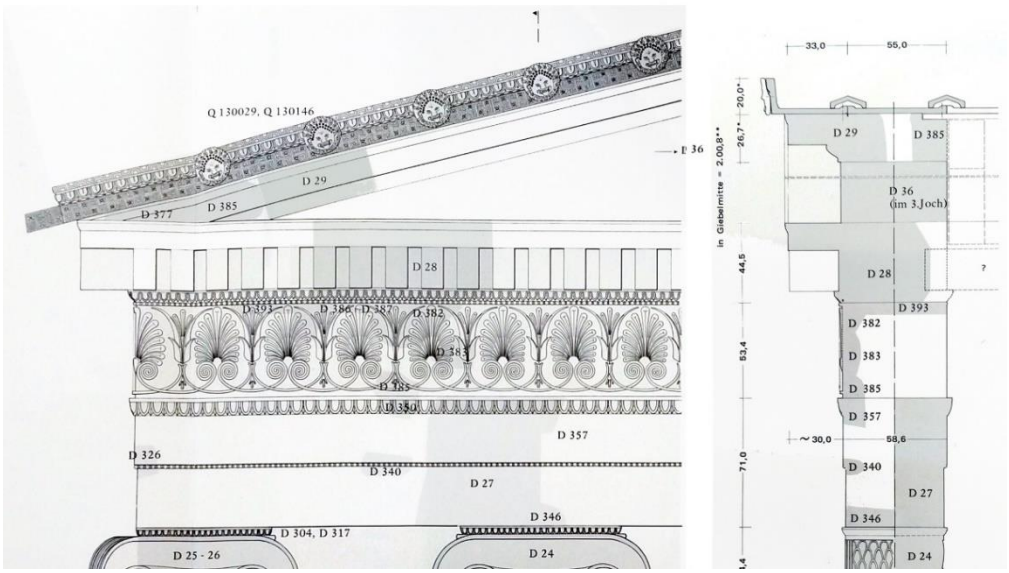
Şekil 3.91 : Didyma restitüsyon önerisi (Schattner, 1996, Lev. 19a)

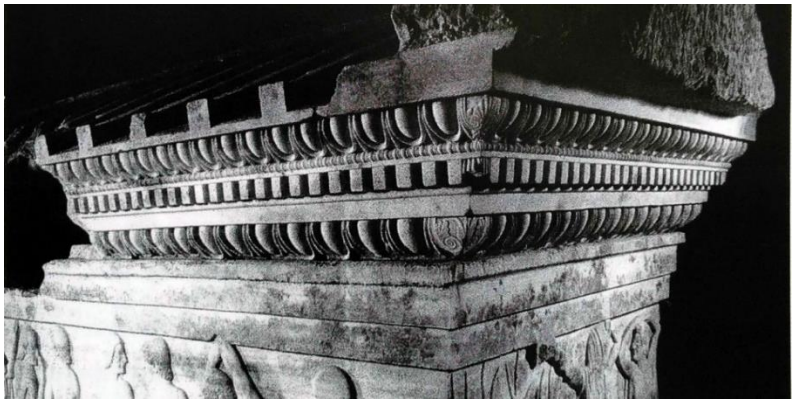
Şekil 3.92 : Delphi Siphnoslular hazine binası
(http://test.classconnection.s3.amazonaws.com)

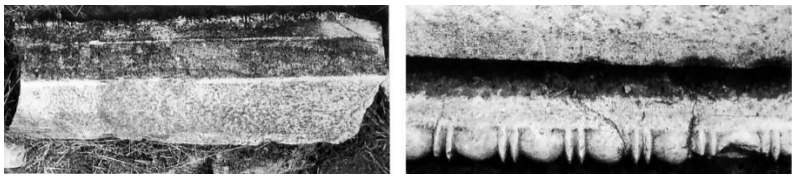
Şekil 3.93 : Beçin arşitrav olduğu düşünülen bloklar (Baran, 2010, Lev. 63 ve 64)

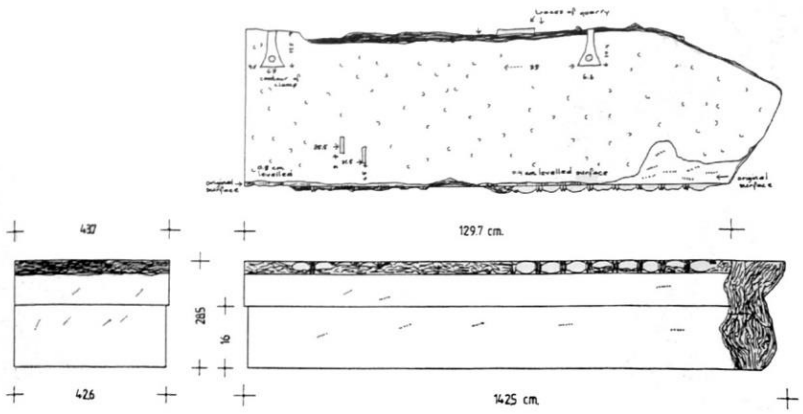
Şekil 3.94 : Metapontum D Tapınağı (Mertens, 1979, çizim 2)

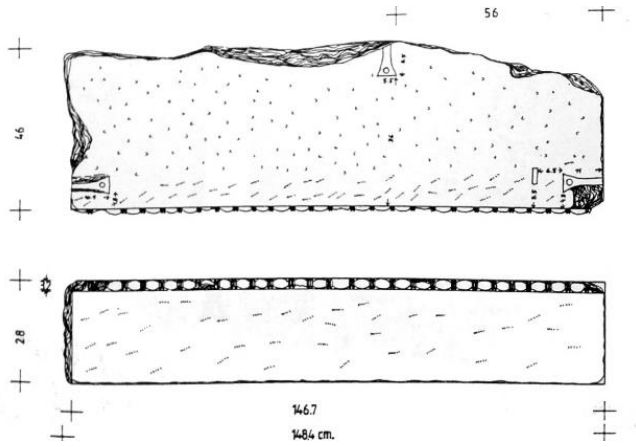
Şekil 3.95 : Polyksena Lahti (Ateşlier, 2004, fig. 10)

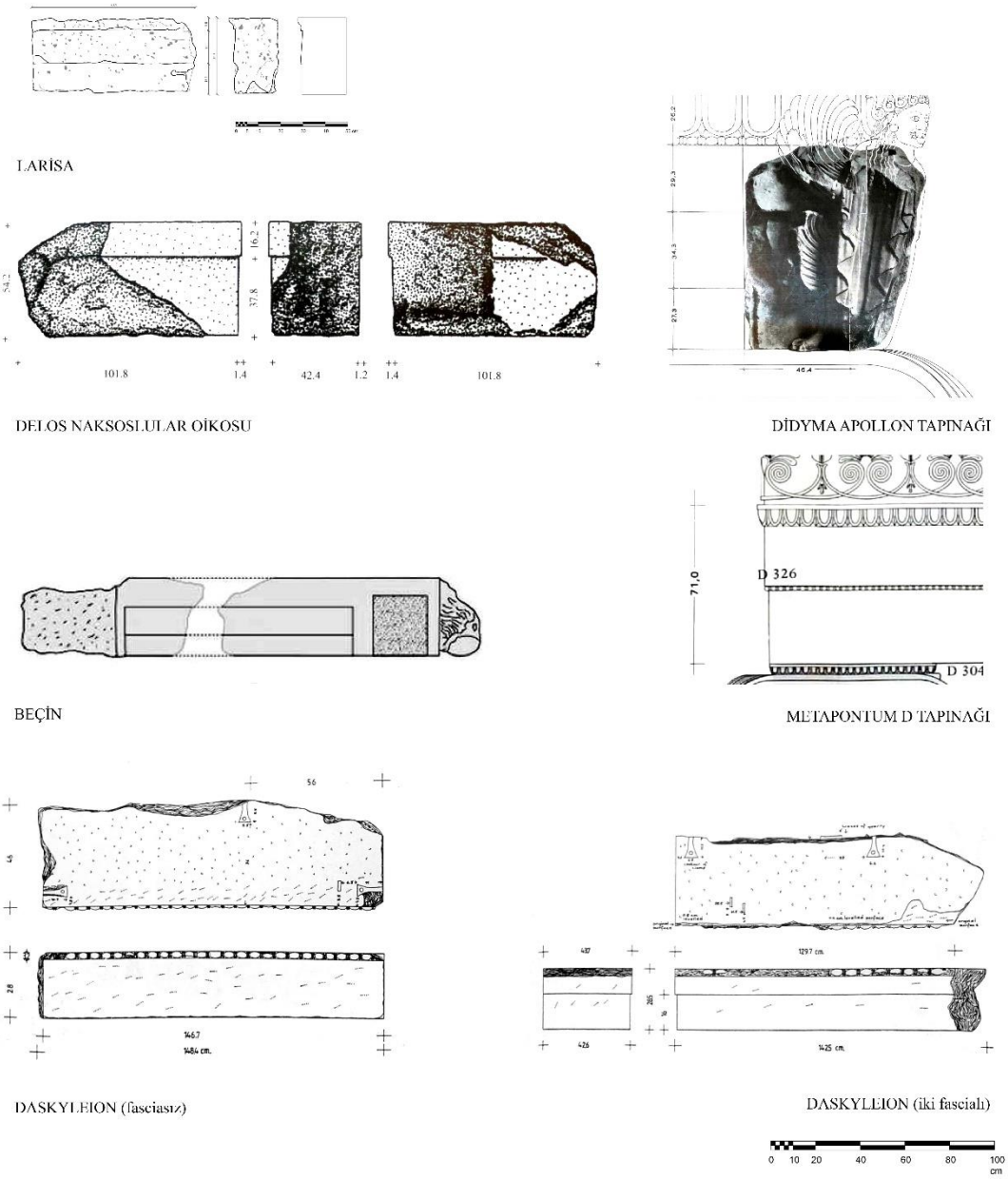
Şekil 3.96 : Daskyleion arşitrav örneği (Ateşlier, 1997, fig. 7 ve 8)

Şekil 3.97 : Daskyleion iki fascialı arşitrav çizimi (Ateşlier, 1997, fig. 10)

Şekil 3.98 : Daskyleion tek fascialı arşitrav çizimi (Ateşlier, 1997, fig. 11)

Şekil 3.99 : Arşitrav örneklerinin boyut karşılaştırmaları (2016)

3.5 Dişli Friz

Blok Foça taşındandır. Blokun ön, sol yan ve alt yüzeyleri ince işçilik ile düzlenmiştir (Şekil 3.100, Şekil 3.101, Şekil 3.102 ve Şekil 3.103) . Üst yüzeyinde ise derin murç (?) izleri görülmektedir.

Ölçüleri yaklaşık olarak; genişliği (en geniş kısmında) 76 cm., yüksekliği 20 cm., derinliği ise 53 cm'dir. Birbirinden farklı genişlikteki üç diş, blokun sol kısmında yer almaktadır. En solda yer alan diş yaklaşık 9.9 cm. genişliğinde, 11.8 cm. yüksekliğindedir. Derinliği 12.1 cm. kadardır. Ortadaki dişin ön kısmı tahrip olmuştur. Yaklaşık genişliği 9.5 cm.'dir, yüksekliği ve derinliği ilk diş ile aynı ölçülerdedir. İki dişin arasındaki boşluk 9.7 cm.'dir. Üçüncü diş ise yaklaşık 3 cm. genişliğindedir ve kırıktır. Dişler düzgün dörtgen geometride değildir, alt kısımlara doğru daralmaktadır. Bu dişlerin üzerinde 3.9 cm. yüksekliğinde ve 45 cm. genişliğinde kyma reversa yer alır. Onun üzerinde ise 4.5 cm. yüksekliğinde düz bir profil bulunmaktadır. Diş ve profiller eski fotoğraflarda daha sağlam görünmektedir, günümüze ulaşana kadar önemli ölçüde tahrip olmuştur.

Blokun sağ tarafı dişlerin olduğu kısıma göre yaklaşık 16.8 cm. içtedir ve kabaca düzlenmiştir. Bu düzenlemenin sebebinin bu kısma yanaşacak başka bir blok veya saçağın dönüş yapması olduğu düşünülmektedir. (Şekil 3.104) (Boehlau ve Schefold, 1940, s.128)

Mertens, dişli frizin taş mimari düzen grubunda en son gelişmiş parça olması gerektiğini belirtir. Dişli frizin İyon düzeni içinde zamanla biçimsel bir ağırlık kazandığını ve profillerin yavaş yavaş arka planda kalmaya başladığını düşünmektedir. Dişli frizin mimari düzen içinde düzenleyici ve biçimlendirici bir rol edinmesinin, figürlü friz bezemelerinin de devre dışı kalmasında pay sahibi olmuş olabileceğini fakat bunların henüz kanıtlanmamış düşünceler olduğunu belirtmektedir.[24] Şimdiye kadar bilinen büyük bir tapınağa ait en erken dişli frizin Larisa'da bulunmuş olduğunu; burada da dişli friz ile figürlü frizlerin (pişmiş toprak

[24] Ahşap mimariden taşa geçilirken düz frizin, ahşap mimarideki tavan kirişlerinin taş mimarideki yorumu olan dişli frizi kapatmak için kullanıldığı belirtilmektedir. (Barletta, 2001, s. 119 ve 120). Bu sebeple arkaik dönemde bir arada kullanıldıkları örneklerin sayısı az olabilir.

levhalar) aynı yapıda kullanılmış olma ihtimaline dikkat çekmektedir.[25] (Mertens, 1979, s. 134 ve 135)

Larisa örneğinde dişlerin kübik forma yakın olduğu dikkat çekmektedir. Ross, İyon dişli frizlerini incelediği çalışmasında kareye yakın olan dişlere, yapı olarak verilebilecek tek örneğin Larisa'dan olduğunu belirtir. Diğer kübik diş örnekleri arasında Nakş-ı Rüstem nekropol alanındaki kule cephesini, I. Darius ve II. Artakserkses'in mezar anıtlarındaki dişli frizleri gösterir (Şekil 3.105). Dişli frizlerin boyut ve oranlarını karşılaştırmanın kesin sonuçlar vermediğini ve tarihlemede etkili olmadığını belirtmektedir. Dişlerin boyutlarının ve aralıklarının yapıya, yapının arşitrav, sütun, sima gibi diğer mimari öğelerine ve düşey eksen ilişkilerine bağlı olduğunu söylemektedir. (Roos, 1976, s.109-110)

Dişli frizlerin boyutları karşılaştırıldığında doğrudan bir sonuç elde edilemese de, dişin cephe uzunluğunun diş aralığına oranlaması bir veri oluşturabilir. Larisa örneğinde bu oran 1:1'dir. Baran, 1:1 oranlamasının arkaik dönemin bir özelliği olabileceğini belirtmektedir. M.Ö. 5. yüzyıl sonu itibariyle, örneklerde diş aralıklarında daralma görülmekte ve M.Ö. 5. yüzyılın ortalarından itibaren 3:2 oranlaması uygulanmaktadır (Baran, 2006, s.14-15).

Şekil 3.100 : Dişli friz mevcut durumu, ön görünüş (2014)

[25] Larisa am Hermos'ta pişmiş toprak sima ve Friz I'in kalıntılarının dişli friz ile aynı yapıya yani Güneybatı Yapısı'na ait olabileceğine yönelik bir varsayımda bulunulmuştur. (LaH, 1940, s.162)

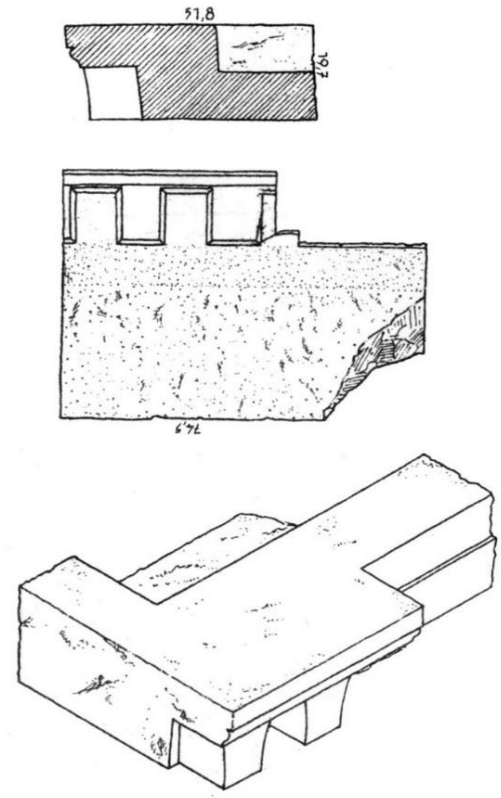
Şekil 3.101 : Dişli friz, üst görünüş (2014)

Şekil 3.102 : Dişli friz, alt görünüş (2014)

Şekil 3.103 : Dişli friz, yan görünüş (2015)

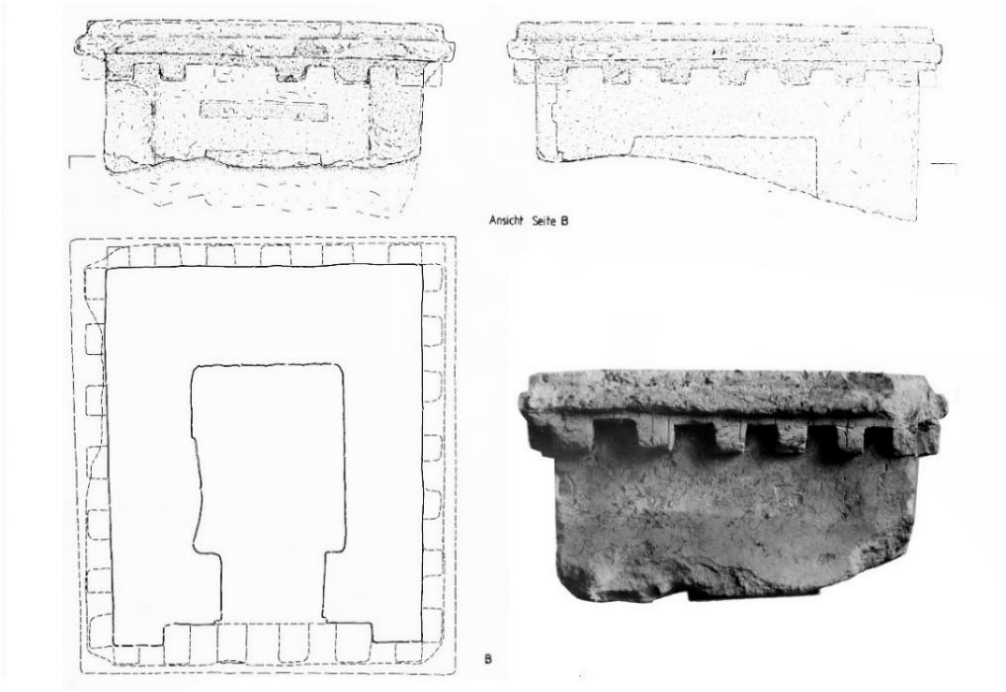
Şekil 3.104 : Larisa dişli friz çizimi (Boehlau ve Schefold, 1940, Lev. 42-a)

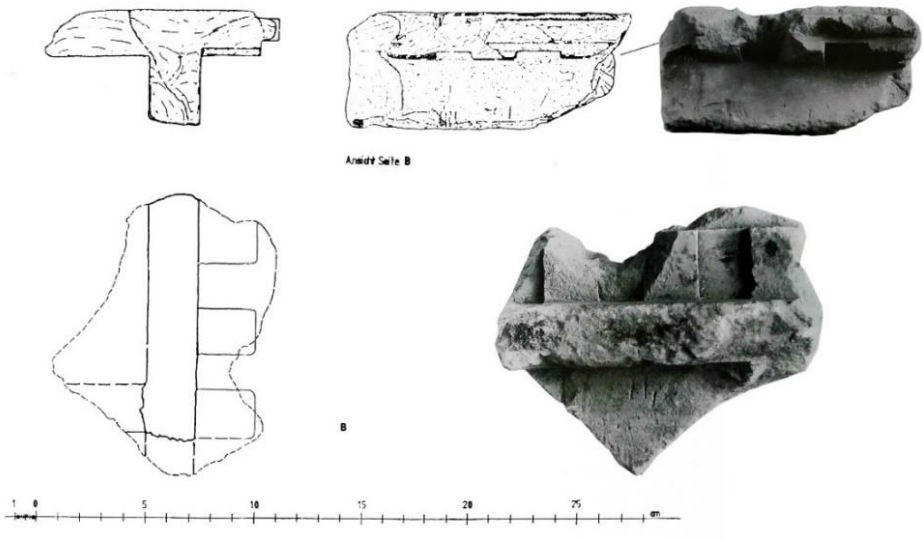
Şekil 3.105 : Nakş-ı Rüstem mezar anıtları dişli frizler

Arkaik ve erken klasik dönemden günümüze az sayıda dişli friz örneği ulaşmıştır. Arkaik tapınaklardan Samos (III) Rhoikos, Ephesos Artemis, Didyma Apollon örneklerinde ve Delos hariç Kiklad Adaları'nda dişli friz buluntusuna rastlanmamıştır.

M.Ö. 7. yüzyıl sonu ve 6. yüzyılın başına tarihlenen Samos'tan iki model yapıda dişli friz örneği görülmektedir (Şekil 3.106 ve Şekil 3.107). İlk model yapının üç dişi günümüze ulaşmıştır. İkinci yapının ise en az üç yüzünde dişli friz kabartması vardır. (Schattner, 1990, kat. no: 19 ve 32)

Şekil 3.106 : Samos model yapısı No: 19 (Schattner, 1990, Lev. 18)

Şekil 3.107 : Samos model yapısı No: 32 (Schattner, 1990, Lev. 31)

Arkaik dönemden örneklerin ilki Labraunda Zeus Tapınağı ve Oikoi çevresinde tespit edilmiş olan 8 adet diş sırası blokudur (Şekil 3.108). Yükseklikleri 21-22 cm.'dir ve genişlikleri 14-17 cm. arasında değişmektedir. Blok derinlikleri 45-55 cm.'dir. Tüm bloklar 1:1 oranlamasına göre düzenlenmiştir. Thieme, buradaki diş sıralarının, aynı yapıya ait oldukları düşünülen İyon yaprak dizili bloklar ile eksen uyumu düzenlendiğini tespit etmiştir (Şekil 3.109). Dişli friz blokları M.Ö 520-500 arasına tarihlendirilmiştir. (Thieme, 1993 s.50 ve Baran, 2006, s.16)

Arkaik dişli frize verilebilecek ikinci örnek Delos'tan "Heksagonal Yapı"ya ait olduğu düşünülen iki adet dişli friz blokudur. İlk bloktan üç adet diş korunmuştur (Şekil 3.110). İkincisi ise tek diş ve diş aralığına sahip bir bloktur. Bloklar geç arkaik döneme tarihlenmektedir (Vollois, 1966, s. 266).

Diğer bir dişli friz örneği Pasargadae Kyros mezarında yarım bırakılmış diş kesimleridir (Şekil 3.111). Mezar yapısı M.Ö. 530'a tarihlendirilmiştir (Nylander, 1970, s. 92-95, Fig. 32). Çanakkale Gümüşçay'daki Polyksena Lahti de önemli örneklerden biridir. Lahitin İyon çatı mimarisi tasviri geç arkaik, erken klasik dönem Batı Anadolu İyon mimarisine ışık tutmaktadır. Lahit teknesinin üstünde iki fascialı bir arşitrav vardır (Şekil 3.95 ve Şekil 3.112). Lahit kapağının en altında İyon yaprak dizisi ve bir düz silme yer alır. Dişli friz, silme ile daha küçük işlenen bir İyon yaprak dizisi arasında yer alır. Diş aralıkları Larisa örneği kadar geniş olmasa da klasik örneklere göre geniş sayılabilir. Polyksena Lahti M.Ö. 520 - 500 yılları arasına tarihlendirilmiştir (Sevinç, 1996).

Geç arkaik dönemden Güney İtalya'daki Metapontum D Tapınağı'nda bulunan dişli friz aşağıdan yukarıya doğru İyon yaprak dizisi, dişler, düz bir silme ve ovolo profili şeklinde düzenlenmiştir (Şekil 3.94). Toplam blok yüksekliği 44.5 cm.'dir. Dişler uzun ve incedir. Diş cephesi ile diş aralığı oranı yaklaşık 3:2'dir. Dişli frizin alt kısmında anthemion bezeli bir friz bulunmaktadır. Barletta bu yapıda dişli friz ve normal frizin bir arada kullanıldığına dikkat çekmektedir. Ahşap mimariden taşa geçilirken düz frizin, ahşap mimarideki tavan kirişlerinin taş mimarideki yorumu olan dişli frizi kapatmak için kullanıldığını belirtir. Bu sebeple iki friz tipinin bir arada görüldüğü ilk örnek olarak nitelendirir.[26] Bu kullanımın da M.Ö. 4. yüzyıla kadar tekrarlanmadığını söylemektedir. (Barletta, 2001, s. 119 ve 120). Bu yapı Tapınak M.Ö. 500-480 yıllarına tarihlenmiştir.

Oran olarak Larisa'ya benzer bir başka örnek de Daskyleion'daki Andron yapısının dişli frizidir (Şekil 3.113). Diş yüksekliği 12.7 cm., blok yüksekliği 20.5 cm.'dir. Dişin genişliği 12 cm., derinliği üst kısımda 10 cm., alt kısımda 9.4 cm'dir. Diş aralığı 10 cm. kadardır. Dişler kübik formdadır; diş cephesi ile diş aralığı oranı 1:1'dir. Blokun üstünde çok az bir kısmı günümüze ulaşmış bir boncuk dizisi vardır. Ölçü ve boyutları

[26] Larisa'daki dişli frizin figürlü pişmiş toprak friz ile bir arada kullanılmış olabileceği bir ihtimal olarak düşünülmektedir. (Larisa am Hermos I, 1940, s. 162)

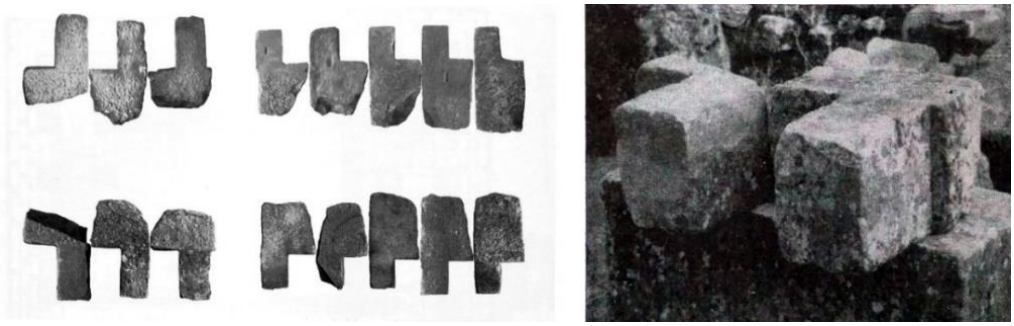
aynı yapıya ait olduğu düşünülen İyon yaprak dizili bloklar ve arşitrav blokları uyum içerisindedir. Blokların orta eksenleri 12 cm. ile 14 cm. arasında değişmektedir. Yapı M.Ö. 480 civarına tarihlendirilmektedir. (Ateşlier, 1997, s.150 - 151)

Daskyleion'da ev tipi bir mezar yapısına ait olduğu düşünülen dişli friz Larisa örneği ile benzerdir (Şekil 3.114). Dişler kübik formdadır. Dişlerin üzerinde düz bir silme ve onun üzerinde boncuk dizisi yer almaktadır. Parçaların yükseklikleri 21 cm.'dir. Genişlikleri ve derinlikleri değişmektedir. M.Ö. 5. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmektedir. (Karagöz, 2013, s. 85 - 87)

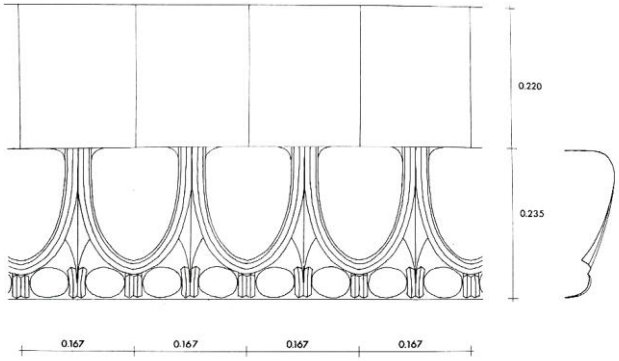
Bu örneklerden yola çıkıldığında Larisa'daki dişli frizin o dönemden bilinen az sayıdaki örnekten biri olduğu görülebilmektedir. Dişli friz blokunun Larisa'daki arkaik döneme tarihlenen Güneybatı Yapısı'nın üst yapısına ait olduğu varsayılmaktadır. Dişlerdeki 1:1 oranı blokun arkaik dönemden olduğu varsayımını güçlendirmektedir. Kazı yayınında, bu parça ile birlikte malzeme ve işçilik açısından benzerlik taşıyan arşitrav ve geison parçaları da aynı yapıya ait mimari öğeler olarak değerlendirilmektedir.

Larisa, Labraunda ve Daskyleion'daki dişli friz örnekleri ölçek olarak karşılaştırıldığında, Larisa ve Daskyleion'un ölçülerinin çok yakın olduğu görülmektedir (Şekil 3.115). Labraunda'daki dişlerin boyutlarının daha büyük olması ve üst kısmında Larisa ve Daskyleion örneklerinde olduğu gibi bir profil yer almaması düzenleme ve boyut açısından bu örneği farklılaştırmaktadır. Dişli frizlerin oranları ait olduğu yapının boyutlarına ve diğer mimari elemanların ölçülerine göre değişmektedir. Bu durum mimari elemanlar ölçek olarak karşılaştırılırken göz önünde tutulmalıdır.

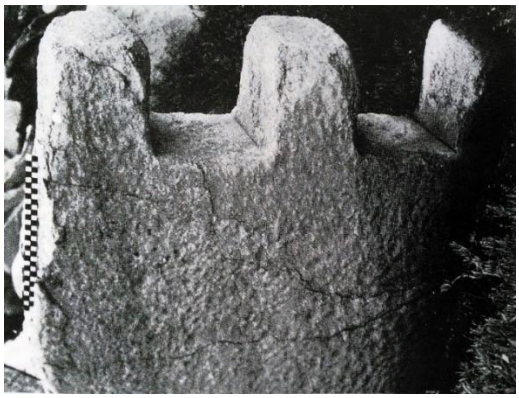
Dişli friz gibi arşitrav blokunun da en üstünde bir kyma reversa yer almaktadır. Aynı yapıya ait olduğu düşünülen pilaster başlıklarının en alt profili de kyma reversa olarak düzenlenmiştir.

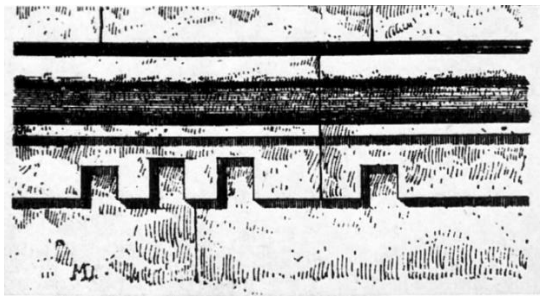
Şekil 3.108 : Labraunda dişli friz (Baran, 2006, fig 12 ve Thieme, 1993, s.50 fig. 7)

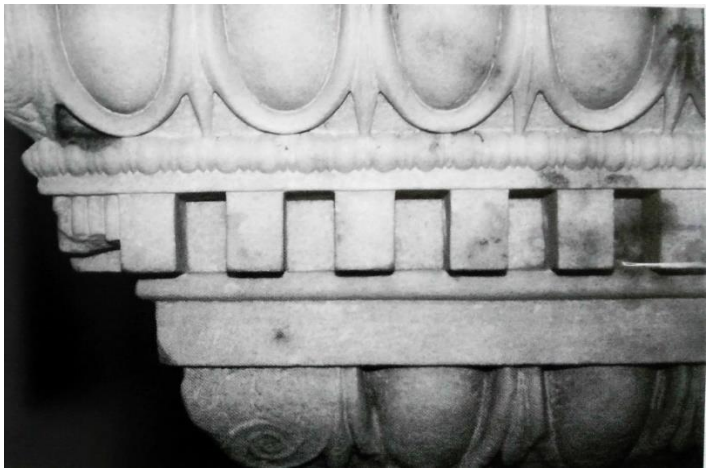
Şekil 3.109 : Labraunda dişli friz çizimi (Thieme, 1993, s.50 fig. 7)

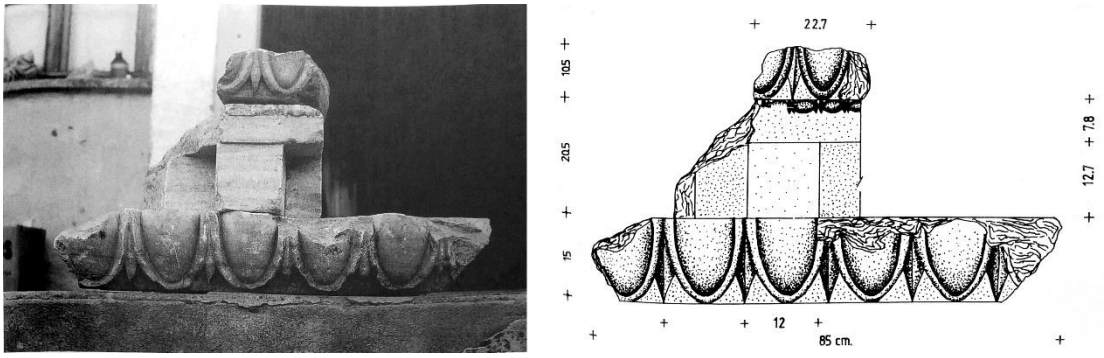
Şekil 3.110 : Delos dişli friz bloku (Wesenberg, 1994, fig. 14)

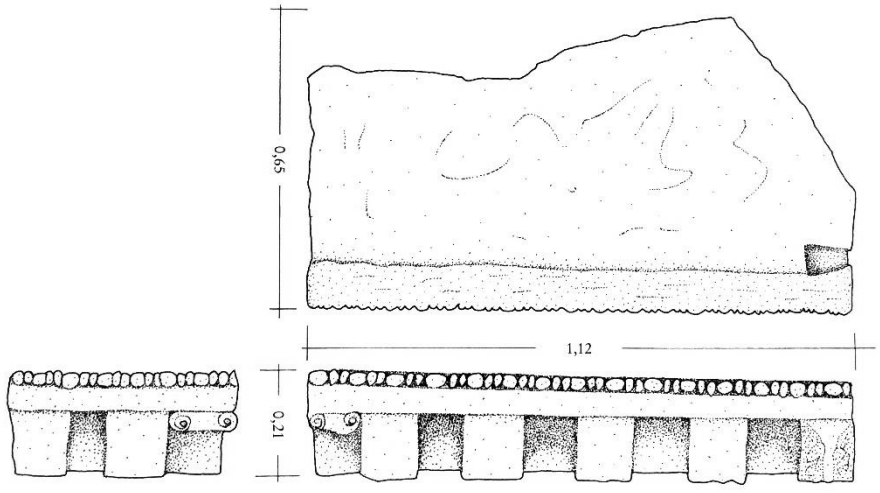
Şekil 3.111 : Pasargadae Kyros mezarından yarım kalmış dişli sırası (Nylander, 1970, s. 92-95, Fig. 32).

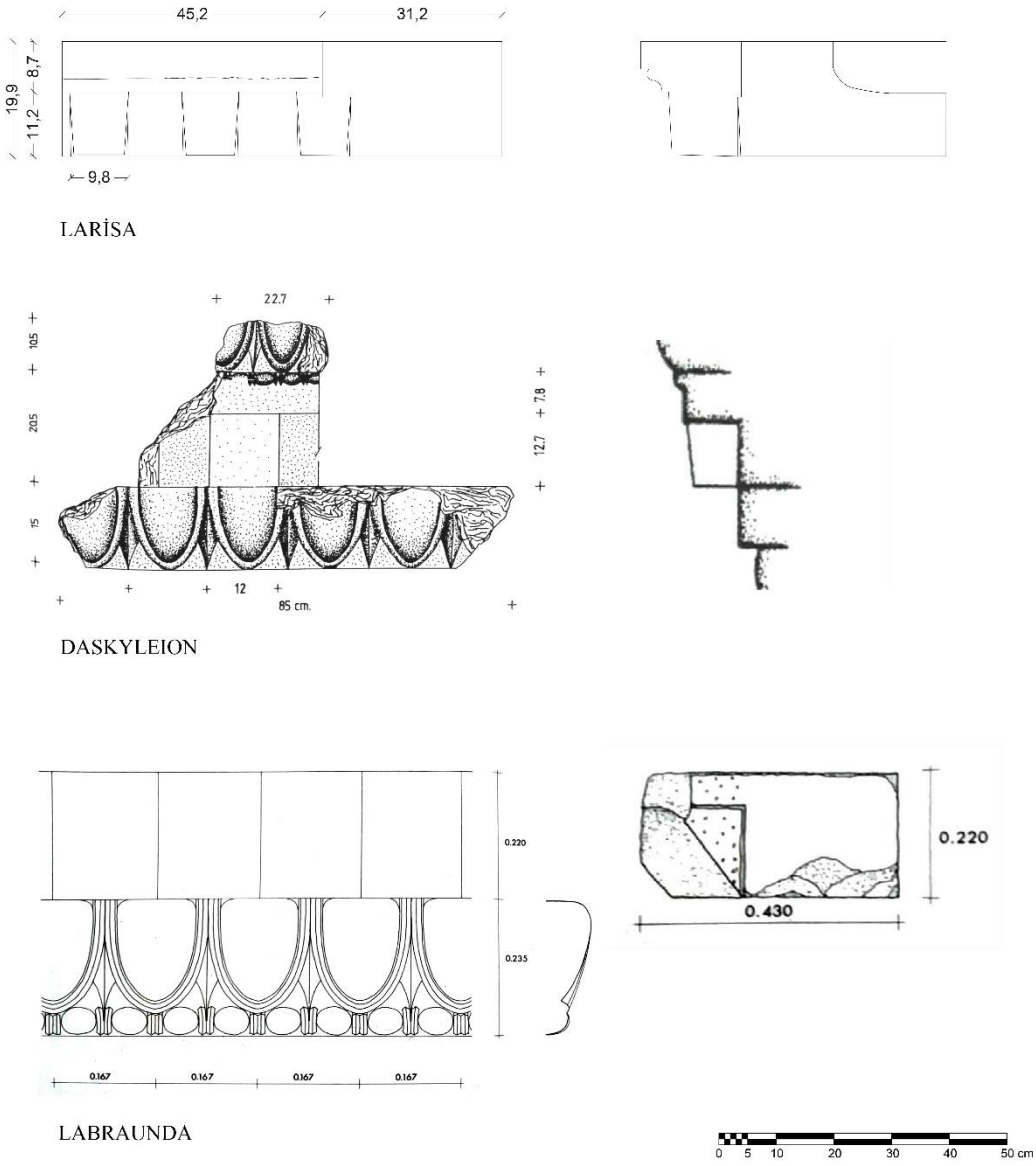
Şekil 3.112 : Polyksena lahti (Sevinç, 1996, fig. 8)

Şekil 3.113 : Daskyleion'dan dişli friz örneği (Ateşlier, 2004, fig. 16a ve 16b)

Şekil 3.114 : Daskyleion'dan dişli friz örneği (Karagöz, 2013, s.87, fig.71)

Şekil 3.115 : Dişli Friz boyut karşılaştırma tablosu (2016)

3.6 Geison Blokları Grubu

Foça taşından üretilmiş yedi parçalık bir geison grubu mevcuttur. Bu parçalardan biri İzmir Müzesi'nde korunmaktadır. Diğerlerinden beş adeti arazide istif edilerek bırakılmış, biri de 2015 çalışması sırasında tespit edilmiştir. Parçaların yükseklikleri 8.5 cm ile 12 cm. arasında değişmektedir. Tüm blokların ön alt yüzeyinde ince işçilikle düzenlenmiş, eni yaklaşık 2 cm. olan, dış sınırı belirleyen bir hat bulunmaktadır. Bu hat ile oturma yüzeyi arasında genişliği 9 cm. ile 11 cm. arasında değişen içbükey düzenlenmiş bir yüzey bulunmaktadır.

Geison grubunun yükseklik ve alt yüzdeki profil ölçüleri birbirlerine çok yakındır. Farklı olarak Örnek 1'in yüksekliğinin diğerlerine oranla fazla olduğu ve alt yüzdeki profilin diğer parçalara kıyaslandığında düzgün içbükey bir formda olmadığı görülmektedir. Fakat hem ölçüler hem de düzenleme bakımından hepsinin bir gruba ait olduğu düşünülmelidir.

Boehlau ve Schefold; parçanın ince şekilde düzlenmiş kısımlarını "anathyrosis" olarak tanımlamıştır. (Larisa am Hermos, 1940, s. 128)

3.6.1 Örnek 1

Bir köşe parçasıdır. Yaklaşık 31 cm. genişliğinde, 20.6 cm. derinliğinde ve 12 cm. yüksekliğindedir. Blokun alt yüzeyi ince işçilik ile düzenlenmiştir. 2.5 cm. eninde olan, dış sınırı belirleyen bir hat vardır. Bu hat ile oturma yüzeyi arasındaki içbükey yüzey 9.2 cm genişliğinde ve 3.7 cm. yüksekliğindedir. Dış hattın olduğu kısım blokun ön cephesi kabul edildiğinde, sağ kısmnın kırık olduğu görülmektedir. Parçanın yan yüzeyleri kırık olduğundan özgün blok boyutu belirlenememektedir.

3.6.2 Örnek 2

Parça yaklaşık 32.5 cm. genişliğinde, 23.7 cm. derinliğinde ve 9.2 cm. yüksekliğindedir. Parçanın ön alt yüzeyindeki dış sınırı belirleyen hattın genişliği 1.9 cm.'dir. İçbükey yüzeyin genişliği 10.9 cm. ve yüksekliği 3.2 cm. kadardır. Parçanın yüzeyleri tahrip olduğundan blokun özgün genişlik ve derinliği belirlenememektedir.

3.6.3 Örnek 3

8.6 cm. yüksekliğinde, 24.7 cm. genişliğinde ve 17.4 cm. derinliğindedir. Ön cephenin sağ kısmı korunmuştur. Arka ve yan yüzeyleri tahrip olmuş durumdadır. Ön alt yüzeyinde bulunan ve dış sınırı belirleyen hat 2.1 cm. genişliğindedir. Bu kısım ile oturma yüzeyi arasında yer alan içbükey düzenlenmiş yüzey yaklaşık 10.3 cm. genişliğinde ve 2.6 cm. yüksekliğindedir.

3.6.4 Örnek 4

Grup içinde en fazla tahrip olmuş durumdaki parçadır. 10.1 cm. yüksekliğinde, 23 cm. genişliğinde ve 14.5 cm. derinliğindedir. Ön alt yüzeydeki dış sınırı belirleyen hattın genişliği 1.8 cm.'dir. Bu hattın arkasında kalan içbükey düzenlenmiş yüzeyin yüksekliği 2.6 cm.'dir. Genişliği, parçanın arka kısmı tahrip olduğundan belirlenememektedir.

3.6.5 Örnek 5

Parçanın genişliği 40.2 cm., derinliği 28.5 cm. ve yüksekliği 9.2 cm.'dir. Ön yüzeyi hariç, diğer yüzeyleri kırıktır. Alt yüzeyinin ön kısmında bulunan, dış sınırı belirleyen hattın genişliği 3.2 cm.'dir. Bu kısım da oldukça tahrip olmuştur. Dış hat ile oturma yüzeyi arasında yer alan içbükey yüzeyin genişliği 9.1 cm. ve yüksekliği 2.5 cm.'dir.

3.6.6 Örnek 6

Parça 11 cm. yüksekliğinde, 30 cm. genişliğinde ve 31.5 cm. derinliğindedir (Şekil 3.116). Parçanın ön alt yüzeyinde ince işlenmiş, eni yaklaşık 2 cm. olan bir hat bulunmaktadır. Bu hat ile oturma yüzeyi arasında kalan içbükey alanın genişliği 10 cm. yüksekliği 4 cm. kadardır. Blokun yan yüzeyleri kırıktır. Alt ve ön yüzeyleri ince bir şekilde işlenmişken, üst yüzeyinde belirli bir düzeni olmayan derince murç izleri görülmektedir.

3.6.7 Örnek 7

Bir köşe elemanı olarak biçimlendirilmiştir (Şekil 3.117, Şekil 3.118 ve Şekil 3.119). Blok yaklaşık 23 cm. genişliğinde ve 24 cm. derinliğindedir. Yüksekliği ön kısımda 9.6 cm., oturma yüzeyinin bulunduğu iç kısımlarda 10 cm.'dir.

Blokun ön alt yüzeyinde, ince işçilik ile düzlenmiş, yaklaşık 1.8 cm. eninde ve dış sınırı belirleyen bir hat bulunmaktadır. Bu hat ile oturma yüzeyi arasında 8.7 cm.'lik geniş bir yüzey vardır. Bu yüzey belli bir oranda içbükey olarak işlenmiştir. Yüksekliği yaklaşık 3 cm.'dir. İçbükey yüzeyin tamamı iyi durumda korunmuştur; ön kısmında ise sadece köşelerden itibaren 10'ar cm.lik kısımları nispeten sağlam durumdadır. İçbükey alanın çevrelediği orta kısımda, oturma yüzeyi kabaca işlenmiştir. Bu oturma yüzeyi dış yüzeylerin alt kenarından çok az miktarda daha yüksektedir.

Parçanın üst yüzeyinde ise belirli bir düzeni olmayan, derince murç izleri görülmektedir.

Blokun iki ön yüzeyi iyice düzlenmiştir. Bu iki yüzeyin birleşim kısmı, blokun köşesi ise oldukça iyi durumdadır. Komşu bloklarla temas edecek yan yüzeyler kırıktır. Bu sebeple parçanın özgün genişlik ve derinliği belirlenememektedir. Ancak her iki yüzeyde kalan bazı düzenlenmiş bölgeler, özgün boyutların mevcut durumdan çok farklı olmadığına işaret etmektedir.

Şekil 3.116 : Geison 6 mevcut durumu (2015)

Şekil 3.117 : Geison 7 mevcut durumu, üst görünüş (2014)

Şekil 3.118 : Geison 7 mevcut durumu, alt görünüş (2014)

Şekil 3.119 : Geison 7 mevcut durumu, yan yüzler (2014)

Geison bilindiği gibi yağmur suyunu duvarlardan uzak tutmak, aynı zamanda çatı merteklerini taşımak için geliştirilmiş bir yapı elemanıdır. Ahşap mimariden taş mimariye geçişin ilk örneklerinde bu işlevleri yerine getirebilecek ilkel/basit biçimli geisonlar görülmektedir. Zamanla çeşitli bezemeler ile değişime uğramıştır. (Klein, 1998)

Dor düzeninde yapılmış ilk taş yapı örneklerinden olan Isthmia'daki Poseidon I Tapınağı'na ait geison örneğinin tasarımı oldukça basittir (Şekil 3.120). Geisonun alt yüzeyindeki içbükey düzenleme yağmur suyunu olabildiğince yapıdan uzaklaştırmak için yapılmış bir uygulama olmalıdır. Yapı M.Ö. 690 - 650 yılları arasına tarihlenmiştir (Klein, 1998, s. 340, fig. 4).

M.Ö. 7. yüzyılın son çeyreğine tarihlenen Mykenai'de bulunan bir tapınakta benzer tasarımlı bir geison görülmektedir (Şekil 3.121). Ön yüzü düz ve işlemesizdir, alt yüzü içbükeydir (Klein, 1998, s. 340, fig. 4).

6. yüzyıldan Dor düzeni içinde tasarlanmış yapılarda da benzer uygulama görülebilmektedir. Sicilya Selinus'tan M.Ö. 600 - 550 yılları arasına tarihli farklı yapılar, 6. yüzyılın 2. yarısından Amyklai, Korfu ve Olympia'dan yapılardaki geisonlar örnek gösterilebilir (Şekil 3.122). (Klesin, 1998 ve Barletta, 2001)

İyon düzeninde ahşap mimariden taş mimariye geçişin en erken örnekleri Kiklad adalarında görülmektedir. Bu sebeple en erken İyon düzenli geison ve korniş örneklerinin de bu coğrafyada oluştuğu varsayılmaktadır (Barletta, 2001, s.120).

Volütlü İyon başlığının görüldüğü ilk örneklerden olan Delos'taki Naksoslular Oikosu'nun geisonu, 10 cm yüksekliğinde ve "basit" biçimlidir. Kesiti dikdörtgen şeklindedir (Şekil 3.123). Barletta, eğimli olan çatı kornişinde tipik İyon stili geison kullandığını vurgulamaktadır (Barletta, 2001, s.120)

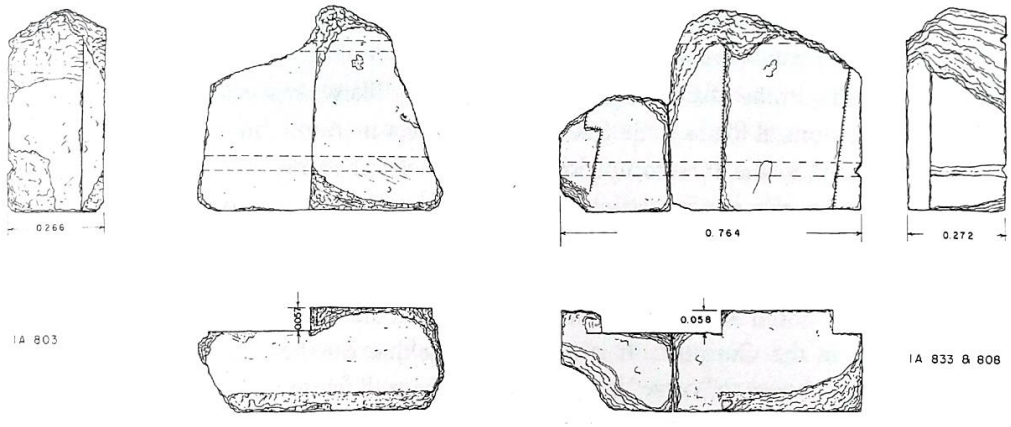
M.Ö. 580 - 570 yıllarına tarihli Yria'dan IV Dionysos Tapınağı'nın geisonları da aynı basit formdadır (Şekil 3.124). Alt yüzey içbükey kanal şeklinde düzenlenmiş, kanal ile ön yüzün arasında bir şerit olacak şekilde düzenlenmiştir. Barletta bu özelliğin karakteristik İyon biçimlenişi olduğunu belirtmektedir (Barletta, 2001, s. 120)

M.Ö. 6. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen Didim Apollon Tapınağı'nda alt yüzeyde içbükey kanal görülmektedir fakat ön yüzey ile aralarında şerit olacak şekilde düzenlenmemiştir (Şekil 3.125). (Schneider, 1996, s. 80-82)

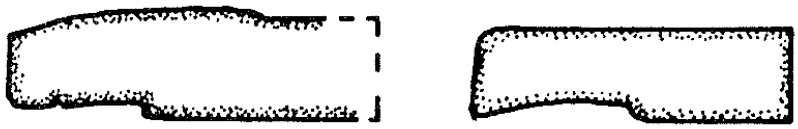
Larisa'daki geison blokları Dor ve İyon düzenli yapılarda kullanılan erken dönem örneklerine benzemektedir. Basit dikdörgen biçimde tasarlanmıştır. Alt yüzeyde içbükey kanal, kanal ile ön yüz arasında ince bir şerit vardır. Ön yüzü bezemesiz bırakılmıştır.

Geison parçalarının Güneybatı Yapısı'na ait olduğu varsayılmaktadır. Boehlau ve Schefold yapıyı arkaik döneme tarihlemiştir. Geison bloklarının erken İyon mimarisi örnekleriyle olan benzerliği, 6. yüzyılın sonu olarak ifade edilen tarihleme önerisini doğrulamaktadır.

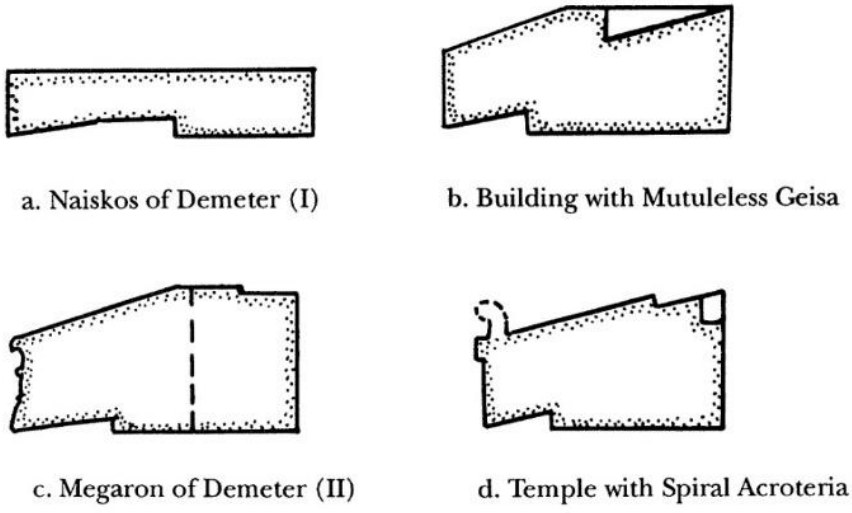
Geison blokları; malzeme ve işçilik açısından benzerlik taşıyan pilaster başlıkları ve gövdeleri, arşitrav ve dişli friz parçaları ile aynı yapıya ait mimari öğeler olarak değerlendirilmektedir.

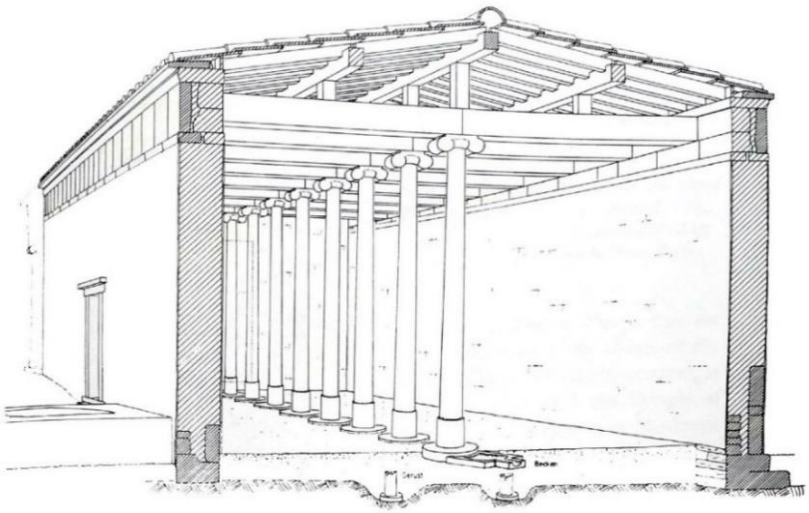
Şekil 3.120 : Isthmia Poseidon I Tapınağı geison örnekleri (Broneer, 1971, fig.27-29)

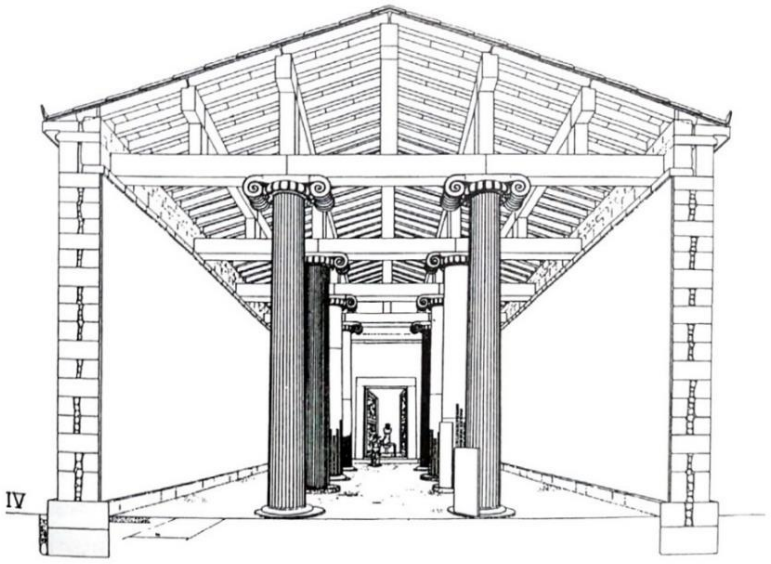
Şekil 3.121 : Isthmia ve Mykenai geison örnekleri (Klein, 1998, fig. 4)

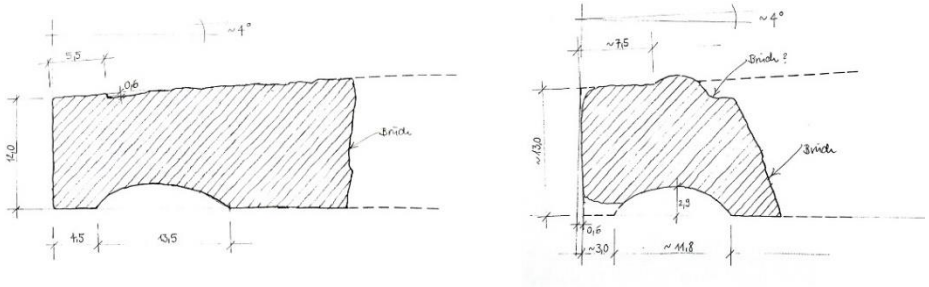
Şekil 3.122 : Selinus farklı yapılardan geison örnekleri (Klein, 1998, fig. 11 tarafından Hodge, 1960 fig. 19'dan uyarlanmıştır.)

Şekil 3.123 : Delos Naksoslular Oikosu restitüsyon önerisi (Gruben, 1997, fig. 41)

Şekil 3.124 : Yria IV Dionysos Tapınağı restitüsyon önerisi (Gruben, 2001, s. 376)

Şekil 3.125 : Didyma arkaik Apollon Tapınağı geison örnekleri (Schneider, 1996, s. 82, fig. 7 ve 8)

3.7 Eserlerin Malzemesi ve Yüzeylerde Görülen Taşçı Aleti İzleri

Müzede bulunan ve tez kapsamında incelenen Larisa'ya ait eserlerin tümü Foça taşındandır. Foça taşının ilgili bilimsel yayınlardaki ismi volkanik tüf taşdır. Volkanik tüf, Aiolis bölgesinde Foça, İzmir ve Alaçatı'da yoğun olarak bulunan bir taştır. İzmir'de bulunan çeşidi açık pembemsi tonlara sahiptir ve serttir. Larisa eserlerinde kullanılan tüf çeşidi, Foça yakınlarında çıkarılan beyaz renkte ve kolay işlenebilen tüf ile uyuşmaktadır.

Volkanik tüf taşının "Foça taşı" olarak adlandırılması Batı Anadolu'da Alman arkeologlar tarafından gerçekleştirilen arkeolojik araştırmalardan sonra başlamaktadır. 19. ve 20. yüzyıl yapılan kazılar esnasında ve sonrasında yazılan kaynaklarda bu malzeme "Foça taşı" olarak isimlendirilmiştir.

Smyrna (Bayraklı) kazılarında ortaya çıkarılan Athena Tapınağı'nın üst yapı öğeleri de benzer şekilde Foça taşından yapılmıştır. Cook'un "beyaz riyolitik tüf" olarak tanımladığı Foça taşından yapılma bu parçalar, kazılarda yüzeye çıkarılmalarının ardından hızla aşınmaya başlamıştır. Smyrna yapılarından alınan taş örneğinde zamanla çok sayıda delik oluşumu ve dolayısıyla süngersi bir yapıya dönüşüm gözlenmiştir. Ayrıca örneğin rengi hava ile temas edince beyazdan sarıya dönmüştür. Buna karşın Cook, toprak altında kalan örneklerin oldukça iyi korunduğuna dikkat çekmiştir (Cook ve Nichols, 1998, s. 35-36). (Arseven, 2013, s.42)

İzmir Arkeoloji Müzesi'nde açık alanda sergilenen parçalarda da aşınma ve delik oluşumu görülmüştür. Bazı parçaların bezemeleri kaybolmaya başlamıştır. İç mekanda korunan eserler daha iyi durumdadır. Larisa am Hermos'un ilk cildinde görülen fotoğraflarda, toprak altından yeni çıkartılan parçaların durumunun günümüzden oldukça farklı, daha iyi olduğu görülebilmektedir. Profiller, detaylar ve alet işleme izleri nitelikli şekilde seçilebilmektedir. Foça taşı kolay işlenebilen bir taştır. Bu sebeple mimaride kullanımı tercih edilmiş olmalıdır.

Blokların bazılarında alet izleri günümüzde de görülebilmektedir. Bunun en iyi örneklerinden biri İyon başlığıdır (Şekil 3.3, Şekil 3.4 ve Şekil 3.5). Ön ve yan yüzeyler keski ile düzlenmiştir. Yan yüzeyde polster kanalları ile abakus arasındaki kısımda tarak izleri görülmektedir (Şekil 3.126). Abakusun üstü tarak ile düzlenmiş, çevresinde yer alan şeritte kimi yerde düzenli kimisinde ise düzensiz, olasılıkla murç

izleri bulunmaktadır. Murç ile külünk vuruşlarının bıraktığı izler birbirinden kolaylıkla ayırtedilemeyebilmektedir.

Tip 1'in örneği olan pilaster başlığında yine keski ile düzenlenmiş ön ve yan yüzeyler görülebilmektedir (Şekil 3.127). Blokun üst yüzeyinde bulunan içbükey kanalın da iç yüzünde kalem izleri görülmektedir (Şekil 3.128). Tip 3'teki örneğin ön ve arka yüzlerinde keski izleri günümüze ulaşmıştır (Şekil 3.129).

Depoda korunmuş olan geison blokunun üst yüzeyi serbest darbelerle vurulmuş murç izleri ile düzenlenmiştir. Aynı şekilde dişli frizin de üst yüzeyinde derin murç izleri görülmektedir. Her iki parçanın diğer yüzeyleri ise keski ile düzlenmiştir (Şekil 3.101 ve Şekil 3.117).

Arşitravın üzerindeki keski izleri kazı yayınındaki fotoğrafta çok net gözükmektedir. Ancak izler günümüze ulaşmamıştır (Şekil 3.130).

İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin depolarında korunan parçaların bir kısmında da taşçı izleri belirgin şekilde görülebilmektedir. Tip 2 Örnek 1 Aiol başlığının tüm yüzeyleri özenli bir şekilde düzlenmiştir ve taşçı aletinin izleri kolayca okunabilmektedir (Arseven, 2013, s. 64).

Tip 2 Örnek 2 Aiol başlığında ise iyi düzlenmiş ön yüzde keski izleri görülmektedir (Şekil 3.131) (Arseven, 2013, s. 69). Yaprak dizili sütun elemanının alt yüzünde keski izleri mevcuttur (Şekil 3.132) (Arseven, 2013, s. 83).

Lesbos yaprak dizili profil taşıyan parçalardan "Fragman A"nın ait olduğu profil blokunun bitişi olan sol yüzü iyi düzlenmiştir; üzerinde çok sayıda hafif kademeli taşçı aleti izi mevcuttur (Şekil 3.133). Bir bölümü korunmuş üst yüzde ve oldukça iyi korunmuş, alt yüzde az sayıda taşçı aleti izi görülebilmektedir. "Fagman B"nin alt ve üst yüzlerinde az sayıda yüzeysel taşçı aleti izi görülmektedir (Şekil 3.134) (Arseven, 2013, s. 102). "Fragman C"nin üst yüzünde seyrek, alt yüzünde ise oldukça sık, derin ve belirgin taşçı aleti izleri mevcuttur (Şekil 3.135). "Fragman D"nin üst yüzünde yüzeysel ve derin, alt yüzünde ise yüzeysel taşçı aleri izleri görülebilmektedir (Şekil 3.136). "Fragman E"de Fragman A'daki durumun aksine, sol yüzünde herhangi bir taşçı aleti izi seçilememektedir. Üst yüzde az sayıda derin taşçı aleti izi mevcuttur (Arseven, 2013, s. 103).

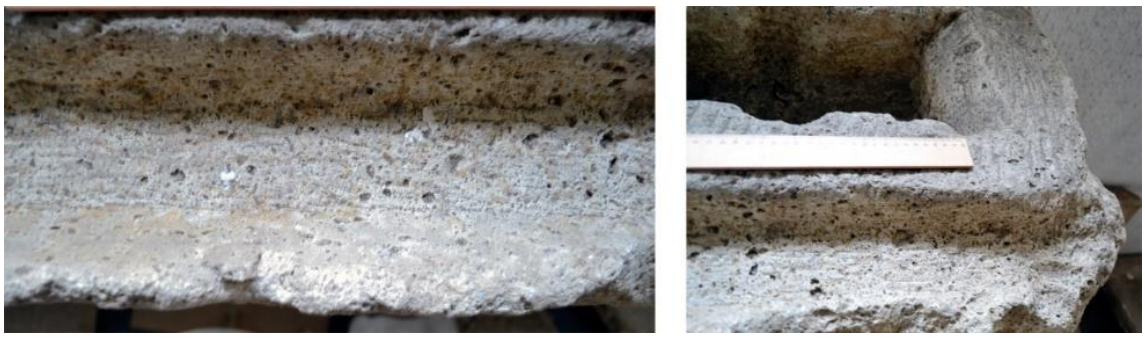
İri boncuk dizili kaide parçasının sol yüzünde bir bölümü sığ, bir bölümü ise kademeli çok sayıda taşçı aleti (geniş ağızlı keski) izi görülmektedir. Muhtemelen bir heykelin veya stelin oturduğu alanın alt ve ön yüzlerinde de belirgin ve kademeli taşçı aleti (geniş ağızlı keski) izleri mevcuttur. Alt yüzeyi ise murçla kabaca işlenmiştir (Şekil 3.137) (Arseven, 2013, s. 142).

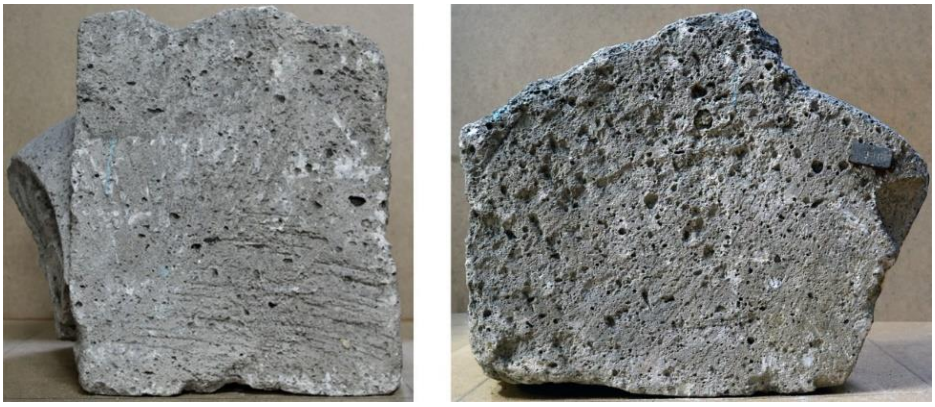
Şekil 3.126 : İyon başlığı yan yüzey taşçı izleri (2014)

Şekil 3.127 : Tip 1 pilaster başlığı yan yüzey taşçı izleri (LaH, 1940, lev. 23)

Şekil 3.128 : Tip 1 pilaster başlığı üst yüzey taşçı izleri (2015)

Şekil 3.129 : Tip 3 pilaster başlığı ön ve arka yüzeylerdeki taşçı izleri (2015)

Şekil 3.130 : Arşitrav ön yüzeyindeki taşçı izleri (LaH, 1940, lev. 24)

Şekil 3.131 : Aiol başlığı Tip2 Örnek 2 ön yüzündeki taşçı izleri (Arseven, 2013, s. 70, Şekil 4.38)

Şekil 3.132 : Yaprak dizili sütun elemanının alt yüzündeki taşçı izleri (Arseven, 2013, Şekil 4.56)

Şekil 3.133 : Lesbos yaprak dizili profil taşıyan Fragman A'daki taşçı izleri (Arseven, 2013, Şekil 4.80 ve 4.81)

Şekil 3.134 : Lesbos yaprak dizili profil taşıyan Fragman B'deki taşçı izleri (Arseven, 2013, Şekil 4.84)

Şekil 3.135 : Lesbos yaprak dizili profil taşıyan Fragman C'deki taşçı izleri (Arseven, 2013, Şekil 4.86)

Şekil 3.136 : Lesbos yaprak dizili profil taşıyan Fragman D'deki taşçı izleri (Arseven, 2013, Şekil 4.88)

Şekil 3.137 : İri boncuk dizili kaide parçasında görülen taşçı izleri (Arseven, 2013, Şekil 4.138, 4.139 ve 4.140)

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çalışma kapsamında İzmir Arkeoloji Müzesi'nde korunmakta olan on iki adet taş mimari eser ve Larisa arkeolojik alanında bulunan sekiz adet parça incelenmiştir. İncelenen eserler üst yapıya ait mimari öğelerdir. İyon başlıkları ile İyon ve Lesbos yaprak dizili parçalar İyon düzenine aittir. Arşitrav ve dişli friz de İyon düzeninin tasarımı içinde kullanılmıştır. Pilaster başlıkları grubu ise Aiol mimari düzeni ile ilişkilendirilse de arşitrav ve dişli friz ile aynı yapıya ait kabul edilmiştir. Larisa'nın Aiol ve İyon mimari etkilerini bir arada taşıdığı söylenebilmektedir.

İncelenen mimari taş eserler M.Ö. 6. yüzyıl ortalarından M.Ö. 4. yüzyılın başlarına kadar, sınırlı bir döneme tarihlenmiştir. Tarihleme, işlev ve ait oldukları yapı bağlamı hakkındaki ilk değerlendirmeler kazı yayınından (Larisa am Hermos I, 1940) elde edilmektedir. Çalışma içinde, 20. yüzyılın başlarında yapılmış olan değerlendirmelerin genellikle isabetli olduğu görülmüştür. Kazının yapılmış olduğu yıllardan günümüze, Larisa örneklerine benzer çok sayıda örnek diğer şehirlerde bulunmuş ve değerlendirilmiştir. Güncel incelemeler, örnekler ve ölçümler ile birlikte tez kapsamında incelenen Larisa mimari parçaları yeniden değerlendirilmiş, tamamlamalar yapılmış ve yeni öneriler getirilmiştir.

İzmir Arkeoloji Müzesi'nde korunan mimari parçalar arasında en fazla önem taşıyanlardan biri İyon başlıklarıdır. Geç arkaik ile erken klasik döneme tarihlenmiş olan İyon başlığı parçaları tez kapsamında incelenen diğer mimari eserlere oranla daha ince ve detaylı işlenmiş, ustalık sergileyen parçalardır. İyon başlıkları değerlendirilirken 6. yüzyıl ortasından 5. yüzyıl sonuna kadar olan örneklerin ilişkili olanları incelenmiştir. Polster kısmı açısından "geleneksel" bir tasarım içeren başlıklar ön ve arka yüzeyin içbükey düzenlenmesi açısından oldukça "yenilikçi" sayılmaktadır. Her iki yüzde de içbükey kanal uygulaması M.Ö. 4. yüzyılda görülmektedir. Bu sebeple Larisa başlıkları hakkında tarihleme açısından görüş ayrılıkları belirmektedir. Farklı kaynaklarda 6. yüzyılın sonundan 5. yüzyılın ortalarına kadar değişik tarihlendirmeler yapılmıştır. Larisa'nın, Batı Anadolu'nun kuzeyinde yer almasından

dolayı Kavala, Selanik, Thasos gibi Kuzey Yunanistan'dan gelen biçimleri daha erken ve yorumlayarak uyguladığı düşünülebilir. İyon başlıklarının orta kısmının günümüze ulaşmamış olması iki parçanın farklı başlıklara ait olabilme ihtimalini de düşündürmektedir. Bununla birlikte iki parça aynı başlığa ait kabul edilerek bir restitüsyon önerisi yapılmıştır. Restitüsyon önerisi getirilirken farklı kaynaklardaki değerlendirmeler göz önünde bulundurulmuştur. İki farklı tamamlama önerisi getirilmiştir: Batı Anadolu genelinde 6. yüzyıl sonunda yaygın olan oranlar ile yapılan ve Kavala, Thasos gibi biçimsel olarak benzer örneklerin oranları doğrultusunda yapılan restitüsyon önerileri. Kazı yayınında 6. yüzyıl sonuna tarihlenen İyon başlıklarını, tasarım bakımından aynı düzenlemeyle karşılaşılmamış olsa da benzer kısımlar göz önüne alınarak 5. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlemek uygun görülmüştür.

Pilaster başlık grubu Larisa am Hermos'ta Güneybatı Yapısı ile ilişkilendirilmiştir. Yayında başlık grubunun iç mekanda kullanıldığı belirtmiş ve kısmi bir restitüsyon önerisi getirilmiştir. Başlıkların birebir benzeri bulunmamaktadır. Ancak Melanpagos ve Khios Emporio'daki anta/pilaster başlıkları ile benzer yönleri vardır. Samos ve Didyma'da daha erken döneme tarihli pilaster başlıklarında, yanda üst üste sıralanmış üç volüt ve önde yarım daire profilli üç "tomruk" görülmektedir. Bu başlıklar kaynaklarda İyon tipi anta/pilaster başlığı olarak tanımlanmıştır. Larisa'da olduğu gibi iki volüt arasından çıkan palmet düzenlemesi ise Aiol pilaster/anta başlığı tipi olarak adlandırılmıştır. Fakat Aiol tipinin örneklerinin sınırlı olduğu anlaşılmıştır. Lesbos ve Kyme'den de geç klasik ile erken Hellenistik döneme tarihlenen pilaster/anta başlık örnekleri incelenmiştir. Bu örnekler Aiol tipte başlıkların geç dönem yorumu olarak kabul edilmiştir.

Güneybatı Yapısı'nın üst yapısına ait olduğu düşünülen diğer örnekler arşitrav ve dişli frizdir. Her iki parçada da düz bir kyma reversa görülmektedir. Bu profil pilaster başlıklarının en alt kısmında da bulunmaktadır; parçaların aynı yapıya ve döneme ait olduğunu düşündüren bir düzenlemedir. Arkaik dönemden bugüne ulaşan İyon düzeni örnekleri az sayıdadır. Didyma için yapılmış eski araştırma ve restitüsyon önerileri önemlidir. Batı Anadolu'da arşitrav ve dişli friz içeren restitüsyon önerileri Didyma örneği ile birlikte yaygınlaşmıştır. Fakat yakın dönemlerde Labraunda, Daskyleion, Metapontum antik kentlerindeki İyon düzenli tapınaklar araştırılmış ve İyon düzeninin erken örneklerine farklı yorumlar sağlamıştır. Tartışmalar arşitravın fascia sayısı ve

dişli friz ile normal friz kullanımı ile ilgilidir. Larisa'da bulunan tekil mimari elemanlar de kendi dönemleri için az sayıdaki örnekleri temsil etmeleri ile önem taşımaktadır.

İyon ve Lesbos yaprak dizili parçanın Larisa'daki podyumlu tapınağın 4. yüzyıl başlarındaki yenileme dönemine ait olduğu düşünülmektedir. İyon yapraklı kısmın nispeten daha sağlam olmasından dolayı tarihlendirme bu kısım üzerinden yapılmıştır. Arkaik dönemden klasik döneme kadar, üzerinde İyon yaprak dizisi bulunan çok sayıda örnek tespit edilmiştir. Bu bezeme anta/pilaster başlıklarında, kapı üstlerinde, çatıda mimari elemanların bezemelerinde, İyon başlıklarının ekhinusunda uygulanmıştır. Yaprakların da biçimsel olarak dönemlere göre değiştiği tespit edilmiştir. Arkaik dönemde daha yuvarlak hatlı ve yüzeysel olan açık yaprakların klasik dönemde sivri ve heykelsi görünüm kazandığı görülmektedir. Kapalı yapraklarınsa erken örneklerde açık yaprağın 1/3'ü yüksekliğinde işlendiği, klasik dönemde ise yaprakların arasına tamamen girdiği görülmüştür. Bu biçimsel değerlendirmelerin sonucunda, Larisa am Hermos yayınında parçanın tarihlemesinin yerindel olduğu sonucuna varılmıştır.

Geison parça grubu ile benzer az sayıda örnek tespit edilebilmiştir. Bu tasarımının fazla sade, yani ayrıntısız olması ile ilgili görülebilir. Erken tarihli Dor düzeni örnekleri ile İyon düzeninin ilk örnekleri incelenmiş ve tasarım açısından bu örnekler ile benzer olduğu görülmüştür. Geison grubu da Güneybatı Yapısı ile ilişkilendirilmektedir. Mimari eserlerin arkaik dönemden olduğunun düşünülmesi açısından bu doğru olabilir. Ayrıca malzeme ve işçilik yönünden de pilaster başlıkları, arşitrav ve dişli friz ile benzerdir. Larisa'da arazide kalmış olan parçalar taşın özelliğinden de kaynaklanan bir aşınma yaşamıştır. Müzede kapalı alanda korunmuş köşe parçasında ise içteki kanal ile dış kısım arasındaki ince şerit düzenlemesi günümüze kadar ulaşmıştır. Kaynaklarda bunun "İyon tipi geisonun temel özelliği" olduğu vurgulanmaktadır.

Larisa'daki mimari eserler incelenirken kentin mimarisinin diğer kentler ile etkileşim içinde olduğu görülebilmektedir. Farklı coğrafyalardaki tasarım pratikleri Larisa eserlerinde de görülmektedir. Özellikle geç arkaik döneme tarihlenen parçalar, o dönemin az sayıda örnekleri arasında oldukça nitelikli kabul edilebilir. Bununla birlikte kendi döneminde benzer örneği görülmeyen uygulamalar da söz konusudur.

Bu çalışmada incelenen eserlerin Larisa'nın arkaik ve erken klasik örneklerinin kendinden önce yapılan uygulamaları dönüştürerek, ardıl olan mimariye örnek teşkil ettiği kabul edilebilir.

Larisa'daki mimari faaliyetlerin 6. yüzyıl sonu ve 5. yüzyıl başında diğer dönemlerden daha yoğun olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum, Larisa'da bulunan taş eserlerin yerleri, tarihleme önerileri ve ait oldukları yapılar ile ilgili hazırlanan tablodan da görülebilmektedir (EK-B). Mimari buluntular ışığında bu tarihler arasında Larisa'nın mimari anlamda yükselişe geçtiği, öncesinde ve sonrasında yapı faaliyetlerinin daha durağan olduğu söylenebilmektedir. Eş zamanlı devam eden büyük yapıların inşası, şehrin de o dönemde güçlü bir konumda olduğunun göstergesidir. Larisa kazılarını başlatan Lennart Kjellberg, özellikle pişmiş toprak mimari eser grubundan yola çıkarak Larisa'yı Aiolis ile kuzey İyonya sanatı etkilerinin buluşma yeri olarak ifade etmiştir. Aynı sanat yaklaşımının, bu çalışmada ele alınan taş mimari eserlerin karakterini de tanımladığı rahatlıkla söylenebilmektedir.

KAYNAKLAR

Akurgal E. (1956). Foça kazıları ve Kyme sondajları, Anatolia I, 1-51

Alzinger, W. (1972). Von der Archaik zur Klassik Zur Entwicklung des ionischen Kapitells in Kleinasien während des fünften Jahrhunderts v. Chr., ÖJh 50 (1972-73), 169-211.

Alzinger, W. (1978). Athen und Ephesos im fünften Jahrhundert vor Christus, *The proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology, Ankara-İzmir 23.-30.IX.1973,* Ankara, 507-16.

Arseven, M. (2013). *Larisa'da (Buruncuk) bulunan Arkaik taş mimari eserler,* (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İTÜ, İstanbul.

Ateşlier, S. (1997). Observation on an early classical building of the satrapal period at Daskyleion, *Achaemenid Anatolia,* 147-168

Ateşlier, S. (2000). Melanpagos'da Bulunan Bir Aiol Ante Başlığı, *OLBA Cilt 3,* s. 71-79.

Ateşlier, S., Öncü, E. (2004). Gümüşçay polyksena lahiti üzerine yeni gözlemler. Mimari ve ikonografik açıdan bakış, *OLBA. Kılıkıa arkeolojisini araştırma merkezi yayınları,* 10, 45-87.

Ateşlier, S. (2006). Melanpagos'da Yer Alan Arkaik Aiol Tapınağı Üzerine Bir Ön İnceleme, *Hayat Erkanal'a Armağan,* Homer Kitabevi, İstanbul, s. 59-68.

Atik, S. (1994). *İonik yapılarda diş sırası ve problemleri*, Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara

Bakalakis, G. (1956-58). Zur thasischen Architektur-Ornamentik, ÖJh Band XLIII, Rudolf M. Rohrer Verlag, Viyana, s. 18-34.

Bakalakis, G. (1963). Therme-Thessaloniki, Neue Ausgrabungen in Griechenland, 30-34.

Bammer, A. (1978). Der archaische und klassische Altar der Artemis von Ephesos, *The proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology, Ankara-Izmir 23.-30.IX.1973,* Ankara, 517-521.

Baran, A. (2006). Labraunda Zeus Tapınağı'nın arkaik evresi, *Anadolu 30,* 1-46

Baran, A. (2009). Karian Architecture before the Hecatomnids, *Die Karer und die Anderen, Internationales Kolloquium an der Freien Universität Berlin vom 13. bis 15. Oktober 2005,* Bonn, 291-313

Baran, A. (2010). Hekatomnidler Öncesinde Karia Mimarisi, Ankara Üniversitesi Rektörlügü Yayınları: 262, Ankara

Baran, A. (2013) Arkaik dönem İon mimarisinde friz kullanımı, *Iasos e il suo territorio, Atti del convegno internazionale per i cinquanta anni della Missione Archeologica Italiana (Istanbul, 26-28 Febbraio 2011)*, 217-263

Barletta, B. A. (2001). The Origins of Greek Architectural Orders. Cambridge University Press, New York.

Barletta, B. A. (2009). The Greek Entablature and Wooden Antecedents. *Koine : Mediterranean studies in honor of R. Ross Holloway*, Oxford, 154-166.

Bingöl, O. (1980) Das ionische Normalkapitell in hellenistischer und römischer Zeit in Kleinasien, *Istanbuler Mitteilungen, Beiheft 20*, Tübingen.

Bingöl, O. (1990). Überlegungen zum Ionischen Gebälk, *Istanbuler Mitteilungen 40*, 101-108.

Bingöl, O. (2001). The frieze and dentil on early Ionic column architecture, *Cevdet Bayburtluoğlu için yazılar. Essays in honour of Cevdet Bayburtluoğlu*, 32-34

Boardman, J. (1959). Chian and Early Ionic Architecture, *AntJ 39*, s. 170-218.

Boardman, J., Dörig, J., Fuchs, W., Hirmer, M. (1967). The Art and Architecture of Ancient Greece, London.

Boardman, J. (1967). Excavations in Chios 1952-1955: Greek Emporio, *The British School at Athens. Supplementary Volumes No. 6*

Boehlau, J. ve Schefold, K. (1940). Larisa am Hermos: Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1900-1934 Band I: Die Bauten. W. de Gruyter Verlag, Berlin.

Borchhardt, J. (2001). Das Antenkapitell aus dem Palast vom Zêmuri. *Ιθάκη. Festschrift für Jörg Schäfer zum 75. Geburtstag am 25. April 2001*, 181-186

Brockmann (1968). Die griechische ante: eine typologische unterschung, Marburg

Büsing, H. (1987). Vitruvs Volutenrahmen und die System-Voluten, *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts*, 102, 305-338.

Coulton, J. J. (1977). Greek Architects at Work, London.

Courbin, P. (1980). L'oikos des Naxiens, Exploration archéologique de Délos ; 33, Paris.

Dinsmoor, W.B. (1913). Studies of the Delphian Treasuries II: The Four Ionic Treasuries. *BCH 37*, s. 5-83.

Dinsmoor, W B. (1950). The Architecture of Ancient Greece, London

Erder, C. (1967). Helenistik Devir Anadolu Mimarisinde Kyma Rekta, Kyma Reversa, Ankara.

Etienne, R., **Fraisse, P.** (1989). L'autel archaïque de l'Artémision de Délos, *BCH 113*, 451-466

Gruben, G. (1963). Das archaische Didymaion, Mit einem Exkurs: Die Säulenhöhe des Naxier-Oikos in Delos, *JdI 78*, 78-182.

Gruben, G. (1965). Die Sphinx-Säule von Aigina, *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts. Athenische Abteilung 80*, 170-208

Gruben, G. (1982). Der Burgtempel A von Paros. Naxos - Paros. Vierter vorläufiger Bericht, *Archäologischer Anzeiger*, 1982, 197-229.

Gruben, G. (1996). Griechische Un-Ordnungen, *Säule und Gebälk : zu Struktur und Wandlungsprozess griechisch-römischer Architektur : Bauforschungskolloquium in Berlin vom 16. bis 18. Juni 1994*, 61-77.

Gruben, G. (2001). Griechische Tempel und Heiligtümer, München.

Hahland, W. (1964). Didyma im 5. Jahrhundert v. Chr., *Jahrbuch des DAI 79*, Walter de Gruyter, Berlin, s. 142-240.

Hellström, P. (1991). Architecture. Characteristic building-types and particularities of style and technique. Possible implications for hellenistic architecture, *Hekatomnid Caria and the Ionian renaissance. Acts of the international symposium at the Department of Greek and Roman Studies, Odense University, 28 - 29 November 1991*, 36-57

Hellström, P. (1992). The androns at Labraynda. Dining halls for protohellenistic kings, *Basileia. Die Paläste der hellenistischen Könige. Internationales Symposion in Berlin vom 16.12.1992 bis 20.12.1992*, 164-169

Hellström, P. (1994). Architecture. Characteristic buildingtypes and particularities of style and techniques. Possible implications for Hellenistic Architecture, *Halicarnassian Studies I: Hecatomnid Caria and the Ionian Renaissance*, Odense, 36-57.

Hellström, P. (2003). Labraunda 2002, 25. KST-I, 269-272.

Hellström, P. (2007). Labraunda, İstanbul.

Hellström, P.-Thieme, T. (1982). The Tempel of Zeus, Labraunda, I.3, Aström.

Hoepfner, W. (1968). Zum Ionischen Kapitell bei Hermogenes und Vitruv, *AM 83*, 213- 234.

Hodge, A. T. (1960). The woodwork of Greek roofs, Cambridge

Jeppesen, K. (1960). Labraunda: The Tempel of Zeus, *AA 1960.1*, 45-70.

Karagöz, Ş. (2013). Kleinasiatisch-Gräko-Persische Kunstwerke im Archäologischen Museum von Istanbul, *Istanbuller Forschungen Band 54*

Kızıl, A., Rumscheid, F. (2006). Ein neu gefundenes Pfeilerkapitell aus dem frühhellenistischen Mylasa, *IstMitt 56*, 207-214.

Kienast, H. J. (1989). Ein verkanntes Antenkapitell aus dem Heraion von Samos, *IstMitt 39*, 257-264.

Kirchhoff, W. (1988). Die Entwicklung des Ionischen Volutenkapitells im 6.und 5.Jhs. und seine Entstehung, Bonn.

Klein, N.L. (1998). Evidence for West Greek influence on mainland Greek roof construction and the creation of the truss in the archaic period, *Hesperia. Journal of the American School of Classical Studies at Athens 67*, 335-374.

Koçhan, N. (1995). Hellenistik Çağ Anadolu Mimarisinde Lotus Palmet ve Yumurta Bezekleri, Erzurum.

Koldewey, R. (1890). Die antiken Baureste der Insel Lesbos. Reimer Verlag, Berlin.

Kurt, S. (2015). *The founding of teh Izmir Museum: a preliminary narrative based on Aziz Ogan's archive*, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), BOUN, İstanbul.

Mace, H. L. (1978) The Archaic Ionic capital: studies in formal and stylistic development, Londra

Martin, R. (1972). Chapiteaux Ioniques de Thasos, *BCH 96*, 303-325.

Martin, R. (1973). Compléments à l'étude des chapiteaux ioniques de Délos, *Etudes déliennes publiées à l'occasion du centième anniversaire du début des fouilles de l'Ecole française d'Athènes à Délos*, 371-398

Mater, G. (2013). *Larisa (Buruncuk) Kazıları: Tarihçe, Bürokrasi ve Mimari Buluntulara İlişkin Bilgiler*, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İTÜ, İstanbul.

McGowan, E. P. (1997). The Origins of the Athenian Ionic Capital, *Hesperia 66*, 209-33.

Meritt, L. S. (1982). Some Ionic Architectural Fragments from the Athenian Agora, *Studies in Athenian Architecture Sculpture and Topography, Presented to Homer A. Thompson, Hesperia Supplement 20*, 82-92.

Meritt, L. S. (1996). Athenian Ionic Capitals from the Athenian Agora, *Hesperia 65*, 121-174.

Mertens, D. (1979). Der ionische Tempel in Metapont Ein zwischenbericht, *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts. Römische Abteilung 86.1979*, 103-137.

Metzger, H. (1966). Fouilles du Letoon da Xanthos (1962- 1965), *RA*, 101-112.

Müller-Wiener, W. (1977-78). Milet 1973-1975 : Vorbericht über die Arbeiten der Jahre 1973 und 1975, *IstMitt 27*, 94-103.

Nylander, C. (1970). Ionians in Pasargadae: studies in old Persian architecture, *Acta Universitatis Upsaliensis. Boreas 1*, Uppsala.

Ogan, A. (1932) İzmir Müzesi Rehberi. İstanbul: Resimli Ay Matbaasi

Ohnesorg, A. (2005). Ionische Altäre : Formen und Varianten einer Architekturgattung aus Insel- und Ostionien, Archäologische Forschungen ; *Bd. 21*, DAI

Ohnesorg, A. (2007). Der Kroisos Tempel: neue Forschungen zum archaischen Dipteros der Artemis von Ephesos, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften

Ohnesorg, A. (2009). Ionische Altäre: Formen und Varianten einer Architektur gattung aus Insel- und Ostionien. Gebr. Mann Verlag, Berlin.

Öncü, E. (2004). Erken Ion yapılarında architrav ve Geisipodes, *OLBA Kılıkıa arkeolojisini araştırma merkezi yayınları, 10.2004*, 151-167.

Pfrommer, M. (1986). Bemerkungen zum Tempel von Messa auf Lesbos, *IstMitt 36*, 23-27.

Pfrommer, M. (1987). Überlegungen zur Baugeschichte des Naiskos im Apollon Tempel zu Didyma, *IstMitt 37*, 145-240.

Pfrommer, M. (1989). Zum Fries des Dionysos Tempels von Milet, *IstMitt 39*, 433-439.

Roos, P. (1976). Observation on the internal proportions of the Ionic dentil in the Aegean, , *Revue archeologique*, 103-112

Rumscheid, F. (1994). Untersuchungen zur kleinasiatischen Baurnamentik des Hellenismus I-II, Mainz.

Schattner, T. (1990). Griechische Hausmodelle: Untersuchungen zur frühgiechischen Architektur, *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung. Beiheft 15*, Mainz

Schattner, T. (1996) Architrav und Fries des archaischen Apollontempels von Didyma, *Jahrbuch des DAI 111*, 1-23.

Schede, M. (1964). Die Ruinen von Priene, IstMitt 127, 28-33.

Schneider, P. (1996). Neue Funde vom archaischen Apollontempel in Didyma, *Säule und Gebälk : Zu Struktur und Wandlungsprozess griechisch-römischer Architektur. Bauforschungskolloquium in Berlin, 1994,* 78- 83

Serçe, E. (2002). İzmir Havalisi ve Âsar-ı Atika Muhipleri Cemiyeti ve İzmir Arkeoloji Müzesi'nin Kuruluşu, *İzmir Kent Kültürü Dergisi 5*, 318-328.

Sevinç, N. (1996). A new sarcophagus of Polyxena from the salvage excavations at Gümüşçay, *Studia Troica 6*, 251-264.

Shoe, L. T. (1936). Profiles of Greek Mouldings, Cambridge, Mass

Shoe, L. T. (1950). Greek Mouldings of Kos and Rhodes, *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens, Vol. 19, No. 4 (Oct. - Dec. 1950)*, 338-369

Theodorescu, D. (1968). Un chapiteau ionique de l'époque archaïque tardive et quelques problèmes concernant le style*, à Histria, Dacia 12*, 261-303.

Theodorescu, D. (1980). Le chapiteau ionique grec, Geneve.

Thieme, T. (1991). The architectural remains of archaic Labraynda, *Varia Anatolica III, Les Grands Ateilers d'Architecture Dans Le Monde Egeen du VIe Siecle av. J.-C., Actes du Collogue d'Istanbul 23-25 Mai 1991*, (J. Courtils et J. Moretti (eds.)), Paris, 47-55.

Tuchelt, K. (1984). Didyma. Bericht über die Arbeiten der Jahre 1980 - 1983, *IstMitt 34*, 193-344

Tuchelt, K. (1984) Ein archaischer Kesseltrager aus Didyma, *Anadolu 23*, 1984-97, 27-35.

Vokotopoulou, J.P. (1991) Nouvelles données sur l'architecture archaïque en Macédoine centrale et en Chalcidique, *Les grands ateliers*

d'architecture dans le monde égéen du VIe siècle av. J.C. Actes du colloque d'Istanbul, 23 - 25 mai 1991, 89-95

Weber, B. (1999). Die Bauteile des Athenatempels in Milet, *Archäologischer Anzeiger, 1999, 3,* 415-438.

Weber, B. (2002) Die Säulenordnung des archaischen Dionysostempels von Myus, *IstMitt 52,* 221-271.

Weickert, C. (1933). Das Lesbische Kymation, Ein Beitrag zur Geschichte der Antiken Ornamentik, Leibzig.

Wesenberg, B. (1971). Kapitelle und Basen. Rheinland Verlag, Düsseldorf.

Wesenberg, B. (1996). Die Entstehung der griechischen Säulen- und Gebälkformen in der literarischen Überlieferung der Antike, *Säule und Gebälk : Zu Struktur und Wandlungsprozess griechisch-römischer Architektur. Bauforschungskolloquium in Berlin, 1994,* 1- 15

White, D. (1971). The Cyrene sphinx its capital and its column, *AJA 75,* 47-55.

Yılmaz, B. (2010). *Batı Anadolu Hellenistik dönem anta başlıkları*, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Url-1 <*http://www.levantineheritage.com/ayavukla.htm*>

Url-2 <*http://www.tamsanat.net/atolye/kurumlar/muzeler/muze.php?post=669*>

Url-3 <*http://www.labraunda.org/Labraunda.org/Andron_B_tr.html*>

EKLER

EK A.1: İyon Başlığı
EK A.2: Tip 1 Örnek 1 Pilaster Başlığı
EK A.3: Tip 1 Örnek 2 Pilaster Başlığı
EK A.4: Tip 1 Örnek 3 Pilaster Başlığı
EK A.5: Tip 1 Örnek 4 Pilaster Başlığı
EK A.6: Tip 1 Örnek 5 Pilaster Başlığı
EK A.7: Tip 1 Örnek 6 Pilaster Başlığı
EK A.8: Tip 2 Örnek 1 Pilaster Başlığı
EK A.9: İyon Yaprak Dizisi ve Lesbos Kymationu Taşıyan Parça
EK A.10: Arşitrav
EK A.11: Dişli Friz
EK A.12: Geison Örnek 7
EK A.13: Geison Örnek 1
EK A.14: Geison Örnek 2
EK A.15: Geison Örnek 3
EK A.16: Geison Örnek 4
EK A.17: Geison Örnek 5
EK A.18: Geison Örnek 6
EK A.19: İyon yaprak dizili blok parçası

EK B: Larisa'da Bulunan Taş Eserlerin Yerleri,
Tarihleme Önerileri ve Ait Oldukları Yapılar

EK C: Kyme Anta/Pilaster Başlğı

EK A.1 : İyon Başlığı

Tez Bölüm No.	3.1
Tezde Geçtiği Sayfalar	xxii, 18-43, 112-113, 117, 129-132
***LaH* Katalog No.**	17-18
Arazide Bulunduğu Yer	4 numaralı sarnıç
Bugün Bulunduğu Yer	İzmir Arkeoloji Müzesi Depo Envanter No. 975
Malzeme	Kireç Tüfü
Tarihleme	Geç Arkaik
İşlev ve/veya Konum	Sütun Başlığı; Megaron

Diğer İlgili Yayınlar

Alzinger, W. (1972). Von der Archaik zur Klassik Zur Entwicklung des ionischen Kapitells in Kleinasien während des fünften Jahrhunderts v. Chr., ÖJh 50 (1972-73), 169-211.

Baran, A. (2010). Hekatomnidler Öncesinde Karia Mimarisi, Ankara Üniversitesi Rektörlügü Yayınları: 262, Ankara

Bingöl, O. (1980) Das ionische Normalkapitell in hellenistischer und römischer Zeit in Kleinasien, *Istanbuler Mitteilungen, Beiheft 20*, Tübingen.

Boardman, J. (1959). Chian and Early Ionic Architecture, *AntJ 39*, s. 170-218.

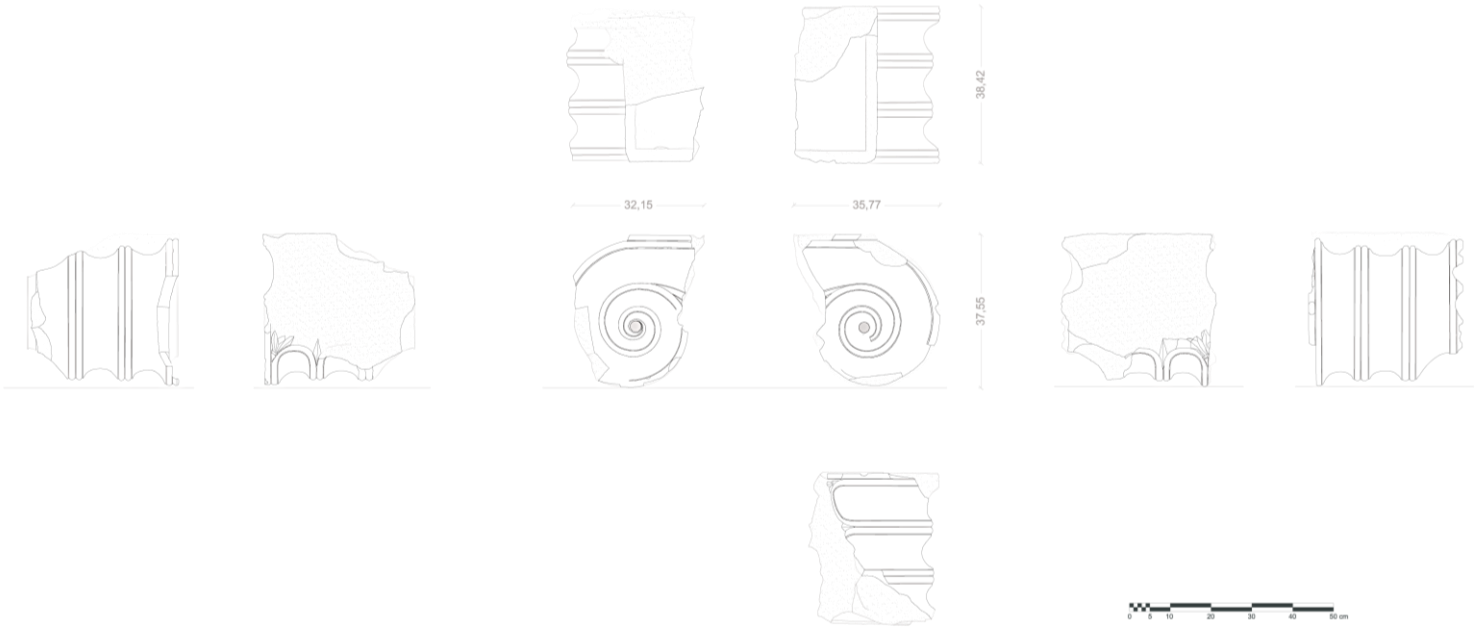
Boehlau, J. ve Schefold, K. (1940). Larisa am Hermos: Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1900-1934 Band I: Die Bauten. W. de Gruyter Verlag, Berlin.

Kirchhoff, W. (1988). Die Entwicklung des Ionischen Volutenkapitells im 6.und 5.Jhs. und seine Entstehung, Bonn.

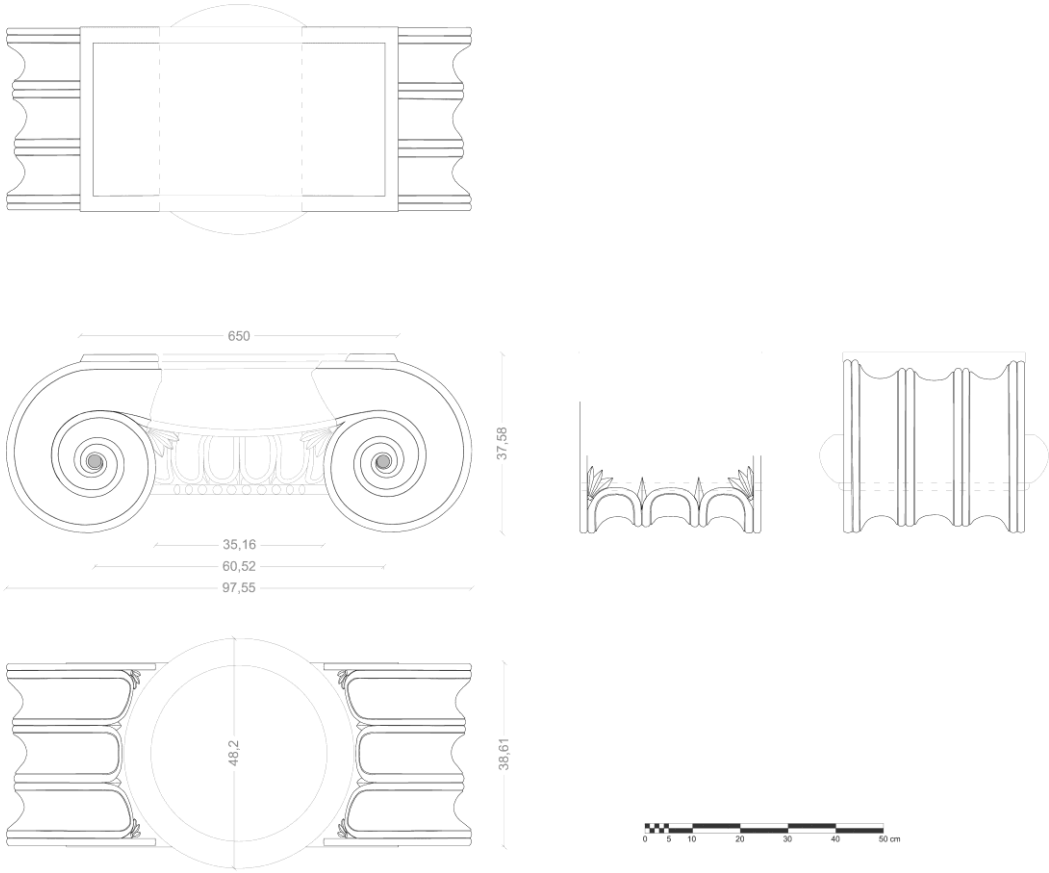
Theodorescu, D. (1968). Un chapiteau ionique de l'époque archaïque tardive et quelques problèmes concernant le style, à Histria, Dacia 12, 261-303.

Theodorescu, D. (1980). Le chapiteau ionique grec, Geneve.

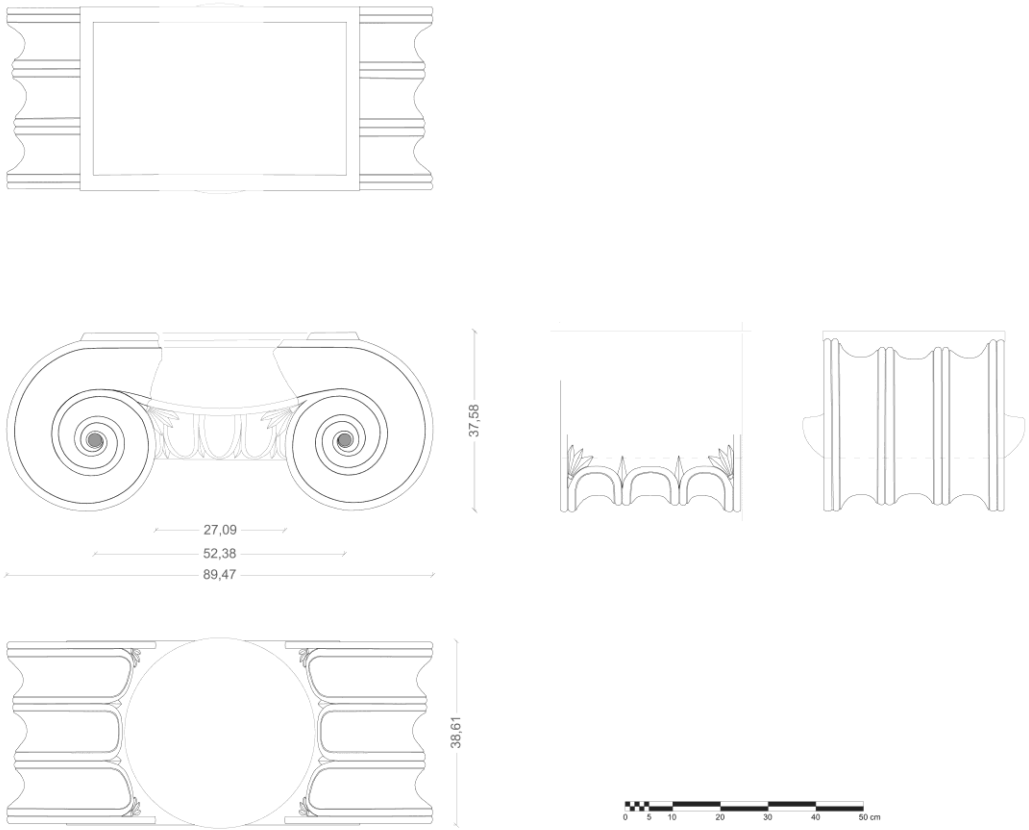
Şekil A.1.1 : İyon Başlığının mevcut durumu (2015)

Şekil A.1.2 : İyon Başlığı tamamlama önerisi 1 (2016)

Şekil A.1.3 : İyon Başlığı tamamlama önerisi 2 (2016)

EK A.2 : Tip 1 Örnek 1 Pilaster Başlığı

Tez Bölüm No.	3.2.1
Tezde Geçtiği Sayfalar	xxii-xxiii, 11, 44-46, 51-62, 69-71, 89-90, 112, 117-118, 133-137
***LaH* Katalog No.**	9
Arazide Bulunduğu Yer	4 numaralı sarnıç
Bugün Bulunduğu Yer	İzmir Arkeoloji Müzesi Alt Salon Envanter No. 976
Malzeme	Foça Taşı
Tarihleme	6. yüzyıl sonu
İşlev ve/veya Konum	Pilaster Başlığı, Güneybatı Yapısı

Diğer İlgili Yayınlar

Ateşlier, S. (2000). Melanpagos'da Bulunan Bir Aiol Ante Başlığı, OLBA Cilt 3, s. 71-79.

Baran, A. (2010). Hekatomnidler Öncesinde Karia Mimarisi, Ankara Üniversitesi Rektörlügü Yayınları: 262, Ankara

Barletta, B. A. (2001). The Origins of Greek Architectural Orders. Cambridge University Press, New York.

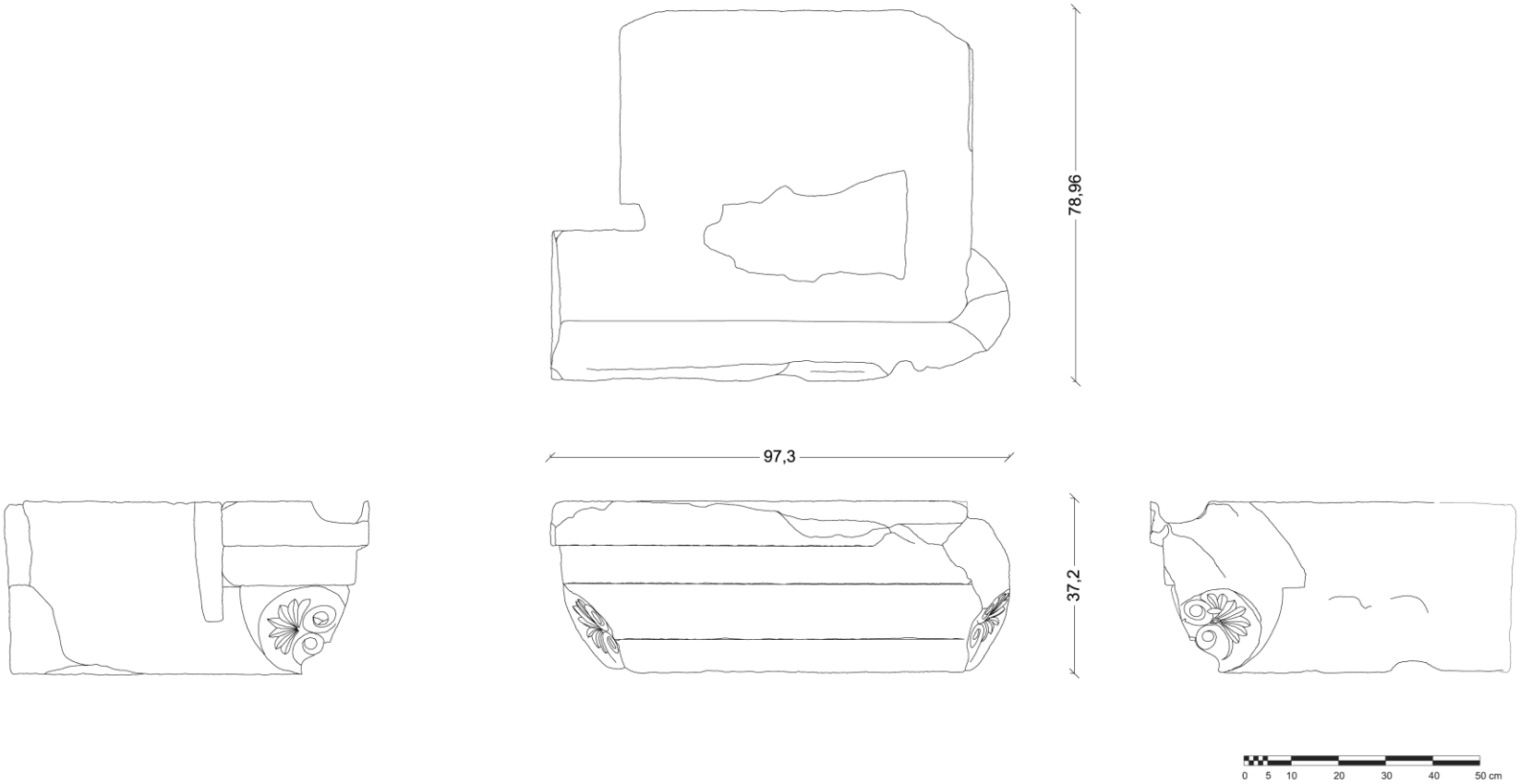
Boardman, J. (1959). Chian and Early Ionic Architecture, *AntJ 39*, s. 170-218.

Boehlau, J. ve Schefold, K. (1940). Larisa am Hermos: Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1900-1934 Band I: Die Bauten. W. de Gruyter Verlag, Berlin.

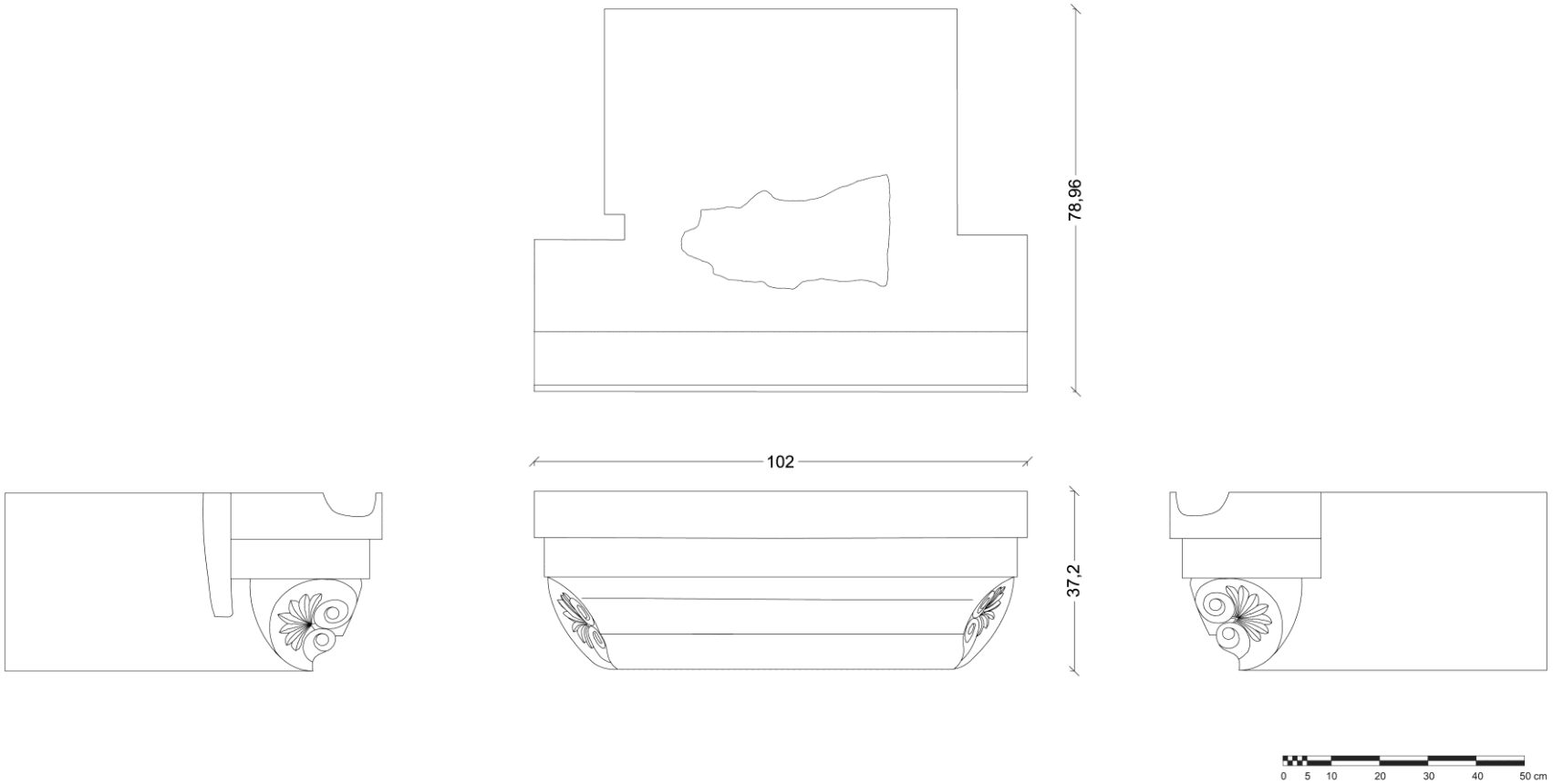
Hahland, W. (1964). Didyma im 5. Jahrhundert v. Chr., Jahrbuch des DAI 79, Walter de Gruyter, Berlin, s. 142-240.

Ohnesorg, A. (2009). Ionische Altäre: Formen und Varianten einer Architektur gattung aus Insel- und Ostionien. Gebr. Mann Verlag, Berlin.

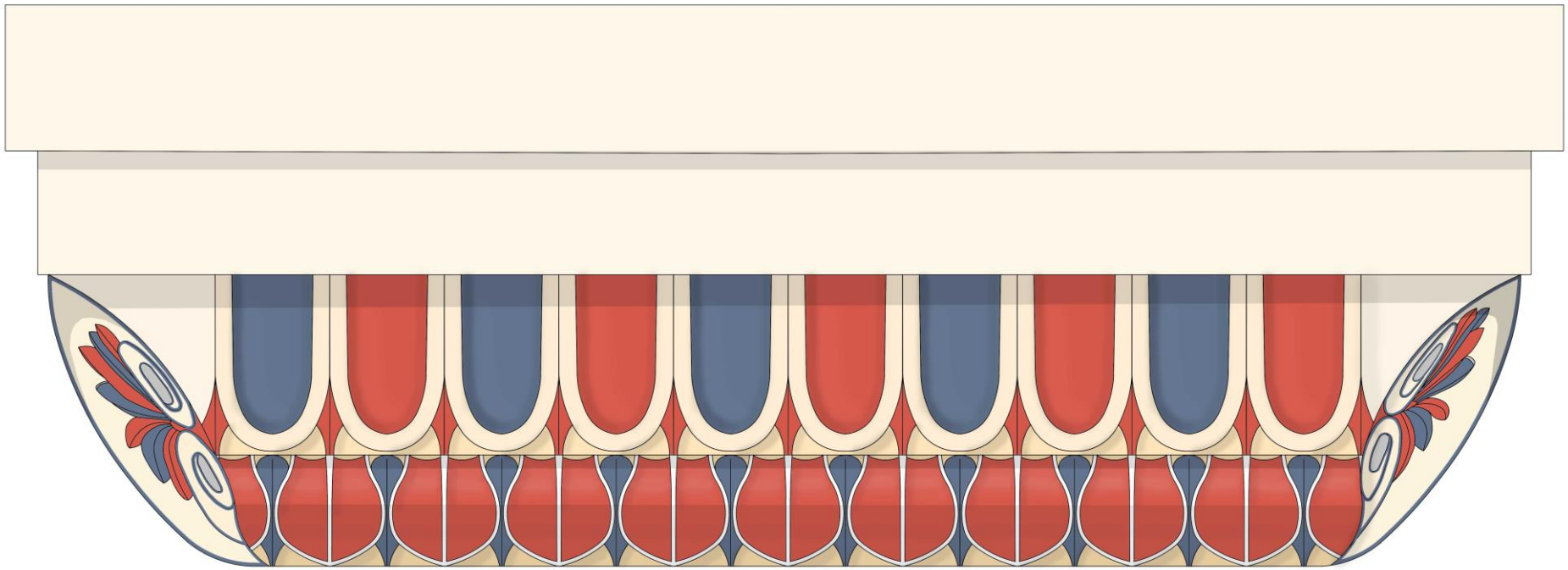
Şekil A.2.1 : Tip 1 Pilaster başlığının mevcut durumu (2015)

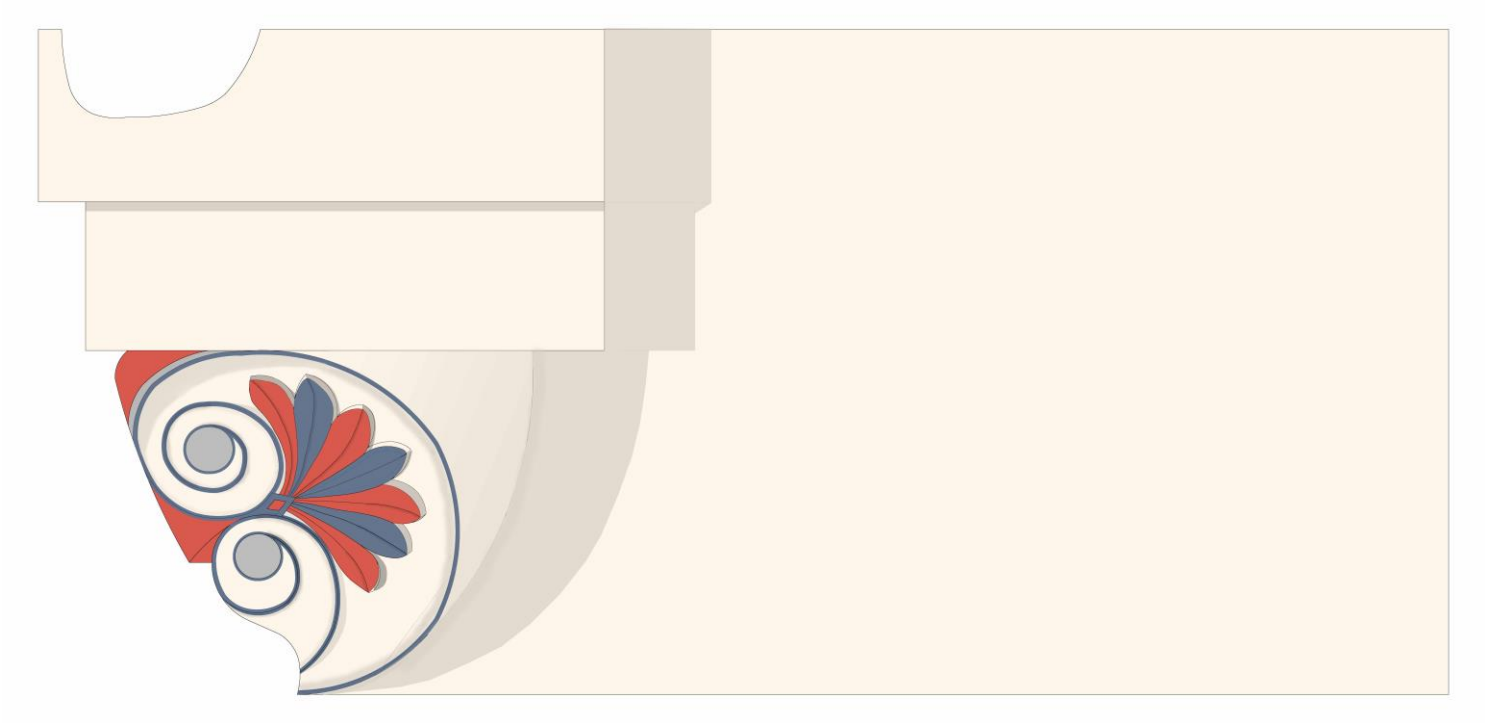
Şekil A.2.2 : Tip 1 Pilaster başlığının restitüsyonu (2015)

Şekil A.2.3 : Tip 1 Pilaster başlığının ön cephesinin renklendirilmiş restitüsyon önerisi (2016)

Şekil A.2.4 : Tip 1 Pilaster başlığının sağ yan cephesinin renklendirilmiş restitüsyon önerisi (2016)

EK A.3 : Tip 2 Örnek 1 Pilaster Başlığı

Tez Bölüm No.	3.2.2
Tezde Geçtiği Sayfalar	xxii-xxiii, 11, 46-47, 51-62, 69-71, 89-90, 112, 117-118, 139-140
***LaH* Katalog No.**	8
Arazide Bulunduğu Yer	-
Bugün Bulunduğu Yer	İzmir Arkeoloji Müzesi Bahçe Envanter No. 978
Malzeme	Foça Taşı
Tarihleme	6. yüzyıl sonu
İşlev	Pilaster Başlığı, Güneybatı Yapısı

Diğer İlgili Yayınlar

Ateşlier, S. (2000). Melanpagos'da Bulunan Bir Aiol Ante Başlığı, OLBA Cilt 3, s. 71-79.

Baran, A. (2010). Hekatomnidler Öncesinde Karia Mimarisi, Ankara Üniversitesi Rektörlügü Yayınları: 262, Ankara

Barletta, B. A. (2001). The Origins of Greek Architectural Orders. Cambridge University Press, New York.

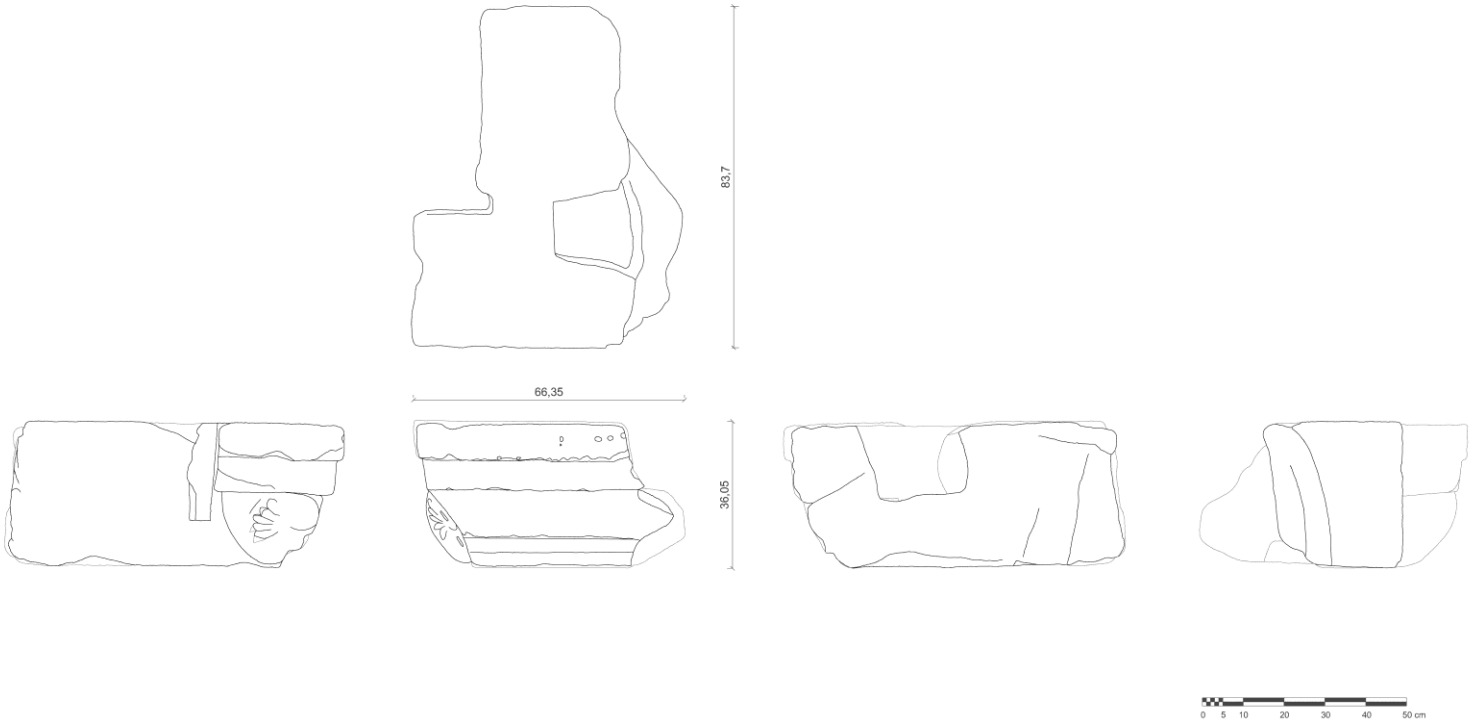
Boardman, J. (1959). Chian and Early Ionic Architecture, *AntJ 39*, s. 170-218.

Boehlau, J. ve Schefold, K. (1940). Larisa am Hermos: Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1900-1934 Band I: Die Bauten. W. de Gruyter Verlag, Berlin.

Hahland, W. (1964). Didyma im 5. Jahrhundert v. Chr., Jahrbuch des DAI 79, Walter de Gruyter, Berlin, s. 142-240.

Ohnesorg, A. (2009). Ionische Altäre: Formen und Varianten einer Architektur gattung aus Insel- und Ostionien. Gebr. Mann Verlag, Berlin.

Şekil A.3.1 : Tip 2 Örnek 1 Pilaster başlığının mevcut durumu (2015)

EK A.4 : Tip 2 Örnek 2 Pilaster Başlığı

Tez Bölüm No.	3.2.3
Tezde Geçtiği Sayfalar	xxii-xxiii, 11, 47-48, 51-62, 69-71, 89-90, 112, 117-118, 141-142
***LaH* Katalog No.**	10
Arazide Bulunduğu Yer	-
Bugün Bulunduğu Yer	İzmir Arkeoloji Müzesi Bahçe ve Depo Envanter No. 980
Malzeme	Foça Taşı
Tarihleme	6. yüzyıl sonu
İşlev	Pilaster Başlığı, Güneybatı Yapısı

Diğer İlgili Yayınlar

Ateşlier, S. (2000). Melanpagos'da Bulunan Bir Aiol Ante Başlığı, OLBA Cilt 3, s. 71-79.

Baran, A. (2010). Hekatomnidler Öncesinde Karia Mimarisi, Ankara Üniversitesi Rektörlügü Yayınları: 262, Ankara

Barletta, B. A. (2001). The Origins of Greek Architectural Orders. Cambridge University Press, New York.

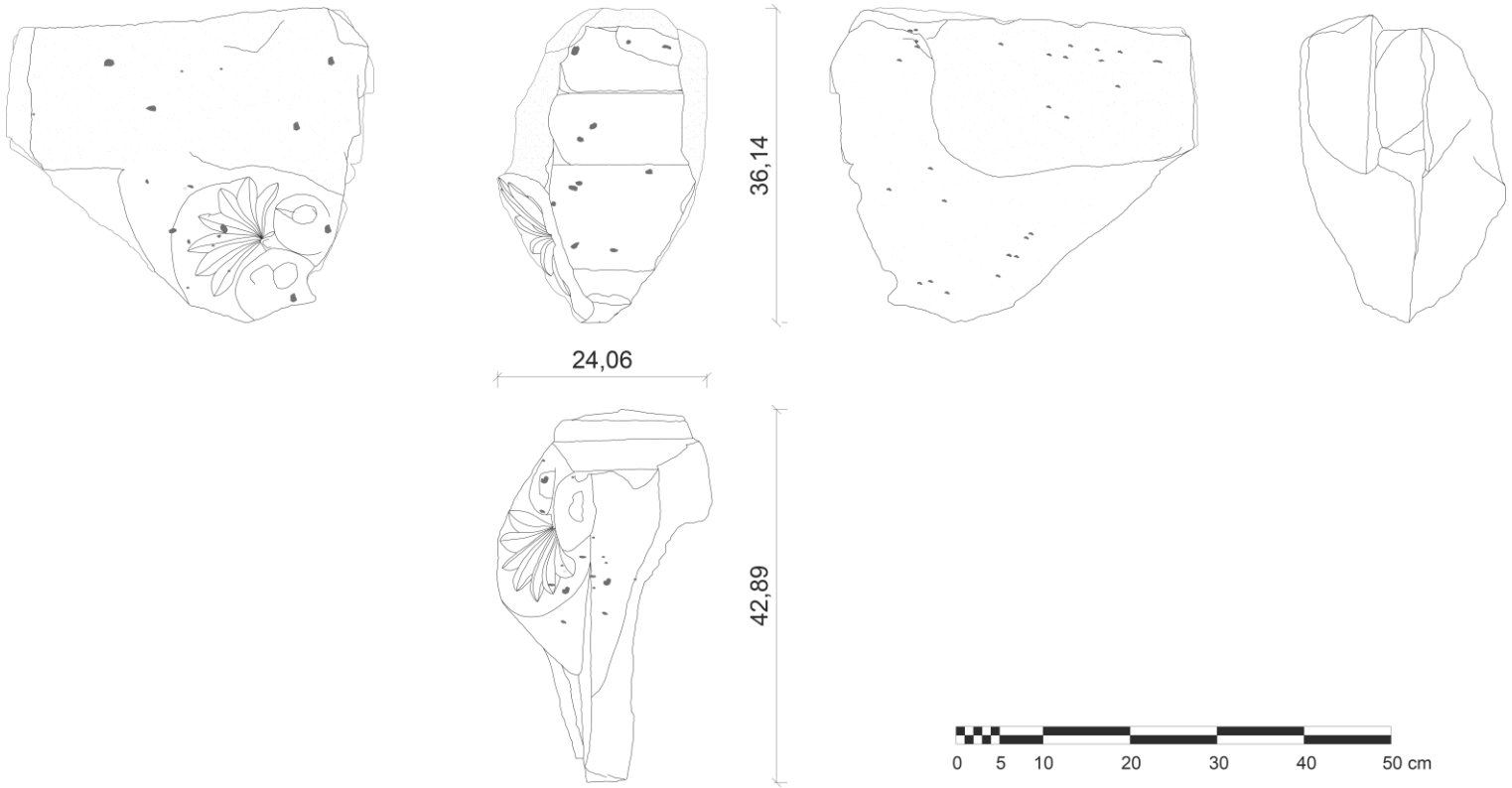
Boardman, J. (1959). Chian and Early Ionic Architecture, *AntJ 39*, s. 170-218.

Boehlau, J. ve Schefold, K. (1940). Larisa am Hermos: Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1900-1934 Band I: Die Bauten. W. de Gruyter Verlag, Berlin.

Hahland, W. (1964). Didyma im 5. Jahrhundert v. Chr., Jahrbuch des DAI 79, Walter de Gruyter, Berlin, s. 142-240.

Ohnesorg, A. (2009). Ionische Altäre: Formen und Varianten einer Architektur gattung aus Insel- und Ostionien. Gebr. Mann Verlag, Berlin.

Şekil A.4.1 : Tip 2 Örnek 1 Pilaster başlığının mevcut durumu (2015)

EK A.5 : Tip 2 Örnek 3 Pilaster Başlığı

Tez Bölüm No.	3.2.4
Tezde Geçtiği Sayfalar	xxii-xxiii, 11, 48, 51-62, 69-71, 89-90, 112, 117-118, 143-144
***LaH* Katalog No.**	-
Arazide Bulunduğu Yer	-
Bugün Bulunduğu Yer	İzmir Arkeoloji Müzesi Bahçe ve Depo Envanter No. 977
Malzeme	Foça Taşı
Tarihleme	6. yüzyıl sonu
İşlev	Pilaster Başlığı, Güneybatı Yapısı

Diğer İlgili Yayınlar

Ateşlier, S. (2000). Melanpagos'da Bulunan Bir Aiol Ante Başlığı, OLBA Cilt 3, s. 71-79.

Baran, A. (2010). Hekatomnidler Öncesinde Karia Mimarisi, Ankara Üniversitesi Rektörlügü Yayınları: 262, Ankara

Barletta, B. A. (2001). The Origins of Greek Architectural Orders. Cambridge University Press, New York.

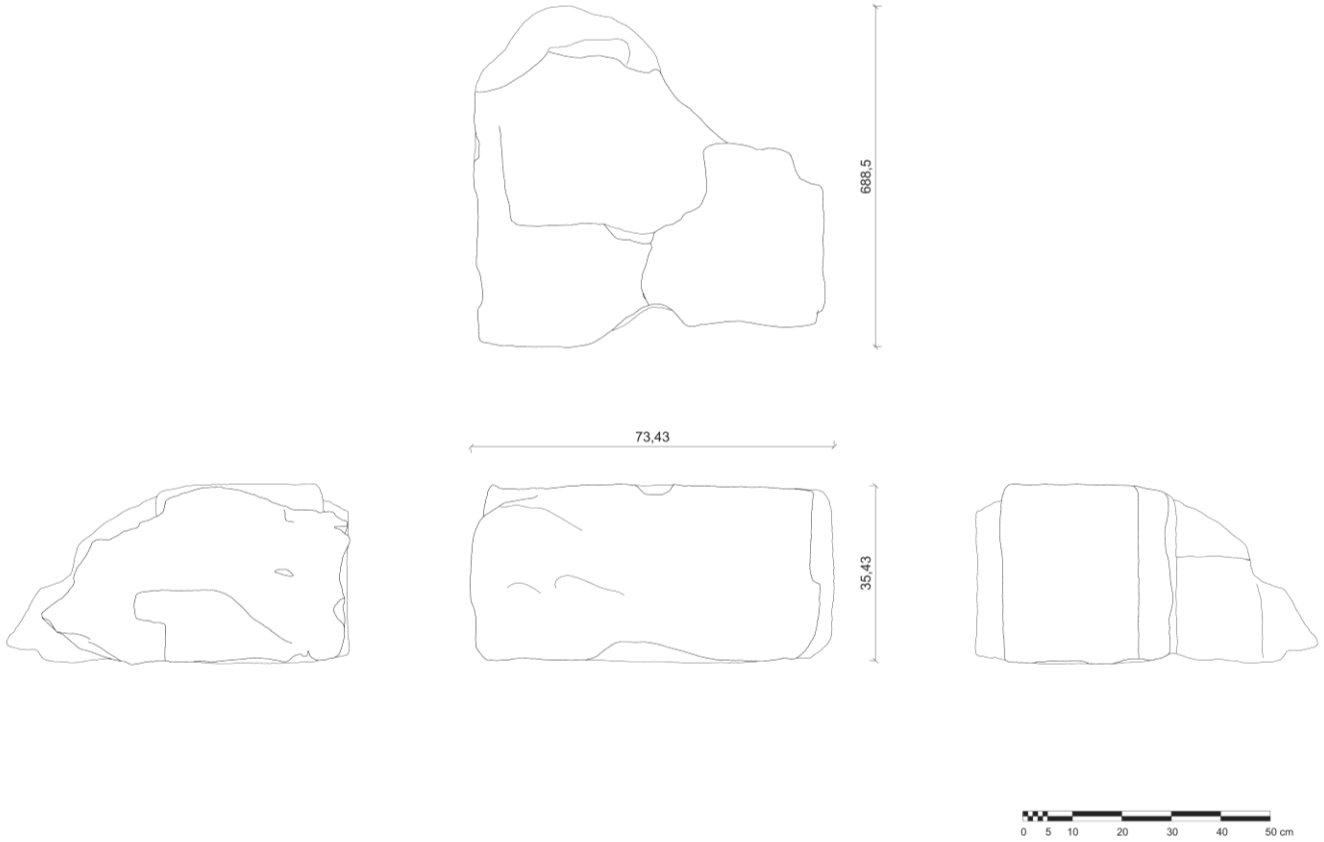
Boardman, J. (1959). Chian and Early Ionic Architecture, *AntJ 39*, s. 170-218.

Boehlau, J. ve Schefold, K. (1940). Larisa am Hermos: Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1900-1934 Band I: Die Bauten. W. de Gruyter Verlag, Berlin.

Hahland, W. (1964). Didyma im 5. Jahrhundert v. Chr., Jahrbuch des DAI 79, Walter de Gruyter, Berlin, s. 142-240.

Ohnesorg, A. (2009). Ionische Altäre: Formen und Varianten einer Architektur gattung aus Insel- und Ostionien. Gebr. Mann Verlag, Berlin

Şekil A.5.1 : Tip 2 Örnek 3 Pilaster başlığının mevcut durumu (2015)

EK A.6 : Tip 2 Örnek 4 Pilaster Başlığı

Tez Bölüm No.	3.2.5
Tezde Geçtiği Sayfalar	xxii-xxiii, 11, 48-49, 51-62, 69-71, 89-90, 112, 117-118, 145-146
***LaH* Katalog No.**	-
Arazide Bulunduğu Yer	-
Bugün Bulunduğu Yer	İzmir Arkeoloji Müzesi Depo Envanter No. 984
Malzeme	Foça Taşı
Tarihleme	6. yüzyıl sonu
İşlev	Pilaster Başlığı, Güneybatı Yapısı

Diğer İlgili Yayınlar

Ateşlier, S. (2000). Melanpagos'da Bulunan Bir Aiol Ante Başlığı, OLBA Cilt 3, s. 71-79.

Baran, A. (2010). Hekatomnidler Öncesinde Karia Mimarisi, Ankara Üniversitesi Rektörlügü Yayınları: 262, Ankara

Barletta, B. A. (2001). The Origins of Greek Architectural Orders. Cambridge University Press, New York.

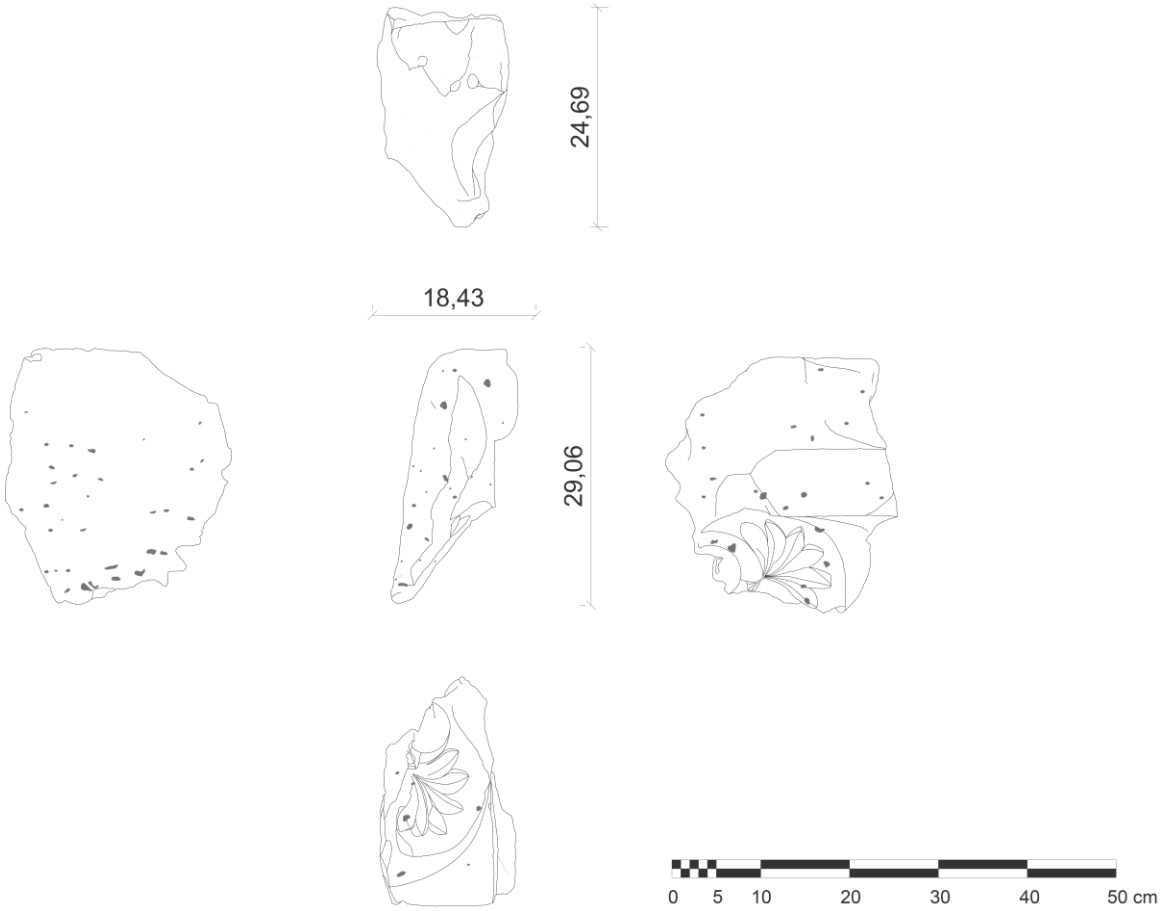
Boardman, J. (1959). Chian and Early Ionic Architecture, *AntJ 39*, s. 170-218.

Boehlau, J. ve Schefold, K. (1940). Larisa am Hermos: Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1900-1934 Band I: Die Bauten. W. de Gruyter Verlag, Berlin.

Hahland, W. (1964). Didyma im 5. Jahrhundert v. Chr., Jahrbuch des DAI 79, Walter de Gruyter, Berlin, s. 142-240.

Ohnesorg, A. (2009). Ionische Altäre: Formen und Varianten einer Architektur gattung aus Insel- und Ostionien. Gebr. Mann Verlag, Berlin.

Şekil A.6.1 : Tip 2 Örnek 4 Pilaster başlığının restitüsyonu (2015)

EK A.7 : Tip 2 Örnek 5 Pilaster Başlığı

Tez Bölüm No.	3.2.6
Tezde Geçtiği Sayfalar	xxii-xxiii, 11, 49, 51-62, 69-71, 89-90, 112, 117-118, 147-148
***LaH* Katalog No.**	-
Arazide Bulunduğu Yer	-
Bugün Bulunduğu Yer	İzmir Arkeoloji Müzesi Depo Envanter No. 983
Malzeme	Foça Taşı
Tarihleme	6. yüzyıl sonu
İşlev	Pilaster Başlığı, Güneybatı Yapısı

Diğer İlgili Yayınlar

Ateşlier, S. (2000). Melanpagos'da Bulunan Bir Aiol Ante Başlığı, OLBA Cilt 3, s. 71-79.

Baran, A. (2010). Hekatomnidler Öncesinde Karia Mimarisi, Ankara Üniversitesi Rektörlügü Yayınları: 262, Ankara

Barletta, B. A. (2001). The Origins of Greek Architectural Orders. Cambridge University Press, New York.

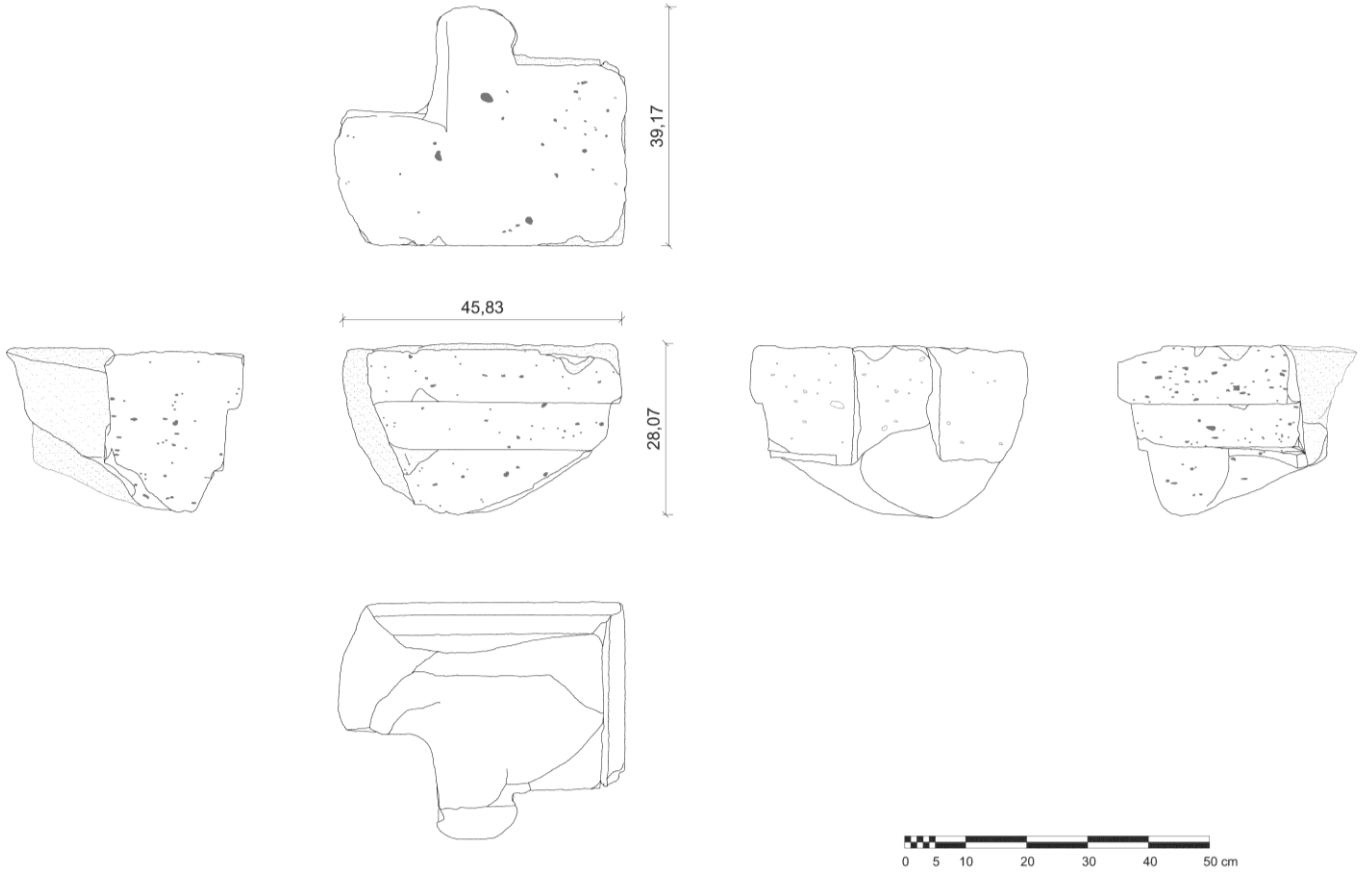
Boardman, J. (1959). Chian and Early Ionic Architecture, *AntJ 39*, s. 170-218.

Boehlau, J. ve Schefold, K. (1940). Larisa am Hermos: Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1900-1934 Band I: Die Bauten. W. de Gruyter Verlag, Berlin.

Hahland, W. (1964). Didyma im 5. Jahrhundert v. Chr., Jahrbuch des DAI 79, Walter de Gruyter, Berlin, s. 142-240.

Ohnesorg, A. (2009). Ionische Altäre: Formen und Varianten einer Architektur gattung aus Insel- und Ostionien. Gebr. Mann Verlag, Berlin.

Şekil A.7.1 : Tip 2 Örnek 5 Pilaster başlığının mevcut durumu (2015)

EK A.8 : Tip 3 Örnek 1 Pilaster Başlığı

Tez Bölüm No.	3.2.7
Tezde Geçtiği Sayfalar	xxii-xxiii, 11, 49-62, 69-71, 89-90, 112, 117-118, 149-150
***LaH* Katalog No.**	-
Arazide Bulunduğu Yer	-
Bugün Bulunduğu Yer	İzmir Arkeoloji Müzesi Depo Envanter No. 986
Malzeme	Foça Taşı
Tarihleme	6. yüzyıl sonu
İşlev	Pilaster Başlığı, Güneybatı Yapısı

Diğer İlgili Yayınlar

Ateşlier, S. (2000). Melanpagos'da Bulunan Bir Aiol Ante Başlığı, OLBA Cilt 3, s. 71-79.

Baran, A. (2010). Hekatomnidler Öncesinde Karia Mimarisi, Ankara Üniversitesi Rektörlügü Yayınları: 262, Ankara

Barletta, B. A. (2001). The Origins of Greek Architectural Orders. Cambridge University Press, New York.

Boardman, J. (1959). Chian and Early Ionic Architecture, *AntJ 39*, s. 170-218.

Boehlau, J. ve Schefold, K. (1940). Larisa am Hermos: Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1900-1934 Band I: Die Bauten. W. de Gruyter Verlag, Berlin.

Hahland, W. (1964). Didyma im 5. Jahrhundert v. Chr., Jahrbuch des DAI 79, Walter de Gruyter, Berlin, s. 142-240.

Ohnesorg, A. (2009). Ionische Altäre: Formen und Varianten einer Architektur gattung aus Insel- und Ostionien. Gebr. Mann Verlag, Berlin.

Şekil A.8.1 : Tip 3 Örnek 1 Pilaster başlığının restitüsyonu (2015)

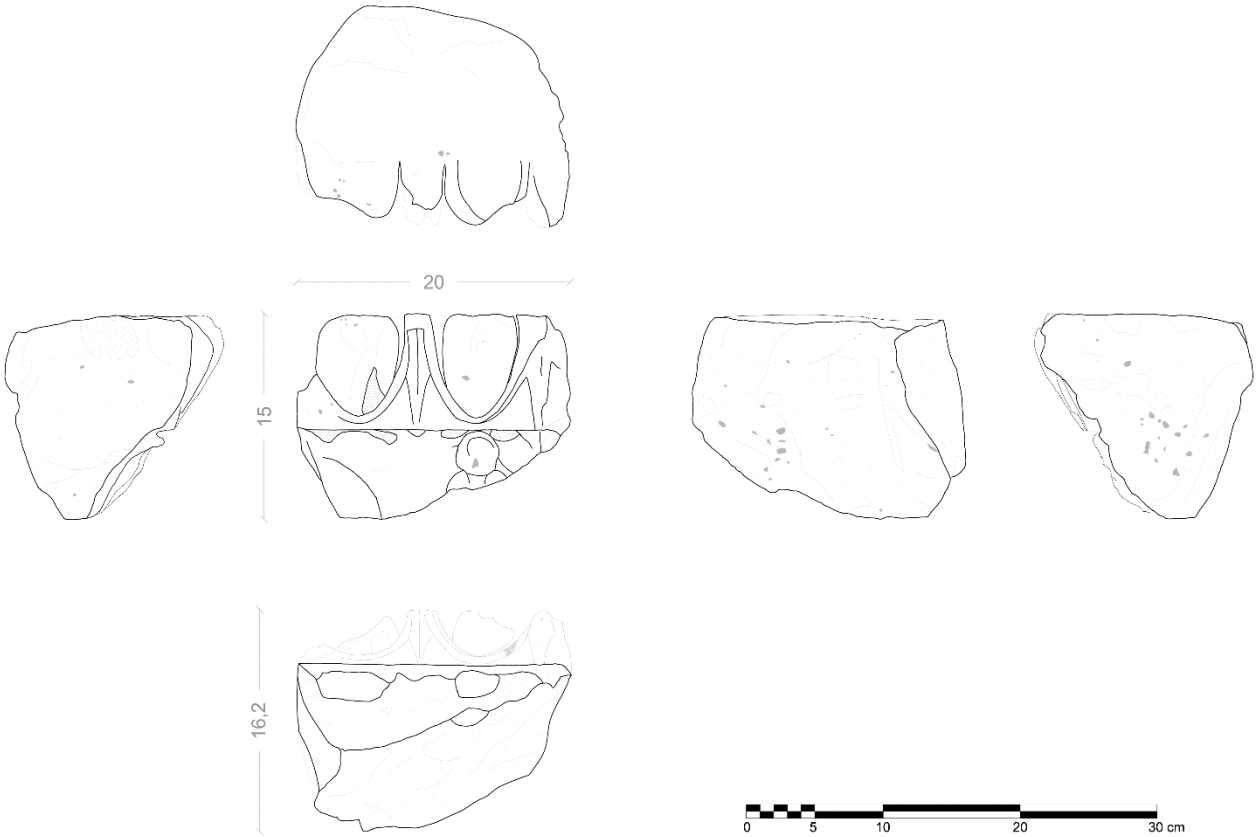
EK A.9: İyon Yaprak Dizisi ve Lesbos Kymationu Taşıyan Parça

Tez Bölüm No.	3.3
Tezde Geçtiği Sayfalar	xxiii, 13, 75-84, 112, 119, 151-153
***LaH* Katalog No.**	78
Arazide Bulunduğu Yer	-
Bugün Bulunduğu Yer	İzmir Arkeoloji Müzesi Depo Envanter No. 987
Malzeme	Foça Taşı
Tarihleme	4. yüzyılın başları
İşlev	üst yapı elemanı?

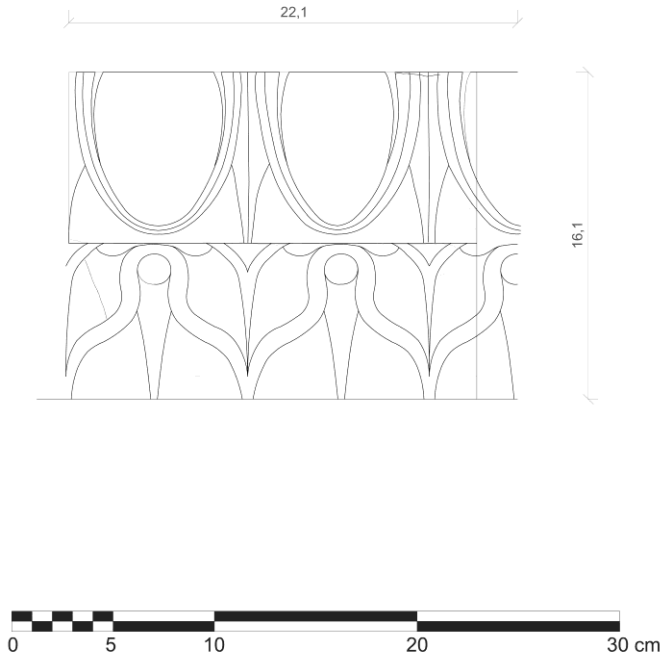
Diğer İlgili Yayınlar

Boehlau, J. ve Schefold, K. (1940). Larisa am Hermos: Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1900-1934 Band I: Die Bauten. W. de Gruyter Verlag, Berlin.

Şekil A.9.1 : İyon Yaprak Dizisi ve Lesbos Kymationu Taşıyan Parçanın mevcut durumu (2015)

Şekil A.9.2 : İyon Yaprak Dizisi ve Lesbos Kymationu Taşıyan Parçanın restitüsyon önerisi (2015)

EK A.10 : Arşitrav

Tez Bölüm No.	3.4
Tezde Geçtiği Sayfalar	xxiii, 13, 85-93, 112-114, 117-119, 155-156
***LaH* Katalog No.**	49
Arazide Bulunduğu Yer	4 numaralı sarnıç
Bugün Bulunduğu Yer	İzmir Arkeoloji Müzesi Depo Envanter No. 982
Malzeme	Foça Taşı
Tarihleme	Geç arkaik
İşlev	Arşitrav, Güneybatı Yapısı

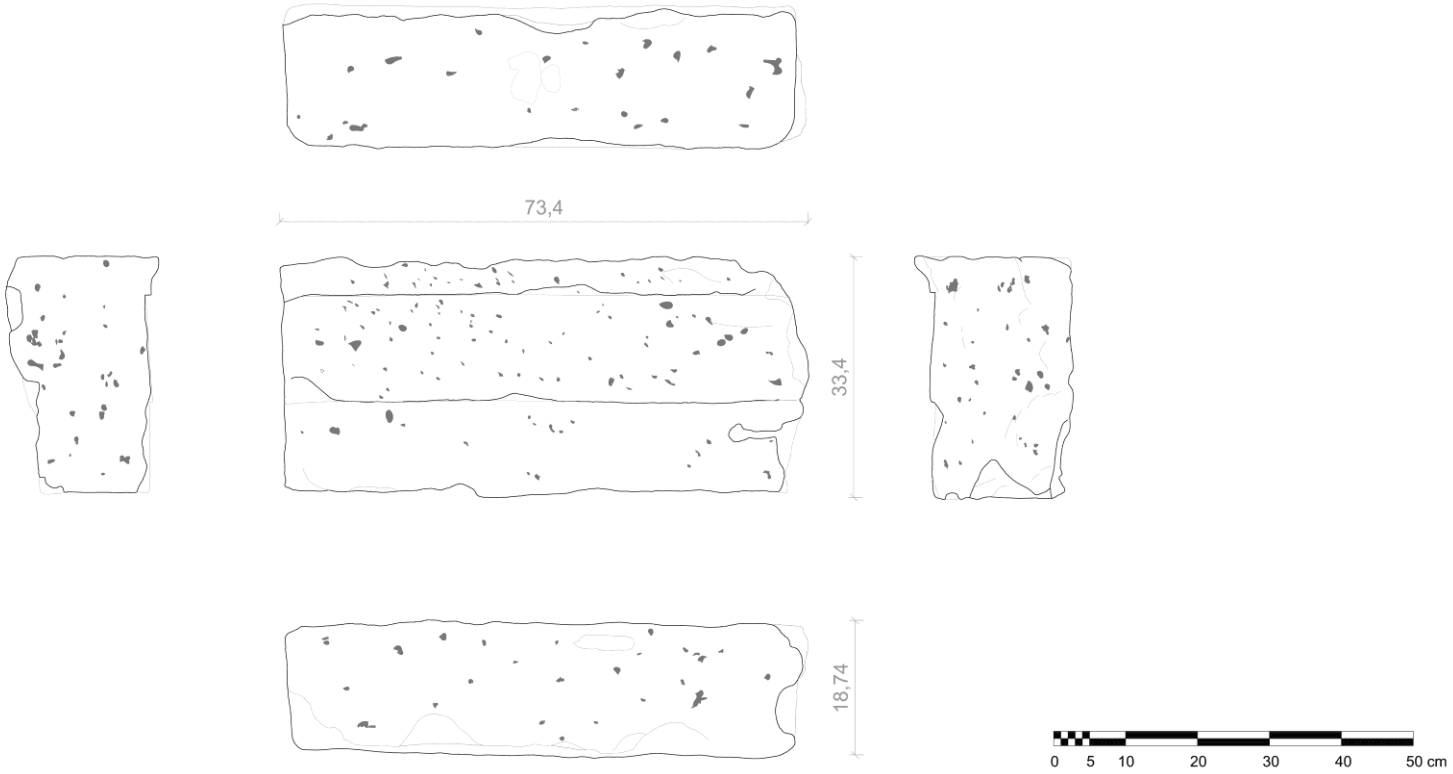
Diğer İlgili Yayınlar

Boehlau, J. ve Schefold, K. (1940). Larisa am Hermos: Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1900-1934 Band I: Die Bauten. W. de Gruyter Verlag, Berlin.

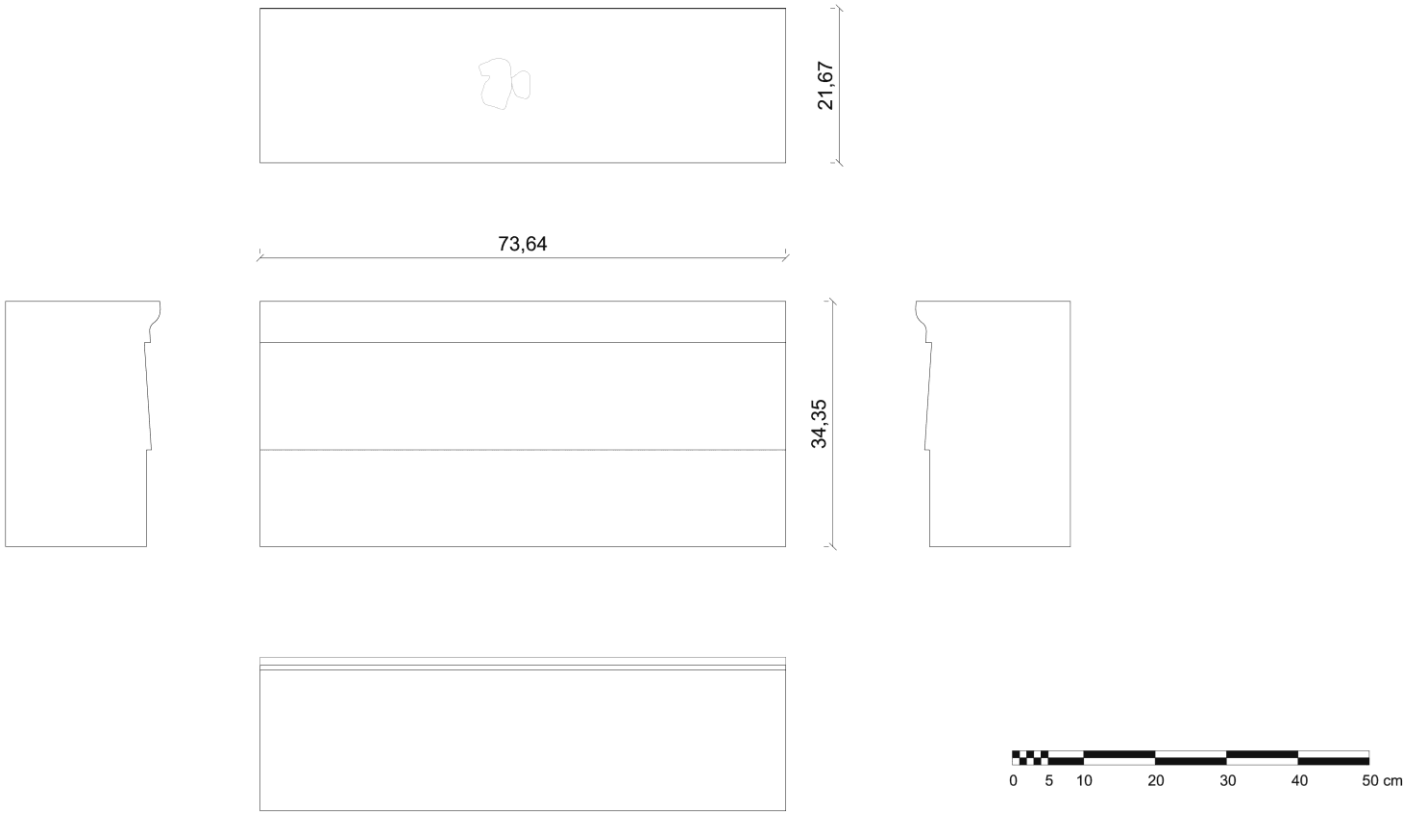
Mertens, D. (1979). Der ionische Tempel in Metapont Ein zwischenbericht, *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts. Römische Abteilung, 86.1979*, 103-137.

Öncü, E. (2004). Erken Ion yapılarında architrav ve Geisipodes, Olba. Kılıkıa arkeolojisini araştırma merkezi yayınları, 10.2004, 151-167.

Şekil A.10.1 : Arşitrav blokunun mevcut durumu (2015)

Şekil A.10.2 : Arşitrav Blokunun restitüsyon önerisi (2015)

EK A.11 : Dişli Friz

Tez Bölüm No.	3.5
Tezde Geçtiği Sayfalar	xxiii, 13, 94-103, 112, 117-119, 159-161
***LaH* Katalog No.**	50
Arazide Bulunduğu Yer	4 numaralı sarnıç
Bugün Bulunduğu Yer	İzmir Arkeoloji Müzesi Depo Envanter No. 979
Malzeme	Foça Taşı
Tarihleme	Geç arkaik
İşlev	Dişli Friz, Güneybatı Yapısı

Diğer İlgili Yayınlar

Baran, A. (2006). Labraunda Zeus Tapınağı'nın arkaik evresi, Anadolu 30, 1-46

Baran, A. (2010). Hekatomnidler Öncesinde Karia Mimarisi, Ankara Üniversitesi Rektörlügü Yayınları: 262, Ankara

Barletta, B. A. (2001). The Origins of Greek Architectural Orders. Cambridge University Press, New York.

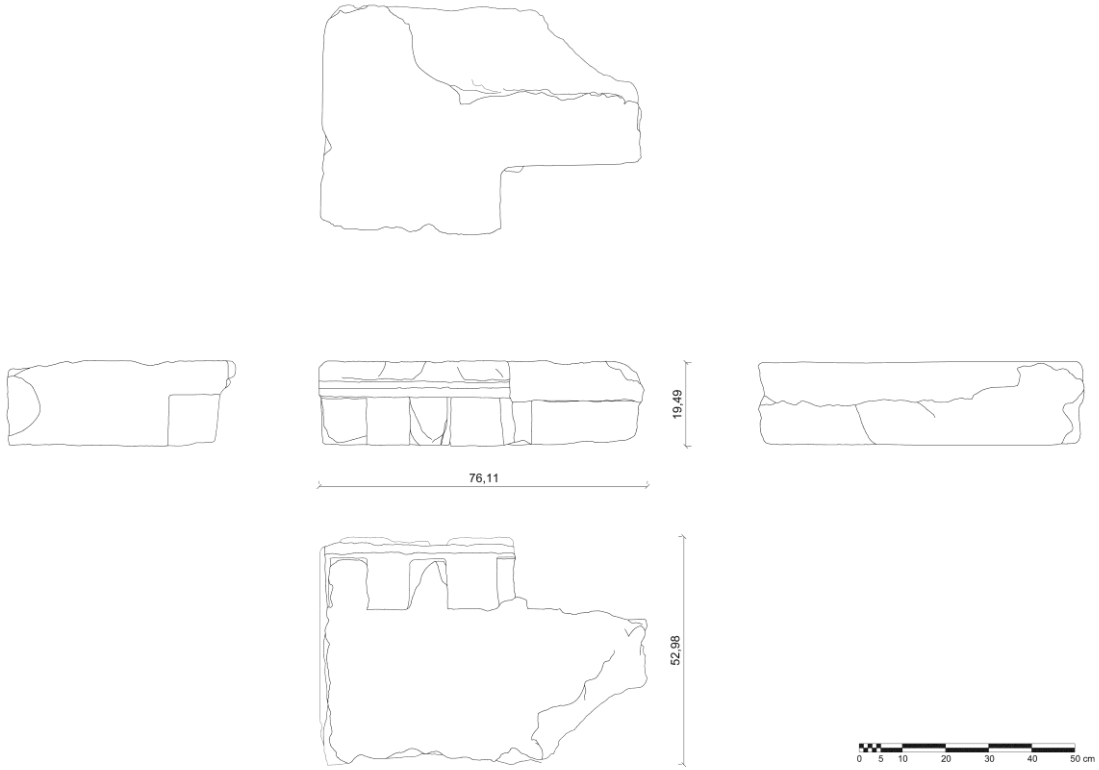
Boehlau, J. ve Schefold, K. (1940). Larisa am Hermos: Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1900-1934 Band I: Die Bauten. W. de Gruyter Verlag, Berlin.

Mertens, D. (1979). Der ionische Tempel in Metapont Ein zwischenbericht, *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts. Römische Abteilung, 86.1979,* 103-137.

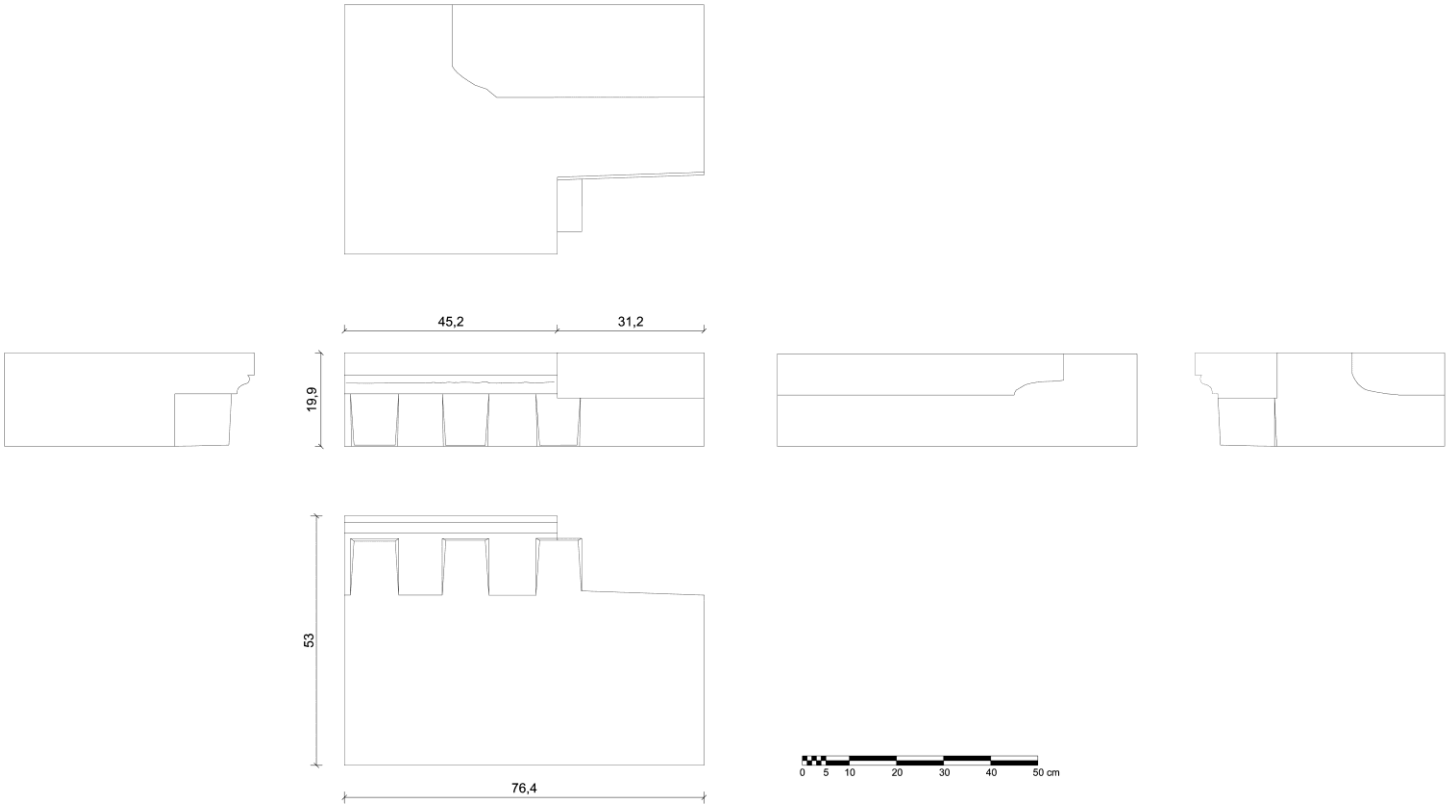
Öncü, E. (2004). Erken Ion yapılarında architrav ve Geisipodes, Olba. Kılıkıa arkeolojisini araştırma merkezi yayınları, 10.2004, 151-167.

Wesenberg, B. (1996). Die Entstehung der griechischen Säulen- und Gebälkformen in der literarischen Überlieferung der Antike, *Säule und Gebälk : Zu Struktur und Wandlungsprozess griechisch-römischer Architektur. Bauforschungskolloquium in Berlin, 1994,* 1- 15

Şekil A.11.1 : Dişli Friz Blokunun mevcut durumu (2015)

Şekil A.11.2 : Dişli Friz Blokunun restitüsyon önerisi (2015)

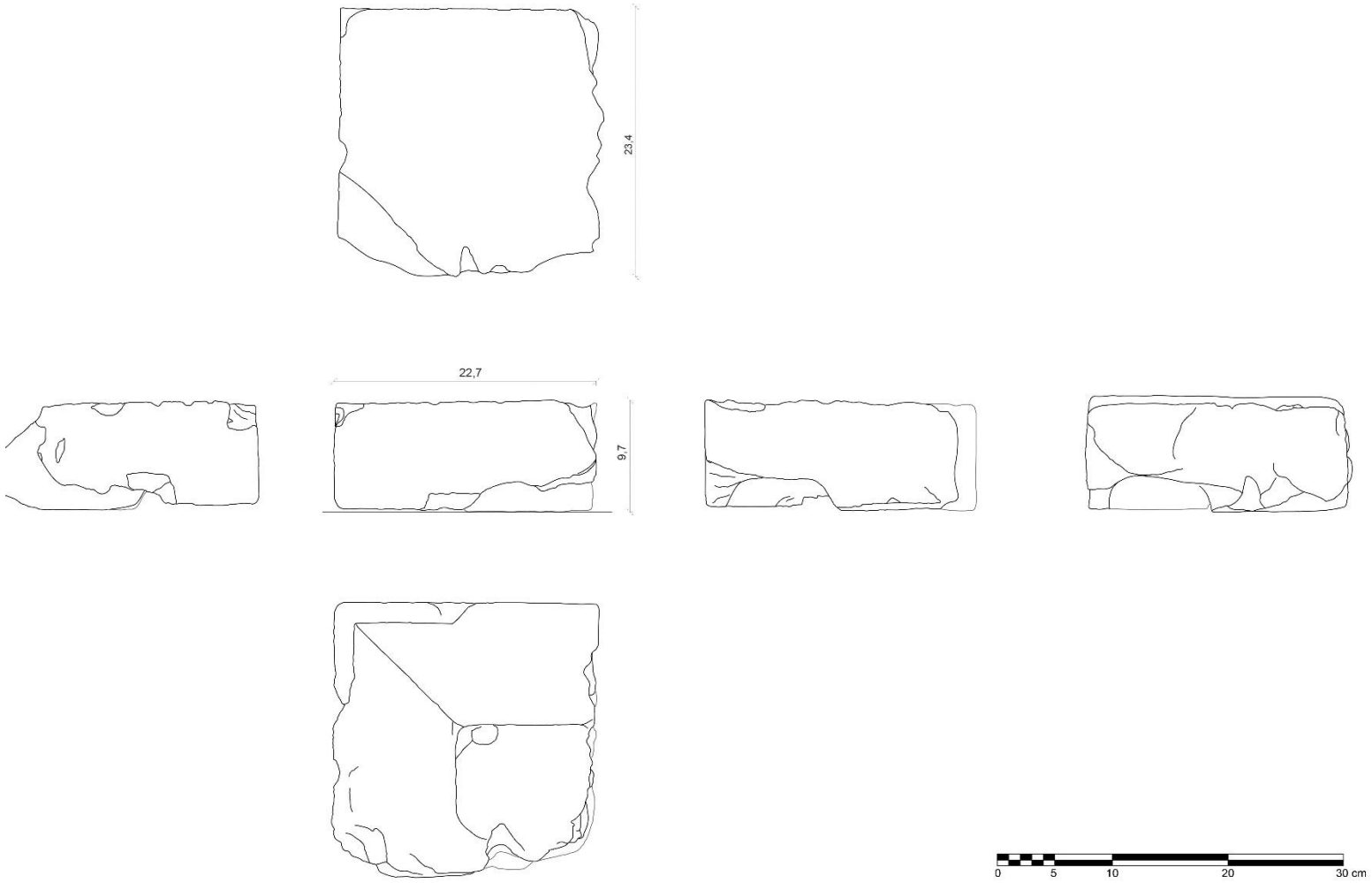
EK A.12 : Geison 7

Tez Bölüm No.	3.6.7
Tezde Geçtiği Sayfalar	xxiii, 13, 104-112, 119, 163-164
***LaH* Katalog No.**	53
Arazide Bulunduğu Yer	4 numaralı sarnıç
Bugün Bulunduğu Yer	İzmir Arkeoloji Müzesi Depo Envanter No. 985
Malzeme	Foça Taşı
Tarihleme	6. yüzyıl sonu
İşlev	Geison, Güneybatı Yapısı

Diğer İlgili Yayınlar

Boehlau, J. ve Schefold, K. (1940). Larisa am Hermos: Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1900-1934 Band I: Die Bauten. W. de Gruyter Verlag, Berlin.

Şekil A.12.1 : Geison 7’nin mevcut durumu (2015)

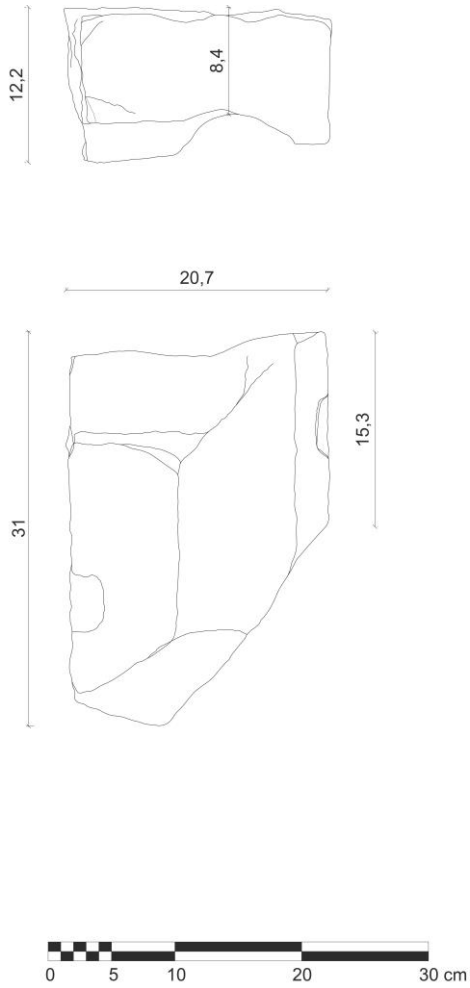

EK A.13 : Geison 1

Tez Bölüm No.	3.6.1
Tezde Geçtiği Sayfalar	xxiii, 13, 104-112, 119, 163-164
***LaH* Katalog No.**	-
Arazide Bulunduğu Yer	-
Bugün Bulunduğu Yer	Larisa arazi
Malzeme	Foça Taşı
Tarihleme	6. yüzyıl sonu
İşlev	Geison, Güneybatı Yapısı

Diğer İlgili Yayınlar

Şekil A.13.1 : Geison 1'in mevcut durumu (2015)

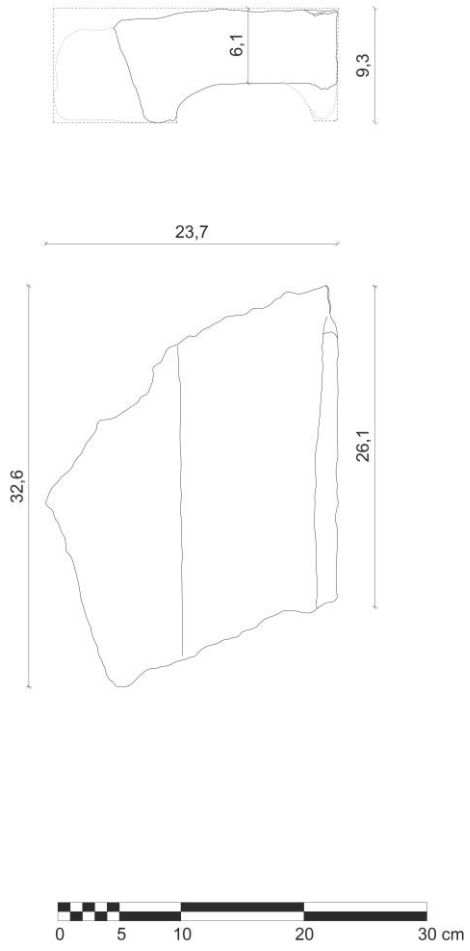

EK A.14 : Geison 2

Tez Bölüm No.	3.6.2
Tezde Geçtiği Sayfalar	xxiii, 13, 104-112, 119, 163-164
***LaH* Katalog No.**	-
Arazide Bulunduğu Yer	-
Bugün Bulunduğu Yer	Larisa arazi
Malzeme	Foça Taşı
Tarihleme	6. yüzyıl sonu
İşlev	Geison, Güneybatı Yapısı

Diğer İlgili Yayınlar

Şekil A.14.1 : Geison 2’nin mevcut durumu (2015)

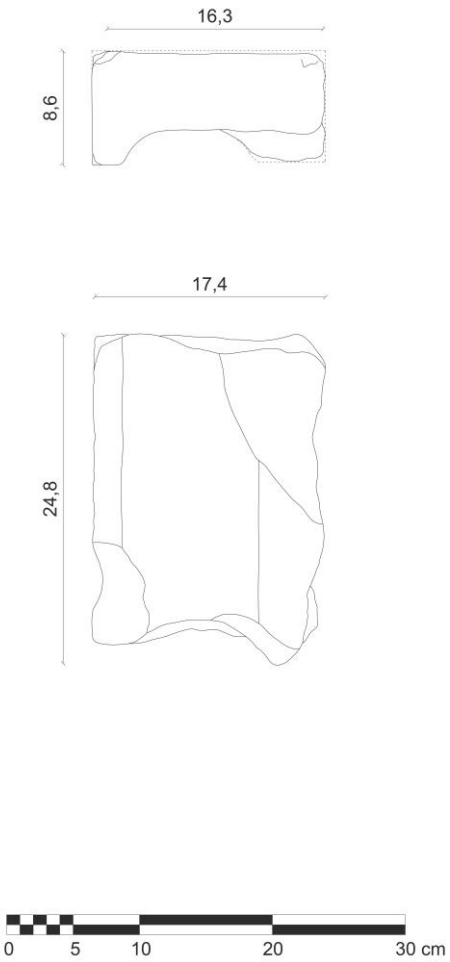

EK A.15 : Geison 3

Tez Bölüm No.	3.6.3
Tezde Geçtiği Sayfalar	xxiii, 13, 104-112, 119, 163-164
***LaH* Katalog No.**	-
Arazide Bulunduğu Yer	-
Bugün Bulunduğu Yer	Larisa arazi
Malzeme	Foça Taşı
Tarihleme	6. yüzyıl sonu
İşlev	Geison, Güneybatı Yapısı

Diğer İlgili Yayınlar

Şekil A.15.1 : Geison 3'ün mevcut durumu (2015)

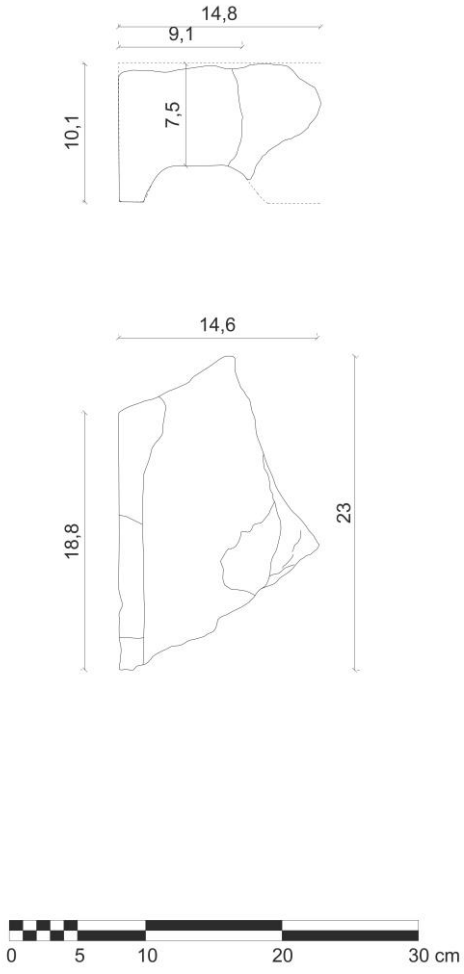

EK A.16 : Geison 4

Tez Bölüm No.	3.6.4
Tezde Geçtiği Sayfalar	xxiii, 13, 104-112, 119, 163-164
***LaH* Katalog No.**	-
Arazide Bulunduğu Yer	-
Bugün Bulunduğu Yer	Larisa arazi
Malzeme	Foça Taşı
Tarihleme	6. yüzyıl sonu
İşlev	Geison, Güneybatı Yapısı

Diğer İlgili Yayınlar

Şekil A.16.1 : Geison 4'ün mevcut durumu (2015)

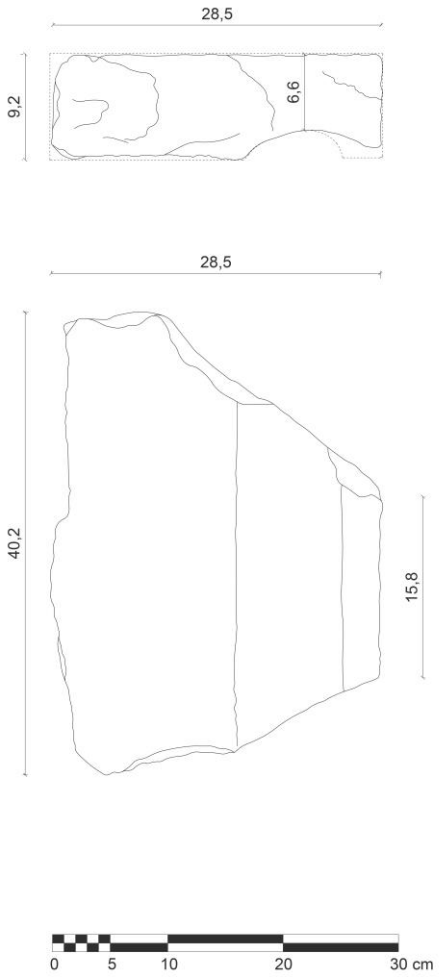

EK A.17 : Geison 5

Tez Bölüm No.	3.6.5
Tezde Geçtiği Sayfalar	xxiii, 13, 104-112, 119, 163-164
***LaH* Katalog No.**	-
Arazide Bulunduğu Yer	-
Bugün Bulunduğu Yer	Larisa arazi
Malzeme	Foça Taşı
Tarihleme	6. yüzyıl sonu
İşlev	Geison, Güneybatı Yapısı

Diğer İlgili Yayınlar

Şekil A.17.1 : Geison 5'in mevcut durumu (2015)

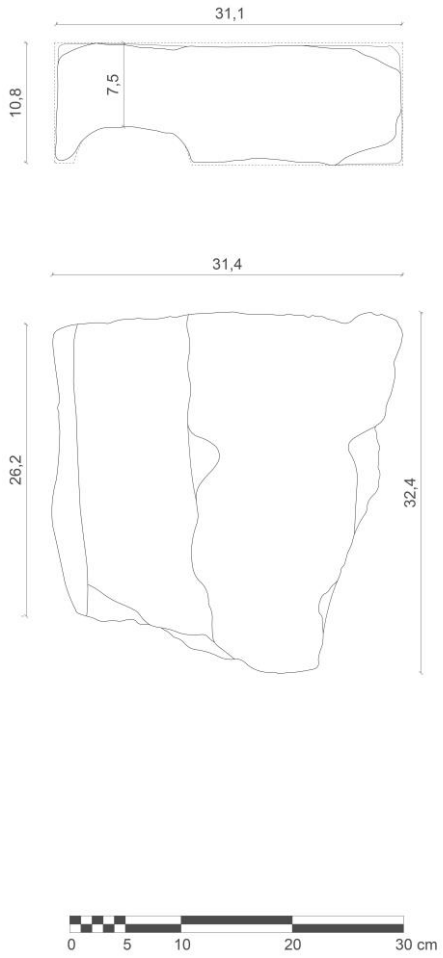

EK A.18 : Geison 6

Tez Bölüm No.	3.6.6
Tezde Geçtiği Sayfalar	xxiii, 13, 104-112, 119, 163-164
***LaH* Katalog No.**	-
Arazide Bulunduğu Yer	-
Bugün Bulunduğu Yer	Larisa arazi
Malzeme	Foça Taşı
Tarihleme	6. yüzyıl sonu
İşlev	Geison, Güneybatı Yapısı

Diğer İlgili Yayınlar

Şekil A.18.1 : Geison 6'nın mevcut durumu (2015)

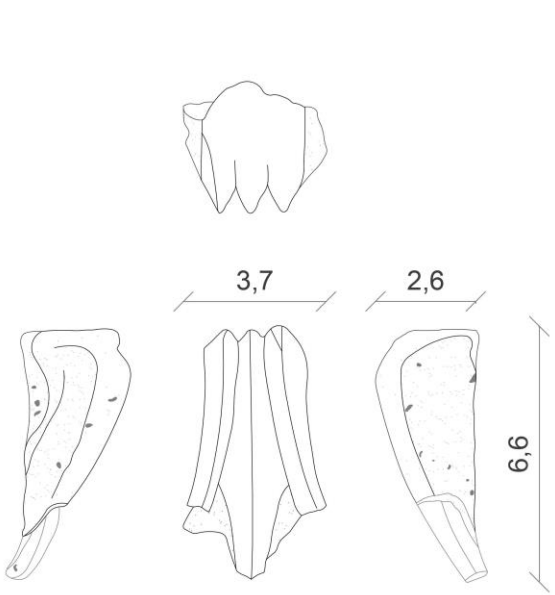

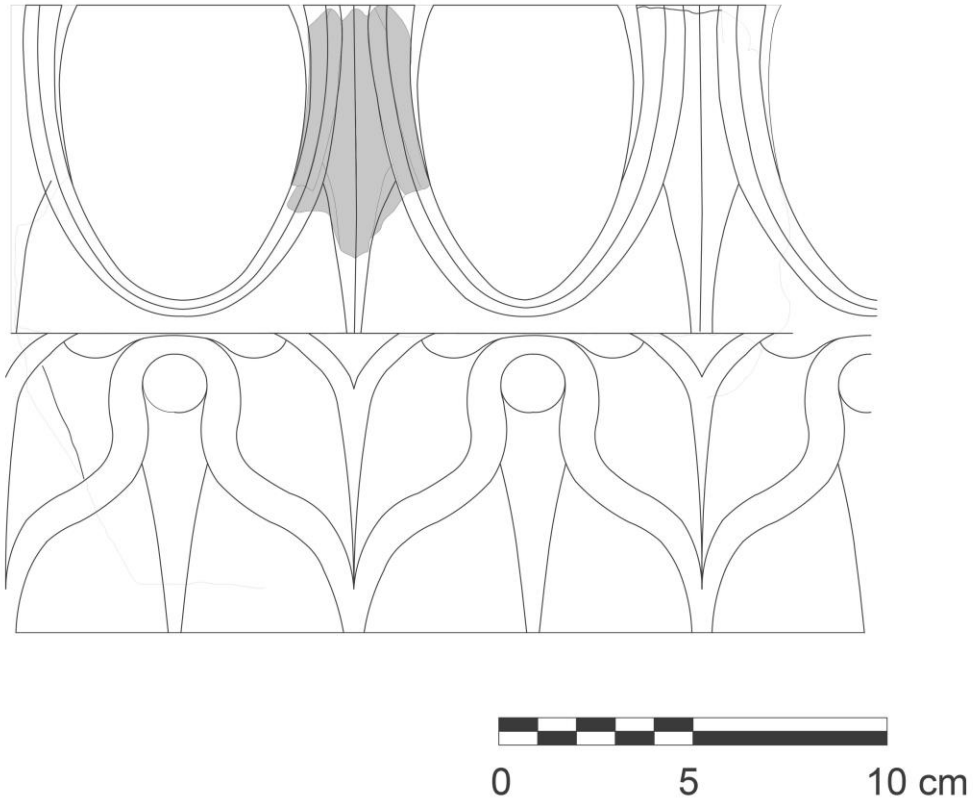
EK A.19 : İyon Yaprak Dizili Blok Parçası

Tez Bölüm No.	3.3
Tezde Geçtiği Sayfalar	xxiii, 13, 75-84, 112, 119, 177-178
***LaH* Katalog No.**	-
Arazide Bulunduğu Yer	-
Bugün Bulunduğu Yer	Larisa arazi
Malzeme	Foça Taşı
Tarihleme	4. yüzyılın başları
İşlev	-

Diğer İlgili Yayınlar

Şekil A.19.1 : İyon Yaprak Dizili Blok Parçasının mevcut durumu (2015)

EK B : Larisa'da bulunan taş eserlerin yerleri, tarihleme önerileri ve ait oldukları yapılar

(İAM: İstanbul Arkeoloji Müzeleri, İzAM: İzmir Arkeoloji Müzesi)

	Bulunduğu yer	LaH'ta tarihleme önerisi	Çalışmalar sonucu tarihleme önerisi	Önerilen Yapı
Anta Başlığı Parçası	-	530	600 yılı civarı	Sunak
Profilli Duvar Etekleri	Larisa	erken 6. yüzyıl	-	Erken 6. yüzyıl yapıları
Arslan Başı Biçimli Çörten	İAM	- LaH'ta yok	6. yüzyıl	-
Aiol başlığı Tip 1	İAM	7. yüzyıl sonu - 6. yüzyıl ortası 6. yüzyılın ikinci çeyreği	6. yüzyılın ilk yarısı - 575-500	En eski saray veya megaron
Aiol başlığı Tip 2	İAM	550 yılı	6. yüzyılın ilk yarısının sonları	Eski Saray
İri Boncuk Dizili Kaide (?) Parçası	İAM	550 yılı	6. yüzyılın ilk yarısı	-
Lesbos Yaprak Dizili Parçalar	İAM	530	6. yüzyılın üçüncü çeyreği	Athena Tapınağı
Yaprak Dizili Sütun Elemanı	İAM	530	530 yılı ve hemen sonrası	Athena Tapınağı

Aiol başlığı Tip 3	İAM	- LaH'ta yok	6. yüzyılın sonu	Adak sütunu
Pilaster Başlıkları Grubu	İzAM	6. yüzyıl sonu	6. yüzyılın sonu	Güneybatı Yapısı
Arşitrav	İzAM	6. yüzyıl sonu	6. yüzyılın sonu	Güneybatı Yapısı
Dişli Friz	İzAM	6. yüzyıl sonu	6. yüzyılın sonu	Güneybatı Yapısı
Geison Grubu	İzAM ve Larisa	6. yüzyıl sonu	6. yüzyılın sonu	Güneybatı Yapısı
Yivli Duvar Eteği Parçası	Larisa	5. yüzyılın sonu	6. yüzyılın sonu	Güneybatı Yapısı
İyon Başlığı	İzAM	Geç arkaik	5. yüzyılın ilk çeyreği	Megaron
Sima Parçası	İAM	450	-	Megaron (Hofhaus)
İyon ve Lesbos Yaprak Dizili Parça	İzAM	Erken 4. yüzyıl	400 yılı civarı	4. yüzyıl tapınak yenilemesi

EK C : Kyme'den Palmetli Pilaster/Anta Başlığı

Bugün Bulunduğu Yer	İzmir Arkeoloji Müzesi Depo Envanter No. 981
Malzeme	Foça taşı
Tarihleme	Hellenistik

Blok İzmir Arkeoloji Müzesi koleksiyonunda Larisa'ya ait olarak ve 981 envanter numarasıyla kayıtlıdır. Çalışmalar sırasında Ohnesorg'un *Ionische altäre* adlı yayınında Larisa ve Kyme'den anta başlıklarını değerlendirdiği 16 numaralı bölüm incelenirken, 981 envanter numaralı başlığın Kyme'den çıkarılmış olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Yayında Larisa'daki Tip 3 pilaster başlığı ile yanyana çekilmiş olan bir fotoğraf da bulunmaktadır (Ohnesorg, 2005, Lev. 75.4). Sonrasında Akurgal'ın *Foça Kazılar ve Kyme Sondajları* yayını incelenerek parçanın bulunduğu yıl yapılmış tanım ve fotoğrafına ulaşılmıştır (Akurgal, 1956)

İyon yaprak dizisi ve Lesbos kymation bezemesi taşıyan blok, Foça taşındandır (Şekil C.1 ve Şekil C.2). Parçanın korunmuş ön cephe genişliği 36 cm., yüksekliği 30 cm. ve derinliği yaklaşık 70.5 cm.'dir. Yüksekliğinin tam olarak korunmuş olduğu görülmektedir.

Ön cephenin en alt kısmında Lesbos kymationu bulunmaktadır. Profilin korunmuş uzunluğu 30.8 cm. ve yüksekliği 7.6 cm.'dir. Profil bir açık yaprak, bir kapalı yaprak sıralamasıyla düzenlenmiştir. Toplam 3 kapalı ve 4 açık yaprak korunabilmiştir. Yaprakların etrafı 0.7 cm. genişliğinde ince şeritler ile sınırlandırılmıştır. Kapalı yaprağın profilin alt hizasından itibaren yüksekliği 7.5 cm.'dir. En geniş yeri 2.4 cm.'dir ve profilin altında genişleyerek sona eren kısım 1 cm. kadardır. Açık yaprakların orta kısmında belirgin ve şişkin bir damar bulunmaktadır. Bu damar ile yaprağın dış sınırı arasındaki kısım içbükeydir. Açık yaprağın en geniş yeri yaklaşık 7 cm.'dir. Açık yaprakların düşey eksenlerinin birbirine uzaklıkları 8.8 cm. kadardır. Kapalı yapraklarda da bu mesafe aynıdır. Açık ve kapalı yaprakların arasında kalan kısımlar da ince işçilikle düzenlenmiştir. Bu kısımlarda ince kenarlara yakın konumlarda, küçük delikler bulunmaktadır (toplam 24 adet).

Lesbos kymationunun üst kısmında, 1 cm. kadar öne taşkın durumda İyon yaprak dizisi bulunur. Profilin mevcut uzunluğu 26 cm. yüksekliği 9.4 cm.'dir. En soldaki tahrip

olmuş, 3 geniş yaprak ve 3 kapalı yaprak görülmektedir. Geniş yapraklar 1 cm. genişliğinde ince şeritler ile sınırlandırılmıştır. Yaprağın alt kısmında bu ince şerit ve yaprağın iç kısmı birleşmekte, üst kısma doğru ince profiller açılarak yükselmektedir. Açıldıkları noktada ise kapalı yapraklar ile birleşmekte ve geniş yapraklar ile aralarında bir boşluk oluşmaktadır. Bu boşluklu/gölgeli düzenleme yapraklara heykelsi bir değer katmaktadır. Geniş yaprakların iç genişlikleri en üst kısımda 4.8 cm.'dir, çevreleyen profille birlikte genişlikleri 8.3 cm.'ye ulaşmaktadır. Yükseklikleri 8 cm.'dir. Kapalı yaprağın, genişliği fazla belirgin olmayan, şişkin bir orta damarı bulunmaktadır. Yaprağın en geniş yeri 2 cm.'dir, başlangıç ve bitişinde bu genişlik 0.8 cm.'dir. Kapalı yaprakların orta damarından geçen eksenlerin birbirine uzaklığı 9 cm.'dir. Geniş yaprakların da düşey eksenlerinde bu mesafe aynıdır.

İyon yaprak dizisinin üzerinde 1.5 cm. kadar taşkın ve yukarıya doğru hafif bir eğimle öne çıkarak yükselen bir silme bulunur. Yüksekliği 11.8 cm. kadardır. Silme ince bir işçilikle düzlenmiştir. Sol kısmı güçlü biçimde tahrip olmuş durumdadır.

Blokun sol alt kısmında, dışa doğru taşan, iki volüt ve aralarında palmet bulunan bir düzenleme yer almaktadır. Altta yer alan volüt kısmen korunmuş olarak günümüze ulaşmış, üst volüt ise fazlasıyla tahrip olmuştur. Volüt kanalı içbükeydir ve genişliği yaklaşık 2 cm. kadardır. Volüt kanalının etrafında 0.6 cm. eninde bir profil dönmektedir. Volüt gözü 2.7 cm. çapında derince bir oyuk olarak işlenmiştir. Buraya farklı malzemeden bir taşın yerleştirilmiş olduğu düşünülebilir. Volütlerin birleştikleri yerde sağda ve solda dörtgen birer eleman yer alır. Solda yer alan dörtgen aynı zamanda palmetin yapraklarının birleşim yeridir. Palmet beş adet ince işlenmiş, geometrik ifadeli yapraktan oluşmaktadır. Bunlardan dördü iyi okunabilmekte, beşinci yaprağın sadece alt kısmı görülmektedir. Yaprakların en geniş yeri 2 cm., yükseklikleri 6.4 cm.'dir.

Volütlü ve palmetli bezemenin arka kısmında incelikle düzenlenmiş bir alan bulunmaktadır. Sol cephenin diğer kısımları kırık ve tahrip olmuş durumdadır. Blokun sağ tarafı ise düzlenmiş olup, arkaya doğru açılmaktadır.

Blokun üst kısmında 8 cm. derinliğinde dörtgen bir oyuk açılmıştır. Alt yüzeyinde de yaklaşık 6.5 cm. kenar uzunluğunda, kareye yakın derin bir oyuk bulunmaktadır. Blokun arka tarafı kırıktır.

Blok; altta Lesbos ve İyon kymation profilleri, üzerlerinde iki düz silme ve yanlarda volüt-palmet bezemesi görülen Larisa'daki pilaster başlık grubunu andırmaktadır. Pilaster başlıklarında profiller bezemesiz olarak bırakılmıştır. Volütlerin arasından çıkan palmet motifi bu parçada daha sivri ve keskin çizgili yapraklardan oluşmaktadır. Pilaster başlık grubunda ise yapraklar uçlara doğru kıvrılarak açılmakta, uçları yumuşak şekilde bitmektedir. Yaprak sayısı pilaster başlıklarında yedi, bu parçada beş'tir.

Batı Anadolu'daki İyon düzenli anta başlıklarında yaygın olarak üç bezeme sırası görülmektedir. Arkaik örnekleri Didyma ve Samos'ta bezemesiz üç yarım daire kesitli volütün üstüste oturtulması ile oluşturulmuş anta başlıklarıdır.

Aiol düzendeki pilaster veya anta başlıklarının en belirgin özellikleri ise üstte üç kenarı da dönen düz silme ve yanlarda iki volütün arasına bezenmiş palmet bezemeleridir. Larisa'daki bu başlığın da geç dönemdeki aiol düzenin bir yorumu olduğu söylenebilir. (ki tabii bu parçayı bir anta başlığı olarak kabul edersek)

Bezemelerin gelişimine bakılırsa; M.Ö. 6. yüzyıl sonu 5. yüzyılın başlarına tarihlenen Didyma'dan İyon anta başlığı örnekleri önemlidir (Şekil 3.56). Başlıkların yan yüzeylerinde üstüste birbirine bağlı üç sıra volüt bulunur. Ön yüzde alçak bir İyon yaprak dizisi, anthemion dizisi, yüksek bir İyon yaprak dizisi ve taşkın bir abakus olacak şekilde düzenlenmiştir. Bu örneklerde İyon yaprakları geniş ve yumuşak geçişlidir. Didyma'daki anta başlıklarına çok benzer bir örnek Xanthos Nereidler Anıtı'nın anta başlıklarında görülebilir. Başlıklar klasik dönem örneği olmalarına rağmen Hellenistik döneme öncülük etmişlerdir (Yılmaz, 2010, s. 57) Aşağıdan yukarıya doğru İyon yaprak dizisi, Lesbos yaprak dizisi, İyon yaprak dizisi, düz bir fascia ve iki kademeli düz silme olacak şekilde düzenlenmiştir. Bezemelerin araları astragaller ile ayrılmıştır. Didyma örneğinden farklı olarak bezemeler üç yüzde de devam etmektedir. Limyra'daki Zemuri Sarayı'nın güneyinde bulunan anta başlığı da bezeme gelişimi açısından önemlidir (Şekil 3.80). Aşağıdan yukarıya Lesbos yaprak dizisi, İyon yaprak dizisi ve anthemion dizisi şeklinde düzenlenmiştir. İyon yaprakları yumuşak ve yuvarlar hatlarda, dolgun şekilde işlenmiştir. Lesbos yapraklarının kenar çerçevelerinin ortaları yivlendirilmiştir. Bu yivlendirme Hellenistik dönem özelliğini yansıtmaktadır (Yılmaz, 2010, s. 36 ve 37). Başlık M.Ö. 4. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenmiştir. Hellenistik dönem bezemeleri açısından bu klasik dönem örneğinin de öncü olduğu söylenebilir.

M.Ö. 4. yüzyılın 2. yarısında bezemeler daha belirgin değişimlere uğramaya başlamıştır. Labraunda'daki Andron B'ye ait anta başlıkları bunun ilk örneklerinden sayılabilir (Şekil 3.81 ve Şekil C.3). Alttan üste doğru boncuk dizisi, Lesbos yaprak dizisi, anthemion dizisi, İyon yaprak dizisi ve düz bir silmeden oluşur. Açık İyon yaprakları tabana doğru hafifçe sivrilmiş, yaprakları saran şeritler incelmiş ve keskinleşmiştir. Yapraklar çanakları iyice doldurmakta, yaprakların üst kenarları oval görünümlüdür. Lesbos yaprak dizisinin kontürleri basit, yaprakları içbükey olacak şekilde işlenmiştir. Labraunda'daki anta başlıkları klasik dönemin sonlarına tarihlenmiştir. Kyme örneği Labraunda'daki örnekler ile İyon ve Lesbos yaprak dizilerinin dilleri açısından oldukça benzerdir. Kyme'deki bezemelerin daha dar ve uzun işlendiği söylenebilir.

M.Ö 4. yüzyılın son 30 yılına tarihlenen Priene Athena Tapınağı'ndan bir anta başlığı ve yapının farklı yerlerindeki İyon yaprak dizisi bezemeleri de önemlidir (Şekil C.4) Bu yapıdaki örneklerde yaprakların doğal yapısı bozulmuştur. Yumuşak geçişler yerini keskin hatlara bırakmaya başlamıştır. Yapraklar ile onları çevreleyen şeritlerin arasındaki oyuklar belirginleşmiş ve derinleşmiştir. Kapalı yapraklar bu şeritlerden keskin bir biçimde ayrılmıştır. Bu yapı bezemeleri açısından Hellenistik dönemin öncüsü sayılmaktadır. Geç klasik dönemli bu örnekler Kyme'deki bezemelerin değerlendirilmesi açısından önemlidir. Bu örneklere göre Kyme'deki başlığın İyon yaprakları daha yumuşak hatlarla biririnden ayrılmaktadır, fakat açık yaprakların çanakları içerisinde küçüldüğü görülmektedir. Yaprak ile onu çevreleyen şerit arasındaki oyuk derinleşmiştir. Kapalı yapraklarsa klasik dönemin izlerini taşıyacak şekilde eşkenar dörtgen formundadır ve şeritler ile yumuşak bir birleşim içindelerdir. Lesbos yaprak dizisinin oyukları derinleşmiş ve heykelsi etkisi artmıştır.

M.Ö. 3. yüzyıl başlarında bezemeler daha da keskinleşip sivrilmiştir. İyon yaprakları küçülmeye başlamış ve sayıca artmıştır. Kapalı yapraklar eşkenar dörtgen formundan keskin ve ince bir yapıya dönüşmüştür. Bu bezemelerin başlangıç örnekleri olarak Didyma Naiskos Tapınağı'ndan anta başlığı ve Bodrum Müzesi'nde korunan bir anta başlığı verilebilir (Şekil C.5 ve Şekil C.6). Kyme parçası bu örnekler ile karşılaştırıldığında daha yumuşak hatlı kalmaktadır.

Lesbos Adası'nda bulunan bir anta başlığı bu parça ile benzerdir (Şekil 3.58). Ön cephesi, en altta Lesbos yaprak bezemesi, üzerinde ise İyon yaprak bezemesi olan iki profilden oluşur. Bunların üzerinde bezemesiz bir abaküs vardır. Yan yüzeyde üstüste

iki volüt sarmalı ve aralarında bir lotus kabartması yer almaktadır. Yan yüzeyin alt profili düz bırakılmış üstte ise yine Lesbos yaprak dizisi ile bezenmiştir. Başlık Koldewey tarafından Hellenistik döneme tarihlenmektedir (Koldewey, 1890, s. 63). Başlığın ön cephe düzenlemesi ve yandaki volüt bezemesi, Kyme'deki örnek ile neredeyse aynıdır. Fakat Kyme'deki parçanın volütlerinin bir kısmı ve yan cephesi tahrip olduğundan yandaki Lesbos kymationuna dair iz görülememektedir.

Hem bezeme stili hem de düzenleme açısından Milet Dionysos Tapınağı'ndan kapı sövesi örneği de Kyme'deki parça ile benzerdir (Şekil C.7). Aşağıdan yukarıya doğru boncuk dizisi, Lesbos yaprak dizisi, İyon yaprak dizisi ve düz bir silme (abakus) şeklinde düzenlenmiştir. İyon yaprakları sivri ve keskindir. Açık yaprakların etrafındaki oyuklar derindir, fakat düzenleme olarak klasik şemaya dönüş görülmektedir. İyon yapraklarının araları açılmış ve yaprakar irileşmiştir. Kapalı yapraklar tekrar eşkenar dörtgen formuna dönmüştür (Koçhan, 1995, s. 83). İyon ve Lesbos yaprak dizileri Kyme ile benzerlik içindedir fakat, Kyme'deki bezemeler bu örneğe göre daha yumuşaktır. Milet örneğinde kapalı İyon yaprakları ile kapalı Lesbos yaprakları aynı hizaya gelecek şekilde bezenmiştir. Kyme'de ise kapalı İyon yaprakları ile açık Lesbos yaprakları aynı hizadadır. Koçhan, Milet'teki başlığı M.Ö. 170-160 arasına tarihlemektedir.

Milet'teki düzenlemeye benzer bir düzenleme Bergama Yukarı Gymnasion Tapınağı'nın arşitravında görülmektedir (Şekil C.8). Alttan üste doğru boncuk dizisi, Lesbos yaprak dizisi, İyon yaprak dizisi ve düz bir silme (abakus) şeklinde düzenlenmiştir. Bezemeler yan yüzlerde de devam etmektedir. İyon yaprakları alttan sivri, üst kısımda daha yumuşak yapıdadır. Bezemede kapalı Lesbos yaprakları ile açık İyon yaprakları aynı hizadadır. Bu Larisa'daki başlığın düzenlemesine benzemektedir. Bergama'daki arşitrav parçası da M.Ö. 197 – 159 arasına tarihlenmiştir (Koçhan, 1995, s. 84). Larisa, Lesbos, Milet ve Bergama'daki örnekler Batı Anadolu'da yaygın olarak görülen üçlü bezeme düzenlemesinden farklıdırlar.

Larisa'da İyon yaprak dizisi ve Lesbos kymationu taşıyan bir parça bulunmaktadır. Günümüze küçük bir parçası ulaşmış olsa da bezeme dilinin benzer olduğu görülebilmektedir. Parçanın İyon yaprakları daha büyük ve geniştir. Etrafındaki şerit ile arasındaki kanal yok denecek kadar az oyulmuştur. Kapalı yapraklar üst sınırda geniş başlayıp altta incelmektedir. Bu sıranın altında yer alan Lesbos yapraklarının sadece izleri kalmış olsa da stil olarak bu örnek gibi "kalp" şeklinde yapraklardan

oluştuğu söylenebilmektedir. Bu parçada yaprakların üzeri daha düz kesilmiştir. Kazı yayınında parçanın M.Ö. 4. yüzyıla tarihli tapınak yapısına ait olabileceği önerilmektedir.

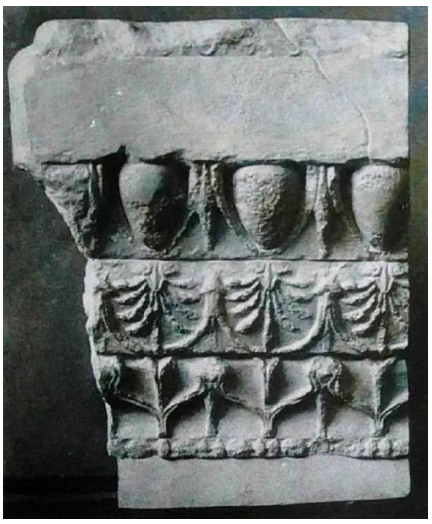
Şekil C.1: Kyme

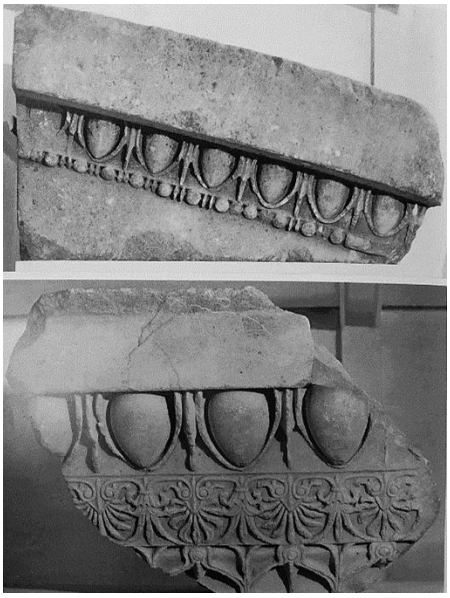
Şekil C.2: Kyme

Şekil C.3: Labraunda Andron B anta başlığı yan yüzü

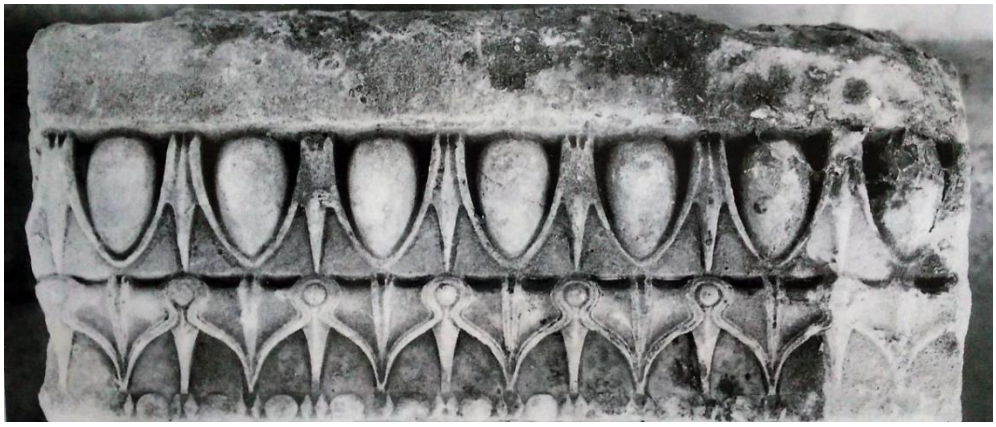
Şekil C.4: Priene Athena Tapınağı anta başlığı (Rumscheid, 1994, , Lev. 145.4)

Şekil C.5: Didyma Naiskos Tapınağı'ndan örnekler (Tuchelt, 1973, Tablo 74, 1-2)

Şekil C.6: Bodrum Müzesi anta başlığı (Yılmaz, 2010, Resim 42)

Şekil C.7: Milet Dionysos Tapınağı (Rumscheid, 1994)

Şekil C.8: Bergama Gymnasion Yapısı arşitrav parçası (Erder, 1967: XXII. e)

Şekil C.9: Larisa Pilaster Başlığı (Tip 3) ve Kyme Pilaster/Anta Başlığı (Ohnesorg, 2009, lev. 75.4)

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Figen Öztürk

Doğum Tarihi ve Yeri : İstanbul, 1990

E-posta : mfigenozturk@yahoo.com

Adres : Avcılar/İstanbul

Lisans : 2012, Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü